

sp

sociální práce sociálna práca

nabízíme spojení teorie s praxí
ponúkame spojenie teórie s praxou



Spravedlnost; foto: Eliška Barochová

Současná politika státu a sociální práce

3

2012

ročník 12

vydává Asociace vzdělavatelů v sociální práci
ve spolupráci s Fakultou sociálních studií Ostravské univerzity v Ostravě

*Co dělám,
dělám ráda...*



jaro 2013



Jsem sociální pracovnice.

Editorial	2
Poděkování	2

O čem se mluví

Anketa	3
Esej Jana Kellera: K čemu slouží reformy	6
Cílem reformních změn je zvýšení dostupnosti služeb Úřadu práce	8
sKarta: o jednotném výplatním místě	12
Měla by sociální práce na obecních úřadech ohrozit neziskové organizace?	15
Cílem současné sociální reformy je omezit výdaje v oblasti sociální politiky	19
Stát a prevence předluzování	24

Inspirace pro praxi

Esej Libora Novosáda: Vybraná rizika dopadů „sociálních“ a zdravotnických reforem na osoby se zdravotním postižením se zřetelem na náplň i pojetí sociální práce	28
Petr Klíma: „Nehledej problém, hledej kontakt“	31
Asociace občanských poraden.....	34
Sdružení azylových domů	36
Výbor pro sociální politiku	38
Deti v sociální a krízové intervenci	40
Můj Rok jinak v Amelii: Na práci v neziskovém sektoru se nelze připravit, vždy vás překvapí	43

Fakta, legislativa, dokumenty

Reforma systému ochrany práv dětí a péče o ohrožené děti	45
Profesní zákon pro sociální práci – potřeba, nutnost, nebo nadbytečná regulace?	49

Akademické statě

Iva Pelikánová: Sociální aspekty přechodu studentů ze vzdělávání do zaměstnání	53
Martin Lulei, Martina Hrozenská: Akademické argumentačně eseje v sociální práci a ich kontext a struktúra	64
Jan Kaňák: Individuální interpretace pojmu odpovědnost u street-level byrokratů na oddělení sociálně-právní ochrany dětí a jejich vliv na rozhodování	68
Jindřich Šrajcar: Etika a požadavek komplexnosti v sociální práci	81
Alois Křišťan, David Urban: Náboženské interpretace motivující k sociální práci	89

Recenze

Sarah Banks, Kirsten Nøhr (Eds.): Practising Social Work Ethics around the World. Cases and Commentaries	98
Pavol Frič, Martin Vávra: Tři tváře komunitního dobrovolnictví	99
Istifan Maroon: Syndrom vyhoření u sociálních pracovníků. Teorie, praxe, kazuistiky	100
Libor Novosád: Tělesné postižení jako fenomén i životní realita	102

Zprávy, akce, oznámení

„Pod mostem se nezačleníš...“	104
Medzinárodná vedecká konferencia Výzvy a trendy vo vzdelávaní v sociálnej práci	107
IX. Hradecké dny sociální práce – mezinárodní vědecká konference	109
Současnost a perspektiva sociální péče ve společnosti 21. století, ročník 2012	110
Konference na téma Podpora rozvoje sociálních služeb.....	112
Týden komunikace osob se sluchovým postižením	115
Když se spojíme, dokážeme cokoli	116
Krátce	118

Napsali jste nám

Jsou úspory v rehabilitaci pacientů po traumatickém poškození mozku opravdu úsporou na pravém místě?	122
--	-----

Slovo editora závěrem	125
Kontakty	126
Tiráž	128
Naše poslání a cíle	129
Zaměření příštího čísla	130

Editorial

Vážení čitatelia,

predkladáme Vám tretie číslo časopisu roku 2012.

Jeho ambíciou bolo venovať sa širšiemu okruhu dopadov sociálnych a sociálno-ekonomických reforiem na Slovensku a v Českej republike na sociálne skupiny občanov, ktorí sa stávajú alebo sú ohrození rizikom stať sa sociálnymi klientmi. Hlavné však cieľom časopisu bolo venovať sa súvislostiam uvedenej reality so sociálnou prácou ako praktickou činnosťou aj ako vedou.

Odozva témy časopisu bola pomerne bohatá, postupne však ochota prispievateľov ochabla, dôvodov môže byť viac, ale veľká časť iste súvisí s pocitom spoločenskej neistoty.

Napriek uvedenej skutočnosti Vám ponúkame obsahovo zaujímavé a vedecky aj odborne kvalitné články a príspevky v akademickej aj publicistickej časti časopisu, ktoré sú primárne, prípadne v širších súvislostiach venované uvedenej téme.

Ján Kaňák sa venuje výsledkom výskumných zistení zameraných na vplyv zodpovednosti na rozhodovanie, vrátane individuálnej interpretácie zodpovednosti sociálnych pracovníkov. Predkladá tri základné poňatia zodpovednosti, ktoré identifikoval na základe odpovedí opýtaných sociálnych pracovníkov. Jindřich Šrajber si zobral za cieľ reflektovať pozíciu etiky v sociálnej práci v súvislosti s požiadavkou komplexnosti prístupu ku klientovi, ktorá je v sociálnej práci všeobecne prijímaná. Vo svojom článku dospel k záverom, že problémom postmoralistickej etiky a tým aj sociálnej práce je slabá individuálna etická motivácia, ochabnuté vedomie mravnej povinnosti a zodpovednosti. Alois Křišťan a David Urban na základe výskumu identifikujú kresťanskú orientáciu sociálnych pracovníkov a súvislosť tejto orientácie s chápaním a realizáciou sociálnych slu-

žieb. Zistenia, ktoré explorovali, hovoria o význame Boha pri zvládaní pracovných nárokov sociálnych pracovníkov, o viere ako nástroji pri kontakte s klientom, o pomáhajúcej profesii ako možnosti uplatňovania viery vo svojom živote (pomáhajúceho profesionála) a i. Iva Pelikánová sa s nami delí o výsledky svojej dizertačnej práce zameranej na sociálne aspekty prechodu študentov z procesu vzdelávania do zamestnania. Okrem iného poukazuje na skutočnosť, že u súčasných mladých ľudí dochádza k zmeně prioritných hodnôt a že sú pre ne postupne dôležitejšie kultúrne hodnoty ako materiálne.

V tomto čísle časopisu sa s Vami pracovníci „Združenia Podané ruce“ podelili o obohacujúce poznanie z „Národného stretnutia ľudí žijúcich v sociálnych bytoch“, ktoré výstižne zhrnuli aj do názvu príspevku „Pod mostom sa nezačleníš“.

Dočítate sa tu tiež o konferenciách, seminároch, pracovných stretnutiach, workshopoch, ktoré budú, ale ktoré sa už aj realizovali a priniesli výsledky, s ktorými je hodno sa podeliť. Do vašej pozornosti zvlášť dávame aktivity, ktoré boli organizované pri príležitosti Medzinárodného dňa nepočujúcich.

V rubrike „Napísali ste nám“ je príspevok, ktorého cieľom je vyprovokovať úvahy a iste aj činy v súvislosti s českým systémom zdravotníckej starostlivosti o pacientov so získaným poškodením mozgu.

Vďaka a radi Váš záujem orientujeme na recenzie nových domácich aj zahraničných publikácií.

Prajeme Vám, aby Vás texty tohto časopisu nabudili k pozitívnemu vnímaniu výsledkov, ale aj samotnej realizácie svojej práce, svojho pracovného a životného poslania.

*Anna Žilová,
editorka čísla*

Poděkování

Někdo moudrý řekl, že změna je život, a změna se nevyhýbá ani našemu časopisu. A to se týká nejen postupné změny designu a obsahu časopisu, nových webových stránek, ale i personální oblasti. Možná jste již někteří zaregistrovali, že časopis opouští editorka akademické části Zdeňka Dohnalová, která s časopisem strávila šest událostmi přímo nabitých let, kdy byla opravdovou oporou. Za její nelehkou práci jí ze srdce děkujeme. Časopis opouštějí i Eliška Barochová a Aneta Hyrníková, kterým také patří naše poděkování. Troufáme si

říct, že bez práce těchto kolegyně by časopis zdaleka nedosáhl na svoji nynější úroveň. Přejeme tedy všem třem mnoho pracovních úspěchů v dalších působících a vítáme Petru Vašíčkovou, která převzala starost o akademickou část časopisu.

*Mirka Nečasová,
za Výkonnou radu ASVSP*

*Roman Baláz,
šéfredaktor*

Anketa

1. Co považujete za nejdůležitější při tvorbě sociální politiky vstřícné pro zvládání životních problémů lidí?
2. Jak vnímáte vztah současné sociální politiky a sociální práce v ČR/SR?
3. Jak hodnotíte současné sociální reformy (z hlediska sociální práce)?



Jan Mandys, vysokoškolský učitel (dříve cca 7 let v sociálních službách a ve veřejné správě), Ústav správních a sociálních věd, Fakulta ekonomicko-správní, Univerzita Pardubice (33 let)

1. Za nejdůležitější aspekty tvorby sociální politiky považuji detailní znalost prostředí, potřeb cílové skupiny a jasně formulovanou zakázku, co konkrétně má sociální politika v dané oblasti (regionu) řešit. Stále se totiž zdá, že přijímaná opatření jsou často dělaná nahodile podle politického zájmu zadavatele či podle lobbistické aktivity nejrůznějších zájmových skupin. České sociální politice chybí dlouhodobá systematická koncepce. Témata jsou řešena odděleně. Dochází tak k plýtvání lidským potenciálem, který v konečném důsledku nevidí výsledky své aktivity a je nemotivován k další práci.

2. Vztah sociální politiky a sociální práce vnímám rozporuplně. Přesto, že by mělo docházet k úzkému propojení obou, výsledek vypadá tak, že politika je o politice a sociální práce o práci, aby dokázala zakázku naplnit i přes to, že několikrát upozornila na nedostatky připravovaných koncepcí. Součástí situace nutí sociální pracovníky, aby se v případě, že chtějí něco změnit, stali politiky. Sociální práce, přestože se jedná

Redakce oslovila několik sociálních pracovníků z ČR. Někteří se však odmítli veřejně vyjádřit k otázkám ankety tohoto čísla, a to s omluvou, že vzhledem k jimi zastávané pozici úředníka veřejné správy nebo z pozice vedoucího pracovníka neziskové organizace jim nepřísluší se k danému tématu vyjadřovat a jakkoliv ho hodnotit. (red.)

o obecně uznávaný vědní obor, musí neustále obhajovat svou legitimitu a získávat si respekt. Přes všechny tyto nedostatky se však domnívám, že se celá situace zlepšuje, neboť ani sociální politika, ani sociální práce nemohou samy o sobě bez sebe existovat. Zjednodušeně můžeme říci, že sociální práce identifikuje problémy v praxi a upozorňuje na ně tvůrce sociální politiky. Ta má za úkol jasně vymezovat mantinely, kterými se má sociální práce ubírat. Tento proces však může fungovat pouze na základě vzájemného porozumění a reflexe. V žádném případě by nemělo docházet k soupeření.

3. Na tuto otázku by nejlépe odpověděli samotní sociální pracovníci, kteří se musí denně s důsledky reformačních aktivit setkávat ve své praxi. Každá reforma je dobrá, pokud je dopředu dobře připravená a jsou na ni připraveni fakticky lidé, kteří ji realizují. Z tohoto pohledu se domnívám, že reformy momentálně spíše situaci komplikují, než že by pomáhaly. To, že se jedná o přechodný stav, však příjemce pomoci nezajímá a pracovníci, kteří se s uživatelem denně setkávají, pracují v podmínkách, které můžeme považovat za neslušné vůči člověku. Nikdo nezpochybňuje důležitost toho, že je třeba sociální systém změnit. Je však otázkou, do jaké míry musí být změna překotná. Sociální práce je však oborem velmi flexibilním a přes všechny nedostatky reformačního procesu



dokážou pracovníci reformy realizovať. Dôležité je upozorňovať na nedostatky a zachovávať dobrú praxi. Dôležitým momentom je pak to, aby prípadné chyby a problémy nebyli zapomenuté, až dojde k ďalším zmenám. Sociálna práca si nemôže moc vyberať, s čím bude pracovať, ale jej hlas by mal byť pri príprave reformy jasne slyšet.



Lenka Jančuřová, vedúca zariadenia a sociálna pracovníčka, OZ Viera – Lásky – Nádej, prevádzka: súkromné denné centrum pre viacnásobne postihnutého dieťa SVETIELKO, Prešov (29 rokov)

1. Pri tvorbe sociálnej politiky považujem za veľmi dôležité hľadisko teoretického a praktického (resp. empirického) poznania sociálnych skupín obyvateľstva, na ktoré je sociálna politika orientovaná. Pri rozoberaní na drobné by to malo predstavovať poznanie špecifických charakteristík, spôsobu života, hodnôt, problémov tej ktorej cieľovej skupiny. Keďže sa sociálna politika realizuje pomocou rôznych subjektov, jednotlivé subjekty (štát a jeho orgány, zamestnávateľia, obce, tretí sektor) by teda mali poznať konkrétnu cieľovú skupinu, s ktorou pracujú.

2. Ak chápeme sociálnu prácu ako určitú časť sociálnej politiky, tak sa domnievam, že naša súčasná sociálna politika nie vždy volí optimálne nástroje sociálnej pomoci. Vnímam to hlavne skrz zákon č. 448/2008 Z. z. o sociálnych službách, ktorý nie vždy rieši sociálnu situáciu jednotlivých cieľových skupín sociálnej práce spôsobom, ktorý je pre nich dobrý.

3. Myslím si, že súčasné sociálne reformy z hľadiska sociálnej práce v ich teoretickom prevedení a znení môžu byť výrazne motivujúce pre určité skupiny obyvateľstva (napr. ľudia pracujúci za minimálnu mzdu, na dohodu...). Myslím si však, že na riešenie problému nezamestnanosti neboli

prijaté žiadne podstatné opatrenia, čo nám vytkla aj Európska komisia. Pozitívne však hodnotím fakt, že pomocou národného projektu a z financií Európskeho sociálneho fondu sa u nás podporila systémová terénna sociálna práca s marginalizovanými skupinami obyvateľstva.

Marie Vorlová, koordinátorka Rady pro rozvoj sociální práce (59 let)

(odpovědi jsou řazeny záměrně v obráceném sledu)

3. Dosavadní realizovaná opatření sociální reformy považuji za technokratická a výrazně omezující prostor pro sociální práci. V odůvodněních se poukazuje na účelnost, adresnost, úspory finančních prostředků a zneužívání finančních dávek. Zneužívání dávek je častý a oblíbený argument, není věcně podložen, určitě nepodporuje solidaritu, naopak vede k nesnášenlivosti a degraduje lidi, kteří se ocitli v situaci, kdy potřebují pomoc.

2. Efektivní sociální systém by se měl odvíjet od kvalitní, kvalifikované sociální práce s různými úrovněmi kompetencí. Jestliže ve vztahu ke klientům si za cíl klademe podporovat zodpovědnost, samostatnost, měla by být též podporována zodpovědnost sociální práce a sociálních pracovníků za řešení sociálních problémů a obtížných situací lidí. Sociální politika by měla na sociální práci více spoléhat a měla by vytvářet prostor a podmínky pro realizaci jejích cílů – umožnit lidem plně rozvinout své možnosti, zapojit se do společnosti, zmírňovat chudobu, předcházet sociálnímu vyloučení. Vztah současné sociální politiky a sociální práce bych označila jako zastřený. Sociální práce je někde v pozadí, občas si na ni někdo někde vzpomene, objeví se pár vět o tom, že k řešení problému je třeba využít metod sociální práce, komplexně posoudit situaci, apod.

1. Pro tvorbu sociální politiky vstřícné k lidem považuji za důležitou právě tu vstřícnost. Místo nedůvěry a obav ze zneužití pomoci důvěru v to, že lidé chtějí být samostatní a zodpovědní, ale někdy potřebují pomoc, podporu nebo také kontrolu. Někteří z nás se možná z nejrůznějších důvodů po celý život bez nich neobejdou, ale možnost je získat by měla být jistota.



Božena Klimeková, sociální pracovníčka, Partneri pro sociální rozvoj a pomoc, SZČO (47 rokov)

1. – aktivní účast na řešení vlastního problému, převzetí zodpovědnosti – motivace a „chceni“ klienta změnit svou situaci – dávka v hmotné nouzi vyplacená za odvedenou veřejnoprospěšnou práci – zlepšení diferenciace sociálních služeb

a pomoci v rámci zákona č. 448/2008 Z. z. – kontrola kvality poskytované sociální služby a její vliv na výšku příspěvku na převáděku – podpora objednávání sociální služby u nevěřejných poskytovatelů poskytujících kvalitní služby

2. – při neustálých změnách sociální politiky je výkon sociální práce velmi náročný – sociální politiku častokrát tvoří alebo do ní zasahují málo odborně připravení lidé – je na škodu věci, že tvůrci sociální legislativy a politici málo respektují podněty ze strany lidí, kteří přímo vykonávají sociální práci

3. – sociální reformy jsou příliš rychle nahrazené novými reformami, a to častokrát z politické „ješitnosti“ bez objektivního vyhodnocení dopadů na občany, důsledkem čeho je běžný člověk dezorientovaný – je však zřejmý pozitivní posun, který zohledňuje celospolečenské dianie a ekonomickou situaci

Inzerce



**Vzdělávací centrum I.E.S., Sdružení Podané ruce, o.s.
pro Vás na podzim 2012 připravilo tyto kurzy:**

15. – 17. 10. 2012 Speciální sebeobrana pro pracovníky sociálních služeb

16. – 17. 10. 2012 Prevence relapsu

22. – 23. 10. 2012 Zvládání agrese - možnosti a limity práce s různými druhy agrese

22. 10. 2012 Komunikační dovednosti a zvládání psychické zátěže v krizových okamžicích klienta

24. – 26. 10. 2012 Dramaterapie

26. 10. 2012 Úvod do problematiky poruch příjmu potravy

5. 11. 2012 Základy sociálně právní problematiky

při práci s dětmi a mládeží

14. – 15. 11. 2012 Prevence drogových závislostí

20. – 21. 11. 2012 Výcvik psychosociálních dovedností v poradenském procesu

23. 11. 2012 Úvod do standardů kvality sociální práce

26. – 27. 11. 2012 Prevence vyhoření

26. – 28. 11. 2012 Sebereflexe jako účinný nástroj pomáhajícího pracovníka

3. – 5. 12. 2012 Manažerská komunikace - vedení týmů, motivace, koučink

Pro studenty sleva 20 % na všechny kurzy

Informace a přihlášky na níže uvedených kontaktech:

**I.E.S.
Hapalova 22
621 00 Brno**

**tel.: 541 225 188
mobil: 777 916 259
email: ies@podaneruce.cz**

**www.ies.podaneruce.cz
www.facebook.com/ies.podaneruce**



Esej

K čemu slouží reformy

Reformy, které jsou v současné době prosazovány, mají prý za cíl řešit závažné problémy v oblasti důchodového a sociálního systému, v oblasti výběru daní, v oblasti zdravotnictví a školství. Při bližším pohledu však tyto reformy zmíněným cílům nemohou sloužit. Ukažme si to nejprve na reformě penzijního systému a poté se zamysleme nad mechanismem reformy obecně.

Důchodová reforma vybízí občany, aby vyváděli 3 % ze svého příjmu z průběžného penzijního systému do soukromých penzijních fondů. K tomu mají přidat dvě procenta měsíčně ze svého platu. Jak známo, současný průměrný plat činí necelých 25 000 Kč hrubého. Tři procenta z této částky dělají měsíčně 750 korun. Za rok tak občan s průměrným platem připraví průběžný penzijní systém o 9 000 Kč.

Každý milion lidí, který přejde tímto způsobem k soukromým penzijním fondům, odčerpá z průběžného systému 9 miliard Kč. Pokud by se reformy zúčastnili všichni ekonomicky aktivní, pak by každoroční ztráta prvního pilíře činila 45 mld Kč a penzijní systém by se rychle zhroutil.

Základní princip reformy je totiž velice jednoduchý. Reformátoři vyzývají občany: „Pokud si připlatíte měsíčně zhruba pětistovku ze svého, můžete nechat ve štychu dnešní seniory, kteří platili poctivě po celý život na důchody pro generaci svých rodičů.“

V současné době žije v naší zemi něco přes 2 300 000 starobních důchodců. V průběžném penzijním systému se na ně skládá necelých 5 mil. lidí. Pokud by svá 3 % vyvedla polovina z nich, chyběl by každému z dnešních seniorů ročně jeden měsíční důchod. Jak jsme viděli právě letos, zvýšení DPH, které má tuto ztrátu pokrýt, nemůže tento účel splnit. Lidé omezují spotřebu, takže vyšší procento DPH nevede k očekávanému zvýšení příjmů do státní pokladny.

Budto se tedy s výplatou důchodů na prosinec

v příštích letech nepočítá, anebo budou každý měsíc důchody kráceny o nějakých 800 korun. Takový trend není možno považovat za krok k zajištění klidného stáří pro většinu populace. V čem je tedy skutečný smysl reformy?

Faktem je, že firmy a nejbohatší příjmové kategorie přestávají nejen u nás naplňovat státní pokladnu. Za uplynulých dvacet let klesla v ČR daň ze zisku pro právnické osoby z 55 % na 19 %, tedy zhruba o dvě třetiny. Za stejné období klesly daně pro nejvyšší příjmové skupiny z 47 % na 15 %, tedy o více než dvě třetiny. Hlavním daňovým poplatníkem se tak stávají střední vrstvy, ať již je vymezíme intervalem kolem mediánu příjmu, anebo kolem příjmu průměrného.

K tomu přistupuje smutný fakt, že nemalá část peněz, které putují od daňových poplatníků do státní pokladny, se ztrácí v přítomné korupce. Odhady rozsahu korupce silně varíují, přítomnost vysoké míry korupce si však nedovolí popírat dnes už nikdo. V naší souvislosti korupce znamená, že oklikou přes stát (skrže podezřelých státních zakázek a dalšími kanály) jsou především peníze středních vrstev přesměrovány ke skupinám těch, kdo z korupce profitují. V jejich rukou se hromadí významné sumy peněz.

Lze předpokládat, že peníze získané nelegálními a pololegálními způsoby se mohou stát jedním z významných zdrojů, které budou využity též při privatizaci veřejných systémů. Privatizované systémy pojištění (penzijní, zdravotní, školský aj.) budou inkasovat ve významné míře pojistné práve od středních vrstev, neboť nižší příjmové vrstvy nebudou mít prostředky do těchto pojistných systémů se zapojit. Jak jsme viděli na příkladu důchodové reformy, nižší vrstvy zůstanou prakticky nepojištěny.

Pokud jsou tyto předpoklady správné, pak lze konstatovat, že výsledkem reformy nebude zajištění klidného stáří, kvalitní zdravotní péče či vý-



hodné investice do studia. Jejich výsledkem bude legalizace transferu peněz od středních vrstev směrem k vybraným finančně silným skupinám.

Zcela prozaický základ reforem můžeme uchopit také jinak. V posledních pěti až sedmi letech se v důsledku daňových změn a neschopnosti státu vybrat zbylé daně ročně vybírá zhruba o 200 mld. méně, než by bylo třeba na zajištění chodu státu a veřejného sektoru. Z této nevybrané částky se přibližně tři čtvrtiny připisují na vrub rostoucího státního dluhu, o zbylou čtvrtinu jsou osekány příjmy zaměstnanců a kráceny náklady na chod veřejného sektoru.

Až bude tímto způsobem stát důkladně vyhlodován, bude veřejný sektor moci být zprivatizován hluboko pod cenou, podobně jako se to stalo s řadou státních podniků v průběhu devadesátých let 20. století. Spoření do soukromých fondů zbude jako hlavní možnost pro ty, kdo budou mít prostředky na pojištění vůči sociálním rizikům.

Pokud budou pokračovat současné trendy, není možno udržet sociální stát. Až dosud ho financovaly tři hlavní kategorie přispěvatelů: firmy, horní příjmové vrstvy, střední vrstvy.

Firmy se přestávají v podmínkách globalizace chovat sociálně zodpovědně. Čím jsou mobilnější, tím snáze se zbavují závazků vůči zemi, ve které momentálně působí. Část firem odchází do daňových rájů, jiné firmy zůstávají, požadují však nejružnější úlevy, aby neodešly. Poté repatriují své zisky.

Horní příjmové vrstvy výrazně snižují svůj podíl na financování sociálního státu. Mají k tomu řadu nástrojů: optimalizace daní, daňové úniky, rovná daň, zastropování pojistného aj.

Zároveň hledají zvýšené zisky firem a horních vrstev prostor, kde budou reinvestovány. A opět ho spatřují v privatizaci veřejných pojistných systémů, tedy systémů zajišťujících stáří, zdraví, vzdělání apod. Reformy, které u nás probíhají, jsou součástí tohoto procesu.

Vzniká zde však hluboký rozpor: Ti, kdo investují do klasické výroby, potřebují, aby mzdy byly nízké kvůli konkurenceschopnosti jejich firem. Naopak ti, kdo investují do soukromých pojišťovacích fondů, které zpoplatňují nejružnější mimopracovní aspekty lidské existence (vzdělání, zdraví, stáří aj.), potřebují mít pokud možno solventní klienty.

Tím se dostáváme k situaci třetího tradičního přispěvatele do pokladny sociálního státu – střed-

ních vrstev. Bude sílit tlak na to, aby střední vrstvy odevzdávaly vše, co si vydělají nad příjem nižších vrstev, na soukromé pojištění své mimopracovní existence.

To bude mít důsledky jednak pro střední vrstvy, jednak pro sociální stát. Kupní síla středních vrstev se v podstatě srovná s kupní silou nižších vrstev. To, co vydělají navíc, odevzdají na reálné či fiktivní pojištění u soukromých fondů. Středním vrstvám už nezbudou prostředky na financování zbytků sociálního státu. Právě proto, že to, co vydělají navíc oproti vrstvám dolním, investují do svého soukromého pojištění, aby se od těch nižších alespoň nějak odlišily.

V tom případě ovšem hrozí, že reformy sníží početnost středních vrstev v naší zemi ještě dříve, než se stačily ustavit. Existenci těch zbylých naváží na soukromé fondy. Oba tyto cíle umožní, aby nejsilnější finanční skupiny a horní vrstvy mohly mít stále více, a to dokonce i v podmínkách hospodářské krize.

Od středních vrstev bude po proběhnutí reform vyžadováno, aby fungovaly jako poslední sponzor zbytků sociálního státu a zároveň aby ze svých příjmů vyživovaly soukromé pojistné fondy ve všech zmíněných oblastech.

To může vést až k tzv. repatrimonializaci společnosti. Velké rodinné majetky se budou zhodnocovat tempem stále rychlejším, příjmy ze zaměstnání budou pro většinu v lepším případě stagnovat, v případě horším reálně klesat.

V repatrimonializované společnosti není příliš místa pro sociální stát a je v ní stále méně místa pro střední vrstvy. Ty jsou totiž vymezitelné pouze na křivce distribuce příjmů ze zaměstnání, nikoliv na křivce distribuce rodinných majetků.

Nejdále pokročily v tomto směru Spojené státy. Nejbohatší jedno procento Američanů vlastnilo před 25 lety 33 % veškerého majetku, nyní už vlastní 40 % majetku, zatímco chudší čtyři pětiny obyvatel USA drží pouze 7 % majetku. Na jedno procento Američanů s nejvyššími příjmy připadá už 24 % celkových příjmů, zatímco v roce 1976 to bylo jen 9 % příjmů. A konečně, jedno procento Američanů vlastní polovinu všech akcií, obligací a podílových fondů, zatímco dolních 50 % Američanů drží pouhou polovinu jediného procenta uvedených cenných papírů.

Za těchto podmínek lze stále obtížněji hovořit o rovnosti obyvatel a stále více je nutno uvažovat



v termínech naprosté nesouměřitelnosti. Je vysoce pravděpodobné, že v důsledku probíhajících reforem bude podobná či vyšší nesouměřitelnost nastolena také u nás. Otázkou zůstává, jedná-li se o pouhé přehlédnutí reformátorů, anebo o záměr.

Jan Keller,
profesor Fakulty sociálních studií
Ostravské univerzity v Ostravě

Poznámka:

Údaje a argumenty obsažené v tomto článku tvoří součást autorových knih vyšlých v posledních dvou letech:

KELLER, J. **Tři sociální světy**. Praha: SLON 2010.

KELLER, J. **Nová sociální rizika a proč se jim nevyhneme**. Praha: SLON 2011.

KELLER, J. **Sociologie středních vrstev**. Praha: SLON 2012.

Rozhovor

Cílem reformních změn je zvýšení dostupnosti služeb Úřadu práce

Od ledna letošního roku probíhají na úřadech práce horečné změny. Osobně nebo zprostředkovaně z médií se dozvídáme, že reformní snahy doprovází řada ne vždy pozitivních skutečností, jako jsou komplikace s fungováním nového softwaru, fronty na přepážkách, přesčasy pracovníků úřadu a podobně. Problémy a komplikace jsou probírány dnes a denně. Stejná pozornost se ale nevěnuje diskusím o cílech realizovaných změn – tedy o tom, k čemu by transformace měla vést. O změnách ve výkonu agendy úřadů práce a cílech, ke kterým by tyto změny měly vést, jsem diskutoval s **Martinem Žárským**, náměstkem generálního ředitele Úřadu práce ČR.

Úřady práce v ČR zažívají dobu překotných změn ve výkonu jejich agendy. Co je smyslem realizovaných reforem a k jakým cílům mají vést?

Jednak bych drobně opravil vaši otázku, tj. nikoliv úřady práce, ale Úřad práce (ÚP). Přejít z plurálu do singuláru je jedním ze znaků vámi zmiňované změny. Vráťím se však k meritu otázky a pokusím se odpovědět především s důrazem na poskytování služeb Úřadu práce klientům. Přestože na přelomu milénia proběhla reforma veřejné správy, byl po celou dekádu stále zachová-

Martin Žárský vystudoval Střední školu sociálně právní v Ostravě a poté absolvoval vysokoškolské studium sociální práce na katedře sociální práce Filozofické fakulty Univerzity Karlovy. V průběhu studia se v rámci dlouhodobých studijních praxí zaměřoval především na oblast péče o lidi s mentálním postižením a následně pak na problematiku sociální politiky veřejné správy a především samosprávy.

Od roku 1996 pracoval na Ministerstvu vnitra ČR, kde se do roku 2001 zabýval problematikou delikvence dětí a mládeže, protidrogovou prevencí a systémem preventivních programů měst a obcí. V roce 2001 nastoupil na Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR. Byl ředitelem odboru sociálních služeb a sociálního začleňování. Zaměřoval se na koncepci systému sociálních služeb v ČR, tvorbu strategií sociálního začleňování, aplikaci metod sociální práce v sociálních službách a ve veřejné správě, koncepci dlouhodobé sociálně zdravotní péče.

Náměstkem generálního ředitele Úřadu práce ČR je od roku 2011 a obsahem jeho agendy je realizace jednotného systému agendy nepojistných sociálních dávek a zajištění nástrojů politiky zaměstnanosti (aktivní politika zaměstnanosti, poradenství, zprostředkování zaměstnání).



„Veřejná správa je jen jedna a lidé jsou společnými klienty veřejné správy a nikoliv izolované té či oné instituce,“ říká Martin Žárský.

ván v mnohých agendách okresní model. Zákony, které upravují od roku 2006 sociální oblast, naopak působí ve smyslu přenesených kompetencí na obce s rozšířenou působností a pověřené obce. Tento stav přinášel klientům i orgánům veřejné správy značný diskomfort, který spočíval v tom, že člověk byl nucen obstarávat si své záležitosti v oblasti nepojistných sociálních dávek a v oblasti zaměstnanosti na třech rozdílných místech, tj. na úřadech práce oblast zaměstnanosti a dávek státní sociální podpory, na obcích s rozšířenou působností příspěvek na péči a na pověřených obcích dávky pro osoby se zdravotním postižením a dávky pomoci v hmotné nouzi.

Rozhodovací praxe i ve stejných případech bývala dosti odlišná, nebylo možné regulovat personální zajištění agend, tok metodických pokynů měl i přes veškerou snahu příliš mnoho zákrut.

Současné docházelo k velmi těžce zvládnutelné situaci v oblasti aplikace metod sociální práce. Za sociální práci se ve většině případů považo-

valo řízení o dávce a její výplata, a pokud již byly aplikovány metody sociální práce, pak téměř vždy musely být zákonitě spojeny s tím, že ve stejných rukou, které měly pomáhat, aktivovat, doprovázet, spočívala také moc rozhodovat o dávce či její výplatě.

Principem a současně cílem reformních změn z tohoto úhlu pohledu je zvýšení dostupnosti služeb klientům, sjednocení metodického vedení a rozhodovací praxe a v neposlední řadě jednoznačné definování rolí a kompetencí veřejné správy. Co vlastně tato deklarace znamená. Z hlediska nepojistných sociálních dávek a oblasti zaměstnanosti je klient obsloužen jedním úřadem, který má jednotné metodické vedení, potřebné informace vztažné ke klientům jsou zajištěny jednotným informačním systémem, který je zároveň sdílen s obcemi a kraji. Obce a kraje mají jednoznačně stanovenou působnost pracovat s klienty pomocí metod sociální práce a pracovat s jejich specifickou situací, osobností a sociálními



vazbami a Úřad práce zajišťuje jednotný a univerzální přístup ke každému klientovi tak, aby měl garantována svá práva a nároky.

„Jsem zastáncem budování lokálních sítí.“

Za jednu z hlavních změn chápu přechod od pouhého „dávkování“ ke komplexní práci s lidmi v problémových životních situacích. Jak tento přechod probíhá a jak by měla ona komplexní práce s lidmi reálně vypadat?

Není to jednoduché. Změna filozofie se dotýká jak vnímání klientského, tak i profesionálního. Za nejtěžší považuji přijetí principu, že veřejná správa je jen jedna a lidé jsou společnými klienty veřejné správy a nikoliv izolované té či oné instituce. Není možné přistoupit na model, který by komplexní přístup k řešení nepříznivých sociálních situací svěřil pouze jedné součásti veřejné správy. Jsem zastáncem budování lokálních sítí pomáhajících institucí, do které jsou vedle institucí veřejné správy zapojeny neziskovky, školská zařízení, kulturní instituce, zdravotnictví, přirozené prostředí komunity, zaměstnavatelé a podobně. Podobu sítě, role jednotlivých účastníků a vnitřní procesy nelze nastavit nějakou normou. Podmínkou je však spolupráce, ba co víc, podmínkou je častokrát spíše ochota ke spolupráci.

Jak jsem již zmiňoval výše, úkolem ÚP je přistupovat ke klientům jednotně a univerzálně bez ohledu na to, zda žijí v Aši nebo v Trinci. Na druhou stranu úkolem především obcí v přenesené působnosti prostřednictvím sociální práce je, aby intervenovaly podle místních podmínek a specifických potřeb klientů.

Úřad práce v těchto dnech dokončuje přípravu projektu zajištění poradenství klientům úřadu. Projekt je reakcí na novou, rozmanitější strukturu klientů a životních situací, se kterými přicházejí. Projekt staví na předpokladu, že klient častokrát přichází na ÚP s velmi nespecifickou objednávkou nebo je přesvědčen o tom, že jeho pocíťovaná potřeba je řešitelná pouze a jen nějakou konkrétní dávkou. V rámci projektu hodláme zajistit v rámci ÚP týmy, které budou schopny věnovat se klientovi prostřednictvím náhledu na jeho situaci jako celek a nabídnout následně jak servis ÚP, tak samozřejmě také nasměrování k jiným pomáhajícím institucím s ohledem na jejich kompetence. Takto pojatou aktivitu ÚP si nelze bez spolupráce vůbec představit.

Další metodou je sdílení pracovních postupů. Po dohodě s kolegy na MPSV budeme metodické porady organizovat společně. Budou tedy prezentovány jednotně metodiky jak pro krajské úřady, které jsou zodpovědné za výkon přenesené působnosti na krajské a obecní úrovni, tak i pro krajské pobočky ÚP, které nesou odpovědnost za řízení o dávkách a za jejich výplatu (včetně odpovídajících úkonů sociální práce – sociální šetření, kontrola užití dávek, poradenství). Na úrovni krajských poboček a kontaktních pracovišť ÚP jsou pak vedoucí těchto pracovišť podněcováni k navazování pracovních partnerských vazeb s dalšími pomáhajícími institucemi. Jde o postupný proces a jeho iniciace bývá různá. Někdy jde o vyhrocení nějakého lokálního dění – například situace v severních Čechách nebo v Ostravě v oblasti bydlení, jindy je založena na dlouhodobě dobrých profesních vztazích. Cíl je však vždy totožný, tj. začlenit kompetence ÚP do celkového nastavení pomáhajícího prostředí.

Kukátko je technologický prostředek sdílení informací

Novinkou v posuzování životních situací lidí je používání aplikace Kukátko. Mohl byste přiblížit, o co přesně jde a jak se bude s aplikací pracovat?

„Kukátko“ není nic víc a nic méně než technologický prostředek sdílení potřebných informací o společných klientech mezi samosprávami a ÚP. Zaměstnanci obcí vykonávající zákonem stanovenou přenesenou působnost mají možnost disponovat ministerstvem přidělenými přístupy do jednotného informačního systému práce a sociálních věcí. Současně je v rámci tohoto prostředku umožněno vést zaměstnancům obcí tzv. kartu klienta sociální práce, přičemž ÚP je například při řízení o dávkách povinen přihlídnout k takto zpracovaným údajům. Samozřejmě v rámci karty klienta sociální práce je vytvořen prostor pro takové záznamy sociálního pracovníka, jejichž sdílení by mohlo za určitých okolností poškodit zájmy klienta, a proto jsou takové údaje pro ÚP skryty.

„Kukátko“ je jen nástroj, který může napomoci žádoucí profesní spolupráci. Jako příklad lze ukázat náhledy na základní funkce „kukátka“, tj. jednak přehled o čerpaných dávkách a především Standardizovaný záznam sociálního pracovníka.



standardizovaný záznam sociálního pracovníka

Období: Vybrat vše

Export do PDF

Zařazení klienta do cílové skupiny (včetně dílčího rozlišení)

Období od	Období do	Typ cílové skupiny	Cílová skupina	Upřesnění
Žádná položka nebyla nalezena				

Klient a jeho životní situace (vymezení a stanovení problému)

Období od	Období do	Popis výchozí situace klienta	1. Charakteristika osoby a její změny	2. Charakteristika problémů ve vztazích se subjekty
Žádná položka nebyla nalezena				

Použitá metoda práce s klientem

Období od	Období do	Forma	Fáze	Metoda
Žádná položka nebyla nalezena				

Zvolené intervence, věcná náročnost a doba intervence aplikovaných metod

Období od	Období do	Název	Doporučená doba intervence	Skutečná doba intervence	Věcná náročnost	Datum provedení SP	Sociální pracovník
Žádná položka nebyla nalezena							

Projednání návrhu a popis plánu pomáhající intervence, záznam o průběhu a hodnocení jeho realizace

Období od	Období do	Datum (plán)	Plán pomáhající intervence	Datum (realizace)	Popis průběhu realizace
Žádná položka nebyla nalezena					

Standardizovaný záznam sociálního pracovníka

dávky	Žádosti	Vyplacené dávky	Příjmy	Sociální práce	Další záznamy úřadu
Datum vyplacení	Částka	Stav vyplacení	Název dávky	Č.j. roz.	
16.9.2012	400,00 Kč	Vyplacená	ZPO	MPSV	
1.9.2012	800,00 Kč	Vyplacená	Příspěvek na péči	MPSV	
28.8.2012	400,00 Kč	Vyplacená	ZPO	MPSV	

Přehled o čerpaných dávkách

Jedním ze záměrů reformy agentury Úřadu práce je vyšší úroveň provázání systémů nepojistných sociálních dávek s nástroji aktivní politiky zaměstnanosti. Jak toto provázání probíhá a jaké očekáváte efekty?

Toto provázání má význam především v těch případech, kdy nepojistná sociální dávka částečně kompenzuje situaci, kdy člověk nemá zabezpečeny příjmy z vlastní práce. Jde tedy především o dávky pomoci v hmotné nouzi a v některých případech pak o dávky státní sociální podpory či dávky pro osoby se zdravotním postižením.

Jednou ze základních metod zprostředkování zaměstnání je vytvoření a realizace „Individuálního akčního plánu“ (IAP). V rámci IAP je nutné, především v oblasti působení na dlouhodobě nezaměstnané, vyhodnocovat okolnosti, které jsou známy z práce s klientem v oblasti dávek pomoci v hmotné nouzi.

Následně pak může být nabízen takový soubor nástrojů APZ, který má vést k uplatnění člověka na trhu práce a vystoupení či spíše uvolnění se ze systémů nepojistných dávek. Samotný princip je vlastně prostý, tj. postupné nabývání či obnovení kompetencí klienta. Sociální práce může působit na obecné okolnosti života klienta, případně

lze navázat zprostředkováním nějaké specifické sociální služby (např. socioterapeutické dílny), ÚP může nabídnout veřejnou službu, a pokud se klient osvědčí, pak následně veřejně prospěšné práce či společensky účelná pracovní místa, současně může již pracovat na profilu rekvalifikace, kdy je možné rekvalifikační kurz zprostředkovat, nebo nabídnout klientovi možnost zvolit si rekvalifikaci samostatně. V průběhu celého procesu samozřejmě ÚP nabízí poradenství, a to jak v oblasti sociální, tak i v oblasti zprostředkování a získání zaměstnání. Ideálním výsledkem je pak pracovní uplatnění klienta, a to je kýžený efekt, který má jak individuální, tak i společenský rozměr.

Od ledna 2012 Úřad práce nově realizuje veřejnou službu, a to jako jeden z nástrojů komplexní politiky zaměstnanosti. Jak zavedení nového institutu veřejné služby v agendě Úřadu práce probíhá?

V první fázi byl připraven jednotný informační systém veřejné služby, tj. propojení ÚP a organizací, u kterých je veřejná služba realizována. Následně docházelo a stále dochází k uzavírání smluv mezi ÚP a realizátory, ve kterých je definováno, o jaké pracovní pozice se jedná, v jakém rozsahu, a ÚP se zavazuje vysílat k výkonu veřejné služby vybrané uchazeče o zaměstnání. Samotný výkon veřejné služby je pak sledován ve zmíněném informačním systému. Na počátku roku ÚP oslovil organizace, které realizovaly veřejnou službu v předchozím období. Nyní je „nasmulován“ zhruba trojnásobek počtu realizátorů veřejné služby oproti roku 2011.



ÚP nabízí realizátorům veřejné služby také další nástroje aktivní politiky zaměstnanosti. Především se jedná o podporu veřejně prospěšných prací v pozicích koordinátorů či administrátorů veřejné služby. ÚP nabízí také možnost pojištění odpovědnosti vykonavatelů veřejné služby. V současné době, tj. ke konci září, je evidováno celkem 3 662 aktivních realizátorů veřejné služby a ta již byla nabídnuta celkem 27 359 uchazečům o zaměstnání, z nichž již vykonalo nebo vykonává veřejnou službu celkem 24 857 osob.

Evropské peníze podpoří rozvoj veřejné služby

Jaké úkoly v souvislosti s veřejnou službou Úřad práce ještě čekají?

Jedná se především o realizaci projektu financovaného z prostředků ESF, který se zaměří na další rozvoj institutu veřejné služby. Výstupy projektu budou v oblasti podpory vykonavatelů veřejné služby, tj. zintenzívnění individuální práce s uchazeči o zaměstnání (jak bylo popsáno výše); v oblasti podpory realizace veřejné služby, tj. možnost úhrady některých nákladů spojených s výkonem veřejné služby (především cestovné vykonavatelů a částečně pracovní a ochranné pomůcky); a v neposlední řadě v oblasti organizace a metod práce ÚP v oblasti rozšiřování sítě realizátorů veřejné služby a především rozšiřování spektra pracovních činností, které mohou být veřejnou službou vykonávány.

Nemůže veřejná služba určitým způsobem podporovat útlum aktivit obcí při boji s nezaměstnaností?

Jsem přesvědčen, že při splnění podstaty výkonu veřejné služby nemůže. Je to vlastně obdobné jako u jiných nástrojů APZ, tj. pokud má nějaká činnost člověka aktivovat k tomu, aby si zvýšil své kompetence a stal se samostatnějším v oblasti zajištění si svých potřeb, musí být použita k aktivizaci. Pokud je taková pomoc „zneužita“ k tomu, aby v podstatě zachovala status quo klienta, pak je to samozřejmě špatně.

Zaznamenal jsem určité změny i v systému rekvalifikací. Mohl byste je blíže představit?

K systému rekvalifikací bych se rád vyjádřil obšáhleji třeba v příští spolupráci. V současné době ÚP uzavírá velké kvantum veřejných zakázek na rekvalifikační kurzy a současně masívně startuje systém zvolených rekvalifikací klientem. Komplexnější informace rádi poskytneme spíše na sklonku tohoto roku nebo na počátku roku 2013.

(Pozn. redakce: v rozhovoru jsme veliký prostor věnovali otázkám k zavádění sKarty. Po domluvě jsme však toto téma z rozhovoru vynechali s tím, že se mu budeme věnovat v následujícím čísle zvlášť.)

Roman Baláž

Téma

sKarta: o jednotném výplatním místě

Téma sKarty je v posledním měsíci často v hledáčku zpráv i komentářů. Na začátku letošního září sKarta přešla do tzv. ostrého provozu, začaly se distribuovat samotné karty a její provoz bude plně oficiální. Hodně bylo řečeno, natočeno i napsáno. A tak v tomto článku nehledejte kritiku nebo chválu nového systému jednotné výplaty nepojistných sociálních dávek, ale shrnutí, jak to všechno začalo a co se nyní děje.

Po úpravách a zapracování výhrad přijala vláda v polovině května 2011 základní body první části sociální reformy. „Novely zákonů řeší zejména zjednodušení systému výplaty dávek, snížení administrativní zátěže a lepší zacílení na skutečně potřebné příjemce státní pomoci,“ píše se v tiskové zprávě MPSV z 18. 5. 2011. Jako hlavní argument změny výplaty se zdůrazňuje motiv „úspora procesní nákladů při vyplácení dávek“. MPSV



totiž spočítalo, že tento nový systém platebních sKaret ušetří až miliardu korun ročně. „Úsporu ve výši jedné miliardy korun a přehled o všech vyplácených dávkách konkrétnímu člověku v daném čase umožní zavedení karty sociálních systémů, která je součástí projektu MPSV jednotné výplatní místo,“ píše se v další tiskové zprávě MPSV z 18. 8. 2011. Zájemci o provozování sKarty – bankovní instituce mohly přihlášky zasílat až do 31. 8. 2012, kdy byla oficiální uzávěrka obchodní soutěže na dodavatele a administrátora karet sociálních dávek.

Funkce sKaret je platební, identifikační a autentizační. MPSV na oficiálních stránkách sKarty (www.skontakt.cz) jmenuje mezi výhodami dostupnost a pohodlí („pro dávky není třeba chodit na poštu nebo na úřad, prostřednictvím karty je možné čerpat dávky v kterémkoli bankomatu nebo přímo v obchodech“) a bezpečí („není třeba mít obavy ze ztráty hotovosti, stačí, když kartu v případě ztráty karty nebo krádeže zablokujete“). Výběr ze všech bankomatů je možný, ale je dobré se ptát, za jakých podmínek, respektive za kolik.

Úspora na straně státu bude

Podle Národní rady zdravotně postižených (NRZP) a kritiků sKarty se náklady přesunou na občany, kteří ony nepojistné dávky pobírají. Česká spořitelna, a. s., která nakonec obchodní soutěž vyhrála, garantovala, tak jak bylo v obchodních podmínkách soutěže, určený počet výběrů z bankomatu a bezhotovostních převodů na účet tak, jak samo MPSV chtělo. Tedy jeden výběr a bezhotovostní převod ke každé vyplácené dávce zdarma, dále již v ceně podle sazebníku České spořitelny.

Kritika jednotného výplatního systému se také nese proti nedostupnosti bankomatů, obchodů napojených na terminály, a to nejen v malých obcích, ale také v ne-bezbariérovosti nebo jiné



nedostupnosti pro osoby se zdravotním postižením. Česká spořitelna přitom splňuje požadavky zadané v obchodní soutěži. A jako obchodník se chová. Zachovává bezplatnost ve vztahu k veřejným rozpočtům v případě nepojistných dávek a dávek z oblasti státní politiky zaměstnanosti a zachová také bezplatnost standardních služeb ve vztahu k příjemcům dávek. Standardně by měl být příjemci dávky zdarma podle požadavků v obchodní soutěži vyhlášené MPSV poskytnut „...výběr z bankomatu nebo bezhotovostní převod na účet příjemce dávky (zdarma 1x ke každé výplatě dávky), bezhotovostní platba na POS terminálech, neomezená možnost kontroly stavu účtu příjemce dávky a vydávání karet sociálních systémů 1x za dobu životnosti,“ píše MPSV k podmínkám soutěže na dodavatele sociálních karet 29. 6. 2012.

Možnosti výplaty

sKarta provozovaná Českou spořitelnou tedy bude fungovat jako prostředek jednotného platebního místa. Můžete si vybrat několik forem výběrů peněz. Penězi na sKartě můžete, jak již je napsáno výše, přímo platit v obchodech, můžete si vybrat hotovost v bankomatu nebo prostřednictvím služby cash back na pokladnách v obchodech, nebo si peníze nechat převést na jiný účet v ČR.

V této souvislosti má Václav Krása z NRZP několik výhrad. Jednou z nich je následující: „MPSV vůbec neuvádí, že u tzv. cash backu je vybírání jakékoli částky v prodejnách podmíněno nákupem v této prodejně, a to minimálně ve výši 300 korun, přičemž maximální výběr hotovosti je limitován částkou 1 500 korun.“ Krása ve zveřejněném dokumentu Deset výhrad k sKartě ze dne 3. 9. 2012 navíc dodává: „U příspěvku na mobilitu nebo přídatku na dítě je nesmysl mluvit o výběru tzv. cash back.“





Ceník služeb České spořitelny vztahující se k sKartě pak specifikuje další poplatky za služby, které můžete s kartou vykonávat při tzv. nadstandardních službách. Třeba výběr u jiné banky nebo výběr hotovosti prostřednictvím sKarty na přepážkách bank a směnárén – ten je zpoplatněn částkou 40 korun, dotaz na zůstatek platebního účtu v bankomatu jiné banky má cenu 20 korun.

Obchodní soutěž ve prospěch státu

Vítěze soutěže a soutěž samotnou zkoumal i Úřad pro ochranu hospodářské soutěže. Úřad zjišťoval, zda MPSV postupovalo v soutěži v souladu se zákonem, což svým rozhodnutím nakonec potvrdil. Nabytím právní moci rozhodnutí úřadu bylo zrušeno předběžné opatření spočívající v zákazu uzavřít smlouvu mezi MPSV a Českou spořitelnou. I přes toto protáhnutí MPSV nakonec podepsalo smlouvu o spolupráci s Českou spořitelnou dne 24. 1. 2012.

Výhrady k sKartě

Veřejný ochránce práv Pavel Varvařovský se zaměřil na právní aspekty zavádění sKaret. Ve svém prohlášení, které vydal 8. 8. 2012, kritizuje především právní neukotvení a podotýká, že vydání dokumentu tohoto typu by mělo být ustanoveno zákonem a ne jen prováděcí vyhláškou. Mimo jiné se ombudsman věnuje ve svých výtkách zhoršení dostupnosti přiznané sociální pomoci, poplatkům za poskytování sociální pomoci prostřednictvím s Karty, které není ukotveno v právním předpisu, ale pouze v informačním letáku České spořitelny. Dále se ombudsman věnuje informacím, které jsou spojené sKartou; například „Klienti budou nuceni souhlasit s tím, že Česká spořitelna bude předávat MPSV informace o všech jednotlivých platebních transakcích, které na účtu k sKartě provedou.“, a má i další výhrady, které vládě přednesl ještě před schválením novel sociální reformy I.

S podobnými výhradami vystupuje i Národní rada zdravotně postižených. Václav Krása předložil a zveřejnil Deset výhrad, které jako předseda NRZP považuje za zásadní a problematické.

Ověřovací provoz karty...

V průběhu ověřovacího období sKarty nenašli úředníci MPSV ani České spořitelny žádný závažný problém. „Pilot ukázal, že drtivá většina příjemců dávek neměla s využitím karty jakýkoli

problém,“ píše MPSV. Nezmiňuje však žádnou charakteristiku zkušebního vzorku. Přesto se ukázalo, že „nejčastěji držitelé čerpali dávky bezhotovostním převodem na účet (76,6 %)“, pokračuje tisková zpráva MPSV z 13. 9. 2012.

Do konce září bude vydáno přibližně 50 tisíc sKaret a do konce roku pak dalších 600 tisíc. Nestací ale na příslušný úřad, tj. úřad práce, nahlásit číslo vašeho účtu, kam byste chtěli posílat peníze z nepojistných dávek, i tak musíte sKartu převzít a následně nahlásit úředníci na úřadu práce, kam chcete peníze z sKarty zasílat.

Eliška Barochová

Inzerce



VZDĚLÁVACÍ PROGRAMY
Akreditace MPSV ČR

**KOMUNIKACE JAKO NÁSTROJ
SPOLUPRÁCE**
v rozsahu 16 hodin

Cílem kurzu je naučit se používat prvky efektivní komunikace a to jak v komunikaci s klienty, tak v komunikaci mezi spolupracovníky nebo jako vedoucí pracovník.

Koná se 21. – 22. ledna 2013.

ÚVOD DO ŘÍZENÍ A SUPERVIZE
v rozsahu 24 hodin

Cílem kurzu je porovnat svou pracovní zkušenost se žádoucím stavem, a na tomto základě se rozhodnout pro zavedení změny.

Koná se 30. ledna – 1. února 2013.

Podrobnější informace na
www.remedium.cz
tel./fax: 272 743 360,
vzdelavani@remedium.cz



Reflexe

Měla by sociální práce na obecních úřadech ohrozit neziskové organizace?

S účinností od 1. 1. 2012 podle ustanovení § 92, § 93 a § 93a zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, a podle ustanovení § 7, § 63, § 64 a § 65 zákona č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, vstoupila v platnost povinnost realizace činností sociální práce v přenesené působnosti na obecních, újezdních a krajských úřadech. Jedním z hlavních důvodů pro zavedení této agendy byla nedostatečná nabídka nebo dokonce absence sociální práce v některých oblastech České republiky, kde není poptávka občanů po sociální práci či společenská potřeba sociální práce pokryta činností neziskových organizací či sociální prací ze strany samosprávy, případně jiných organizací. Cílem je zajištění minimální sítě služeb sociální práce pro občany nejen ČR. Tato nově zavedená povinnost obcí je vnímána jak ze strany samosprávy, tak neziskových organizací velmi ambivalentně.

Neziskové organizace se cítí existenčně ohrožené, protože sociální práci na obecních úřadech mohou chápat jako konkurenci ke svým činnostem. Tento pocit pramení jednak ze způsobu vzniku dané agendy, která byla vytvářena v časovém tlaku s minimálními diskusemi nad vlastní podobou v rámci legislativního balíčku nazvaného Sociální reforma I. Neziskové organizace měly malý prostor k seznámení se s ním a připomínkování této části reformy, v rámci kterého by mohlo dojít k vyvrácení existenčních obav. Zároveň se obávají, jak tato agenda ovlivní financování sociálních služeb ze strany obcí a kraje, vzhledem k tomu, že obě tyto úrovně samosprávy mají v podstatě rozhodující slovo při koncipování lokální sociální politiky. Neboli kladou si otázku, zda zavádění sociální práce v přenesené působnosti, která je financována transferem ze státního rozpočtu, nemůže vést pro některé typy sociálních služeb ke snižování alokace financí. Vzhledem k tomu, jak byly ve *vyhlášce 424/2011 Sb., o vzoru, nále-*

žitostech a provedení karty sociálních systémů, vzoru, náležitostech a provedení potvrzení o ztrátě, odcizení, poškození nebo zničení karty sociálních systémů a vzoru Standardizovaného záznamu sociálního pracovníka, vymezeny cílové skupiny sociální práce na obcích, cítí se nejvíce ohrožené neziskové organizace poskytující služby sociální prevence, a to zejména poradenské, sociálně aktivizační a terénní.

U samospráv lze vůči stanovené zákonné povinnosti přeneseného výkonu sociální práce nalézt dva vyhraněné postoje. První se spíše distancuje od této povinnosti, což vyplývá především z odmítání nákladů, které by musela samospráva na zřízení této agendy vynaložit. Vzhledem k tomu, že tyto náklady nejsou stoprocentně pokryty ze státního příspěvku na výkon státní správy a chybí jejich účelová vázanost, tak není dohledatelný objem výše příspěvku, a to i přes deklaratorní stanovisko MPSV, že se jedná o částku cca na úrovni 70% z výše příspěvku na dávkové systémy v minulém roce. Druhé stanovisko obcí naopak vítá novou agendu s tím, že jim umožní převzít sociální práci do vlastních rukou, a v podstatě naplňuje obavy neziskových organizací o jejich existenčním ohrožení. Neboli řada obcí není spokojena s činností neziskových organizací, a tak se rozhodla sociální práci vykonávat sama. Zdroje, které původně šly na financování neziskových organizací, plánují investovat do svých vlastních sociálních pracovníků a pracovníků (buď v rámci odboru, nebo příspěvkových organizací). V praxi jsou tyto obce spíše v menšině.

Dominujícím trendem mezi obcemi se stalo spíše „vyčkávání“ na další podklady k podobě sociální práce na obci ze strany MPSV a na případné rozhodnutí o účelové vázanosti příspěvku, aby se mohla kvalifikovaně rozhodnout o podobě této agendy ve své obci. Je třeba zdůraznit, že ani stávající situace „nejasnosti“ nezbavuje obce povinnosti danou agendu realizovat.



Popsané důsledky nové legislativy ukazují, že do české sociální práce znovu vstupuje vývojové dilema „formalizace vs. deformalizace“, neboli otázka, zda by sociální práce měla být převedena do kompetence samosprávných a státních institucí, či by měla být v rukou nestátního neziskového sektoru¹. Na druhou stranu je třeba obsah tohoto dilematu poněkud redefinovat, vzhledem k tomu, že po zavedení legislativy k sociálním službám a standardů kvality sociálních služeb došlo ke značné „formalizaci“ i v oblasti sociálních služeb. Jedná se spíše o dilema mezi „centralizací“ sociální práce do kompetence státní správy (přenesené na samosprávu), nebo „decentralizace“ do rukou nestátního sektoru.

Stávající situace je taková, že se nacházíme někde napůl mezi oběma stranami dilematu. Státní správa a samospráva sociální práci plánují, koncipují, koordinují a monitorují a v určitých agendách ji samy realizují (např. sociálně-právní ochrana či činnosti kurátorů), zatímco neziskové organizace jsou dominujícími realizátory sociální práce v kontextu všech typů sociálních služeb. V tomto příspěvku se chceme zabývat otázkami, jaké výhody a rizika s sebou případná „formalizace“, resp. „centralizace“ sociální práce do rukou státní správy a samosprávy přinese, a pokusíme se argumentovat ve prospěch kombinace obou typů práce. Cílem tohoto příspěvku je započít veřejnou diskusi o nastolování agendy sociální práce na obecních úřadech a o její možné provázanosti se sociální prací v sociálních službách.

Pokud budeme vycházet z předpokladu, že sociální práce je službou veřejnosti, měli bychom zjištěná pozitiva i negativa přechodu sociální práce z neziskových organizací na samosprávu hodnotit z předpokládaného **přínosu pro lidi v obtížných životních situacích a zároveň pro celou lokalitu, kde tyto lidé žijí**. K tomu, abychom dokázali odpovědět na otázku, zda se mají neziskové organizace bát zavádění sociální práce na obcích, může napomoci pojmenování silných stránek obou typů práce stejně jako jejich rizik.

Silné stránky sociální práce zajišťované obcemi

Pokud začneme u silných stránek sociální práce zajišťované obcemi, patří mezi ně **větší potenciál při řešení materiálních a finančních problémů klientů**. Sociální pracovníce a pracovníci obce mají lépe krytá záda institucionální mocí, kterou reprezentují, což jim dává lepší pozici při vyjednávání s věřiteli klientů (někdy je dokonce věřitelem

sama obec), než by měli pomáhající z neziskové organizace. Sociální pracovníce a pracovníci obcí by měli mít navázanou lepší spolupráci s úřady práce i díky JIS (jednotnému informačnímu systému), což by mělo přispívat k efektivnějšímu zajištění problémů klienta skrze sociální dávky. Úřady práce vnímají jako své partnery spíše samosprávu než sociální pracovníky z neziskových organizací.

Obce mohou být **efektivnější při zajišťování vhodného bydlení pro klienty**, vzhledem k tomu, že obce a města jsou samy realizátory koncepce sociálního bydlení na svém území. Zatímco sociální pracovníci z neziskových organizací mohou pouze využívat nabízené bytové kapacity obce, tak pracovníci obce mají větší šanci ovlivňovat přímo bytovou politiku obce. Také mohou mít větší slovo při jednání s komerčními poskytovateli bydlení, kteří se u některých cílových skupin mohou chovat diskriminačně.

Sociální pracovníce obcí disponují **větší pravomocí i vzhledem ke klientům samotným**, což lze využít v situacích, kdy jsou pro práci s klienty adekvátní kontrolní způsoby práce. Např. pokud je udržení bytu klienta podmíněno splácením dluhu za nájemné a z minulosti víme, že klient neplatil, pokud nebyl pod určitým tlakem, tak sociální pracovník může dohlížet, případně po vzájemné dohodě zajišťovat přímo platbu. Současně může být vhodné mít nastavené i cíle podporující posílení kompetencí klienta. Sama o sobě se takováto „dozorová“ činnost májí dlouhodobým účinkem.

Další podstatnou silnou stránkou sociální práce na obcích by mohla být **koordináční role** jednotlivých případů. Pozice sociálního pracovníka obce poskytuje ideální prostor pro *case management*. Je tomu tak proto, že při úzké propojenosti pracovníků obcí s komunitním plánováním u nich lze přepokládat nejlepší znalosti dostupných služeb. Stejně jako by zkušenosti z vedení případů mohly pozitivně ovlivňovat komunitní plánování služeb.

Přínosem pro občany měst by mohla být **garanťovaná pomoc v každé životní situaci**. Zatímco v případě sociálních služeb může sociální pracovníce odmítnout poskytnutí služby, pokud dotčený žadatel o službu nespadá do cílové skupiny, tak pro obce takové legitimní důvody odmítnutí žadatele jsou vymezeny obecněji, což znamená, že klientem je občan obce nebo člověk, jehož sociální problém vyvstal v daném místě. Takže zatímco v lokalitách, kde jsou služby sociální práce po-



skytovány výhradně neziskovými organizacemi, může dojít k tomu, že určití žadatelé propadnou nastaveným systémem služeb, protože nespádají do „správných“ cílových skupin, při realizaci sociální práce obcemi by k takové situaci docházet nemělo. Sociální pracovníci a pracovníci na obcích by byli nastaveni na univerzální poskytování pomoci, nikoliv specializačně jako neziskové organizace.

Pomáhající z obcí mají také k dispozici **lepší infrastrukturu**, čímž je míněna možnost využít činnost jiných oddělení a profesí zaměstnaných na daném úřadu (např. pomoc právníků, ekonomů či služby jiných odborů, např. správních).

Silné stránky neziskových organizací

Oproti tomu mezi silné stránky neziskových organizací patří **specializace na problémy**. Díky požadavkům celoživotního vzdělání, standardům kvality sociálních služeb a individuálním projektům, které vytvořily podmínky financování vzdělávání především pracovníků služeb sociální prevence, jsou sociální pracovníci neziskových organizací velmi kvalitně vzděláni jako specialisté pro sociální práci se svou cílovou skupinou (v oblasti terapeutických výcviků i specifických znalostí a dovedností). Jinak řečeno – stejně jako výhodou pracovníků obce je univerzálnost, tak výhodou pracovníků neziskových organizací je jejich odbornost a specializace na pomoc konkrétní cílové skupině. V podstatě se jedná o stejnou potřebu, jakou lze nalézt v lékařství, kdy by bylo chybou zredukovat všechny lékaře na lékaře praktické, protože je třeba i odbornosti lékařů specialistů na obory, jako jsou ortopedie, kardiologie či oční lékařství.

Další silnou stránkou sociální práce ze strany neziskových organizací je jejich **větší flexibilita**. Zatímco sociální pracovníci na obcích budou z podstaty byrokratického založení svých úřadů limitováni řadou časových a prostorových omezení, neziskové organizace tradičně nabízejí skrze formu terénní práce časovou i prostorovou dostupnost. Tato flexibilita se může odrazit i v připravenosti ke dlouhodobé práci s klienty. Zatímco stávající nastavení sociální práce na obcích je časově standardizováno (je předepsaná předpokládaná délka jednoho úkonu), což může vést k preferenci krátkodobé práce s klientem, tak neziskové organizace mají prostor přizpůsobit délku trvání práce individuálním potřebám klienta.

Tato výhoda se samozřejmě může stát i nevýhodou v případech, kdy je vykonávána dlouhodobá práce bez posunu situace k lepšímu. Jinak řečeno, u některých klientů je dostačující a efektivnější krátkodobá práce, jiní vyžadují dlouhodobou systematickou podporu.

Třetí jmenovanou výhodou sociální práce ze strany neziskových organizací je větší **nezávislost na politických rozhodnutích**, a tedy možnost zaujmout vyváženější pozici mezi potřebami klienta a požadavky společnosti. Přestože ani v případě neziskových organizací nelze hovořit o absenci politických tlaků, nejsou tyto tlaky tak bezprostřední, jako v případě sociálních pracovníků obcí. Zkušenosti pracovníků a pracovníků sociálních odborů ukazují, že politici se jim pokoušejí zasahovat do jejich profesionálních a zákonných rozhodování a nebojí se ani praktik více či méně přímého zastrašování (ztrátou zaměstnání, odebráním odměn nebo jednoduchým „a takto to bude, protože to chci“). Tato rozhodnutí politiků mnohdy nereprezentují zájmy občanů obcí, ale soukromé zájmy těchto politiků nebo jejich „klientských sítí“. I neziskové organizace jsou ohroženy politickými tlaky a výhrůžkami pozastavení dotací, ale díky vícezdrojovému financování mají přece jenom o něco větší nezávislost rozhodování ve prospěch klientů.

Ne v každé situaci je vhodným způsobem práce s klientem „kontrola“. Výhodou sociálních pracovníků a pracovníků z neziskových organizací je **lepší předpoklad pro výkon „pomoci“** – tedy práce, která probíhá na zakázku klienta. Sociální pracovníci obce mohou z pozice *case managerů* požadovat po klientech splnění určitých podmínek, se kterými klient nemusí být úplně ztotožněn, ale přesto je musí splnit. To může vést ke vzniku nedůvěry vůči pracovníkům obce a nemotivovanosti klienta. Oproti tomu pokud by dostal takový klient možnost naplňovat stanovený cíl s jiným pracovníkem nespojeným s direktivním (byť legitimním) přístupem, existuje vyšší šance navázání kvalitního profesního vztahu a motivace klienta ke změně, což zvyšuje dlouhodobost udržitelnosti takové změny. Pracovník nespojovaný s direktivním přístupem je pro klienty i lepší garancí zachování mlčenlivosti o důvěrných informacích. I když nepochybujeme, že i sociální pracovníci obcí by se řídili hodnotou a vlastně i paragrafem mlčenlivosti, přece jenom by byli vystaveni většímu riziku zneužití důvěrných informací. To by plynulo z toho, že by je mohli tlačit k „informování“ jejich



nadřazení nebo politici, nebo takové riziko plyne i ze sdílení společných prostor úřadu s jinými sociálními pracovníky (v oblasti sanace rodiny např. s odborem sociálně-právní ochrany dětí).

Závěr a vyplývající návrhy

Rizika sociální práce na obcích v podstatě kompenzují výhody sociální práce ze strany neziskových organizací a také opačně – rizika práce neziskových organizací jsou dobře kompenzována přínosy sociální práce na obcích. Riziko sociální práce na obcích zahrnuje vyšší pravděpodobnost zneužití důvěrných informací, zneužití politických tlaků proti zájmům klientů, chybějící specializace, zneužití v rámci kontroly a také stereotyp klientů, kdy sociálního pracovníka vnímají jako „úředníka“. Práce neziskových organizací obnáší rizika jako menší autorita a z ní často vyplývající nižší efektivita intervence, menší možnosti při hledání řešení klientských problémů, menší šance ovlivnit politiku obce v zájmu klientů a přílišná specializace na problémy cílové skupiny, která může být na úkor naplňování obecných cílů sociální práce.²

Z výše popsaného vyplývá, že **ideální pro naplňování poslání sociální práce je kombinace obojího způsobu práce**. Proto vnímáme zavedení sociální práce na obcích jako adekvátní nástroj, který může napomoci kompenzovat nedostatky sociální práce ze strany neziskových organizací. Zároveň vnímáme jako velmi rizikové, pokud by byla sociální práce na obcích zřizována jako náhrada v budoucnu nepodporovaných a likvidovaných neziskových organizací.

Jako vhodný model se nám jeví, aby sociální práce na obcích plnila koordinační činnosti jak na úrovni **sociálně politické, tak na úrovni klientské**. Zároveň by se mohla specializovat na finanční, materiální a bytové problémy klientů, při jejichž

řešení je velmi účinná. Oproti tomu neziskové organizace by se měly zaměřovat na specializované oblasti a problémy, pro jejichž řešení mají velmi kvalifikované sociální pracovníce a pracovníky.

Podmínkami efektivního řešení sociálních problémů na daném území jsou vzájemná **provázanost agend státní správy, samosprávy a neziskových organizací (sociálních služeb) a jejich funkčně nastavená spolupráce**. Při plánování a koordinaci sítě služeb sociální práce je vhodné navázat na již existující funkční systémy. V rámci těchto procesů se nesmí opomenout otázka nastavení jejich financování. Samosprávy mohou při financování sociální práce využít celou řadu modelů, přičemž jedním z nich je nákup sociálních služeb od neziskových organizací (např. nebude-li plně vyčerpán příspěvek na sociální práci v přenesené působnosti a obecní úřady se rozhodnou jeho část dát na jiné přenesené agendy, tak o podobnou částku v rámci samosprávy je možné navýšit dotační tituly). Konkrétní nastavení služeb sociální práce na obcích je vždy nutné odvíjet od lokálních sociálně politických poměrů a potřeb komunity.

*Radka Janebová,
Univerzita Hradec Králové*

*Jan Vrbický,
Magistrát města Hradce Králové*

Poznámky

- 1 Otázka, zda sociální služby u nás naplňují charakteristiku NNO, není předmětem tohoto článku a pro potřeby daného textu jsou sociální služby takto vnímány.
- 2 Výčet rizik rozhodně není vyčerpávající.



Rozhovor

Cílem současné sociální reformy je omezit výdaje v oblasti sociální politiky

Domnívám se, že v určité době realizované změny jsou významně ovlivněny aktuálními trendy v té které oblasti. Prosazovat je mohou zejména lidé, kteří disponují odpovídající dávkou moci. Nejinak tomu je v případě tzv. sociální reformy, jejíž opatření mění život nezanedbatelným skupinám lidí v ČR. Při hledání vhodného odborníka, který by mohl komentovat kroky současných reformátorů, jsem se řídil hlavní zásadou: měl by to být člověk, který „něco zažil“ a má dlouhou životní zkušenost s prosazováním sociální politiky na úrovni státu. Shodou okolností jsem na konferenci v Litomyšli zhlédl zajímavou a osobitou prezentaci **Petra Víška**, dlouholetého tvůrce sociální politiky v ČR. O tom, jaký je jeho pohled na současné dění v sociální politice státu, se dočtete na následujících řádcích.

Dlouhá léta jste se podílel na tvorbě legislativního rámce sociální politiky v ČR. Co považujete za cíl sociální politiky?

Stanovení cíle je nejdůležitější, protože od něj se odvozují dílčí kroky a nástroje. Od roku 1990 nebyl formulován žádný jiný cíl sociální politiky než ochrana sociálně ohrožených skupin. Jde o koncepci tzv. záchranné sociální sítě. Díky tomu patří ČR k evropským zemím s nejmenším výskytem chudoby a dosahuje toho za velmi nízkých nákladů. Ale je to samo o sobě dostatečné? Pokud jde o rozvoj lidského potenciálu, neplní sociální politika v ČR zásadní dlouhodobé strategické ani taktické cíle, které ostatně dosud nebyly nijak formulovány. Víme to přibližně od roku 2000, kdy se „ochranná koncepce“ určitým způsobem přezila.

Co by mělo onu ochrannou koncepci nahradit?

Program, který by podporoval rozvoj lidského potenciálu země. Tedy: aby prosperující rodina „produkovala“ zdravé, dobře vychované a vzděla-

Petr Víšek v roce 1968 absolvoval inženýrské studium oboru řízení a plánování národního hospodářství na Fakultě národohospodářské Vysoké školy ekonomické v Praze. V letech 1970 až 1972 pracoval na Magistrátu hlavního města Prahy, odkud v roce 1972 přešel na Federální ministerstvo práce a sociálních věcí, kde se stal vedoucím oddělení sociální péče a poradcem ministra. V období let 1992 až 2007 byl odborným pracovníkem Ministerstva práce a sociálních věcí ČR. Od roku 1995 do roku 2010 byl výkonným ředitelem Socioklubu Praha a v současné době vede Národní centrum sociálních studií, které v jistém smyslu můžeme považovat za nástupce Socioklubu. Externě vyučuje na katedře sociální práce Filozofické fakulty Univerzity Karlovy. Celou svou kariéru se zaměřuje na sociální politiku, regionální sociální politiku a problematiku romské menšiny.

né děti; aby nic nebránilo využít všechny schopnosti dětí (třeba nízký příjem rodičů); aby se rodině pomáhalo při péči o děti s vědomím, že s růstem dětí se zvyšují náklady na ně; aby školství produkovalo studenty, na něž čeká trh práce; aby se hledaly cesty omezení nezaměstnanosti mladých lidí. Za extrémně důležitou pak považuji masovou jazykovou přípravu mladých lidí.

Myslíte, že současná reforma sociální politiky v ČR jde tímto směrem?

Především se o žádnou reformu nejedná. Je to jednoznačný program omezit výdaje v této oblasti na základě zcela mylného, ale v určitých oblastech libivého tvrzení, že jsou příliš veliké.



„Bud' lidé mají nárok, nebo nemají; nikdo nevysvětlil, co je to zneužití právem vyplacené dávky,“ říká Petr Vášek.

Ti, kteří se nespolehají jen na média, vědí, že vynakládáme významně méně než jiné civilizované země. Od roku 1990 se tento podíl snížil na jednu třetinu při všeobecném růstu HDP. Na celou nepojistnou oblast se vynakládá přibližně dvou denní produkce HDP. Jaké máme asi cíle v rodinné politice, když zrušíme makroekonomicky sice zcela bezvýznamné pastelkovné, ale zhoršíme tím vzdělávací start některých skupin obyvatelstva? To nepovažuji za cíl sociální, ale finanční politiky.

Narušení solidarity společnosti

Chápu-li to dobře, tak rodinná politika státu podle vás není vstřícná ke zvládání životních problémů rodin a jejich členů...

Je třeba si uvědomit, že rodina potřebuje především dlouhodobou stabilitu podpory státu, ale přitom stát realizuje neustále dílčí a často zbytečné změny, kterým lidé přestávají rozumět. Mám na mysli zavádění sociálních karet a podobně. Na tom nevidím nic, co by mělo být vstřícné pro zvládání životních problémů lidí... Ve vztahu k chudobě, která je způsobena zejména nezaměstnaností, se navíc dopouštíme hrubých chyb, jež pod praporem populismu dehonestovaly chudobu a označily ji za projev lenosti a osobního selhání. To narušuje solidaritu společnosti jako jeden z vazníků společnosti státu.

Jaké hrubé chyby máte na mysli?

Například když se oblast sociálních dávek stala jedním z největších strašáků ohrožení státního rozpočtu a poté i hlavní oblastí pro nutné úspory. Jde o „rodinné a chudinské dávky“. Hovoří se o zneužívání dávek a alibisticky se to propojuje s romskou menšinou. To jsou zejména ti chudí, „vždyť víte, jací jsou“, „je chcete hájit?“. Nepojistné sociální dávky představují marginální záležitost na ekonomické makroúrovni a je dobré si všimnout, kdo toto téma otevírá jako oblast úspor.

Co lze v dlouhodobém horizontu očekávat od zaváděných změn v sociální politice ČR?

Technologické a organizační změny, k nimž dochází a o nichž veřejnost ví (sKarty, zrušení „pastelkovného“, vytvoření „státního sociálního úřadu“ apod.) jsou záležitosti krátkodobé. Dlouhodobé důsledky bude mít skutečnost, že vláda nadále nemusí, ale jen „může“ upravovat životní minimum podle růstu životních nákladů. Pokud tak nebude činit, bude se reálná (úživná) hodnota životního a existenčního minima snižovat a současně s tím i všechny dávky v oblasti dávek rodinných, které jsou na toto minimum navázány svou výší. Tím se naruší základní princip polednové sociální politiky – tedy pravdivost a transparentnost dávek. A bude třeba je zvyšovat ad hoc, třeba před volbami a sjezdem právě vládnoucí strany. Druhým, před běžnou veřejností skrytým problé-



mem, je nedořešení financování sociálních služeb obecně a služeb sociální prevence zvláště a již 22 let trvající nedořešení regulérního financování nevládních organizací působících v této oblasti. Tím je blokována ohromná kapacita lidského potenciálu země včetně absorpce, pokud jde o zaměstnanost. Máme gigantický demografický dluh – chybí děti a poslední období vyšší porodnosti doslova utnula sociální opatření v oblasti dávek. To byl programový cíl? Mělo se udělat pár chytrých a levných kroků, který by trend prolongovaly.

Kam směřovat podporu státu...

Jaké chytré a levné kroky máte na mysli?

Hledat cesty, aby podpora státu vedla ke dvěma cílům: 1. aby lidé chtěli pracovat a 2. aby mohli dobře pečovat o své děti a jejich rozvoj. První naplňuje jeden ze sociálních programů v USA. Poté, co člověk celý rok pracoval (!), ale dosáhl nízké mzdy, jsou mu vráceny daně. A ty chytré a levné kroky? Nejsem první, kdo navrhuje, aby rodiny mohly z daní odečíst jako výdaj koupi počítače a provoz internetu, výdaj na školné v Lidušce, na jazykových kurzech apod. Například podnikatel si může vyúčtovat nejrůznější provozní výdaje a rodiny podnikatelů věci pro děti do školy kupují „na firmu“...

Což takhle odečíst výdaje rodiny na kulturu a vzdělávání? (Vždyť 1 000 Kč pro rodinnou návštěvu hradu či zoo není nic moc.) Tato opatření by se týkala rodičů, kteří pracují a platí daně a investují do svých dětí! Komu jinému by měl stát významně pomáhat než jim. Přitom jim de facto nic nedává! Od průměrného příjmu výše platí rodiny na daních více, než dostávají od státu na dávkách.

Jsou ale i další možné kroky: Co i v oblasti volnočasových, kulturních a sportovních aktivit dotovat provozovatele „přes hlavu dětí“!? Proč nikdo nebere vážně návrh na zavedení školních uniforem jako nástroje úspor pro rodiny a opatření proti sociálnímu vylučování? Je to řešení zcela běžné v civilizovaném světě...

Vraťme se zpět k dlouhodobým problémům ČR. Zmínil jste problematický systém financování sociálních služeb a nevládních neziskových organizací působících v sociální oblasti. Co je na systému problematické a jaké jsou i jiné způsoby jejich financování?

Jsou a dlouho a bezúspěšně se o nich diskutuje.

Prvním řešením je již zavedení příspěvku na péči a jeho postupné přesnější zaměřování. Peníze jdou s klientem. Problém zůstává u služeb prevence, jejichž klienti ne vždy mají podporu společnosti. Dochází také k územnímu přenosu potřeby; jsou financovány dotacemi a jednoznačně je území státu těmito službami nedostatečně vybaveno. Přitom tím, kdo by měl mít v této oblasti hlavní zájem, je stát a ten by také měl být hlavním financérem. Nabízí se i možnost daňových asignací, kdy plátce daně sám rozhoduje, komu pošle malou část svých daní k humanitárním účelům.

Pokud to hodně zjednoduším, tak političtí představitelé a výkonem jejich vůle pověření úředníci při prosazování současné sociální reformy argumentují, že nově nastavená sociální politika bude efektivnější a ve svém důsledku pro občany ČR výhodnější. Souhlasíte s jejich argumentací?

Ne, o ničem takovém nelze hovořit a prokázat to. Argumentace je to nepravdivá a zavádějící. To se týká mnoha oblastí sociální politiky. Tak např. tvrzení, že průběžný systém financování důchodů je neudržitelný... Poprvé po 22 letech je stát povinen do systému doplnit prostředky v důsledku ekonomické krize a nezaměstnanosti. V devadesátých letech naopak z toho systému „odklonil“ asi 60 miliard na jiné účely. Není pravda, že důchody „pohltní“ 40 % státního rozpočtu, pravdou je, že také běžně 40 % příjmů státního rozpočtu zabezpečovaly platby pojištěnců. Jde jen o transmissi...

...nebo populistické tvrzení z pravé části politického spektra, že nebudeme vyplácet dávky těm, kteří je zneužívají. Buď lidé mají nárok, nebo nemají, nikdo nevysvětlil, co je to zneužití právem vyplacené dávky a zda budeme kontrolovat obsah ledniček těchto osob. Ale zní to dobře. Největší mé znechucení pramení z toho, že je národu argumentováno dílčími úsporami v oblasti sociální politiky v desítkách či stovkách milionů korun, a ti, co vědí víc, vědí, že je to v rámci makroekonomické dimenze „za desetinou čárkou“ a že ty úspory stojí občas miliardy v nákladech na nové softwary a podobně. Milión si občan ještě představí, ale miliardu už ne.

„Děláme to dobře, ale nějak se nám to nedaří.“

Před časem jste s Ivanem Gabalem zveřejnili autorskou verzi jednoho výzkumu, který jste



realizovali jako vládní zakázku. Zatím jsem se ještě nesetkal s tím, že by výzkumníci zveřejnili svoji verzi výzkumu, která je v některých aspektech podstatně odlišná od oficiální verze. Co vás k tomu vedlo?

Od ministra Kocába jsme dostali zadání, jaké se v životě často neopakuje. Vypracujte „policy paper“ o řešení romského problému pro vládu. Vypracujte to podle nejlepšího vědomí a svědomí. Zpracovali jsme soustředěný dokument, který ukázal na závažné makrosociální i makroekonomické důsledky dosavadního způsobu řešení (neřešení) včetně predikce do budoucnosti vč. ekonomické. Doložili jsme jej rozsáhlým literárním aparátem.

S rostoucími invektivami od různých resortů jsme práci uzavřeli v podobě „autorské práce“, za niž oba můžeme ručit. Začal mnohoměsíční proces destrukce našeho materiálu, k úpravám podle přání resortů, jejich zájmů a podle rozsahu jejich kompetentnosti. Vedl se dokonce zápas o název, aby se snížila jeho závažnost. Jeden pracovník ministerstva vnitra nebyl spokojen se stanoviskem svého resortu a tak si na nás dokonce stěžoval tisku. Jeden romský činovník prosadil vypuštění i té nejmenší zmínky o problematických archetypech života a chování menšiny, které měly historické opodstatnění, ale nyní jsou brzdou integrace. Vláda nakonec projednala jaksi na okraj náš dokument a uložila zpracovat resortům program.

Ten, jako všechny dosud, řekl: děláme to dobře, ale nějak se nám to nedaří. S materiálem a jeho kvalitami je možné se seznámit na vládní domovské stránce. V souvislosti s událostmi na severu, které jsme předpověděli, a bezradností jejich řešitelů jsme jako projev poslední naděje, že ji někdo bude číst, vyvěsili naši práci na web. V tom nás smlouva se zadavatelem nijak neomezovala. Výsledný vládní dokument již nemá s naší prací téměř nic společného.

V současné době se hodně diskutuje o nových sociálních rizicích. Jaká rizika podle vás ohrožují občany ČR?

Jsou tu rizika celosvětová a evropská, vy se ptáte na česká. Specifické české riziko je v tom, že máme sice velmi málo přímo chudých (tedy „pod čarou“), ale současně velmi mnoho lidí, kteří se nacházejí nebezpečně blízko hranice chudoby shora (tedy „nad čarou“). Jsou ohroženi propadem a žijí bez rezerv. Sociální politika zaměřená jen na tu „čáru“ a lidi nacházející se pod ní ved-

la tomu, že se mnoho lidí sesunulo dolů a jsou ohroženi propadem do chudoby, nebo do ní reálně propadají, ale nestávají se příjemci dávek, protože o ně nežádají. Mluvím o středních příjmových skupinách. Sociální politika jině zadání nedostala. Život bez rezerv se týká zejména rodin s dětmi, ale i seniorů. Nemoc, ztráta zaměstnání, úmrtí v rodině nebo rozvod, zvýšení nájemného destruuje ekonomiku rodiny. No, a paradoxně také narození dítěte nebo jeho snaha studovat. Atkinson již na počátku 90. let napsal, že nejlepší cestou, jak v Česku zchudnout, je poříditi si dvě děti. To ale není normální stav.

Po zavedení systému pomoci v hmotné nouzi klesl počet příjemců hlavní „chudinské dávky“ (příspěvku na živobytí) oproti minulému stavu (dávky sociální potřebnosti) na neskutečných 43%. Víme bezpečně, kdo ze systému vypadl a proč? Co se stane, když postupně životní minimum přestane být „úživným minimem“ a stane se jen právní fikcí? O existenčním minimu ani nemluvě...

Určité riziko v regionálním pohledu je skutečnost, že jsou u nás naplněny všechny znaky, které podle zahraničních zkušeností uvozují etnické konflikty. Současně skutečnost, že se ostře projevuje nová dimenze vztahu k romské menšině a naopak. Tam dochází ke generačnímu napětí a revoltě. Stejně jako v Paříži. Starší generace porovnává svoji situaci se svým dětstvím na Slovensku a rezignuje. Mladá romská generace porovnává svoji pozici s vrstevníky z majority a vychází z toho zcela nepříznivě. Staří Romové chtějí pomáhat a mladí před kamerou zvedají ukazovák. Středoškoláci a učňové považují vztah k romské menšině za největší český problém. Vědí snad něco líp než my?

Za další riziko považují morálně nepřijatelné zmrazení důchodů. Ze zkušenosti z minulosti (tzv. starodůchodci) se ví, že bude trvat mnoho let, než se tato do očí bijící chyba a nemravnost narovná. I důchodci jsou spotřebitelé. Jenže kde je nějaký makroekonom ve vládě? Před několika desítkami let jsme chtěli oživit místní tzv. komunální průmysl zvýšením důchodů. Synergie efektů byla zřejmá... Naštěstí jsou důchodci významnou skupinou voličů.

Je sociální politika v ČR připravena čelit těmto rizikům?

Paradoxně od předchozí kritiky mohu říci, že technicky, technologicky a organizačně je sociál-



ní politika schopna takovým rizikům čelit, a to za předpokladu, že k tomu bude mít finanční prostředky a moudrá nebo alespoň poučená rozhodnutí. Myslím tím geniální dávkový systém dávek státní sociální podpory a jeho současné převzetí do státních rukou i dávkový systém pomoci v hmotné nouzi, který kongeniálně vytvořil OK-Systém. Musím říci, že tyto kapacitně schopné systémy byly zpracovány na počátku 90. let na základě kritiky Světové banky, která tvrdila, že bychom tehdy kapacitně nezabezpečili závažné sociální propady. Systém státní sociální podpory byl připraven za finanční podpory Světové banky a britské vlády. Britská vláda nám také poskytla mimořádně cennou pomoc poté, když jejich vlastní systém zkolaboval. Předala nám jejich poučení. Čelit sociálním rizikům nám pomohou i kvalitní aktivity a lidské kompetence v oblasti sociálních služeb a v činnostech nestátních subjektů. A taky máme již velmi zkušené samosprávy, i když převzetí modelu tzv. „komunitního plánování“ považuji za omyl.

„Sociální politika není samospasitelná.“

A budou tyto klady české sociální politiky stačit při vzdorování vámi uvedeným rizikům? Je třeba si uvědomit, že dávkový systém prochází výraznou přeměnou, a jak jste sám řekl, financování sociálních služeb a neziskových organizací taky není optimální...

Sociální politika není samospasitelná. Jedním z programových cílů polednové politiky bylo, aby negativní nezbytné změny nebyly tak tvrdé, aby vedly k napětí a občanské neposlušnosti. Po mnoho desetiletí jsme svědky takové praxe, že jsou přijata tvrdá opatření v neprospěch občanů s tím, že tvrdostí napravit sociální dávky – tedy sociální politika. Například na konci minulého režimu bylo 63 takových dávek (pro topení naftou, na kamna, proti naftě a podobně). Není možné přijímat celoplošná nepříznivá opatření a neanalyzovat důsledky i pro malé sociální skupiny a již v těchto opatřeních nezabezpečit jejich všeobecnou únosnost. A ne to směřovat do sociální oblasti. Prostě není možné, aby z těch či oněch důvodů byla příjemci dávek velká část obyvatel. Vzniká pak příliš velké nebezpečí, že se příliš zdeformuje sociální struktura tak, jak byla vytvořena úspěšností na trhu práce.

...ale to jsme zpět u legitimacy chudoby jako objektivního stavu, ne jako prostoru a tématu pro

dehonestaci. Jak jsme popsali s doktorkou Kepkovou v knize *Romové v České republice*, u nás existuje fenomén určité „blokace dobročinnosti“, a to ve vztahu k chudým dětem. V praxi sociálně podporované „chudé děti“ v Česku znamená příliš často romské děti. Na jejich podporu žádný donátor nezíská společenský ohlas. Dobročinnost se přesunula do oblasti zdravotních postižení i zcela okrajových a sociálně zvládaných problémů anebo sportu.

Je v otevřeném globalizovaném světě možné hovořit o ryze českých sociálních rizicích?

Česká republika má 6 240 územně izolovaných obcí, asi 360 obcí s přenesenou působností, 215 obcí s rozšířenou působností a přibližně 70 územních celků okresů, kde jsou rovněž některé úřady. Vztahy mezi těmito subjekty nejsou hierarchické co do podřízenosti. A to na území státu, kde z Prahy dohlédnete k severní, západní a jižní hranici. Řada rolí státní správy je svěřena do přenesené a samostatné působnosti. Stát, který je ovšem za vše na svém území plně zodpovědný, nemá účinné nástroje k prosazení svých cílů a své politiky. Příkladem může být například vznik více než 300 vyloučených lokalit v době existence tří vládních programů s opačným cílem. To je myslím specificky české riziko chaosu v případech kritických situací.

Jak vnímáte vztah současné sociální politiky a sociální práce v ČR?

Pokud se nemýlím, tak v žádném „sociálním“ zákoně není kodifikován pojem sociální práce. Pokoušeli jsme se o to s doktorem Niederlem v roce 1995 (v návrhu zákona o sociální pomoci), ale tehdejší předseda vlády řekl, že zná jedinou práci, a to tu, kterou člověk upravuje přírodu ke své potřebě. Takže se legislativně chodí „okolo“ tohoto pojmu. Jsou stanoveny kvalifikační předpoklady; je stanovena kvalita péče, kterou může zajistit zejména nebo dokonce pouze sociální práce; je stanoven okruh relevantních otázek, jimiž se sociální práce musí zabývat, a podobně. Takže známe sociální práci „jen“ jako praxi, vědní obor a obor vzdělávání. Máme i kodex sociálního pracovníka. Osobně chápu sociální práci jako jeden z významných nástrojů sociální politiky. Sociální politika jako makroprogram a sociální práce jako jeho mikrodimenze. Sociální práce je nenahraditelná. Vráťm se k vaší první otázce, kde se ptáte na sociální politiku vstřícnou pro zvládání životních



problémů lidí. To je prostor pro sociální práci jak jako přímého pomocníka, tak jako zpětné vazby pro tvorbu sociální politiky.

Když pohlédnete na zaváděné změny v sociální politice, jakou předpokládáte budoucnost tohoto vztahu?

Významná specifika sociální práce a postavení sociálního pracovníka by měla vést k zamyšlení se nad tvorbou zákona o sociální práci. Ale to není moje parketa. Myslím, že v době utrácení evropských peněz nebude čas na tak „fajnovou“

činnost, jakou by tvorba takového zákona byla. Zkušenost starého byrokrata ale říká, že co je jako legislativní pojem v zákoně, to se může objevit i ve státním rozpočtu...

V současné době sekce sociální práce při MPSV připravuje návrh věcného záměru zákona o sociální práci. Je to tedy podle vás krok vpřed?

Jednoznačně, a držím jim palce.

Roman Baláž

Reflexe

Stát a prevence předlužování

Úvodem je nutné předeslat, že předlužování není předmětem zájmu státu posledních let či desetiletí, dokonce ani staletí. Postupy upravující situaci, kdy osoba není schopna plnit své závazky, nalezneme již v dobách antiky v římském Zákonu dvanácti desek či řeckých Solónových reformách. Potíže plynoucí z nadměrného zadlužování byly, jsou a nepochybně budou. Mění se pouze jejich příčiny, následky a možnosti řešení.

I v dnešní době se proto stát jevem předlužování zabývá a hledá způsoby, jak mu v lepším případě předejít, v tom horším jej odstraňovat. Je totiž jednou z příčin sociálního vyloučení (Špidla, 2006).

V oblasti primární prevence je u nás v současnosti kladen důraz na posilování finanční gramotnosti. V roce 2010 vydalo Ministerstvo financí ČR Národní strategii finančního vzdělávání (Ministerstvo financí, 2010), v níž mimo jiné zdůrazňuje, že výraznější nenarušení stability českého finančního systému finanční krizí bylo způsobeno absencí některých finančních produktů na trhu, nikoliv vyšší finanční gramotností obyvatel oproti jiným státům. V této souvislosti upozorňuje i na skutečnost, že přesto přibývá lidí, kteří mají potíže s hrazením závazků, a narůs-

tá i počet exekucí. Prevenci předlužování proto řadí mezi prioritní oblasti. Finanční vzdělávání dělí na dva pilíře tak, aby zahrnovalo celou populaci – vzdělávání žáků a vzdělávání dospělých občanů. V dokumentu je rovněž nastíněno, které znalosti, dovednosti a hodnotové postoje do finanční gramotnosti patří. Cíle strategie jsou jistě žádoucí, nicméně je otázkou, zda zvolené prostředky mohou být považovány za postačující. Finanční gramotnost sama o sobě totiž nestačí. Jen velmi stručně se strategie zmiňuje o jejím propojení s dalšími gramotnostmi – numerickou, informační a právní. Přesto především ony mají zásadní roli v tom, aby „finančně gramotný“ občan uměl svou gramotnost využít. Neboť k čemu jsou znalosti o struktuře a procesu tvorby rozpočtu, pokud si jej nedokáže spočítat? Opomenout není možné ani čtenářskou gramotnost. Ačkoliv mohou tyto připomínky působit banálně, v praxi právě takové předpokládané samozřejmosti, jako schopnost přečíst text a porozumět mu, působí potíže. Úskalí spočívá i v téměř jednostranném zaměření na spotřebitelskou problematiku. Bylo by velkým omylem domnívat se, že problematika předlužení je spjata výhradně se spotřebitelskými úvěry apod. Mnoho závazků stojí mimo spotřebitelskou oblast. Příkladem mohou být dluhy



na zdravotním pojištění, nájemném, výživném atd. I u nich je častou příčinou nedostatečná finanční gramotnost, zejména v práci s osobním a rodinným rozpočtem. Nicméně bývá jí i nevyhovující míra právní gramotnosti, které se, jak již bylo zmíněno, nedostává takové pozornosti. A pokud ano, tak zpravidla výlučně v souvislosti se spotřebitelskou tematikou. Avšak i zde bývá přehlížena jedna z podstatných částí rozpočtové finanční gramotnosti – práce s potřebami, ať už osobními, nebo rodinnými. Plechinger (1995: 19–20) upozorňuje na „spotřebitelskou socializaci“, které jsme v současnosti od raného věku vystaveni. Poukazuje také na skutečnost, že většina mladých lidí nedokáže odolat vlivu médií a svá spotřebitelská přání plní bez ohledu na svou finanční situaci. Přenos tohoto chování do dospělosti není překvapivý. Dovednost umět sestavit rozpočet a především jej dodržovat tedy není vystavěna pouze na znalosti jeho složek a počtářských schopnostech. Vliv má v tomto přirozeně i rodina. Schruth (2011: 254–255) považuje předlužení za jednu z nejhorších věcí, s níž se mohou děti a mladí lidé v situaci chudoby setkat, pro její destruktivní účinky na osobnostní rozvoj. I on se pozastavuje nad dnes s naprostou samozřejmostí přijímaným názorem, že člověk je tím, co má, a je běžné pořizovat si většinu věcí na dluh.

Na okraji zájmu stojí zpravidla také lidé, kteří se ocitnou ve finančních potížích z jiných důvodů, než že by měli „vlastní“ dluhy – naopak, sami např. na začátku někomu půjčili, zavázali se jako ručitelé apod. Podle zkušeností autorky mnohdy v případě, kdy svou situaci přijdou konzultovat do občanské poradny, vyjde najevo, že na „začátku“ neměli dostatek informací, aby mohli posoudit, jaká rizika může plánovaný krok mít a jak se jich co nejlépe vyvarovat.

Posilování finanční gramotnosti u všech věkových skupin je nepochybně velmi žádoucí, ale bez zohlednění dalších souvislostí nemusí mít ve výsledku očekávaný účinek. Stejnou pozornost by měl stát věnovat i posilování právní gramotnosti a udržování žádoucí úrovně té čtenářské a mate-
matické.

Snahu předcházet předlužování obyvatel můžeme ovšem spatřit i na úrovni legislativy. V roce 2011 nabyl účinnosti nový zákon o spotřebitelském úvěru, výrazně posilující informační povinnosti ze strany poskytovatelů úvěrů, jimž rovněž ukládá povinnost posoudit schopnost spotřebite-

le splácet spotřebitelský úvěr. Právě tento zákon je ukázkovým příkladem potřebnosti dostatečné míry finanční i právní gramotnosti žadatele o úvěr, neboť sebezodpovědněji poskytnuté informace jsou osobě, jež jim nerozumí, k ničemu.

Jak bylo zmíněno, není reálné předlužování zcela zabránit. Stát kvůli tomu hledá cesty, jak tento stav zmírňovat a řešit. Již několik let se proto můžeme setkat s velkou aktivitou v oblasti dluhové legislativy i judikatury.

„Převratnou“ novinkou se stalo oddlužení, laicky nazývané „osobní bankrot“. O ně je možné v České republice požádat od roku 2008. Důvodová zpráva insolvenčního zákona líčí oddlužení jako druhou šanci poskytnutou dlužníku – fyzické osobě, která je jinak nezřídká i v mladém věku odsouzena k celoživotnímu splácení dluhů. Uvádí i další příznivé efekty – např. prevenci nežádoucího rozvoje šedé ekonomiky a motivaci dlužníka splatit co nejvíce (Návrh insolvenčního zákona – důvodová zpráva). V žádném případě to však není cesta, kterou by se mohl vydat každý, kdo začne mít potíže s dluhy. Ve skutečnosti jde o velmi náročný proces. Dlužník musí nejprve splnit přísné podmínky, aby mu vůbec bylo oddlužení povoleno, a posléze plnit soudem stanovené povinnosti. Od dlužníka se očekává naprosto zodpovědné jednání. Jakékoliv porušení pravidel je „trestáno“ nepovolením či zrušením oddlužení a prohlášením konkurzu. To, na rozdíl od oddlužení, není řešením sanačním, ale tzv. likvidačním.

Oddlužení však bývá podle zkušenosti autorky často vnímáno jako řešení pro okamžik, kdy už „není kde brát“. Lidé vědí, že tato možnost existuje, a spoléhají na ni jako na poslední spásu. Takový přístup ovšem potíže související s předlužením ještě prohlubuje, neboť pokud se zadlužený člověk spoléhá na to, že „vyhlásí osobní bankrot“ v době, kdy již nevidí jinou cestu, není vyloučeno, že bude pozdě, ačkoliv jinak by při včasné podání návrhu uspěl. Nicméně překážku oddlužení mnohdy představují i další skutečnosti – aktivní živnostenský list, závazky související s podnikáním, které nejsou oproti ostatním pouze nepatrné, záznam v trestním rejstříku za majetkovou nebo hospodářskou trestnou činnost apod.

V praxi se rovněž můžeme setkat s oddlužením jako předmětem podnikání. Řada firem nabízí „oddlužení“ v nabídce svých produktů – nejčastěji v podobě konsolidace závazků či služby „vyjednávace“ s věřiteli. Některé poskytují pomoc



při vyplňování návrhu na povolení oddlužení. V inzerátech takových firem lze nezdědky spatřit informace týkající se oddlužení, které je možné označit přinejmenším za mylné. Pravděpodobně však neexistují žádná statistická data, z nichž by bylo možné vyčíst, do jaké míry využití výše popsaných možností „zákazníků“ pomůže. Faktem je, že někteří z nich se později obrací na bezplatné poradny a sdělují, že se naopak jejich potíže s dluhy ještě prohloubily.

Oddlužení řadě lidí jistě velmi pomůže, některým ovšem může paradoxně nedostatek přesných a nezkršených informací situaci ještě více zkomplikovat. Žádoucí by tedy bylo vést informační kampaň zaměřenou i na vyvrácení mýtů, které kolem oddlužení panují, a posílení odborného sociálního poradenství v oblasti dluhů obecně.

Jen v tomto roce také došlo k novelám řady předpisů (např. zákona o rozhodčím řízení a vyhlášky o odměně a náhradách soudního exekutora), jejichž cílem je zabránit prohlubování dluhových pastí u dlužníků-spotřebitelů. Obdobný směr sledují i nálezy Ústavního soudu, zabývající se spojením věcí vedených soudním exekutorem a náhradou nákladů řízení a odměnou advokáta u tzv. formulářových žalob.

Shrme-li aktivity státu v oblasti boje proti předlužování, určitě není možné považovat jeho přístup za pasivní. S ohledem na relativně krátkou dobu, kdy je nadměrné zadlužování obyvatel v České republice problémem, dokonce dosti pružně zavádí opatření inspirovaná zahraniční praxí – např. oddlužení. Stále však existuje řada bílých míst, jež by bylo potřeba zaplnit, neboť bez toho již realizované kroky nepřinesou žádoucí účinek.

Tento výstup vznikl v rámci projektu Specifického vysokoškolského výzkumu FHS UK 2012-265 702.

*Kristýna Krušinská,
Fakulta humanitních studií
Univerzity Karlovy*

Použité zdroje:

MINISTERSTVO FINANCÍ. **Národní strategie finančního vzdělávání**. 2010. www.mfcr.cz/cps/rde/xbcr/mfcr/Narodni_strategie_Financniho_vzdelavani_MF2010.pdf. [on-line] [cit. 2012-07-15]

Nález Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 2013/10, spojení věcí vedených soudním exekutorem. 2011. <http://kraken.slv.cz/II.%C3%9AS2013/10>. [on-line] [cit. 2012-07-16]

Nález Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 3923/2011, náhrada nákladů řízení a odměna advokáta u tzv. formulářových žalob. 2012. nalus.usoud.cz/Search/GetText.aspx?sz=1-3923-2011_2. [on-line] [cit. 2012-07-16]

Návrh insolvenčního zákona – důvodová zpráva. www.cak.cz/scripts/detail.php?id=557. [on-line] [cit. 2012-07-15]

PLECHINGER, K. **Die Ver- und Überschuldung Jugendlicher betrachtet im sozio-ökonomischen Kontext**. Sankt Augustin: Asgard-Verl. Hippe, 1995.

SCHRUTH, P., SCHLABS, S., MÜLLER, K., STAMMLER, C., WESTERATH, J., WOLKOWSKI, B. **Schuldnerberatung in der Sozialen Arbeit: Sozialpädagogische, juristische und gesellschaftspolitische Grundkenntnisse für Theorie und Praxis**. Weinheim: Juventa, 2011.

ŠPIDLA, V. **Sociální vyloučení: Nebezpečná puklina v architektuře Evropy**. In SIROVÁTKA, T. (ed.). **Sociální vyloučení a sociální politika**. Brno – Kraví Hora: Masarykova univerzita a VÚPSV, 2006.

Vyhláška č. 330/2001 Sb., o odměně a náhradách soudního exekutora, o odměně a náhradě hotových výdajů správce podniku a o podmínkách pojištění odpovědnosti za škody způsobené exekutorem.

Zákon č. 216/1994 Sb., o rozhodčím řízení a výkonu rozhodčích nálezů.

Zákon č. 145/2010 Sb., o spotřebitelském úvěru a o změně některých zákonů.



Vyzkoušejte si nový software pro administraci sociálních služeb . . .

www.enterfox.cz

. . . již brzy .





Esej

Vybraná rizika dopadů „sociálních“ a zdravotnických reforem na osoby se zdravotním postižením se zřetelem na náplň i pojetí sociální práce

Zdravotní postižení je i přes probíhající informační kampaně, multikulturní výchovu či výchovu k různosti (princip diverzity jako přirozený společenský fenomén) na školách a snahy řady NNO stále v sociální interakci stigmatizujícím faktorem a může ve veřejnosti vyvolávat ambivalentní až iracionální postoje a často i neadekvátní očekávání. Postižení v mnoha případech omezuje či narušuje soběstačnost, mobilitu, senzorické vnímání, komunikaci, psychickou i fyzickou výkonnost člověka a tím může vytvářet řadu překážek, které lidem s postižením znesnadňují jejich osobní i sociální fungování ve standardu očekávatelném u lidí bez postižení. Dnes se již tolik neorientujeme výhradně na diagnózu, postižení, ale především na překážky, které ze zdravotního omezení, poruchy vyplývají pro možnosti zvládat různé běžné aktivity. Jde i o to, že každá osoba s ZP má jiné zachované schopnosti, adaptabilitu, vůli, motivaci, rodinné či jiné osobní zázemí, možnosti, a tudíž i jiné potřeby. Z těchto důvodů i s ohledem na zahraniční zkušenosti je vhodnější (i ve vztahu k ICF WHO, 2001) „klasifikovat“ ne diagnózu, ale potřeby a životní situaci jedince ve vztahu ke kvalitě (resp. naopak dyskomfortu) jeho života. Tzn. vymezit škálu potřeb, úkonů a činností, které k lidskému životu patří a v nichž člověk s ZP může potřebovat flexibilní míru podpory i alternativní řešení.

S kvalitou života lidí s ZP příčinně souvisejí i dopady tzv. sociálních a zdravotnických reforem v ČR. Na základě posouzení dosavadních zkušeností i zveřejněného znění dalších plánovaných změn lze jednoznačně konstatovat, že se jedná o asociální a pseudoekonomické kroky, které znamenají znehodnocení mnohých pozitivních

opatření, jež se v posledních 20 letech v oblasti podpory osob se ZP (OZP) v ČR podařila. Realizace předmětných změn může znamenat popření práva OZP na přijatelnou kvalitu života a českou ratifikaci Úmluvy OSN o právech osob se ZP by mohla degradovat na pouhý alibistický akt. Zdůvodňovat avizované změny transparentností, zjednodušením systému a předcházením zneužívání je proklamativní mystifikací, mj. protože:

1. Náhrada průkazů ZP, ZTP a ZTP/P tzv. „sociálními“ kartami nemá (a to ani s ohledem na stávající legislativní úpravu) validní zákonou oporu, není k ní zpracována metodika a svou podstatou vytváří korupční prostředí. Navíc v určitých souvislostech znamená zásah do soukromí občanů. Irelevantní je odvozovat přiznání nových průkazů od stupně závislosti. Jednak proto, že zákon č. 108/2006 Sb. s provázaností na „pohrobky“ vyhlášky č. 182/1991 vůbec nepočítá, a také proto, že mnoho oprávněných držitelů průkazů ZP, ZTP a ZTP/P nemá zhodnocen stupeň závislosti. Jednoduše proto, že o příspěvek na péči nežádali a snaží se žít soběstačně s tím, že stávající průkaz a na něj navázané nástroje jim umožňují dopravovat se, parkovat, získat příspěvek na pomůcky atd., tzn. chodit do práce, školy, na rehabilitaci, vyřizovat si běžné záležitosti aj. Tyto tzv. „mimořádné výhody“ jsou nástrojem nezávislosti či soběstačnosti, a tudíž je nesmyslné je odvozovat od závislosti.

2. Informace o podpoře OZP jsou mediálně zkreslovány, na čemž se podílí i MPSV. Mají protektivně-paušalizující charakter a jsou manifestovány názorem, že občané s postižením mohou mít mnoho neoprávněných či neza-



- sloužených výhod, které zatěžují veřejný rozpočet. Veřejnost však již není objektivně informována o tom, že jsou tyto „výhody“, tj. služby a hlavně dávky či příspěvky, nenárokové, kryjí jen část nákladů a jejich přiznání často představuje nedůstojný byrokraticko-(pseudo)-medicinský rituál. Vytváří to dojem „benefitů pro postižené“, což neodpovídá realitě, protože ve skutečnosti jednak jde o dílčí kompenzaci jak postižení, tak často snížené výdělečné možnosti, a jednak na tyto formy kompenzující podpory nedosáhne každý, což je mj. dáno přežitým či subjektivizujícím systémem Lékařské posudkové služby při SSZ, resp. ÚP. Dalším zkreslujícím údajem jsou udávané počty OZP, aniž by byl rozlišen podíl seniorské populace v celkové sumě OZP. Uváděná čísla vůbec nereflektují fakt, že aktivně žijící OZP (zejména v produktivním věku) mají v mnohém rozdílné potřeby oproti seniorům se ZP.
3. Za protiprávní lze označit omezení základních potřeb pro OZP. Již fakt, že se jedná o základní potřeby, naznačuje, že je nelze dále redukovat. Navíc všechny zásadní lidsko-právní dokumenty staví na rovnoprávném postavení všech lidí ve společnosti a na tom, že základní lidské potřeby musí být dostupné každému. Tlačit tedy OZP k tomu, aby definovali, které potřeby jsou pro ně ty „nejzákladnější“ (jaké tedy vlastně mají být?) není ústavně ani lidsky možné.
 4. Změna systému (dávky sociální péče aj., podpora zaměstnanosti OZP) zdůvodňovaná zneužíváním příslušných „nástrojů“ je finančně i organizačně nákladnější než důsledná kontrola. Kdyby byla zpracována metodika kontroly skutečně oprávněného využívání předmětných finančních podpor apod., výrazně by se omezilo jejich zneužívání některými občany. Např. kdyby bylo důsledně kontrolováno, zda vozidlo s označením O1 parkující na vyhrazeném stání, jedoucí po dálnici bez dálniční známky atd. skutečně přepravuje osobu, k jejíž potřebám má sloužit, ke zneužívání by nedocházelo. Totéž platí o fiktivním zaměstnávání OZP, protože to, zda firma či jiný subjekt OZP skutečně zaměstnává, nebo zda se jedná o výrobky chráněné dílny, je proveditelně kontrolovatelné. Obdobně to lze „ohlídat“ i u dalších podpůrných nástrojů a je nemístné na základě ojedinělých případů zneužití argumentovat plošným zneužíváním, které poškozují kredit OZP v očích veřejnosti.
 5. Je zřejmé, že průkazy i další „mimořádné výhody“ podle vyhl. 182/1991 jsou svou povahou „zralé“ na změnu. Ovšem, podobně jako u příspěvku na péči, musí být tato změna zaměřena na filozofii hodnocení životní situace OZP. Dosud se stále odvíjí od medicinského modelu, tzn. od výčtu jednotlivých diagnóz a posouzení míry závažnosti postižení. To mj. vede k tomu, že řada chronických nemocí nebo postižení ve výčtu (tj. dříve v příloze k vyhl. 182/1991, resp. nyní v prováděcí vyhlášce k zákonu č. 329/2011 Sb., o poskytování dávek osobám se zdravotním postižením) chybí, a tudíž tato legislativa nemůže v praxi pokrýt určité skupiny občanů. Již dávno nastal čas k přechodu od vazby na diagnózu k vazbě na funkci a životní situaci. Tzn., že je třeba posuzovat dopady postižení či nemoci na zvládnání jednotlivých úkonů sebeobsluhy, soběstačnosti a běžného života. Tam, kde je funkční zdatnost omezena postižením či nemocí, toto omezení kompenzovat podpůrnými nástroji. Čili rušit stávající průkazy a „výhody“, resp. nahrazovat je sociálními kartami bez změny pohledu na osobní a sociální aspekty života s postižením či chronickou nemocí nemá smysl a je nesystémové.
 6. OZP mají mít nárok na pomůcky a příspěvky nikoli z důvodu chudoby, ale z důvodu potřebné kompenzace jejich funkčního deficitu, plynoucího z postižení či nemoci. Asi se nelze vyhnout jistému zjištění majetkových poměrů žadatele, ale pokračování již započaté praxe, kdy je zjišťováno vybavení domácnosti atd. bez zpracované metodiky, tedy založené jen na subjektivním dojmu úředníka, je nepřijatelné. Vždyť např. myčka nádobí, sušička prádla, osobní počítač nebo automobil jsou pro mnoho OZP kompenzační pomůckou, nikoli nějakým nadstandardem.
 7. Dopady připravovaných změn se zásadně dotknou i oblastí dostupnosti vzdělávání, zdravotní péče, výkonu pracovní činnosti, kulturního aj. vyžití, tedy i v tomto směru negativně ovlivní kvalitu života OZP i jejich rodin.
 8. V „Úmluvě“ i dokumentech EU se hovoří o budování inkluzivní společnosti, o designu for all atd. Připravované změny jdou proti směru těchto koncepcí a naopak vedou k sociální exkluzi OZP. Přitom již v roce 2004 Rada Evropské unie definuje „sociální vyloučení/exkluzi jako „proces, který vytlačuje určité jednotlivce



na okraj společnosti a brání jim v participaci z důvodu jejich chudoby, nedostatku základních kompetencí a příležitostí k celoživotnímu vzdělávání nebo v důsledku diskriminace. Takto se oddalují od zaměstnání, příjmu a vzdělávacích příležitostí stejně jako od společenských či veřejných zdrojů, sítí a aktivit. Mají malý přístup k moci a k rozhodovacím orgánům, a proto se často cítí bezmocní a neschopní ovlivňovat rozhodnutí, která se dotýkají jejich každodenního života.“ Přesně to nyní OZP v Česku hrozí ještě reálněji než dříve.

9. V oblasti zdravotní, potažmo i následné zdravotně-sociální péče zjevně dochází ke zhoršení rozsahu, kvality i dostupnosti této péče. Čekání na operační aj. léčebné či diagnostické výkony, nedostatek lůžek, prodlužování dojezdové vzdálenosti na specializovaná pracoviště, zkracování nezbytných hospitalizací, redukování až rušení léčebně-rehabilitační péče, navyšování plateb za léky i spoluúčasti v oblasti hygienických, kompenzačních a rehabilitačních pomůcek, celkové zvyšování finanční účasti pacientů na léčbě a skryté „selektování“ pacientů na perspektivní (ekonomicky efektivní) a neperspektivní (ekonomicky ztrátové) při rozhodování o metodách léčby – to vše vede nejen ke ztížení možnosti příznivě působit na zdravotní stav (zlepšení, stabilizace, udržení reálně možné výkonnosti) OZP, ale zejména k tomu, že se může zdravotní stav mnohých OZP destabilizovat, což povede ke snížení jejich soběstačnosti a průchodnosti, tedy k vyšší potřebě sociálních dávek a služeb. Negativní vliv na kvalitu života, autonomie a seberealizaci OZP má i další zhoršení dostupnosti zmíněných pomůcek a asistenčních, tlumočnických či průvodcovských služeb. Tento nedobrý stav je prohlubován absencí zákona o koordinované rehabilitaci, sice léta připravovaného, leč stále se jen „koncipujícího“ na mnohdy rozporuplných základech (např. se předpokládá, že bude v kompetenci ÚP, které jsou již nyní přetíženy pojistnou i „nepojistnou“ agendou a odborností pracovníků ve vztahu ke specifikům OZP neoplývají).

Závěrem lze říci, že již realizované i připravované změny mají diskriminační povahu. Ohrožují samotnou důstojnou existenci OZP ve společnosti a výrazně redukuje jejich právo na sebeurčující, aktivní a participující život. Toto konstatování koresponduje s prohlášením XIII. republikového

shromáždění Národní rady osob se zdravotním postižením ČR (z 30.–31. května 2012), v němž se mj. říká: „Reformní kroky současné vlády v oblasti sociální péče, zdravotnictví, daní a v dalších oblastech výrazným způsobem ovlivňují kvalitu života lidí se zdravotním postižením. Nejsou realizovány s cílem zefektivnit a zkvalitnit potřebnou pomoc osobám se zdravotním postižením, nýbrž jde primárně pouze o snižování výdajů v této oblasti. Jsme přesvědčeni o tom, že tento reformní étos je chybný a v dlouhodobější perspektivě povede ke snižování kvality života osob se zdravotním postižením, ke snižování jejich příjmů, a tím i schopnosti žít samostatně a užívat stejných práv a plnit stejné povinnosti jako ostatní občané.“

*Libor Novosád,
předseda Asociace poraden
pro osoby se zdravotním postižením*

Poznámky:

- 1 V dané souvislosti si nelze nevzpomenout na 90. léta ve Švédsku, kdy byl v době úspor a ekonomických reforem přijat zákon chránící OZP před dopady těchto reforem.
- 2 Přestože jsem původním vzděláním orientován na humanitní vědy a speciální pedagogiku, uvědomuji si, že samotný edukační proces, byť realizovaný v inkluzivním prostředí, nemůže sám o sobě přinést potřebný efekt, a to jak v rovině primární, tedy v oblasti sociálních podmínek, poskytovajících potřebnou facilitaci těm, kteří se vzdělávají, i jejich rodinám, tak v rovině sekundární, tedy v oblasti uplatnění získaných znalostí a dovedností (zaměstnání, občanská gramotnost, sociální dovednosti, osobní i sociální aktivita či participace atd.). Vzdělání a osobní potenciál každého člověka se ZP, podobně jako u lidí bez postižení, lze zúročit jen tehdy, pokud to společenské klima a sociální okolnosti umožní. Zde se dostáváme ke konceptu již zmíněné ucelené/koordinované rehabilitace, kde ona koordinovanost reprezentuje škálu provázaných a posloupných nástrojů, kroků či opatření ve prospěch člověka se ZP.
- 3 Zbývá poznamenat, že kořeny ambivalence, animozity, předpojatosti či bezradnosti v postojích a přístupech k OZP lze vysledovat i u některých absolventů škol sociální práce. Důvod je prostý – tematika zdravot-



ního postižení může být součástí studijního programu jen ve formě výběrového semináře či volitelného předmětu, nebo v kombinaci s péčí o seniory, popř. je zahrnuta do tematického rámce studijních předmětů, jako je zdraví a nemoc, sociální patologie nebo práce s menšinami. To však je s ohledem na řádově 10% zastoupení OZP ve společnosti a dnes potřebné kompetence sociálních pracovníků nedostatečné, nemluvě o tom, že se v sylabech aj. studijních oporách objevuje slovo problematika ve spojení se ZP či OZP. To navozuje mylný, avšak velmi

rozšířený dojem (obdobně se předpokládá, že postižení a handicap jsou synonyma), že výskyt ZP musí automaticky znamenat problém a zátěž pro společnost, což se týká mj. vzdělávání, zaměstnávání, občanské participace, sociálního začlenění a seberealizace OZP. Proč nepoužít slovo jiné, neutrálně laděné – tematika? Přece víme, že za určitých individuálních okolností i osobních a sociálních předpokladů nemusí ZP problém znamenat, popř. může jít o problém marginální nebo dočasný, překonatelný.

Osobnost čísla

Petr Klíma: „Nehledej problém, hledej kontakt.“

Jak pracovat s lidmi v nepříznivé sociální situaci, kteří se vyhýbají standardním a běžným službám? „Nehledej problém, hledej kontakt.“ Tímto sloganem si připomeňme doktora Petra Klímu, který byl významnou osobností v oblasti sociální práce v České republice. Stále ho respektujeme jako nestora českých nízkoprahových programů, sociálního pedagoga a supervizora. Zemřel 10. září 2010 po těžké nemoci ve věku nedožitých 55 let.

Petr Klíma se narodil 27. září 1955 v Praze. Vystudoval speciální pedagogiku na Pedagogické fakultě Univerzity Karlovy. Specializoval se, jak by to tehdejší terminologie nazvala, na „vzdělávání a výchovu mládeže obtížně vychovatelné“. Po studiu nastoupil do výchovného ústavu pro děti a mládež jako vychovatel. Poté pracoval jako vedoucí Střediska preventivně výchovné péče Klíčův a učil na Pedagogické fakultě UK. V roce 1995 založil v pražských Modřanech Komunitní centrum KROK a zde působil jako terapeut do roku 2000. Byl tak u vzniku občanského sdružení Proxima Sociale, jednoho z největších a nejdelší působících poskytovatelů nízkoprahových služeb dětem a mládeži v České republice.

Pro kompletní výčet jeho činností je třeba dodat, že učil na Vyšší odborné škole Jabok; působil jako rodinný terapeut ve Středisku sociální prevence hl. m. Prahy a v Trianglu – středisku léčebně výchovné péče; věnoval se také probaci a působil jako vedoucí Projektu na podporu rozvoje soudnictví nad mládeží. Byl členem mnoha odborných skupin a fór, například Republikového výboru pro děti, mládež, rodinu, Rady pro probaci a mediaci při Ministerstvu spravedlnosti ČR, či spoluzakladatelem Centra pro kvalitu a standardy v sociálních službách (CEKAS) při Národním vzdělávacím fondu. S CEKAS spolupracoval dlouhodobě a intenzivně. Byl to právě Petr Klíma, kdo pomohl vytvářet a upevňovat dlouholeté partnerství CEKAS a České asociace streetwork (ČAS), jehož výstupem byla velká řada úspěšných vzdělávacích aktivit a auditů kvality na poli nízkoprahových služeb.

Nízkoprahová práce s mládeží

Petr Klíma výrazně ovlivnil vývoj nízkoprahově orientované práce s mládeží. Kromě rozvoje Nízkoprahového klubu Krok a terénní práce s mládeží v rámci sdružení Proxima Sociale komunikoval



s kolegy z německých nízkoprahových projektů a „přivezl“ jejich know-how do ČR. Sám na toto téma uvádí:

Před a těsně po revoluci tyto zkušenosti podpořily inspirace z Německa, které považuji asi za nejpodstatnější pro vznik komunitního centra. Byly to zejména koncepce terénní práce – streetworku a nízkoprahových center od Tonnyho Elicha, Timma Kunstreicha a dalších odborníků z Brém a Hamburku. No a proč zrovna lokalita Modřan? Zde byla demograficky nejzajímavější situace z hlediska generačního stromu, ve kterém výrazně převládala věková skupina kolem 11 let. Bylo jasné, že do dvou let budou tyto děti na prahu klíčového věku mladistvých s množstvím problémů a obtíží. Vycházeli jsme z obdobné situace z Jižního Města a Proseku, kde také proběhla velká generační vlna s obrovským nárůstem sociálně patologických jevů mezi mládeží. Zkusili jsme tedy vzít Modřany jako modelové místo pro prověření užitečnosti nových způsobů zacházení s mladistvými v podpoře k jejich socializaci.¹

Publikační činnost

Petr Klíma vydával bulletin Éthum, který sloužil „v době předinternetové“ jako platforma výměny

zkušeností pro služby sociální prevence. Byl organizátorem konferencí, které směřovaly vývoj nízkoprahově orientovaných sociálních služeb; například dnes již legendární konference Kroky do rizika – žně nebo úhor.

V roce 2004 vyšla kniha *Děti a mládež v obtížných životních situacích*, v níž Petr Klíma publikoval kapitolu *Pedagogika mimo zdi institucí*. Tento text je dodnes výraznou inspirací ovlivňující směřování a přemýšlení o obsahu nízkoprahových sociálních služeb.

Nezbytnou podmínkou výkonu takto definované profese je mnohovrstevný kontakt:

- 1. s reálným prostředím dospívajících, s konkrétním životním prostorem cílových skupin;*
- 2. se sociálními situacemi, v nichž jsou mladí lidé angažováni, s jejich obvyklými činnostmi probíhajícími v rozměru každodennosti a všedního dne;*
- 3. s životním způsobem klientů, s jejich zkušenostmi a běžnými starostmi;*
- 4. s prožívanými obtížemi a problémy dětí a dospívajících;*
- 5. se skutečnými možnostmi a příležitostmi, které klienti v dané lokalitě mají.*



Ve všech těchto případech však pojem kontakt spíše zahrnuje pojem znalost, anebo zúčastněné pobývání. Tento klíčový pojem lze také chápat ve významu sdělování (komunikace), ale především ve smyslu společného sdílení. Sdílení stejného prostoru, času a výseku životního příběhu lidí. Není tedy pouhým pasivním pozorováním a monitorováním toho, co se na ulici děje, ale výrazně aktivním vytvářením nových sociálních situací a vztahů.²

Petr Klíma v roce 2008 vedl tým, jenž vytvořil průvodce pro pracovníky v nízkoprahových službách, publikaci *Kontaktní práce*. V předmluvě k této publikaci napsal:

Ve slovníku pomáhajících profesí se již ustálily pojmy: terénní sociální práce, nízkoprahové služby, streetwork a řada dalších, které mají poukázat na specifický způsob předcházení sociálnímu vyloučení a na přímé reakce profesionálů tohoto oboru na životní obtíže jednotlivců i sociálních skupin, zejména mladých lidí. Svěráznost tohoto přístupu spočívá v tom, že k setkání s potenciálními klienty dochází především v jejich přirozeném prostředí. Tato podmínka ale není jedinou.

Mnohem podstatnější je uspořádání vztahu a kontaktu, který se tvoří a probíhá mezi pracovníkem a klientem. Ze své profese jsou terénní pracovníci účastníky a svědky celé řady událostí a situací, ve kterých se mísí všelijaká životní témata a okolnosti, střetávají osobní potřeby a individuální možnosti se sociálními podmínkami a uplatňují různorodé způsoby a strategie života. Odborné působení není určováno jen potřebami a cíli, či jak se nyní moderně říká, „zakázkou“ klienta. Vyžaduje soustředění na jakýkoliv z přítomných aspektů, zejména pozornost zaměřenou na to, co je v jádru vzájemné interakce, co je „středem“ kontaktu mezi pracovníkem a klientem. Toto soustředění na kontakt – na vzájemnost fungování mezi Mnou a Tebou, a také mezi Tebou a Tvým prostředím v reálné situaci – vedlo k tomu, že se v odborném slovníku stále více objevuje pojem kontaktní práce.³

Pracovní skupiny NZDM

V lednu 2001 stál Petr Klíma v rámci České asociace streetwork u zrodu první pracovní skupiny NZDM (byť tuto zkratku neměl rád a používal ji jen zřídka). Navrhl, možná vlivem předchozího působení v pracovní skupině při MPSV věnující se standardům kvality sociálních služeb, věnovat se intenzivně oblasti standardů. Díky této iniciativě vznikly v roce 2003 první standardy pro

NZDM. Svou odbornou záštitou pak výrazně přispěl k tomu, že se nízkoprahové kluby staly jedním z druhů sociálních služeb podle zákona o sociálních službách. Později se (v rámci spolupráce s Nadací Intenda) zapojil do vzniku nízkoprahových zařízení pro děti a mládež na Slovensku.

V posledních několika letech života se Petr Klíma věnoval především týmové i individuální supervizi a supervizi supervize, a to i v oblasti vzdělávání supervizorů. V této roli je pro mnohé z nás nezapomenutelný. Za dlouholetý přínos oboru nízkoprahových sociálních služeb získal Petr Klíma v roce 2005 cenu Časovaná bota.

Petr Klíma – člověk

Petr Klíma přinášel do nízkoprahové a kontaktní práce vliv existencialistických směrů v terapii (například gestalt terapii). Mnoho pracovníků, ale i lidí mimo obor, kteří se s Petrem setkali, si jej váží pro jeho nadhled, zkušenost, přesah a zralé člověčenství. Dále pak pro Petrovu schopnost vidět věci v širokých souvislostech a mezioborově, racionalitu vyvažovanou občas odvahou následovat hlas srdce a rozhodovat se pod vlivem emocí, velkou lidskou a profesní poctivost a občas i tvrdohlavou neústupnost. Sílu osobnosti a charisma. Nesmířitelnost k hlouposti a malým a mělkým „zlodějinám“. Okouzující mužskou ješitnost. Raráška v očích, když se mu podařila finta nebo vtíp, a zaujetí pro druhého v prostém lidském kontaktu.

Petr přímo i nepřímou výrazně ovlivnil generaci pracovníků, která se posledních 20 let věnuje nízkoprahovým službám.

Aleš Herzog, Michal Zahradník,

Česká asociace streetwork

Irena TOMEŠOVÁ,

Národní vzdělávací fond – CEKAS

Poznámky

- 1 ZIMMERMANNOVÁ, M. *Diplomová práce*. Praha: FF UK, 2005.
- 2 KLÍMA, P. *Pedagogika mimo zdi institucí*. In JEDLIČKA, R., et al.: *Děti a mládež v obtížných životních situacích*. Praha: Themis, 2004.
- 3 KLÍMA, P., a kol. *Kontaktní práce*. Praha: Česká asociace Streetwork. 2008.



Profil

Asociace občanských poraden

Asociace občanských poraden (AOP) se snaží rozšiřovat celorepublikovou síť poraden tak, aby tato služba byla co nejlépe dostupná pro občany. Cílem Asociace je pak poskytovat prostřednictvím občanských poraden kvalitní sociálně odborné poradenství. Je tomu tak i nyní v době sociálních reforem.

„Lidé se na nás často obracejí, abychom jim vysvětlili, jaký dopad to které opatření má na jejich současnou situaci. Sociální reformy nejsou pro lidi dostatečně přehledné, snížila se také dostupnost některých sociálních služeb poskytovaných státem,“ charakterizuje činnost Asociace občanských poraden v praxi její ředitel Stanislav Skalický. „V této oblasti v podstatě pomáháme veřejné správě a snažíme se vysvětlovat dopady jednotlivých opatření, pomáhat při řešení konkrétních si-



tuací souvisejících se změnami v sociální oblasti,“ doplňuje Skalický.

Spektrum problémů, které se v občanských poradnách řeší, je poměrně široké. „Nejvíce se zabýváme v současné době dluhovou problematikou. V poradnách se řeší většinou problémy spojené s exekucemi nebo žádostmi o oddlužení. Dalšími oblastmi jsou partnerské a rodinné vztahy, majetkoprávní vztahy, problematika spojená s bydlením – především s vlastnickými právy, řešíme také často oblast ochrany spotřebitele (reklamace, smlouvy o spotřebitelských půjčkách) a další,“ popisuje Skalický problémy, se kterými lidé nejčastěji navštěvují občanské poradny.





Asociace je garantem kvality poradenské činnosti v poradnách v Asociaci sdružených. Poskytuje poradnám společnou metodiku práce, zabezpečuje kvalitní vzdělávání jejich poradců, zapojuje poradny do společných projektů v mnoha oblastech souvisejících s činností poraden. Zkušenosti poraden Asociace předává zástupcům veřejné správy a snaží se působit na změny v legislativě, kde spatřuje největší nedostatky.

Cílovou skupinou občanských poraden jsou občané v obtížné životní situaci. Občanské poradny zpravidla pomáhají zranitelnějším skupinám populace, jako jsou osamělí rodiče, nezaměstnaní, lidé žijící na hranici existenčního minima a národnostní menšiny. Služby občanského poradenství však stále více využívají i občané s nadprůměrnými příjmy i nadprůměrného vzdělání.



Možnosti a bariéry v realizaci občanských poraden

Odborné sociální poradenství má široké možnosti uplatnění v mnoha oblastech, v současné době radí občanské poradny v AOP celkem v 18 sociálně-právních oblastech. Kromě poradenské roviny má tato služba také preventivní složku v předcházení sociálněpatologickým jevům. Zkušenosti načerpané prostřednictvím poradenské činnosti mohou vést ke zpracování analytických materiálů pomáhajícím orgánům veřejné správy při řešení různých problémů v sociální oblasti.

Ředitel Asociace občanských poraden Skalický vidí jako nedostatečné financování a doplňuje: „A někdy také podceňování důležitosti tohoto typu služby ve srovnání například s pobytovými sociálními službami.“

Občanské poradny v oblasti sociální politiky

„Rozvoj činnosti poraden souvisí úzce s financováním odborného sociálního poradenství obecně. Prostředky na financování tohoto druhu služby se však rok od roku snižují, takže v současné době budeme rádi, když se nám podaří udržet současnou síť občanských poraden,“ upřesňuje ředitel AOP Skalický. Odborné sociální poradenství působí jako preventivní prvek, a pomáhá tak předcházet řadě problémů nebo alespoň může zabránit jejich prohlubování. A tím šetří státu značné

výdaje, které by jinak musel vynaložit na jejich řešení. „Záleží na orgánech veřejné správy, zda si uvědomí, že podporou prevence ušetří finanční prostředky státnímu aparátu,“ spekuluje Skalický.

Projekty AOP

V současné době Asociace realizuje projekty v oblasti finanční gramotnosti a dluhového poradenství. Zabývá se i zvyšováním pracovní kvalifikace a pomoci při uplatnění na trhu práce nízkokvalifikovaným osobám nad 50 let věku. „Poskytujeme také řadu let v rámci projektů společných s Probační a mediační službou pomoc obětem trestných činů nebo ochranu spotřebitele a bydlení,“ popisuje činnost Skalický.

„V budoucnu chceme pokračovat v dosavadních projektových aktivitách a dále je rozvíjet. Z hlediska organizace bychom rádi rozšířili síť našich poraden a pokračovali v dalším zkvalitňování našich služeb a zvyšování jejich dostupnosti pro občany,“ představuje plány do budoucnosti AOP Skalický, „chtěli bychom se více zaměřit na zpracování analýz z oblastí, kterými se zabýváme, a ovlivňovat tak více vývoj legislativy v oblastech agendy občanské poradny.“

Eliška Barochová



Profil

Sdružení azylových domů

Sdružení azylových domů (S.A.D.) je občanské sdružení zastřešující osoby a organizace zabývající se problematikou lidí bez přístřeší nebo ohrožených ztrátou bydlení a vytváří pro ně odborné prostředí. Našimi členy jsou nejčastěji zařízení poskytující služby osobám ohroženým sociálním vyloučením – azylové domy, noclehárny, domy na půl cesty, nízkoprahová denní centra apod., ale např. i Fakulta sociálních studií Ostravské univerzity. K dnešnímu dni má S.A.D. 92 členů v rámci celé České republiky.

Klíčovým úkolem našeho sdružení v letošním roce bylo a stále zůstává zastupování provozovatelů azylových domů v jednání především se státní správou – konkrétně s Ministerstvem práce a sociálních věcí ČR. Kritickým obdobím bylo první čtvrtletí, kdy se po zveřejnění výsledků dotací řada poskytovatelů služeb sociální prevence dostala do situace, kdy stála před rozhodnutím, zda dané služby omezí nebo je bude muset zcela zavřít. S.A.D. stálo u zrodu Platformy 10 – spojení velkých poskytovatelů sociálních služeb a střešních organizací, které v průběhu roku absolvovalo řadu setkání s ministrem Drábkem i dalšími lidmi z MPSV a snažilo se je přesvědčit o neefektivnosti šetřit finanční prostředky státního rozpočtu právě v tomto segmentu služeb. Sociální prevence je, jak známo, nejlevnějším druhem sociální služby.

Vedle výše uvedených existenčních problémů mohou do budoucna azylové domy čelit ještě jednomu riziku – které de facto s ekonomikou rovněž souvisí – dříve nebo později i vzhledem k ekonomické situaci ve společnosti začnou městské i regionální samosprávy a stejně tak MPSV pokládat otázky mířící za efektivitou těchto služeb. Naším cílem tedy bude nadále vytvářet vhodné odborné a diskusní prostředí pro členskou základnu, abychom společnými silami hledali odpovědi



Sdružení azylových domů v ČR

na otázky, zda jsou naše služby efektivní a zda existují možnosti, jak je měnit a zkvalitňovat.

Aktivita S.A.D.

S.A.D. připomínkuje vznikající novely legislativních norem, vysílá své členy do pracovních skupin či odborných komisí, jejichž cílem je zpracovávat strategické a jiné rozvojové dokumenty týkající se koncepce řešení bezdomovectví, koncepce sociálního bydlení apod. V současné době je zástupce S.A.D. členem expertní skupiny k řešení problematiky bezdomovectví při Komisi pro sociální začleňování na MPSV, jejímž cílem je vytvořit národní Koncepci řešení bezdomovectví.

Důležitou aktivitou byla rovněž spolupráce s Českým statistickým úřadem na sčítání bezdomovců. Byli to právě odborníci ze Sdružení azylových domů, kteří vymysleli a připravili metodiku sčítání lidí z této cílové skupiny.

V posledních letech se podařilo opět nastartovat vzdělávání pracovníků sociální sféry členských organizací v jednotlivých regionech ať už formou jednorázových vzdělávacích akcí, kulatých stolů, diskusních setkání či každoročně pořádané mezinárodní konference.

S.A.D. také sehrálo a sehrává důležitou roli v zastřešování tzv. Individuálních projektů. Nabízíme



S.A.D. je organizací, která vedle výše uvedených aktivit realizuje výzkumnou činnost v oblasti bezdomovectví, propaguje problematiku péče o osoby bez přístřeší či ohrožené ztrátou bydlení a vykonává odbornou, projektovou a hospodářskou činnost. Sdružení dlouhodobě spolupracuje s dalšími organizacemi, včetně vzdělávacích institucí, které se zajímají o problémy lidí bez přístřeší a společně vytvářejí jednotnou platformu pro jednání se státními, zákonodárnými a samosprávnými orgány na všech úrovních veřejné správy. Vůči svým členům vykonává podpůrnou, poradenskou, vzdělávací, konzultační a informační činnost. Sdružení azylových domů je členem FEANTSA – Evropské federace zastřešující organizace pracující s lidmi bez přístřeší.

jednotlivým poskytovatelům takto financovaných služeb administrativní i kontrolní podporu, zpracování nabídek do veřejných zakázek a několikaleté zkušenosti s podobným zastřešením 60 služeb v Moravskoslezském kraji.

Na začátku roku 2012 jsme zaznamenali u řady členských organizací a jejich klientů problémy v souvislosti s výplatou nepojistných dávek, především dávek v hmotné nouzi, jejichž výplata přešla na úřady práce. Další spornou otázkou a možným úskalím při efektivním poskytování služeb sociální prevence, jejichž smyslem je předcházet sociálnímu vyloučení, je plánované sloučení dávek na bydlení a výplata dávek pomocí sKarty. Všechny tyto legislativní změny S.A.D. připomínkuje a upozorňuje na dopady těchto plánovaných změn směrem ke klientům, poskytovatelům a potažmo také státu.

*Dominika Najvert,
ředitelka Sdružení azylových domů ČR*



Odborníci ze Sdružení azylových domů vymysleli a připravili metodiku sčítání lidí bez domova.



Profil

Výbor pro sociální politiku

V minulosti hrály výbory Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR silnou úlohu v legislativním procesu. Výbor mohl zákon poslat dál do Sněmovny s připomínkami, nebo ho zamítnout. Nový jednací řád, účinný od ledna 1996, přijal systém trojího čtení, který je běžný v západní Evropě a který reflektuje Sněmovnu jako politický orgán. Zda návrh zákona postoupí do dalších čtení, o tom rozhoduje v prvním čtení celá Sněmovna. Rozhodnutí je více politické než odborné.

Změny přijaté ve druhém čtení ve výboru jsou podrobeny hlasování ve Sněmovně spolu s návrhy poslanců. Současný jednací řád klade důraz na kontrolní úlohu výborů. V případě VSP jde o kontrolu nejen MPSV, ale i dalších ministerstev (např. Ministerstvo zdravotnictví ČR, Minister-

stvo spravedlnosti ČR, Ministerstvo vnitra ČR atd.) a ostatních orgánů exekutivy (jako Česká správa sociálního zabezpečení, Úřad práce ČR a další). VSP má právo ministra povolat na jednání a požadovat vysvětlení. VSP projednává také kapitolu státního rozpočtu č. 313 – MPSV (vzhledem k objemu mandatorních výdajů představuje téměř třetinu celého státního rozpočtu).

V červenci 2010 byl ustaven v počtu 18 členů VSP pro 6. volební období. Počet poslanců respektuje rozložení politických sil v Poslanecké sněmovně. Předsedou výboru je Martin Vacek. Členové výboru mají obvykle profesně nebo zájmově vztah k sociální politice.

Na rozdíl od Sněmovny není výbor orgánem pouze politickým, ale také odborným. VSP pro aktuální volební období ustavil tři podvýbory. Podvýbor pro osoby se zdravotním postižením a sociálně



Jednání Výboru pro sociální politiku



Výbor pro sociální politiku (dále jen VSP) Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR je jedním z 18 výborů, ustavených Sněmovnou pro 6. volební období. Zřízení výboru předpokládá Ústava ČR. Jejich činnost je dále upravena v zákoně č. 90/1995 Sb., o jednacím řádu Poslanecké sněmovny. VSP projednává všechny legislativní návrhy spadající do gesce Ministerstva práce a sociálních věcí ČR (dále jen MPSV) a týkající se oblasti pojistného na sociální zabezpečení, sociální pomoci, sociální podpory, sociálně-právní ochrany dítěte, důchodového pojištění, státní politiky zaměstnanosti, Zákoníku práce a dalších.

potřebné, předsedkyní je poslankyně Lenka Kóhoutová. Podvýbor pro pracovní právo a zaměstnanost, kterému předsedá poslankyně Vladimíra Lesenská. Podvýbor pro sociálně pojistné systémy vede poslankyně Gabriela Pecková.

Organizace výboru

VSP zasedá podle schváleného harmonogramu Sněmovny, ale nezdídky jsou svolávány mimořádné schůze k důležitým událostem. Výbor je kolektivní orgán, důležitá rozhodnutí a závěry formuluje do usnesení, které musí být přijato nadpoloviční většinou přítomných členů.

Kromě samotných schůzí výboru, kterých do současné doby se uskutečnilo 22, probíhají jednání podvýborů, semináře, kulaté stoly. Z mnoha zmíním alespoň: „Zaměstnávání osob se sociálním postižením a Deklarace charty sociálního podnikání“, „Koordinovaná rehabilitace“, „Stárnutí populace, zdravotní potřeby starších lidí s předností psychosomatického přístupu“.

Další formou získávání informací ze strany veřejnosti je i pořádání kulatých stolů, buď na ryze odborné bázi, nebo otevřené veřejnosti. Mezi důležitá témata, která byla reflektována v tomto volebním období, patří: sociální reforma, mezigenerační solidarita, pracovní úrazy, sociálně-právní ochrana dítěte, ale i například moderní léčebné metody chronicky nemocných z hlediska dopadu na zdravotní a sociální rozpočty, včasná prevence jako úspora nákladů v sociální sféře a v neposlední řadě koordinované rehabilitace.

Konference a témata výboru

Rád bych zmínil pořádání mezinárodní konference na téma Neurorehabilitace, které se zúčastnilo přes 200 odborníků z řad lékařů, fyzioterapeutů, ergoterapeutů a dalších profesí v této oblasti. Jednání výboru jsou veřejná a zúčastňuje se jich řada odborníků a laiků. Výbor za svoji činnost odpovídá Poslanecké sněmovně.

Témata, kterým se VSP věnuje, přicházejí jako podnět od poslanců, občanů, zájmových skupin. Například jednou z důležitějších otázek, která byla sledována od počátku roku 2012, byla problematika realizace reformy na Úřadu práce ČR. Výbor k tomuto tématu pravidelně zasedal, vyžadoval ve čtrnáctidenním rozmezí zprávy ministra. K důležitým úkolům VSP v budoucnu patří další pokračování sociální reformy, fungování Úřadu práce ČR, zavádění sKaret a další.

VSP je transparentním orgánem, všechny dokumenty a výstupy jsou přístupné na webových stránkách Poslanecké sněmovny www.psp.cz, pod sekci „Poslanci a orgány“. Zde jsou informace o usneseních, zápisech, připravovaných akcích, seminářích, zasedáních a kulatých stolech, kterých se mohou občané kdykoliv zúčastnit a přispět tak k ovlivňování sociální politiky státu.

*Antonín Papoušek,
tajemník VSP*



Reflexe

Deti v sociálnej a krízovej intervencii

Starostlivosť o tehotné ženy a o deti po narodení v ponímaní sociálnej a krízovej intervencie v meste Banská Bystrica má svoju históriu niekde v rokoch 1994–1995. Z pohľadu riešenia bezdomovectva – vtedy novodobého fenoménu, ktorý neobišiel ani nežnejšie pohlavie našej populácie. Zrovnoprávnenie muža a ženy na úrovni bazálneho – nízkoprahového stupňa vtedajšej, ale aj dnešnej siete pomoci jednotlivcom v produktívnom veku vyvolalo v spoločnosti všeobecný šum. Život však ukázal, že viac ako odlišnosť pohlaví je v tejto fáze absencie základných ľudských potrieb bývania, spánku, obživy a samotného života vnímaná samotná potreba uspokojenia týchto základných potrieb, ktorá prevýšila biologické potreby zbližovania sa. Nasledovná genéza a rozvoj sociálnej a krízovej intervencie založené na prestupnom sociálnom bývaní vychádzajúcim z trojstupňového systému práce s bezdomovcami (*Langstein, Šediba, 1994*) ukázali, že správanie sa klientov v zariadeniach pre samostatne žijúcich klientov v produktívnom veku len výnimočne viedlo k otehotneniu klientky s klientom. Za ten čas od r. 1995 do r. 2012 sa tak stalo len v jednom prípade, ktorý po úspešnom podchytení viedol k dnešnému reálnemu osamostatneniu sa od potreby sociálnej intervencie. Naopak v zariadeniach určených pre rodiny s deťmi sa tehotenstvo klientiek zvyšovalo v porovnaní so sieťou samostatne žijúcich klientov. Pre vytvorenie obrazu to predstavuje pri vzorke 16 rodín využívajúcich sociálne služby a ubytovanie v zariadeniach pre deti a rodinu nasledovnú pôrodnosť: r. 2010 – 4 novorodenci, r. 2011 – 6 novorodencov, r. 2012 zatiaľ 1 novorodenec a 4 termíny pôrodu v roku 2012. Pritom z tejto vzorky 16 rodín už tieto rodiny majú 33 detí k dátumu sledovania, čiže roku 2010. Súčasný stav teda predstavuje na 16 rodín 44 detí a 4 očakávané narodenia.

V nasledovných riadkoch skúsím pomenovať niektoré informácie o tehotných klientkách a spôsobe ich života ako aj života rodín žijúcich v chudobe. Paradoxne, ten jediný prípad v sieti samostatne žijúcich klientov v produktívnom veku sa týkal klientov vyrastajúcich v detskom domove. Po zistení, že partnerka otehotnela, okamžite kontaktovali sociálneho pracovníka. Z praxe môžem potvrdiť, že klienti, ktorí vyrastali v detských domovoch, sú oveľa prístupnejší pri oslovovaní, či žiadaní o pomoc ako klienti pôvodne žijúci v otvorenom prostredí osád, komunít a pod. Možno práve preto bola táto dvojica takpovediac priekopníkmi v tom, že sa stanovila v rámci siete samostatne žijúcich hranica, do kedy je v záujme budúcej mamičky využívať tento typ sociálnej služby. Stanovili sme túto dobu do tretieho trimestra tehotenstva (cca 3 mesiace pred pôrodom). Následne mohla klientka využívať služby Domu sv. Alžbety, ktorý poskytoval sociálne služby pre tehotné a matky s deťmi. V prípade, že sa jednalo o dvojicu rodičov alebo tehotnú matku, mohli byť od roku 2001 ubytovaní za predpokladu splnenia ostatných podmienok po treťom trimestri v Zariadení núdzového bývania pre deti a rodinu KOTVA. Samotné zariadenie pre rodiny s deťmi bolo zriadené hlavne pre ochranu detí ako zariadenie, ktoré dávalo poslednú šancu biologickým rodičom postarať sa o svoje deti, ktoré by inak boli umiestnené v náhradnej rodinnej starostlivosti. Typy správania sa klientov v zariadeniach pre deti a rodinu majú svoje opodstatnenie vo veľa ovplyvňujúcich faktoroch zakorenených v ich minulosti, mentalite a o niektorých sa teraz s vami na základe dvadsaťročnej praxe podelím.

Tu a teraz...

Jedným z nepísaných pravidiel ľudí žijúcich v chudobe je skutočnosť, že ich prioritami sú zá-



bava, osobné vzťahy a žitie v tomto momente – tu a teraz. Majetkom pre ľudí žijúcich v chudobe sú ľudia, a teda aj deti samotné, preto typy správania sa rodičov majú na samotné deti významný dopad pre ich prítomnosť, ale aj budúcnosť.

Veľká rodina vždy poskytovala jednotlivcovi zázemie, ochranu a podporu a do určitej miery tak funguje dodnes. Príslušnosť ku skupine dáva väčšiu istotu a bezpečie, zbavuje jednotlivcov nutnosti riešiť svoje problémy samostatne a niesť za svoje rozhodnutia zodpovednosť. Hodnota rodového spoločenstva sa prejavuje aj vo vzťahu k deťom, plodnosť, hlavne ak sa jedná o synov, je cenená a posilňuje prestíž dospelého človeka. Rómovia mávajú väčší počet detí, často viac, než o koľko sú schopní sa postarať (*Vágnerová, 2004, Psychopatologie pro pomáhající profese*).

Tento typ správania sa ľudí žijúcich v chudobe korešponduje aj s našimi skúsenosťami, podľa ktorých môžeme potvrdiť, že veľakrát v živote mnohopočetnej rodiny žijúcej v chudobe je fakt, že samotné deti zastávajú často role dospelých. Starajú sa o seba, ale aj o svojich mladších súrodencov. Ak by sa mali citovo vyvíjať, museli by prejsť prirodzenými fázami vývoja. Mali by byť najprv deťmi, neskôr adolescentmi a až potom dospelými. Preskočenie niektorých z fáz vývoja bude absentovať v neskoršom období. V niektorých prípadoch sa samotné deti stávajú rodičmi (otehotnenie mladistvej), čoho príčinou môže byť práve preskočenie vývojovej fázy detstva a mylné vnímanie mladistvej, ktorá sa stará o mladších súrodencov ako niekto už spôsobilý byť matkou. Ďalším z problémov odohrávajúcich sa v detstve dieťaťa žijúceho v chudobe je aj samotné prostredie, ktoré ho obklopuje a vplyva na neho. Vplyv správania sa samotných rodičov je jedným z najsilnejších vzorov budúceho správania sa dieťaťa v dospelosti. Preto pri práci s ľuďmi žijúcimi v chudobe je veľmi dôležité klást dôraz na budovanie profesionálneho vzťahu s klientmi a stavať na ňom vzájomnú dôveru a stratégiu riešení konkrétnych problémov vedúcich k zmene postojov.

Ako môžete v organizácii budovať vzťahy s klientmi? Tým, že im poskytnete podporné systémy: budete sa o nich zaujímať, motivovať ich k úspechu, ponúknete im životné vzory a v rámci organizácie budete presadzovať úspešné vzorce správania. Podporné systémy nie sú nič iné než vaša sociálna sieť osobných vzťahov (*Ruby K. Payne, 2010, Mosty z chudoby – Strategie pre profesionálov a komunity*).

V rámci realizácie sociálnej a krízovej intervencie prostredníctvom zariadení sociálnych služieb je potrebné jasne stanoviť pravidlá fungovania v komunite, z ktorých je jasné, aké správanie sa od klientov očakáva a aký dôsledok by malo ich nedodržiavanie. V praktickej rovine môžeme konštatovať, že v zariadeniach krízovej intervencie diametrálne prevyšuje rómske etnikum, a teda je potrebné uviesť si, že v prvokontakte ich zorný uhol pohľadu na niektoré majoritnou spoločnosťou dané pravidlá nemusia byť z ich strany prijímané a akceptované.

Podľa Marie Vágnerovej: „Rómovia sa s hodnotami a normami majoritnej spoločnosti neidentifikujú, pretože to nie sú ich pravidlá, ale gádzovské. To však znamená, že sa podľa nich ani nesprávajú. Keď ich porušia, nemajú pocit viny, pretože spáchaný čin neodporuje ich vnútorným normám.“ (*Vágnerová, 2004.*)

To, prečo sa takto rozmanite venujem niektorým systémom správania sa a chápania ľudí žijúcich v chudobe, má slúžiť na to, aby sme chápali problematiku ako oblasť, ktorej je v prvom rade potrebné porozumieť, identifikovať príčiny takéhoto správania, aby sme mohli správne nastaviť sociálnu a krízovú intervenciu. Samotnej intervencii alebo pomoci musí rozumieť jedna aj druhá strana – tá, v ktorej prospech sa intervencia poskytuje.

Nevýznamné plánovanie budúcnosti

Ak som v predchádzajúcich riadkoch hovoril o tom, že majetkom pre ľudí žijúcich v chudobe sú deti, je potrebné povedať, že veľakrát sa samotné deti stavajú zdrojom určitého príjmu pre rodinu a „pácidlom“ k vymáhaniu si určitých výhod a vyžadovania si inej pozornosti s dôrazom kladeným na deti a nie na zodpovednosť samotných rodičov za situácie, v akých sa ocitli. Hlavnou príčinou takýchto výstencí je fakt, že časový pojem pre ľudí žijúcich v chudobe nemá inú rovinu ako len vnímanie „tu a teraz“. Plánovanie budúcnosti pre nich nie je významné a veľakrát si ani neuvedomujú dopady niektorých rozhodnutí a konaní. Veľakrát majú sklon k momentálnemu utrúcaniu (po obdržaní dávok) na nepodstatné veci, ako vyvážanie sa taxíkom, zábava, kupovanie nepotrebných vecí, ale majú sklon aj k nezmyselnému zadlžovaniu sa na vysoký úrok, ktorý nedokážu zo svojho príjmu splatiť. Takéto správanie sa má vplyv na celú rodinu ako aj na možnosti kvality postarania sa o deti, či už v útlom veku, alebo o tie staršie.



Jedným z najväčších problémov pre tých, ktorí sa snažia dostať z chudoby, je schopnosť hospodáriť s peniazmi a mať o nich aspoň základné povedomie. Jedným z dôvodov, prečo sa bohatí stávajú bohatšími a chudobní chudobnejšími, zatiaľ čo stredná trieda bojuje so zadlženosťou, je, že o peniazoch sa deti neučia v škole, ale doma. Väčšina z nás sa hospodáriť naučila od rodičov. Čo ale môžu o peniazoch povedať dieťaťu chudobní rodičia? ... Ak bohatí vedia len málo o svete chudoby a strednej triedy a poznajú len svoje vlastné pravidlá prežitia, majú len „poloplný pohár“ a ich vplyv na inštitúcie môže viesť len k navrhovaniu neúčinných, alebo dokonca kontraproduktívnych programov (*R. K. Payne, 2010*).

Makro- alebo mikroprostredie ovplyvňuje nie len každého z nás, vrátane ľudí žijúcich v chudobe, ale je aj tým činiteľom, ktorý môže vzbudiť vnútornú motiváciu vedúcu k zmene. Preto vybudovanie sietí krízových intervencií v meste Banská Bystrica, založených na prestupnom bývaní, pracuje s vnútornou motiváciou, budovaním kreditu a akceptáciou, že každý býva v tom, na čo má. Samotný systém krízovej intervencie dáva možnosti pre klienta, ktoré sú pre neho dosiahnuteľné za predpokladu aktívnej spolupráce s pomáhajúcimi profesionálmi pracujúcimi v týchto zariadeniach sociálnych služieb, ale aj mimo nich.

To, čo je však dôležité, je zodpovedné správanie alebo nesprávanie sa budúcich rodičov k budúcnosti ich detí. V úvode sme naznačili pôrodnosť v zariadeniach KOTVA za posledné obdobie, ktorá nemá nič spoločné s plánovaným rodičovstvom a uvedením si, že o tieto deti sa bude musieť niekto postarať aj po dovŕšení dospelosti. V praxi som sa stretol s odpoveďou jednej matky, ktorá porodila jedenáste dieťa – podľa jej vyjadrenia ani nevedela, že je tehotná – že vy sa o ne postaráte, pán Langstein. Táto odpoveď vzbudzuje určité obavy z toho, že ak spoločnosť vytvára „priaznivé“ podmienky záchytných sietí a mechanizmov = nerieši len samotný problém rodiny, ktorá sa ocitla na ulici, ale jeho riešením dáva určitý typ zázemia, v ktorom dochádza

k procesu rozmnožovania a nie plánovaného rodičovstva s plnou váhou zodpovednosti za tak dôležité životné rozhodnutie – priviesť na svet dieťa.

Spojené nádoby

Zákon o rodine špecifikuje, že za vážne ohrozenie alebo vážne narušenie výchovy maloletého dieťaťa sa nepovažujú nedostatočné bytové pomery alebo majetkové pomery rodičov maloletého dieťaťa (§ 54 zákona č. 36/2005 Z. z. *Zákon o rodine*). Avšak veľakrát práve neexistujúce bytové pomery sú výsledkom nezodpovedného správania sa rodičov v minulosti, resp. absencie samotného plánovaného rodičovstva alebo nezvládnutia tejto základnej role rodičov. V tomto momente však je potrebné upriamiť pozornosť na „spojené nádoby“ v rámci vytvárania možností pre zabezpečenie základných životných potrieb. Práca zabezpečuje príjem, z ktorého by malo byť možné zabezpečiť adekvátne bývanie a tým aj určitú životnú úroveň rodiny. Čím menej je pracovných príležitostí a ponúk nízkonákladového bývania, tým viac ohrozených rodín, a teda aj detí budeme v spoločnosti mať. Pritom zabezpečenie starostlivosti o deti ústavnou formou a v iných formách starostlivosti štát stojí nemalé finančné zdroje a prostriedky.

Na záver chcem len prejaviť vieru v to, že za súčinnosti všetkých aktérov zo štátnej správy, samosprávy a neštátnych subjektov je potrebné citlivo nastavovať legislatívu, rozvíjať možnosti a inovatívne formy pomoci ľuďom žijúcim v chudobe, tak aby za ich príspevnia a aktivity bolo možné meniť ich životy k lepšiemu. Zdravá rodina dáva veľký predpoklad na to, že deti pochádzajúce z tejto rodiny budú žiť taký istý zdravý život a neskôr budú vzorom pre svoje deti. Verím, že potom aj opustených detí bude v našom okolí a spoločnosti čím ďalej tým menej.

Karol Langstein,
vedúci Oddelenia sociálnej a krízovej intervencie
Mesto Banská Bystrica



Reflexe

Můj Rok jinak v Amelii: Na práci v neziskovém sektoru se nelze připravit, vždy vás překvapí

Ačkoliv jsem do Roku jinak nevstupovala zcela bez zkušeností s neziskovými organizacemi a s idealizovaným pohledem člověka, který má nutkání po jeden rok „konat dobro“, musím přiznat, že mě tento program přichystal řadu překvapení. Na přechod z komerčního do neziskového sektoru se asi nikdy nemůžete dopředu plně připravit, vždy vás to překvapí a paradoxně jinde a jinak, než byste očekávali.

V polovině roku 2011 jsem po dvaceti letech působení v komerčním sektoru hledala nový směr, kterým by se mohl ubírat můj další profesní život. V té době jsem se po mnoha letech opět setkala se svou bývalou kolegyní Pavlou Tichou, která mi vyprávěla o své práci pro občanské sdružení Amelie. Činnost této organizace mne oslovila do té míry, že jsem ráda využila nabídky společně se zúčastnit projektu Rok jinak Nadace Vodafone a strávit svůj rok jinak právě v Amelii.

Amelie pomáhá žít život s rakovinou

Amelie od roku 2006 poskytuje odbornou psychosociální podporu dospělým onkologicky nemocným, jejich rodinám a blízkým, a to bez ohledu na typ diagnózy. Odborníci z Amelie jim pomáhají překonávat nejrůznější zátěžové situace, které v souvislosti s onkologickým onemocněním vyvstávají, jako jsou například problémy v rodině, ztráta sociálního postavení, obavy z návratu do zaměstnání po léčbě a podobně, a které je třeba řešit před, v průběhu i po skončení léčby. Amelie provozuje Centra psychosociální pomoci v Praze, Olomouci a Rakovníku. Klienti se na odborníky mohou obrátit také prostřednictvím telefonické linky a webové poradny Amelie. V souladu se svým posláním Amelie také dlouhodobě rozvíjí dobrovolnický program zaměřený na onkologii, který získal akreditaci Ministerstva vnitra ČR. Metodika Amelie je využívána pro přípravu dob-

Rok jinak

Rok jinak je grantový program Nadace Vodafone Česká republika.

Dává šanci profesionálům z různých oborů, vítězům celonárodního výběrového řízení, aby strávili jeden rok prací pro neziskovou organizaci, kterou si sami vyberou. Jejich plat ve stejné výši, jako měli dosud, hradí Nadace Vodafone. Neziskové organizace tak na rok získají motivovaného profesionála, jehož práci by si jinak nemohly dovolit.

Rok jinak byl spuštěn roku 2009 a dosud jím prošlo 22 výherců, přičemž každý rok se hlásí stovky uchazečů.

Mladší sestrou programu je kRok jinak, který má obdobné podmínky, ale umožňuje zkrácené angažmá odborníka v neziskové organizaci v délce trvání jednoho až tří měsíců.

rovolníků v onkologii i dalšími dobrovolnickými centry v České republice. Dobrovolníci Amelie působí na onkologických odděleních ve Všeobecné fakultní nemocnici v Praze, Fakultní nemocnici Olomouc a také v Centrech Amelie, kde vytvářejí zázemí pro klienty.

Mé působení v Amelii

Mou hlavní pracovní náplní pro letošní rok, kdy pracuji v Amelii jako projektová manažerka, je založení a rozjezd sociálního podniku, nastavení systému firemního a individuálního fundraisingu a pomoc s propagací organizace.

Amelie patří k organizacím, které se dlouhodobě aktivně snaží vyhledávat nové možnosti, jež by napomohly ke zvýšení její finanční stability a současně by pozitivně ovlivnily kvalitu života lidí s rakovinou. Její vedení se proto rozhodlo věnovat



se sociálnímu podnikání, jež využije dlouhodobé zkušenosti odborného týmu Amelie a zaměří se na vzdělávání zdravotnického personálu, pracovníků v sociálních službách a úředníků státní správy v oblasti psychosociální podpory onkologicky a jinak dlouhodobě nemocných.

Práce na přípravě sociálního podniku mi byla vzhledem k mým předchozím pracovním zkušenostem nejbližší a věřím, že můj komerční pohled přispěje ke zdárnému chodu tohoto projektu. Velkým oríškem však pro mne bylo a stále je získávání nových sponzorů a dárců. Dříve jsem stála na straně dárců a je opravdu velký rozdíl peníze dávat, nebo si o ně říkat. Za tuto zkušenost jsem velice vděčná, a pokud se v budoucnu do komerčního světa vrátím, budu žádosti neziskových organizací posuzovat jinými očima.

Během práce v Amelii jsem absolvovala nesčetně debat o rozdílech mezi neziskovým a ziskovým sektorem. Nejprve jsem se domnívala, že rozdíl mezi nimi je větší. Časem jsem však dospěla k názoru, že tomu tak není, neboť každá organizace má nějaký produkt, výrobek nebo službu, které uspokojují určitou potřebu, mají svou cenu a realizují se prostřednictvím zaměstnanců.

Hlavní rozdíl není v tom, jaké požadavky jsou kladeny na řízení organizace, ale tom, jaké možnosti řízení vůbec organizace má a může uplatnit.

Ačkoli se po téměř roce v neziskové organizaci necítím být odborníkem na tuto oblast, dovoluji si předložit několik postřehů, které jsou zcela jistě zatíženy mou předchozí dlouholetou zkušeností

z komerčního sektoru, ale to možná v tomto případě nebude na škodu věci:

Financování neziskových organizací, které poskytují zdravotní a sociální služby, prostřednictvím státních grantů nepovažuji za příliš efektivní, neboť systém nezajišťuje ani alespoň základní kontinuitu financování a ubírá prostor pro kvalitní personální řízení v organizacích. Granty na následující rok je nutno předložit na podzim roku předcházejícího, výsledky jsou k dispozici na jaře a peníze často přicházejí v srpnu až září, ale služby klientům je nutno poskytovat v průběhu celého roku.

Standardy sociálních služeb vyžadují systém personálního řízení, supervizi a vzdělávání zaměstnanců. To vše je však podle mého názoru možno kvalitně provádět pouze za předpokladu, že je zajištěno kontinuální financování organizace. Hlavní devizou organizací poskytujících sociální služby jsou vysoce kvalifikovaní a motivovaní lidé. Za současného stavu jejich motivace časem klesá a část z nich opouští oblast sociálních služeb. S sebou si však bohužel odnášejí i svou odbornost a zkušenosti.

Komplexnost potřeb lidí s onkologickým onemocněním není dosud zohledněna v poskytování a návaznosti zdravotních a sociálních služeb. To bývá velkou překážkou pro získání grantů pro organizace poskytující služby na rozhraní sociálního a zdravotního systému.

Miluše Dvoržáková a Nadace Vodafone



Expertiza

Reforma systému ochrany práv dětí a péče o ohrožené děti

Téma ochrany práv dětí a péče o ohrožené děti v České republice se v posledních letech dostalo do centra pozornosti odborné i laické veřejnosti. Dlouhodobě neřešené problémy, na jejichž existenci poukazuje řada analýz, výzkumů a především osobních příběhů dětí a rodin, vedly k zahájení rozsáhlých reforem systému. Jejich cílem je zajištění důsledné ochrany všech práv dítěte, v první řadě práva vyrůstat bezpečně v rodinném prostředí.

Je výsadou moderních sociálních systémů, že maximum potřebné péče včetně odborných služeb (zdravotnických, psychologických, terapeutických, atd.) „doručují“ dítěti přímo do jeho přirozeného prostředí. Systém péče o ohrožené děti v České republice je v tomto ohledu velmi neefektivní a zastaralý. Tisíce dětí ročně platí za poskytnutí zázemí a odborných služeb v pobytových zařízeních velmi vysokou cenu: ztrátu přirozených vazeb a blízkých osob. Desítky let jsou přitom známy negativní dopady ústavní péče na vývoj dítěte. Je nepochybné, že samo prostředí představuje limit pro efektivitu poskytovaných služeb. Moderní systémy se rovněž zaměřují na předcházení problémům a včasnou intervenci. Podpora rodině v nesnázích (třebaže si je způsobila vlastním přičiněním) je výrazně účinnější a pro společnost výhodnější než následné řešení důsledků jejího úplného selhání. Jak postupujeme u nás? Ze zhruba 6,5 miliardy korun, které se ročně „protočí“ systémem péče o ohrožené děti, je plných 54 % věnováno právě na řešení důsledků. Na prevenci, tedy na služby působící v terénu, je alokováno pouhých 12 %. Není proto divu, že figurujeme na čele žebříčků v počtu dětí umístěných do institucionální péče. Systém je takto nastaven, a to po desítky let.

Daleko závažnější dopady má ovšem skutečnost, že systém nesleduje výstupy svého fungování. Každá smysluplná lidská činnost by měla vést

k určitému výsledku. Jaký je výsledek naší práce? Nedokážeme ochránit nejpotřebnější členy naší společnosti. Nedokážeme jim garantovat práva odpovídající 21. století a civilizačnímu okruhu, v němž žijeme. Výsledkem naší práce jsou tisíce mladých lidí, které zcela nepřipravené a bez odpovídající podpory vysíláme po dosažení zletilosti do samostatného života. Kroučíme hlavami a bouřlivě debatujeme nad statistikami vypovídajícími o vysoké míře selhávání těchto mladých lidí, jejich ohrožení bezdomovectvím či kriminalitou. Je to však vizitka naší práce. Všechno, kdo se pohybuje v systému péče o ohrožené děti.

Zdálo by se, že o potřebě zásadních změn není třeba polemizovat. Opak je pravdou. Co umožňuje diskuse bez konce a vyústění, diskuse, jejichž jediným výsledkem je nehybnost, velmi rozostřená odpovědnost? Rozostřená odpovědnost. Všichni řešíme všechno a nic. Tento stav má opět své kořeny v minulosti. Pramení z věčné a resortní roztržitosti českého systému. Kdo se v něm má vyznat? Podle jakýchsi historických zvyklostí „patří“ dítě do tří let (prý) do gesce zdravotnictví. Od tří do osmnácti do gesce školství. Někde mezi tím se pohybuje oblast sociální. Část poskytovatelů působí v režimu sociálních služeb, další pracují na základě pověření k výkonu sociálně-právní ochrany. Zřizovateli pobytových služeb pro děti jsou resorty školství (dětské domovy, dětské domovy se školou, výchovné ústavy, diagnostické ústavy), zdravotnictví (kojenecké ústavy, dětská centra, psychiatrické léčebny) a sociálních věcí (zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, domovy pro zdravotně postižené). Resortní dělení protíná vertikálně stát, kraje a mnohdy i obce. Do systému kromě orgánů sociálně-právní ochrany obcí, krajů i ministerstva vstupují soudy, státní zastupitelství, policie, školy, lékaři a samozřejmě i různé typy občanských iniciativ a neziskových organizací. Pokud se ve spleťtých pracovních

postupech často ztrácejí profesionálové, jak je asi tento systém přístupný a přehledný z perspektivy rodin?

V posledních letech se vnější i vnitřní tlak na systém zvyšuje. Konkrétní selhání se promítají do judikatury Evropského soudu pro lidská práva, Ústavního soudu a následně i soudů obecných. Ozývá se občanská společnost, a co je důležité – i samy děti a mladí lidé. Není daleko doba, kdy bude český stát konfrontován s jejich žalobami o náhrady za neposkytnutí adekvátní péče. Rozsudky, doporučení mezinárodních organizací, analýzy, výzkumy, to vše jsou ovšem jen sekundární impulzy. Potřeba změny by měla vyvěrat přímo ze systému, primární motivací by měl být zájem o výsledek práce, v tomto případě o garanci práv a odpovídající péče každého jednotlivého dítěte.

Proces změn musí být samozřejmě dobře naplánován. V uplynulých letech přijala vláda ČR několik strategických dokumentů¹, přičemž klíčovým dokumentem, popisujícím komplexně celou reformu, je Národní strategie ochrany práv dětí („Právo na dětství“), schválená usnesením vlády č. 4 ze dne 4. ledna 2012. Národní strategie ochrany práv dětí „Právo na dětství“ si klade za cíl vytvořit takový systém, který zajistí důslednou ochranu všech práv každého dítěte a naplňování jeho potřeb, systém podporující zvyšování kvality života dětí a rodin, eliminující diskriminaci a nerovný přístup vůči dětem a podporující všestranný rozvoj dítěte v jeho přirozeném rodinném prostředí, případně v náhradním rodinném prostředí, to vše za participace dítěte na rozhodovacích procesech, které se ho bezprostředně dotýkají. Hlavním cílem strategie je funkční systém zajišťující důslednou ochranu všech práv dětí a naplňování jejich potřeb. Tento systém je založen na deseti základních principech.² Podrobné kroky budou rozpracovány do dvou akčních plánů, přičemž první z nich, na období let 2012–2015, byl již vládou projednán v dubnu letošního roku.

Obecně lze uvést, že prioritou v oblasti péče o ohrožené děti je systematická práce s rodinou, která zajistí setrvání dítěte v rodinném, případně náhradním rodinném prostředí. Z tohoto důvodu je nutno upravit pravidla pro činnost subjektů odpovědných za ochranu práv dítěte, které budou po vyhodnocení situace hledat individuálně pro každé dítě nejlepší řešení ve spolupráci s odbornými službami. Celá reforma je založena

na upřednostňování prevence a včasného řešení problémů před řešením následků a „vysunutí“ služeb, které jsou v současné době dislokovány v institucích, do terénu, směrem k rodinám – lze ji shrnout sloganem: „služby za dětmi, nikoliv děti za službami“. K vytvoření ucelené sítě služeb pro práci s rodinami a v rodinách je nutné zároveň rozvíjet a zkvalitňovat již existující terénní a ambulantní služby. Nedílnou součástí této sítě pro práci s rodinami je i systém dostupného sociálního bydlení, jehož vznik předpokládá Koncepce bydlení ČR do roku 2020.³

Realizace reformy se neobejde bez provedení legislativních změn. Prvním z významných zákonných opatření je vládní návrh novely zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí (novela zákona), který se v současné době ocitl na samém konci legislativního procesu.⁴ Novela přináší významné změny v činnosti orgánů sociálně-právní ochrany (OSPOD), zejména v oblasti využívání nástrojů sociální práce (vyhodnocování situace dítěte a rodiny, vytváření individuálních plánů ochrany dítěte, případové konference). Podmínky pro kvalitní výkon této odpovědné agendy budou vytvářeny prostřednictvím standardizace. Sociálně-právní ochrana dětí bude první agendou v přenesené působnosti, vykonávanou na základě standardů kvality práce. Tento záměr je v souladu s plánem Ministerstva vnitra ČR upravit tímto způsobem postupně všechny správní agendy. V sociální oblasti se již dnes setkáváme se standardy kvality u poskytování sociálních služeb. V tomto případě však jde o něco zcela jiného. Standardizace by měla znamenat stanovení závazných postupů v rámci výkonu příslušné správní činnosti a také minimálních parametrů pro její kvalitní výkon: lhůt, počtu pracovních úvazků, s nimi spojených kvalifikačních předpokladů atd. V případě výkonu sociálně-právní ochrany dětí tak bude předmětem standardů např. počet klientů, jejichž situaci příslušný pracovník současně řeší (dnes na některých úřadech dosahuje počet otevřených případů na jednoho pracovníka i několika stovek – zajistit v tomto množství kvalitní ochranu práv dětí je prakticky nemožné), otázka dostupnosti (určitá forma pohotovosti) či technického zabezpečení (jako příklad lze uvést samostatnou místnost pro komunikaci s klienty na každém úřadu obce s rozšířenou působností). Součástí standardů bude i úprava přístupů (např. nediskriminace) a pracovních postupů (vyřizování stížností, způ-

sob komunikace s klienty – samostatnou otázkou zde bude například oblast komunikace s dětmi, atd.). Zpracované (a pilotně ověřené) standardy by se následně měly promítnout do způsobu financování příslušné agendy. Při stanovení výše příspěvku obcím bude napříště hrát roli nejenom velikost správního obvodu či počet obyvatel, ale řada dalších kritérií (u agendy sociálně-právní ochrany dětí např. sociodemografická situace, počet řešených případů a jejich náročnost, míra rizikových faktorů, jako je nezaměstnanost, výskyt sociálněpatologických jevů atd.).

Další významnou oblastí úpravy je pěstounská péče. Do novely zákona je navržena celá řada opatření, která na jednu stranu vytvářejí podmínky pro podporu pěstounské péče (zlepšení hmotného zabezpečení, nárok na podpůrné a odlehčovací služby), na stranu druhou zvyšují nároky na osoby, které budou pěstounskou péči poskytovat (sjednocení systému příprav, stanovení závazného postupu při výběru osoby vhodné stát se pěstounem, povinnost dalšího vzdělávání, otázka pravidelného vyhodnocování pěstounské péče atd.). Stručně řečeno, podle nových pravidel bude náročnější stát se pěstounem. Pokud se však někdo pěstounem stane, bude při výkonu náhradního rodičovství mnohem více podporován než dosud. Délka příprav je stanovena na 48 hodin u osob pečujících a 72 hodin u pěstounů na přechodnou dobu. Jde o minimální doby (v současné době není délka příprav zákonem vůbec stanovena), předpokládá se, že v praxi budou přípravy delší. Na přípravách by se měli podílet i zkušení pěstouni. Novelou dochází ke zvýšení příspěvku na úhradu potřeb dítěte. Zavádí se rovněž nová dávka příspěvek při ukončení pěstounské péče ve výši 25 000 Kč. Nárok na ni získají děti (resp. mladí dospělí), kteří po dosažení zletilosti či ukončení studia opouštějí pěstounskou péči. Dojde rovněž k navýšení odměn pěstouna. Nejvyšší odměna pěstouna bude činit 8 000 Kč (hrubého) oproti současným 3 410 Kč. Velká debata byla vedena ohledně odměn pro pěstouny-prarodiče, jejímž výsledkem je kompromis v podobě zákonného nároku na odměnu v případě péče o dítě se zdravotním postižením (druhý a vyšší stupeň závislosti), nebo o tři a více dětí. V ostatních případech bude jejich nárok fakultativní. Odměna pěstouna bude nově posuzována jako plat, což mj. znamená, že pečující osoby budou důchodově pojištěny. Konkrétní podmínky výkonu pěstounské péče bude upravovat dohoda

o výkonu pěstounské péče, kterou budou uzavírat s pěstounem obce, kraje či jimi pověřené osoby. Pěstouni získávají zákonný nárok na odborné, podpůrné a odlehčovací služby. Průlomovou záležitostí je zavedení státního příspěvku na výkon pěstounské péče. Pro subjekty oprávněné uzavírat dohody o výkonu pěstounské péče vyplývá celá řada povinností vůči pěstounům, což samozřejmě představuje i zvýšené náklady. Proto se zavádí nový státní příspěvek k úhradě těchto nákladů (48 000 Kč za každou uzavřenou dohodu). Pro obce, kraje a také pro poskytovatele služeb, kteří byli dnes závislí na každoročním dotačním řízení, tak vzniká garantovaný zdroj financování.

Novela zákona zároveň nově upraví činnost fyzických a právnických osob pověřených krajským úřadem k výkonu sociálně-právní ochrany dětí (jimiž jsou často právě NNO). V návaznosti na úpravu dohod o výkonu pěstounské péče, které mohou pěstouni uzavírat rovněž s pověřenými fyzickými nebo právnickými osobami, se upravuje možnost vydání pověření k uzavírání dohod o výkonu pěstounské péče a následně k poskytování výchovné a poradenské pomoci a ke sledování výkonu pěstounské péče. Dále se nově formuluje možnost vydání pověření k zajišťování a provádění odborných příprav žadatelů o zprostředkování náhradní rodinné péče a k poskytování odborného poradenství a pomoci jak žadatelům o zprostředkování osvojení nebo pěstounské péče, tak i osobám, které již dítě osvojily nebo přijaly do pěstounské péče. K významným úpravám dochází rovněž v případě činnosti zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, například k omezení maximální kapacity a délky pobytu dětí, upřesnění povinnosti zařízení a jeho ředitele, úpravy v oblasti státního příspěvku. Novela zákona zavádí standardy kvality sociálně-právní ochrany i pro pověřené osoby. Standardizace činnosti je potvrzením trendu sblížování systému služeb pro rodiny a děti se systémem sociálních služeb upravených zákonem č. 108/2006 Sb., o sociálních službách.

Pro hladké uvedení nové právní úpravy v život připravilo Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR velký systémový projekt, jehož realizace byla zahájena v polovině letošního roku. Projekt je realizován ve spolupráci s 5 kraji (Karlovarský, Královéhradecký, Olomoucký, Pardubický a Zlínský). V projektu bude velká pozornost věnována pilotnímu ověření nových postupů (zákon stanoví obecné rámce, důležitá je však i správná metodika

a především praxe), na něž naváže vzdělávání všech cca 2 000 pracovních a pracovníků obcí a krajů, kteří agendu ochrany práv dětí zajišťují. Individuální projekt je zároveň prostředkem pro implementaci prvních změn, které popisuje Akční plán k naplnění Národní strategie ochrany práv dětí. Další zdroje budou hledány i v dalších finančních mechanismech (např. Norské fondy) a také přímo ve státním rozpočtu.

Novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí je však jen prvním z mnoha potřebných kroků. Národní strategie ochrany práv dětí předpokládá vznik komplexní právní úpravy, která zahrne nastavení základních principů práce systému, mechanismy podpory rodin, systém náhradní rodinné péče, činnost veřejné správy v oblasti ochrany práv dětí a pravidla činnosti poskytovatelů služeb pro děti a rodiny do roku 2014.

*Miloslav Macela,
ředitel Odboru rodiny a ochrany práv dětí
Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR*

Poznámky

- 1 Koncepce péče o ohrožené děti a děti žijící mimo vlastní rodinu, schválena usnesením vlády (M. Topolánka) č. 1180 ze dne 18. října 2006; Národní akční plán k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti na období 2009–2011, schválen usnesením vlády (J. Fischera) č. 883 ze dne 13. července 2009; Obecná opatření k výkonu rozsudků Evropského soudu pro lidská práva – prevence odebírání dětí z péče rodičů ze sociálně ekonomických důvodů, schválena usnesením vlády (P. Nečase) č. 882 ze dne 7. prosince 2010. Opatření v oblasti sociálně-právní ochrany dětí obsahuje rovněž Strategie boje proti sociálnímu vyloučení (schválena usnesením č. 699 ze dne 21. září 2011). Jde např. o oblast sociálního bydlení, metod sociální práce (case management), činnosti sociálních služeb, transformace školských pobytových zařízení atd.
- 2 Zaměření na dítě; respekt k potřebám a vývoji dítěte; sledování dlouhodobého zájmu dítěte, podpora jeho jedinečnosti a vývoje; rovné příležitosti pro všechny děti bez ohledu na jejich pohlaví, schopnosti, rasu, etnikum, zdravotní postižení, okolnosti nebo věk; zahrnutí rodin, stejně tak jako celého jejich sociálního okolí do řešení situace dětí; využívání silných stránek dětí a rodin a identifikace problémových míst; integrovaný přístup a spolupráce všech zúčastněných subjektů; trvalost a interaktivnost procesu ochrany dítěte; poskytování a revize opatření a poskytovaných služeb; postup založený na objektivně zjištěných skutečnostech a důkazech.
- 3 Schválena usnesením vlády č. 524 ze dne 13. července 2011. Koncepce ukládá Ministerstvu pro místní rozvoj ČR ve spolupráci s Ministerstvem pro místní rozvoj ČR předložit do 30. června 2012 komplexní řešení sociálního bydlení s využitím institutu tzv. bytové nouze. Bytová nouze bude definována prostřednictvím sociální situace, resp. události, ve které se oprávněné osoby nacházejí, a to ve spojení s neuspokojenou bytovou potřebou. Součástí řešení je analýza a případná revize sociálních dávek v oblasti bydlení, analýza možného převodu finančních prostředků určených na příspěvek a doplatek na bydlení spolu se zakotvením komplexní kompetence obcí v otázkách bydlení.
- 4 V době dokončování článku byl zákon ve stavu mezi vetem prezidenta republiky a novým projednáním v Poslanecké sněmovně.

Komuniké

Profesní zákon pro sociální práci – potřeba, nutnost, nebo nadbytečná regulace?

V posledním půlroce zpracovává pracovní skupina jmenovaná Vědeckou radou MPSV pro sociální práci (dále jen „vědecká rada“) a Ministerstvem práce a sociálních věcí ČR (dále jen „MPSV“) podklady pro teze k právní úpravě, která by měla:

- a) zajistit kvalitu výkonu sociální práce,
- b) zajistit profesní rozvoj a růst pro sociální pracovníky
- c) a také napomoci zvýšit prestiž oboru, který klade vysoké nároky nejen na studium (získání kompetencí a kvalifikace), ale také na vlastní výkon a další vzdělávání sociálních pracovníků.

Proces opakovaných reorganizací výkonu sociální práce ve veřejné správě a nejistota podmínek pro výkon sociální práce v nevládním sektoru zesiluje v obci sociálních pracovníků očekávání, že podmínky pro poskytování pomoci sociální práce klientům budou upraveny tak, aby lépe odpovídaly specifickým rysům oboru a výkonu sociální práce. Potřebu nové úpravy vyvolávají také mezery stávající právní úpravy, která sociálním pracovníkům neumožňuje adekvátně reagovat ani na problémy a konflikty provázející nedostatek morální regulace jednání a úbytek respektu mezi lidmi v české společnosti, ani na napětí, které občané prožívají v rámci svých rodin a obcí, v interakcích se subjekty veřejné správy, s poskytovateli veřejných služeb, se zaměstnavateli, bankami, exekutory a dalšími subjekty v jejich sociálním prostředí. Domníváme se, že ustanovení § 109 až 111 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o sociálních službách“) nejsou rozpracovaná tak, aby obor sociální práce mohl přiměřeně reagovat na individualizaci života a diferenciaci problémů jedinců a různorodých dílčích skupin, která vyžaduje průběžnou adaptaci sociální ochrany občanů ČR.

Příprava tohoto právního předpisu vyplývá sekundárně z cílů programového prohlášení

vlády, a to průřezově v rámci jednotlivých priorit týkajících se sociální oblasti. To, spolu s výše naznačenými věcnými a praktickými důvody, skýtá legitimní politický mandát pro přípravu nové právní úpravy profese sociální práce. Provedení tohoto úkolu je termínováno ambiciózně. Úprava by měla být předložena do legislativního procesu již v prvním čtvrtletí roku 2013.

Aby mohl být návrh zákona předložen jako vládní návrh zákona, je nutné, aby věcný záměr zákona a následně paragrafované znění byly předloženy do vnějšího připomínkového řízení nejpozději na přelomu března a dubna roku 2013, a to po vypořádání připomínek a zapracování smysluplných pozměňovacích návrhů z připomínkových míst. Po projednání legislativní radou vlády bude vládní návrh zákona – i s jejím stanoviskem – předložen do procesu schvalování v obou komorách Parlamentu ČR. Pokud bude Poslaneckou sněmovnou a následně i Senátem návrh zákona přijat, je reálné, aby byl vyhlášen ve sbírce zákonů s postupným nabýváním účinnosti jednotlivých ustanovení počínaje rokem 2014.

V případě nepřijetí právní úpravy v rámci funkčního období stávající vlády nezbyvá všem zainteresovaným jednotlivcům i organizacím než doufat, že se navrženou právní úpravou bude chtít zabývat i vláda následující. Bylo by na sociálních pracovnících, aby jako pracovníci svého oboru i jako občané ČR projednání připravovaného návrhu právní úpravy regulace podmínek výkonu sociální práce podporovali.

Stručná geneze nového návrhu právní úpravy

Abychom alespoň nastínili kontext, ve kterém návrh nové právní úpravy vzniká, pokusíme se na následujících řádcích označit klíčové body dosavadního vývoje a formulovat priority, kterých by mělo být připravovanou novou úpravou dosaženo.

V roce 2006 byla přijata právní úprava systému sociální pomoci v oblasti sociálních služeb. Snaha o právní úpravu systému, který rozšiřoval okruh své působnosti od počátku 90. let dvacátého století, byla dlouho neúspěšná. Návrh zákona o sociálních službách – schválený v roce 2006 – nebyl v době jeho přípravy a během legislativního procesu jediným návrhem, který byl na MPSV ve spolupráci s odbornými skupinami z akademické obce i z praxe připravován. V roce 2005 byla ukončena téměř dvouletá práce pracovní skupiny, která připravovala věcné teze tzv. profesního zákona. Tento „bratr“ zákona o sociálních službách ovšem neprošel legislativním procesem a místo toho byla jeho pozměněná dílčí část včleněna do – v té době prioritního – záměru úpravy sociálních služeb. Přestože se tento krok může jevit jako nešťastný nebo omezující, domníváme se, že to byla tehdy jedinečná šance, jak aspoň částečně upravit podmínky pro výkon činnosti sociálního pracovníka.

Zákon o sociálních službách ve stávající podobě upravuje předpoklady pro výkon povolání sociálního pracovníka, a to (a) v systému sociálních služeb, (b) v rámci resortu práce a sociálních věcí, (c) ve školách a školských zařízeních, (d) věznicích a (e) zařízeních spadajících pod migrační a integrační politiku MV ČR, vyjma zdravotnických zařízení. Začlenění předpokladů pro výkon sociální práce do právní úpravy sociálních služeb podpořilo sklon veřejnosti i pracovníků některých pomáhajících oborů poněkud nešťastně ztotožňovat sociální práci se sociálními službami, případně redukovat oblast působnosti sociální práce na „resort“ sociálních služeb. Následující léta přinesla:

- a) nepřilíší šťastné vnímání sociální práce výlučně jako intervence a techniky podřazených sociálním službám,
- b) rozměňování profesního profilu připojováním jiných oborů, které sice se sociálními službami souvisí, ovšem k sociální práci mají stejně daleko jako např. ošetřovatelský proces, protože jde o samostatné obory a specializace, jejichž výkon vyžaduje jiné předpoklady než sociální práce,
- c) záměnu odborné činnosti zaměřené na zprostředkování sociálních vazeb, sociální podpory a služeb, za asistenci spočívající v provádění dílčích úkonů v rámci intervencí sociálních služeb.

O tom, že výše uvedené představy nejsou jedinou a podle odborníků ani adekvátní možností, jak

sociální práci chápat, svědčí mimo jiné i „Analýza výkonu profese sociální práce v systémech sociální ochrany ČR podle formálního ukotvení a podle reálných potřeb v jednotlivých systémech sociální ochrany“ (dále jen „analýza“), kterou MPSV v roce 2010 provedl Výzkumný ústav práce a sociálních věcí. Výstupy analýzy byly předány pracovní skupině pověřené formulací základních tezí věcného vymezení obsahu právní úpravy.

Analýza sestávala ze dvou částí:

I. Realizační tým Výzkumného ústavu práce a sociálních věcí, vedený prof. Liborem Musilem, zpracoval teoretickou bázi výzkumu a následně empirickým zjišťováním získal potřebné údaje pro získání obrazu o realitě i pro formulaci případných návrhů. Výstupy z empirické části uvedené analýzy přinesly sice částečně očekávanou, avšak o to méně uspokojivou odpověď. Níže citujeme závěry analýzy, které si mohou čtenáři porovnat sami se svými poznatky: „...Z uvedeného popisu trendů v oblasti cílů a činností sociální práce a předpokladů jejich realizace vyplývá, že potenciální zákonodárná nebo metodická opatření by se ve snaze o zajištění dostupnosti kvalitní pomoci sociálních pracovníků klientům všech relevantních resortů měla zaměřit na řešení následujících problémů:

...převládající nesoulad mezi cíli a činnostmi sociální práce a předpoklady jejich realizace, který má v praxi dlouhodobě za následek různé typy redukce cílů a činností sociální práce směřujících:

- a) *k redukci na výkon administrativních činností,*
- b) *k redukci na pomoc s dílčími životními obtížemi klientů a opomíjení podmíněnosti zvládání životní situace ... řešením dalších obtíží životní situace klienta,*
- c) *k redukci činností na uspokojování akutních potřeb klientů a opomíjení činností směřujících k učení klienta a k jeho podpoře při zvládání problémových interakcí se subjekty v sociálním prostředí...,*
- d) *ke stagnaci požadavků na kvalifikaci řadových pracovníků, jejíž nedostatek způsobuje pracovníkům potíže při zvládání nedostatečných předpokladů realizace cílů a výkonu činností sociální práce,*
- e) *nedostatečná nebo nejasná formulace cílů sociální práce ve specifických normativních aktech platných v různých resortech, která má za následek redukci cílů a činností sociální práce na výkon administrativních činností,*

f) *nedostatek důrazu specifických normativních aktů platných v různých resortech na podmíněnost realizace specifických cílů a výkonu specifických činností sociální práce jednak specializovaným vzděláním v oboru sociální práce a dále tříletým pomaturitním (terciárním) vzděláním sociálních pracovníků;*

g) *nejasné vymezení kvalifikačních požadavků, které se liší mezi jednotlivými resorty, má za následek:*

a) *nedostatek důrazu manažerů na podmíněnost realizace specifických cílů a výkonu specifických činností sociální práce specializovaným vzděláním v oboru sociální práce a tříletým pomaturitním vzděláním sociálních pracovníků,*

b) *úzkou specializaci řadových pracovníků na problémy klientů bezprostředně související s výkonem svěřené agendy, která má za následek redukcí cílů sociální práce na pomoc se zvládáním dílčích obtíží klientů a opomíjení podmíněnosti zvládnutí životní situace a omezování závislosti klienta na veřejné pomoci zvládáním dalších životních potíží klientů,*

c) *nedostatek terciárního vzdělání brání řadovým pracovníkům v orientaci v nejasných situacích, např. mají-li se orientovat ve vágně formulovaných cílech nebo neurčitě objednávané činnosti ze strany zákonodárců, představitelů resortu nebo manažerů,*

d) *absenci představ o významu supervize pro kvalitu realizace cílů a výkonu činností sociální práce,*

e) *bludný kruh zvládnutí nedostatku kapacit pomocí redukce role řadových pracovníků na výkon administrativních činností: tento sklon vede k redukcí kvalifikace řadových pracovníků, kteří se následně obtížně orientují v pro ně nejasných cílech a činnostech sociální práce, což vede k další redukcí role řadového pracovníka směrem k výkonu administrativních činností...*"

Autoři empirické části analýzy navrhuji řešení tzv. průřezových problémů a následně postupně začleňování témat aplikace optimální představy o sociální práci v rámci tzv. mainstreamingu uvnitř všech odvětví napříč resorty, kde je sociální práce realizována.

II. Tematicky samostatná druhá část analýzy věnovaná úpravě sociální práce, ať již jako

výkonu činnosti, či jako profesní regulaci, ve vybraných západoevropských zemích a USA, byla provedena prof. JUDr. Igorem Tomešem, CSc. Z legislativní analýzy vyplynul také poznatek, že „sdruzování sociálních pracovníků a profesní dohled nad dodržováním etiky jsou v ČR upraveny zcela nedostačujícím způsobem“.

Z tohoto důvodu začala pracovní skupina již v počátcích aktivit současně uvažovat nejen o sociální práci jako profesi a jejím představiteli sociálním pracovníkovi, ale i o zřízení profesní komory sociálních pracovníků veřejnoprávní povahy, která by:

a) *řešila problémy etiky,*

b) *zastupovala profesní zájmy sociálních pracovníků při jednáních státních a regionálních orgánů,*

c) *ukládala členství všem sociálním pracovníkům jako povinné,*

d) *a zároveň by byla místem, na které je možné se obrátit v případech, že se klient cítí jednáním sociálního pracovníka poškozen.*

Pracovní skupina

Vědecká rada ustavila v únoru 2012 pracovní skupinu, která se věnuje přípravě zákona o sociální práci či sociálních pracovnících. Při prvním setkání v květnu 2012 byly vytvořeny tematické podskupiny:

I. vzdělávací – s cílem vyjasnit, zda je nutné upravit oblast vzdělávání v sociální práci a připravit případnou formulaci tezí s odůvodněním;

II. kvalifikační – s cílem definovat potřebnou kvalifikaci a kompetence k výkonu určitých činností, tj. specializace, horizontální i vertikální úrovně kompetencí sociálních pracovníků;

III. profesní – s cílem definovat základní oblasti pro institucionalizaci profesní podpory, garance kvality výkonu a rozvoje a celoživotního vzdělávání a

IV. legislativní – která má za úkol výstupy z předchozích tří podskupin převést do takové podoby, aby ji bylo možné rychle překloupat do hotového věcného záměru, či až návrhu paragrafovaného znění.

Jako celek byla pracovní skupina sestavena velmi pestrě. Podle původního zadání měli být členové pracovní skupiny hlavně odborníci – experti na sociální práci. Reálně jsou v pracovní skupině

zastoupení zaměstnavatelé, vzdělavatelé a sociální pracovníci, tj. nositelé výkonu, a to nejen z úrovně akademické, lokální, regionální, ale také z veřejné správy a poskytovatelů sociálních služeb. Členy skupiny jsou také odborní pracovníci sekce sociální a rodinné politiky MPSV.

Na základě rozboru dosavadního vývoje právních podmínek a postavení sociální práce v české společnosti zvažovala pracovní skupina dvě možnosti řešení nové právní úpravy. Jedna možnost byla řešit stávající problémy (např. nejasnost vymezení kvalifikačních předpokladů pro výkon sociální práce, nestejnorodost právní úpravy výkonu sociální práce v různých resortech veřejné správy apod.) novelizací stávající legislativy. Druhá možnost byla navrhnout právní úpravu vzniku komory sociálních pracovníků, která by po dohodě s MPSV a za účasti svých členů – sociálních pracovníků upravovala konkrétní podmínky výkonu sociální práce a v případě potřeby průběžně řešila problémy, které při regulaci výkonu sociální práce a její kvality vyvstanou. Pracovní skupina i vědecká rada dává přednost druhému z uvedených řešení. Věc ovšem bude definitivně rozhodnuta během dalšího legislativního procesu.

Po téměř půl roce práce, dynamických diskusí a kritickém hodnocení minulých návrhů a schválených úprav bylo rozhodnuto, že by zákon měl zejména upravovat profesní komoru.

Profesní komoru jako samosprávnou státem pověřenou instituci sloužící:

- a) ke garanci kvality,
- b) určování rozvoje a celoživotního vzdělávání
- c) a také k udělování oprávnění k „registrovanému“ výkonu sociální práce v případě splnění daných podmínek pro ověření odbornosti nad rámec splnění kvalifikačních podmínek.

Práce skupiny je tedy nyní zaměřena na formulaci právní úpravy, která by neupravovala zaměstnání, ale profesi. Tedy aby se předpoklady pro výkon a kvalitu výkonu sociální práce nesnažila regulovat rozhodování zaměstnavatelů uvnitř organizací, ale aby vytvořila podmínky pro regulaci předpokladů a kvality výkonu sociální práce profesní komorou ve spolupráci s MPSV.

Během debat v pracovní skupině se ukazuje, že každý z členů je ovlivněn svou primární oborovou orientací a pracovní zkušeností, a funkce připravovaného právního předpisu proto vnímá v něčem odlišně.

Nicméně panuje shoda, že je třeba:

- a) aby sociální práci vykonávali vysoce erudovaní profesionálové, tedy pouze ti, kdo mají vzdělání v oboru sociální práce, tak jak je definován v současné době obsahem vzdělávání, které je v souladu s minimálními vzdělávacími standardy v sociální práci,
- b) umožnit etický dohled a sankční pravomoci v případě porušení pravidel výkonu profesionální sociální práce,
- c) oddělit odbornou, specializovanou, popř. atestovanou sociální práci, od dílčích aktivit intervencí sociální práce nebo nesystematicky prováděné aktivity, byť s cílem podobným, jako jsou cíle sociální práce vykonávané bez odborného zázemí,
- d) provést pokus o horizontální specializaci i vertikální hierarchizaci v profesi.

Ostatní otázky, které byly během debat vzneseny, jako například: *zda za sociálního pracovníka lze považovat pouze absolventa nejméně bakalářského studijního programu v oboru sociální práce; zda upravovat v obecném zákoně dílčí potřeby uvnitř stávajících právních předpisů – například v rámci sociálních služeb, pomoci v hmotné nouzi, zaměstnanosti, sociálně-právní ochrany dětí nebo dokonce mimo resort práce a sociálních věcí*, byly pro tuto chvíli ponechány mimo klíčovou debatu a mimo zpracování tezí pro věcný záměr profesního zákona. Důvodem byl fakt, že jen s takovýmto přístupem můžeme využít jedinečnou šanci k vytvoření podmínek pro postupné a kvalitní řešení uvedených problémů a pro pružné zvládání problémů, které se v budoucnu vynoří. Pokud se v tuto chvíli nepodaří přijmout základní obecný předpis pro naši profesi, nebude se pravděpodobně opět na několik dalších let opakovat konstelace vcelku příznivých podmínek pro přijetí profesní právní úpravy a nastartování pozitivních procesů a věcné diskuse o otázkách, které jsou uvedeny výše v textu článku.

*Pavla Kodymová,
předsedkyně pracovní skupiny*

*Radek Suda,
vedoucí oddělení strategií a koncepce sociální práce,
odbor sociálních služeb a sociální práce MPSV*

*Libor Musil,
předseda Vědecké rady MPSV pro sociální práci*

Sociální aspekty přechodu studentů ze vzdělávání do zaměstnání

Social Aspects of Students in their Transition from Education to Employment¹

Iva Pelikánová

PhDr. Iva Pelikánová, externí doktorandka katedry sociální práce Fakulty sociálních studií Ostravské univerzity Ostrava. SZŠ a VOŠZ v Ostravě, p. o., ředitelka školy a interní vyučující.

Abstrakt

Uvedená práce čerpá z disertační práce Sociální aspekty přechodu studentů ze vzdělávání do zaměstnání, kde je komplexně zpracovaná problematika vzdělanostní společnosti a klíčového momentu, kdy studenti opouštějí systém profesního vzdělávání, aby své schopnosti a vědomosti uplatnili na trhu práce.

Zkušenost vycházejících studentů ze vzdělání je stěžejní pro odhalení rizik a úskalí spojených s ideálem vzdělanostní společnosti, pragmatickou stránkou společenského života a reálnými možnostmi trhu práce. Sociální aspekty přechodu studentů ze vzdělávání do zaměstnání zachycují hlavní oblasti, v nichž dochází ke střetům očekávání a reality. Procesem přechodu studentů do zaměstnání se formuje i obor sociální práce, kde právě vzdělávání může problémy v sociální práci nejen evidovat, ale hledá i nové formy řešení.

Zachycen je nejen trh práce, ale také oblast kulturního a sociálního rozvoje. Jejich zkušenosti jsou názorně vykresleny pomocí etnografického výzkumu, konkrétně etnografického rozhovoru. Cílem je definovat nejrizikovější oblasti přechodu studentů ze vzdělávání do zaměstnání, ověřit je v etnografických rozhovorech a získaný analyzovaný materiál postoupit k vytvoření pozitivních intervenčních podpor sociálních pracovníků a pracovníků ve vzdělávání. Tato publikace se zabývá stěžejními problémy studentů končících studium a odkazuje na detailní zpracování v disertaci.

Klíčová slova

vzdělanostní společnost, sociální kapitál, kulturní kapitál, lidský kapitál, ekonomický kapitál, symbolický kapitál, sociální nerovnost, sociální práce, trh práce, profesní vzdělávání, etnografie

Abstract

The subject of the paper derives from the thesis Social Aspects of Students in their Transition from Education to Employment what is an comprehensive work about problems of learning society and a key moment when students leave the system of vocational education to put their abilities and knowledge into effect on labour market. The main theme of thesis is wide reflection of social requirement put on people of learning society. Experience of students passing the exam is crucial to reveal risk and difficulty jointed with ideal of learning society with pragmatic reflection of social life and with



actual opportunities of labor market. Social Aspects of Students in their Transition from Education to Employment describe the main field where is possible a conflict between expectation and everyday reality. The students transition to employment forms also a subject of social works where education helps not only to register but to find new forms of solution to problems too. There is described not only labour market but an area of culture and social development too. Students' experience are described by ethnographic research especially by ethnographic conversation. The aim is to give a definition of the most frequent area of students' transition from education to employment and to verify this idea at ethnographic conversations. This obtained analysed subject is then moved on construction of positive interventionist assistance of social workers in education. This paper deals with the main problems of students finish their study in reference to details of the thesis.

Keywords

learning society, social capital, cultural capital, human capital, economic capital, symbolic capital, social unevenness, social work, labour market, vocational education, ethnography

Úvod

Tato publikace čerpá z tématu disertační práce Sociální aspekty přechodu studentů ze vzdělávání do zaměstnání, kde je komplexně zpracovaná problematika vzdělanostní společnosti a klíčového momentu, kdy studenti opouštějí systém profesního vzdělávání, aby své schopnosti a vědomosti uplatnili na trhu práce. I kdybychom vůbec nechťeli, vzdělání je tak jednou ze stěžejních hodnot našeho života a schopnost se vzdělávat je jednou z nutných vlastností pro dobrý život.

Vzdělávací proces, který připravuje studenta do zaměstnání, výrazně ovlivňuje a formuje i sociální práci jako obor. Měníci se společenské situace přinášejí i nové sociální problémy, jak jsem mohli evidovat i nás např. po roce 1989, kdy vzniklo mnoho nevládních organizací, nebo po vstupu naší republiky do Evropské unie, kde otevřený trh a nabídka prací má enormní vliv hlavně na mladou generaci, a to jak pozitivně, tak i negativně.

Obsahem článku je široká reflexe společenských požadavků, které jsou na lidi vzdělanostní společnosti kladeny. Tyto požadavky ovlivňují sociální práci i její nástroje, jako např. sociální politika. Vznikají nové sociální programy a k jejich pochopení a realizaci je nutná adekvátní příprava i na úrovni tak důležitého sekundárního vzdělávání, i na neustále se vyvíjející formování sociální práce.

Vzdělání je společenskou hodnotou, se kterou jsme nějakým způsobem v kontaktu pořád. V rodinném a přátelském kruhu žijeme běžnými lidskýmihovory, v nichž sdílíme své pohledy, přání,

touhy, i to, co od vzdělání očekáváme, a ve výsledku i praktická rozhodnutí. Jsou více či méně zasvěcené, zcela apolitické nebo naopak politické, vážou se k různým tématům se vzděláním spojeným. Nemůžeme opomenout ani veskrze filozofickou rovinu problému. Mohli bychom totiž říci, že se učíme, a tedy i vzděláváme pořád a že nás učení provází každý den.

Důležitost vzdělání je v naší civilizaci samozřejmá již od počátků a z naší historie je zřejmé, že vzdělání vždy hrálo jednu z hlavních rolí evropských společností a je tomu tak institucionálně dodnes. I dnes se očekává, že absolvování prestižní vysoké školy vede k získání dlouhodobého, lukrativního zaměstnání. Vzdělání je tak jistou cestou k úspěchu, nebo by alespoň mělo být. To je právě jeden z aspektů obtížností, způsobující i změny ve vývoji oboru sociální práce

Postmoderní doba, v níž žijeme, je plná svých specifik. Postrádá jistotu dřívějšího řádu. Na jednu stranu je pružnější, na stranu druhou nestabilnější. Úspěch již dnes nutně neznamená mít vybudovanou firmu, objevovat se na vybraných společenských akcích a být v okruhu poznaného světa. Mediální svět a internetový svět nám na jednu stranu zprostředkovávají velké množství praktických informací a přehledů o světě, na druhou stranu nás zásobují virtuálními, až neskutečnými příběhy a světy.

Vzdělání je i v současnosti cíleně určeno především mladým lidem. Poté co absolvují základní školu a nějakou formu středního vzdělání, jsou odkázáni na volbu, co dále se životem. Na rozhodnutí, jak dále naložit se životem po povinném



studiu, se podílí bližší i vzdálenější komunita. Z nejbližšího okolí to je rodina a přátelé, kdo vyslovuje své názory a mladého člověka se snaží někam směřovat. Některé rodiny do rozhodnutí svých členů a dětí nezasahují vůbec. Každopádně podstatný vliv na rozhodnutí se, co dál, má širší komunita a prostředí, v němž mladý člověk žije a které utváří jeho představy o dosažitelných možnostech. Prvním místem je samotná škola, kterou po několik let navštěvuje a která ho připravuje na další studijní nebo pracovní cestu životem. Dalším místem je oblast, v níž mladý člověk žije, způsob života, jaký je v ní běžný, a možnosti, které nabízí. Mladému člověku, který vzdělání opouští, nemusí být zřejmé, že společnosti záleží na jeho uplatnění proto, aby se společnost, její ekonomický systém a všechny hospodářské systémy mohly vyvíjet.

V těchto souvislostech to nemusí být zřejmé ani vzdělávacím a sociálním pracovníkům, kteří přechodu mladých lidí ze studia do zaměstnání asistují. Pro to, aby byla jejich pomoc a asistence efektivní, je potřeba dobře znát všechny faktory, které se na přechodu studentů do zaměstnání podílejí, a na jejich základě vytvořit strategii asistence a jejího operativního zapracování. To vše je v úzkém kontextu se sociální prací, která se hlavně realizuje prostřednictvím sociálních služeb. Prostřednictvím sociální práce se realizuje také velká míra sociálně politických záměrů, poněvadž neustálou změnou a vývojem společnosti, které neustále evidujeme, rostou a rozšiřují se služby při uspokojování sociálních potřeb.

Článek vychází z disertační práce, která hledá způsob pozitivní sociální a pedagogické intervence a je ve výsledku zamýšlena jako podklad pro odbornou pomoc studentům. K tomu posloužil výzkum v rámci kvalitativního metodologického přístupu, který umožňuje zjistit hloubkový stav problému. Studenti, kteří přecházejí ze vzdělávání do zaměstnání, se nacházejí ve svém citlivém, zranitelném období – kdy opouštějí školu, aby šli pracovat nebo se případně dále profesně vzdělávat.

Tato doba má množství specifik, některá jsou pozitivní a jiná naopak velmi zneklidňující (Chytil, 2011). Mladé lidi, kteří věří v určité kontinuální pokračování systematické a organizované činnosti, kterým vzdělávání je, může velmi zaskočit, že budoucnost, která se před nimi otevírá, vůbec nebude tak snadná, jak se zdá. Je dokonce velmi

pravděpodobné, že je čeká množství rozčarování a náročných zkušeností. Považuji proto za vysoce důležité je na ně adekvátně připravovat a dát jim jasně pocítit a poznat, že vzdělávací zařízení, jehož chodu se několik let účastnili, má zájem o to, aby při nich stálo v době realizace jejich prvních nebo mnohých dalších profesních kroků.

Problematika vzdělanostní společnosti se dotýká dvou velkých sociálních polí – vzdělávání a trhu práce. Vzdělanostní společnost se v podstatě vzdělává pro zaměstnání a zisk, ať již má podobu kteréhokoli uvedeného kapitálu, ekonomickým počínaje, přes sociální, kulturní, symbolický až po lidský, který z něj společnosti a jedincům plyne. Spravedlnost systému, respektive jeho nastavení a udržování, tedy reprodukce, vyvolává otázku nejen po ekonomické a sociální nerovnosti, ale přímo po nerovnosti vzdělanostní. Dobře fungující vzdělanostní společnost je nutným předpokladem rozvoje a konkurenceschopnosti nejen v rámci společnosti uvnitř, ale především na úrovni států a jejich ekonomik.

Úroveň světového vzdělávání, především ve vysoce expertních oblastech špičkových technologií, je daleko před úrovní České republiky. Na vzdělanostní politice Evropské unie záleží, jak se bude Evropa jako celek uplatňovat mezi ostatními konkurenčními zeměmi a celky. Podle slov Matějů (2006) a průběžných výzkumů zadávaných OECD ty země, které investují do vzdělávání, vydělají na tom sociálně i ekonomicky. Vysoce pozitivním příkladem je finský vzdělávací systém, oproti tomu opačným příkladem je francouzský a německý vzdělávací systém (Matějů, 2006). Působením vlivů společnosti, rodinného prostředí a vzdělávací sféry existují očekávání jedinců i jejich blízkých od profesního vzdělávání. Zrekapitulováno z pohledu jedince a jeho rodinného zázemí se jedná zvláště o:

- a) získání zajímavého zaměstnání
- b) zajištění vyšších příjmů
- c) zajištění dobrého životního standardu
- d) zajištění zajímavého životního stylu
- e) posun do stratifikačně vyšších sfér společnosti
- f) kumulaci ekonomického kapitálu možnost svobodnějšího rozhodování
- g) kumulaci ekonomického kapitálu pro získání větší jistoty
- h) kumulaci sociálního kapitálu a získání zajímavých kontaktů



- i) kumulaci kulturního kapitálu a statků kulturního světa
- j) získání úcty a prestiže jako vyjádření symbolického kapitálu
- k) získání vysokého lidského kapitálu, jistota uplatnění na trhu práce
- l) zvládnutí nejistoty a rizik postmoderní společnosti
- m) seberealizaci

Skutečné důvody zájmu při výběru studijního oboru v České republice jsou uvedeny v následující tabulce:

Tab. 1: Motivace při výběru studijního oboru

	Zcela nedůležité	Nepříliš důležité	Docela důležité	Velmi důležité / zásadní
Vlastní zájem	2,2 %	7,6 %	33,6 %	56,6 %
Uplatnitelnost	11,5 %	19,6 %	42,9 %	25,9 %
Rodinná tradice	9,8 %	21,4 %	45,4 %	23,4 %
Region. důvody	16,8 %	28,6 %	36,2 %	18,4 %
Jiné důvody	66,3 %	11,1 %	8,2 %	14,4 %
Prestiž oboru	13,0 %	33,1 %	39,7 %	14,3 %
Přijímací zkoušky	19,7 %	32,6 %	33,8 %	13,9 %
Známi	27,9 %	44,0 %	20,9 %	7,2 %

Zdroj: VŠB-TUO, SC&C; Projekt změny na trhu práce a perspektivy vzdělanosti v ČR 2006 (Keller, Tvrđý, 2008: 166)

Očekávání spojená se zaměstnáním

Na očekávání, která jsou spojená či vkládána do profesního vzdělávání, logicky navazují očekávání spojená s výkonem dané profese a se zaměstnáním. Priority vlastních zájmů a možností, kterými se lidé při výběru práce řídí, jsou přehledně shrnuty v tabulce č. 2. Z tabulky je patrné, že nad všemi ostatními prioritami jednoznačně vedou ty, které zdůrazňují individualistický prvek a uplatnění schopností jedince, dosažení dobré kariéry a tomu odpovídajícího uplatnění a také zodpovědnosti (postoje k práci „můžete něčeho dosáhnout“, „zodpovědná práce“ a „příležitost uplatnit iniciativu“).

Tab. 2: Seberealizační a pragmatický faktor v postoji k práci

	Faktor	
Můžete něčeho dosáhnout	,812	
Zodpovědná práce	,783	
Příležitost uplatnit iniciativu	,745	
Podílet se na vedení	,737	
Společensky užitečná práce	,665	
Využití svých schopností	,663	,382
Možnost pracovního postupu	,639	
Zajímavá práce	,637	,412
Lidmi uznávaná práce	,621	
Možnost setkávat se s lidmi	,355	
Nepracovat pod tlakem		,700
Výhodná pracovní doba		,678
Krátké dojíždění		,666
Jistota, že nepřijдете o místo		,665
Dobré pracovní prostředí	,410	,650
Dobrý plat		,624
Možnost věnovat se rodině		,585
Příjemní spolupracovníci		,582
Dlouhá dovolená		,510

Zdroj: VŠB-TUO, SC&C; Projekt změny na trhu práce a perspektivy vzdělanosti v ČR 2006 (Keller, Tvrđý, 2008: 168)

Přechod studentů ze vzdělávání do zaměstnání

Přechod studentů z profesního vzdělávání do zaměstnání je plný specifik a lze říci i rizik. Jedná se o mladé lidi, kteří sice mají určité zkušenosti a rozhled, ale nemají ještě nutné spektrum praktických zkušeností spojených s jejich vystudovanou nebo vytouženou profesí. Jejich výchozí pozice je dána spíše očekáváním od toho, co se bude dít dále, a určitou lehkomyšlností nebo naopak těžkomyslností nad vyvíjející se budoucností v tabulce č. 3.

**Tab. 3: Co lidé ve své práci považují za důležité**

	Vzdělání			
	bez maturity	s maturitou	s vys. školou	celkem
Dobry plat	84,9 %	81,5 %	80,3 %	82,3 %
Jistota, že nepřijdete o místo	82,0 %	78,8 %	76,40 %	79,2 %
Využití svých schopností	73,2 %	76,0 %	81,9 %	76,7 %
Zajímavá práce	73,1 %	76,3 %	81,1 %	76,6 %
Dobré pracovní prostředí	76,2 %	75,7 %	77,1 %	76,3 %
Příjemní spolupracovníci	71,6 %	71,4 %	72,6 %	71,8 %
Krátké dojíždění	74,5 %	71,1 %	68,2 %	71,4 %
Možnost věnovat se rodině	70,6 %	70,2 %	70,6 %	70,4 %
Nepracovat pod tlakem	72,4 %	69,3 %	67,0 %	69,7 %
Možnost setkávat se s lidmi	65,1 %	71,1 %	71,5 %	69,1 %
Výhodná pracovní doba	69,7 %	67,4 %	66,4 %	67,9 %

Zdroj: VŠB-TUO, SC&C; Projekt změny na trhu práce a perspektivy vzdělanosti v ČR 2006 (Keller, Tvrď, 2008: 167)

Sociální aspekty přechodu studentů z profesního vzdělávání do zaměstnání odrážejí jednak realitu na pracovním trhu a jednak vývoj hodnot postmoderní společnosti. Na jednu stranu tak jsou bývalí studenti konfrontováni s případnou nezaměstnaností a všemi důsledky, co tento stav obnáší, s neustálým důrazem na rozvoj lidského kapitálu, který je podmínkou pro získání a udržení odborné pracovní pozice. Na stranu druhou je po nich společností vyžadován určitý standard v životním stylu, tedy např. životní úroveň odpovídající jejich sociální pozici, kulturní rozhled a rozvoj a udržování sociálních kontaktů. Typickými postmoderními hodnotami je způsob trávení volného času, čímž jsou myšleny aktivity a záliby, důraz na přátelské vztahy, cestování apod.

Tím, že současná kultura je postmoderní, nelze říci, že by získání zaměstnání bylo pro jedince a priori cílem. De facto je zaměstnání pouze prostředkem k realizaci všech hodnot, které jsou

společností důrazněji či jemněji vyžadovány. Zaměstnání je polem, jehož osou je kariéra. Jednotlivé pracovní pozice jsou dosaženými příčkami v kariérním životě. Kariéra může být cílem sama o sobě, je-li na ni kladen zvýšený důraz, spíše je ale prostředkem k posunu v sociální stratifikaci společnosti a k dosahování zajímavějších a hodnotnějších pozic.

Prvním a nejzásadnějším aspektem přechodu je samotná naplnitelnost očekávání, která byla je-dincem, jeho rodinným prostředím a vzdělávacím zařízením vkládána do pracovního vyústění studia. Střet s realitou může být pro bývalého studenta pozitivním „hnacím motorem“, ale může být i zdrojem celkové deprivace a vyžadovat zásah systémových záchranných strategií. Dalším důležitým aspektem přechodu je udržení a rozvoj společenských jistot. Společenský systém by měl bývalému studentovi umožnit důvěru a oporu pro jeho vlastní kariérní i osobní aktivity.

Fakticky nejzásadnějším sociálním aspektem přechodu je samotné uplatnění na trhu práce. To, zda bude práce získána, nebo zda student zůstane nezaměstnaným, je rozhodující pro celý přechod a vývoj jeho života po všech stránkách (Trhlíková, 2009). Nejhorším scénářem je nezaměstnanost. Problém nezaměstnanosti absolventů je velký. Získat zaměstnání adekvátní jedincovu vzdělání a schopnostem není snadné a vůbec ne samozřejmé. Běžnou praxí je, že po studiu získá kvalitativně horší zaměstnání, než jakému odpovídají jeho profesní schopnosti.

Pozitivními kroky, jak vyřešit neuspokojivou situaci v zaměstnanosti čerstvých absolventů, je motivovat zaměstnavatele a jejich zájem o profesní nováčky. Řešením je mimo jiné i vlastní aktivita a zájem absolventa se na trhu práce uplatnit. Využívají k tomu sociální sítě své a svých známých, inzerátů a internetu. Jak už bylo zmíněno i výše, výraznou roli by měl mít i sociální pracovník, pracující s klientem – studentem, resp. s jeho rodinou, ale také s místními komunitami a organizacemi. To vše hraje důležitou roli při hledání práce, kde nesporně důležitou roli má navíc i sociální kapitál.

Konečně posledním důležitým aspektem, kterého se přechod studentů do zaměstnání výrazně dotýká, je změna životní úrovně a životního stylu. Udržovat zajímavý životní styl není plusem, jako bylo vnímáno dříve, ale určitou povinností.

Hlavními sociálními politikami, které se vážou



k přechodu studentů ze vzdělávání do zaměstnání, jsou politika zaměstnanosti a problém nezaměstnanosti, vzdělávací politika, rodinná politika, politika bydlení, sociální zabezpečení a sociální pomoc. Sociální politika se v mnohém doplňuje s hospodářskou politikou státu (Potůček, 1999). Pracovní uplatnění profesně vzdělaných jedinců je jedním z hlavních zájmů a smyslů sociální i hospodářské politiky.

Přechod studentů ze vzdělávání do zaměstnání ohrožuje jak ekonomickou a sociální stránku jejich života, tak psychickou vyrovnanost a schopnost fungovat jako plnohodnotný člen společnosti. Mladý člověk studoval s přesvědčením, že bude moci uplatnit své znalosti a schopnosti, že se osamostatní a začne vést ekonomicky nezávislý život na své rodině. Dlouhotrvající nezaměstnanost je stigmatizujícím stavem v očích samotného absolventa, jeho rodiny a blízkých, ale i potenciálních zaměstnavatelů. Zaměstnání někoho, kdo byl dlouhodobě nezaměstnaný, je problematické a neobejde se bez nedůvěry. Se ztrátou zaměstnání navíc dochází ke snížení statusu ve společnosti a prestiže jedince.

Cílem výzkumné části studie nebylo objevování netušených souvislostí ze společenského života ani snaha o vytvoření teorie či podnětu k nové teorii, jak je u mnoha kvalitativních výzkumů očekáváno. Skutečným a jediným cílem výzkumné části studie je zjistit skutečné potřeby a zájmy studentů vycházejících ze vzdělávacího systému, jejich rozsah a zaměření.

Základním teoretickým východiskem, které dále formovalo celou studii, je kritický přístup (Hendl, 2005). Povahou kritického přístupu je, že umožňuje vzdálit se od vlastních zkušeností a nahlížet na zkoumaný problém z dostatečného a profesionálního odstupu.

Také práce Pierra Bourdieu (1998) o kapitálech ve společnosti významnou měrou ovlivnily celou podobu koncepce studie. Pierre Bourdieu (1998) byl prvním, kdo důkladně rozpracoval teorii kapitálů. Jedná se o koncepci kapitálu kulturního, sociálního a symbolického, to vše vedle obecně známého a používaného pojmu ekonomický kapitál. V posledních obdobích bývá zmiňován ještě kapitál lidský. Ten se úzce váže k profesnímu vzdělávání.

Pro účel této studie byl vybrán výzkum kvalitativního charakteru. Ten umožňuje hloubkově zjistit a dokreslit skutečnost dat zjištěných kvantitativ-

ními výzkumnými postupy (Kučera, 1992, Černý, 2009). Hloubkové zaměření dává možnost vidět souvislosti vztahů mezi jednotlivými faktory společenského života, které se podílejí na formování zkoumaného problému. A priori je tak od kvalitativního výzkumu očekáváno odkrytí či poodhalení souvislostí, které kvantitativním šetřením a analýzám nemohly být zřejmé. Díky studiu každodenního života, všedních aktivit, myšlení a jednání účastníků výzkumu je možné získat přehledný až barevný pohled na zkoumanou skutečnost. V tomto pojetí lze o kvalitativním výzkumu říci, že analyzovaná témata, která byla předmětem kvantitativního šetření, znovu rozvine do běžných životních zkušeností. Výstup kvalitativního výzkumu je jedinečný, obrazný a konkrétní. Přináší přesné informace o způsobu života studovaných jedinců a závěrem má být dobré poznání konkrétních podmínek a situací. Výsledky jsou tedy unikátní, zasazení do konkrétního času a prostoru odpovídají studovaným jedincům.

Etika výzkumu byla zajišťována především osobním profesionálním přístupem vědeckého pracovníka. V průběhu samotného výzkumu byla důsledně uplatňována etika v lidském způsobu přístupu k dotazovaným. V přeneseném významu byl uplatňován i etický přístup pro pomáhající profese, kterými jsou hlavní kolegiální obdržitelé výstupů této práce, tj. sociální pracovníci a pracovníci ve vzdělávání. Bez přesných znalostí potřeb studentů není možné udržet profesionální etický přístup, který by měl být jednou z hlavních os pomoci studentům ve složité životní situaci. Poslední rovinou etiky, která se opět váže ke studovaným jedincům a zahrnuje i právní důsledky, je zajištění anonymity dotazovaných. Pro účel výzkumu jsou skryti pod smyšlenými identitami. Součástí jejich ochrany je udělení informovaného souhlasu s výzkumem opatřené jejich vlastním podpisem.

Etnografický rozhovor je jedním z hlavních způsobů, jak získat přesná data z terénu. Zpravidla se jedná o zcela volné situační rozhovory nebo předpřipravené rozhovory tzv. polostrukturovaného formátu. Cílem je zjistit od dotazovaného co nejpresnější informace o problému, vč. kontextu a souvislostí.

Sběr dat a pohyb v studii přechodu studentů ze vzdělávání do zaměstnání byl realizován v terénu v průběhu let 2009 až 2011, rozhovory byly uskutečněny v roce 2011 s dvanácti studenty ba-



kalářských a magisterských oborů tak, aby byla zajištěna co největší míra různosti. V té době byla prováděna i průběžná analýza dat a aktualizace. Výběr prostředí byl ovlivněn profesním působením autorky článku, jako pracovnice ve vzdělávání. Hlubkově zkoumat prostředí, které zná a orientuje se v něm, je přirozené a ve výsledku i obohacující pro další profesní kolegy. V rámci rozhovorů, respektive po nich, byla získána zpětná vazba od dotazovaných.

Rozhovor zvolený pro tento výzkum je polostrukturovaný. Výběr otázek není náhodný, ale zcela cílený. V celé své škále zastupuje hodnoty všech sledovaných kapitálů v této studii – ekonomického, sociálního, kulturního, symbolického a lidského. Jednotlivé kapitály tvoří dimenze otázek, které se během rozhovoru objeví. Cílem je zjistit důležitost těchto kapitálů a jimi prezentovaných hodnot pro respondenta. Otázky tedy vyjadřují zájem o důležité informace, které jsou v pozadí hodnotově strukturované, podle příslušnosti k jednotlivým kapitálům. V souvislosti s jeho sociálně-kulturním zázemím a celkovým kontextem jeho pozice a situace pak takto získaná data slouží jako hlavní podkladový materiál pro analytickou část výzkumu. Sestavení projektu výzkumné akce bylo na podkladě prací Reichla (2009) s doporučením zodpovězení otázek:

„co“

„proč“

„jak“

„kdo“

„kdy“

„kde“

a „za jak dlouho“

Výstup výzkumu

Výstupem etnografického výzkumu je psaný text opatřený analýzami a ukázkami důležitých dat. Jedná se především o přepisy částí rozhovorů, o výběr z poznámek z terénu, o dokumenty apod. Způsob zápisu závěrečné analýzy a závěrečné zprávy je také způsobem etnografovy analýzy. Vzhledem ke kvalitativnímu charakteru výzkumu byla většina analýz prováděna průběžně spolu s pobytem v terénu, psaním terénních poznámek a vedením rozhovorů. Analyzovaná data byla opatřena o ukázky z přepisů rozhovorů, které

mají za poslání názorně demonstrovat zjištěnou skutečnost (detailně v disertační práci).

V rozhovorech byly sledovány vzdělávací a pracovní dimenze hodnot a životů jedinců a byly podle kapitálů utříděny takto:

a) ekonomický kapitál

b) sociální kapitál

c) kulturní kapitál

d) symbolický kapitál

e) a zvláště lidský kapitál

Ke každému kapitálu byly přiřazeny hodnoty a postoje. Zjištění těchto postojů a hodnot, které jedinci zastávají, bylo předmětem vedených etnografických rozhovorů.

Výsledky byly dále analyzovány podle kritéria lidského potenciálu. Je to schopnost člověka věnovat se činností a schopnost existovat ve vztazích, které rozvíjejí jak lidské síly a schopnosti, tak společnost. Lidský potenciál, byť je součástí jiného teoretického rámce, se jeví jako integrativní prvek mezi všemi představenými kapitály. Vyjadřuje formu životaschopnosti jedince ve společnosti, jeho odhodlání, motivaci, zájem. Za signifikantní analyzované poznatky jsou považovány ty skutečnosti a hodnoty, které se ve výrazné míře opakují a dávají tak samovolně vzniknout uceleným koncepcím.

Dimenze ekonomického kapitálu

Důležitost ekonomického kapitálu je možné vyjádřit hodnotami, jako je materiální zajištění, výše příjmu, stabilita zaměstnání a vlastní zázemí. Jako nejdůležitější se ukázalo mít vůbec vlastní příjem. Pro dotazované je zcela zásadní nebýt závislý na financích svých rodičů, ať již jim jejich rodiny zajišťují veškerý komfort umožňující studium, tedy od rodinného zázemí a péče po finanční podporu, anebo jim pouze finančně vypomáhají. Tato skutečnost se prolíná téměř všemi rozhovory s dotazovanými.

Dimenze sociálního kapitálu

Důležitost sociálního kapitálu je možné vyjádřit hodnotami spojenými s rodinou, partnerstvím, přáteli a známými, účastí v komunitách a profesních skupinách. Na prvním místě se překrývá důležitost vlastní individuality a rodiny. Dotazovaní



spatřují hlavní zodpovědnost za svůj život a důležité volby především sami na sobě.

Dimenze kulturního kapitálu

Důležitost kulturního kapitálu je možné vyjádřit hodnotami spojenými s životním stylem, vědomostmi, rozhledem, trávením volného času nebo cestováním. Dotazovaní uváděli jako stěžejní hodnotu spojenou se seberealizací určitý životní styl, na který jsou zvyklí, který jim vyhovuje nebo naopak kterého by chtěli dosáhnout. Životní styl se podle jejich výpovědí jeví jako důležitější než samotný výkon práce nebo uplatnění v profesi.

Dimenze symbolického kapitálu

Důležitost symbolického kapitálu je možné vyjádřit hodnotami spojenými s úspěchem, uznáním, důležitostí prestiže, celkovou stabilitou a jistotou a společensky hodnotnou prací. Hlavními podobami symbolického kapitálu, o který dotazovaní usilují, je získat uznání z vlastní nezávislosti a schopnosti se uplatnit v životě a z dosažení úspěchu.

Dimenze lidského kapitálu

Důležitost lidského kapitálu je možné vyjádřit hodnotami spojenými se seberealizací, kariérou, uplatněním, odhodláním a odolností, flexibilitou, zájmem o profesi a dalším vzděláváním nebo obětmi pro práci. Rozvoj lidského kapitálu je tematicky vzdělanostní společnosti nejbližší a nejlépe vystihuje objektivní povahu specifík přechodu z profesního vzdělávání do zaměstnání. Váže se k přímému uplatnění na trhu práce, k poptávce po konkrétní profesi, k pocitu vlastní pracovní-tržní hodnoty atd. V etapě přechodu studentů z profesního vzdělávání do zaměstnání má lidský kapitál největší hodnotu v návaznosti na kapitál symbolický, a tím je dosažení úspěchu a uznání.

Lidský potenciál

V koncepci lidského kapitálu lze velmi přehledně shrnout do lidského potenciálu zjištěné poznatky spadající pod koncepční rámec jednotlivých kapitálů v ucelený obraz. Z provedené studie je patrné, že prvním a hlavním kritériem lidského potenciálu je zdraví. Dotazovaní se nad tímto aspektem lidského potenciálu, zřejmě díky svému

mládí a relativní zdravoti, příliš nezamýšlejí, ale považují ho za samozřejmý.

Druhým kritériem je poznatkový a dovednostní potenciál. Jedná se o realizaci činností a uplatnění ve společnosti, zájem o vzdělání a jeho kvalitu. Tento aspekt lidského potenciálu byl pro všechny dotazované velmi důležitý až stěžejní.

Třetím kritériem je hodnotově orientační potenciál, jehož hlavními znaky jsou hodnoty a kultura. Tento aspekt lidského potenciálu byl výrazně důležitý zhruba pro polovinu dotazovaných, většinou s humanitním nebo sociálním zaměřením.

Čtvrtým kritériem je sociálně participační potenciál. Jedná se především o účast na sociálních vazbách a uplatnění se v nich. Tento aspekt lidského potenciálu byl opět velmi důležitý pro všechny dotazované.

Pátým kritériem je individuálně integrativní a regulační potenciál. Jedná se o schopnost ovládat svůj život a nakládat s ním z vlastních rozhodnutí a na vlastní zodpovědnost. I tento aspekt lidského potenciálu byl s výjimkou jedné dotazované vysoce důležitý pro všechny dotazované. Opět to odkazuje k jejich schopnosti zvládnout svůj život a úkoly, které jsou od nich vyžadovány.

Posledním kritériem je tvořivý potenciál, který vyjadřuje aktivní přístup k životu a realizaci svých přání. Tento aspekt lidského potenciálu se objevoval téměř ve všech případech s menší či větší mírou váhy a důležitosti. Spíše se tedy jedná o psychologický profil konkrétního jedince než obecně vypořovatelny sociální aspekt.

Toto vše pomáhá formulovat také poslání i cíle sociální práce, které se liší právě na závislostech teoretického, kulturního, ale hlavně společenského kontextu. Vyjmenované potenciály hodnoty jedinců ovlivňují také svým způsobem vymezené cíle sociální práce, které se opírají o koncept „sociálního fungování“. Termín sociálního fungování znamená, že prostředí klade na člověka určité požadavky a nutí člověka na ně reagovat. Někteří jedinci jsou schopni si s problémem poradit, jiní tuto schopnost nemají a potřebují interakci sociálního pracovníka, kterému má tato studie být nápomocna. Sociální práce nejenže pomáhá jednotlivcům a sociálním systémům zlepšovat jejich sociální fungování, ale také mění sociální podmínky, aby chránily člověka nebo sociální systém před potížemi ve fungování.

**Tab. 4: Shrnutí odpovědí studentů – lidský kapitál**

Hodnocení	počet	procento
Kvalitní studium – dobrá práce	12	100,0
Motivace pro studium	12	100,0
Pro práci obětovat mnoho	4	33,3
Další vzdělávání – být flexibilní	1	8,3
Studium nepomohlo k rozhodnutí pro práci	1	8,3
Největší oběť – omezení osobního volna	1	8,3
Osobní volno – nutné obětovat pro práci	3	25,0
Flexibilita i za cenu nižšího honoráře	1	8,3
Nepřemýšlí o oběti pro práci	1	8,3
Zdraví je bráno jako samozřejmost	12	100,0
Souhlas s obětí vlastní rodiny pro práci	1	8,3
Odolnost – tvořivý aktivní přístup k životu	1	8,3
Touha dělat kariéru	0	0,0

Tab. 5: Shrnutí odpovědí studentů – ekonomický kapitál

Hodnocení	počet	procento
Mít vlastní příjem – nebyť závislý na rodině	12	100,0
Materiální zajištění – pracovat se musí	12	100,0
Vlastní příjem – vede k osamostatnění	12	100,0
Práce – brigády (výdělek) při studiu	10	83,3
Přání rodičů – mít se lépe než oni	12	100,0

Tab. 6: Shrnutí odpovědí studentů – sociální kapitál

Hodnocení	počet	procento
Převládá důležitost vlastní identity	12	100,0
Zodpovědnost za svůj profesní život	12	100,0
O typu školy rozhodují sami	12	100,0
Mezigenerační soudržnost (děti–rodiče)	12	100,0
Školní prostředí má dobrý vliv	5	41,6
Je dobré mít přátele	11	91,6
Vlastní zázemí – domácnost zatím neřeší	11	91,6

Tab. 7: Shrnutí odpovědí studentů – kulturní kapitál

Hodnocení	počet	procento
Touha udržet si svůj životní styl	12	100,0
Realizovat a udržovat si své záliby	12	100,0
Trávit volný čas pro pomoc ostatním	3	25,0

Tab. 8: Shrnutí odpovědí studentů – symbolický kapitál

Hodnocení	počet	procento
Vykonávat společensky hodnotnou práci	12	100,0
Důležitost uznání ve společnosti	12	100,0
Důležitost uznání vlastní rodiny	12	100,0
Důležitost úspěchu	10	83,3
Stabilita – dobré zaměstnání	12	100,0
Pro úspěch udělat všechno	10	83,3
Touha po úspěchu bez úkoru na sebe	2	16,6
Touha po úspěchu bez úkoru na svou rodinu	2	16,6
Touha po úspěchu bez úkoru na partnera	2	16,6
Úspěch znamená mít dobré přátele	5	41,6

Poznatky z této studie mohou být autorkou nebo již zmiňovanými sociální pracovníky dále rozpracovány a studovány v dílčích studiích, jejichž konkretizovaný výstup bude navržení pozitivních kroků při tvorbě prakticky zaměřených podpor sociálních pracovníků a pracovníků ve vzdělávání. Textová data slouží jako názorné představení zkoumané problematiky, která je rozebírána zpravidla teoreticky, na základě kvantitativních výzkumů nebo speciálně zaměřených šetření. Výhodou takto utříděných a představených dat je, že dokreslují skutečný stav reality přímo ze života studentů opouštějících terciární vzdělávání, aby své poznatky využili v zaměstnání. Zjištěné poznatky jsou myšleny také jako inspirativní a pracovní materiál pro sociální pracovníky, kolegy ve školství, pro rozvoj jejich vlastních bádání a prací.



Závěr

Vzhledem k povaze doby a specifickým nárokům postmoderní společnosti a její kultury se stávají stále více dominantními hodnotami pro studenty ty, které dříve patřily spíše k luxusu. Je tím myšlen například silící důraz na životní styl a způsob prezentace životní úrovně. Svou roli sehrávají také vyspělé technologické a komunikační nástroje, jako je internet a internetové sociální sítě. Celkově se proměňuje důležitost prioritních hodnot. Pro současně mladé lidi jsou tak například postupně důležitější kulturní hodnoty oproti ryze materiálním. To se promítá i do přístupu k práci, k profesnímu uplatnění a rozvoji vlastní kariéry.

Protože si postupnou proměnu postmoderní společnosti autorka uvědomuje, považovala za vhodné se zabývat i těmi ostatními aspekty přechodu studentů ze vzdělávání do zaměstnání, než jen ekonomickými a sociálními, na které se zaměřuje většina ostatních autorů. Proto se soustředila na studium a zobrazení všech kapitálů, které sehrávají roli ve formování lidské identity a které se projevují během celého procesu vzdělávání i pracovního uplatnění.

Rozvrstvení dimenzí jednotlivých kapitálů lze sledovat napříč celým životem jedince a jeho rodiny, a proto je nutné se zaměřit na studium všech relevantních hodnot a postojů, které mohou studenti zastávat a které se vážou k jejich naložení s profesním vzděláním, které absolvovali. Ze studia jejich životů je patrné, do jaké míry vnímají zodpovědnost za cestu profesním životem za svou vlastní a do jaké míry je formována společenskými hodnotami. Vliv na jejich názory má především nejbližší sociální a kulturní prostředí, především rodina, vrstevníci, komunity, ke kterým se hlásí a přináležejí k nim, a vzdělávací systém.

I přes vnější vlivy jsou jedinečnými osobnostmi s vlastními schopnostmi úsudku, názorů a rozhodnosti jednání. Tato individuální motivace účastnit se určitým způsobem na životě ve společnosti byla zachycena pod lidským potenciálem studovaných jedinců a názorně je zobrazena v tabulkách textu článku.

Ve studiích podobných tomuto zpracování je potřebné si všimnout jednak sociologických faktů, které mají vnější charakter, jako je ideál vzdělanostní společnosti a jeho realizace, problém nezaměstnanosti, sociálních politik státu a vyšších celků, poptávky na trhu práce a role zaměstnavatelů, sociální distribuce kapitálů a reprodukce sociálních

nerovností. Hlavní pozornost ale má směřovat k vlastnímu prožitku životního směřování studentů, jejich vlastního vnímání a reflexe přechodu ze vzdělávacího systému na pracovní trh.

Tomuto přístupu odpovídá i zvolená výzkumná metoda, kterou byl etnografický výzkum, zvláště pak série etnografických rozhovorů. Během vedených rozhovorů vyplynul na povrch silný individuální zájem studovaných jedinců obstát v životních výzvách a přechod mezi vzdělávacím systémem a pracovním uplatněním zvládnout co nejlépe.

Důraz na úspěšnost v zaměstnání a uplatnění nabytých profesních znalostí byl jednoznačně sjednocujícím prvkem všech dvanácti dotazovaných, a to i přes to, že jejich jednotlivé psychologické profily byly mnohdy zcela kontradiktorní, od určité sociální apatie a rezignovanosti po čistý pragmatický přístup orientovaný na dosažení vytyčených cílů.

Snaha obstát v životním „boji“ byla doprovázena vysokou mírou potřeby dosažení symbolického kapitálu, a to především v podobě uznání a respektu ze strany rodiny a nejbližších. Mnoho respondentů uvádělo, že nezklamat své blízké je pro ně výraznou motivací, proč se snažit uplatnit dosažené vzdělání v kariérní praxi.

Je zajímavé i pro další podobné studie, že kariéra jako taková byla většinou pro tyto mladé lidi synonymem něčeho až nepřijatelného, snobského. Nikdo z dotazovaných neuvedl, že by chtěl budovat svou kariéru. Naopak všichni uváděli, že se snaží dosáhnout úspěchu a svým blízkým i touto formou vrátit, co do nich výchovou a finanční podporou při studiu investovali. Podstatným aspektem přechodu studentů ze vzdělávání do zaměstnání není nutně dosáhnout vysokého finančního ohodnocení, ale naopak dosáhnout ekonomické a finanční nezávislosti na své rodině, případně si moci postupně zajistit vlastní zázemí. Zaměstnání je způsobem, jak dosáhnout kumulace ekonomického kapitálu.

Jak již bylo zmíněno, hlavním motivem respondentů studie je dokázat sobě a svým blízkým, že svůj život zvládnou. V ideálním případě ještě uplatní nabyté profesní vědomosti, které získali během studia. Práce je pro ně samozřejmostí, která je má vést k dosažení vytoužených cílů a životního stylu. Svým cílům, které jsou spojené s určitou mírou svobody a nezávislosti, jsou ochotni obětovat mnohé.



Mezi nejčastější oběti patří vysoké pracovní nasazení, odložení založení své vlastní rodiny a další profesní vzdělávání. Zajímavostí je, že plánování kroků do budoucnosti nepovažují za znak kariérního života. Zřejmě proto, že kariéra jako taková se u nich setkává spíše s despektem. Hodnotu má naopak pragmatický způsob přístupu, jak se vypořádat se svým pracovním uplatněním a jak dosáhnout svých přání a cílů.

Publikovaný článek, na podkladě studie disertační práce, má být zejména podnětem a přímět k přemýšlení o problematice i jinými než běžně zavedenými způsoby myšlení, které se v sociální práci a pedagogické činnosti objevují. Je určený především pro pracovníky z oboru sociální práce a také pro pracovníky ve vzdělávání.

Využít ho mohou všichni, kteří pracují se studenty a absolventy jako se svou cílovou skupinou. Může být zajímavý i pro pracovníky na úřadech práce, ale také pro vysokoškolské instituce jako takové.

Studie může být obohacující také pro zaměstnavatele, aby se seznámili s realitou mladých generací absolventů a hodnotami, které jsou pro ně důležité a které se samozřejmě projevují i v jejich přístupu k práci. Pozitivním přínosem pro zaměstnavatele by mohlo být uplatňovat takové benefity a motivační prostředky, které přímo korespondují s cílovými hodnotami mladých lidí.

Seznam literatury:

BOURDIEU, P. **Teorie jednání**. Praha: Karolinum, 1998.

ČERNÝ, K. **Vzdělanostní společnost po česku? Rozhovory o životě a škole pro 21. století**. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009.

HENDL, J. **Kvalitativní výzkum. Základní metody a aplikace**. Praha: Portál, 2005.

CHYTIL, O. **Proměny sociálních služeb a so-**

ciální práce. Accendo, o. p. s. 2011, str. 1–5.

KELLER, J., TVRDÝ, L. **Vzdělanostní společnost? Chrám, výťah a pojišťovna**. Praha: SLON, Sociologické nakladatelství, 2008.

KUČERA, M. **Orientace školní etnografie**. *Pedagogika*, 1992, r. 42, č. 4, s. 455–465.

MATĚJŮ, P. **Představy o životním úspěchu a vzdělanostní aspirace**. In MATĚJŮ, P., STRÁKOVÁ, J. (ed.). **(Ne)rovné šance na vzdělávání. Vzdělanostní nerovnost v České republice**. Praha: Academia, 2006.

POTUČEK, M. **Křížovatky české sociální reformy**. Praha: SLON, Sociologické nakladatelství, 1999.

REICHEL, J. **Kapitoly metodologie sociálních výzkumů**. Praha: Grada Publishing, 2009.

TRHLÍKOVÁ, J. **Strategie získání zaměstnání absolventů středních a vyšších odborných škol a jejich postoje k práci**. Praha: NÚOV, 2009.

Poznámky

- 1 Upraveno ze stejnojmenné disertační práce.
- 2 Tato publikace vznikla jako část disertační práce obhajované na Fakultě sociálních studií Ostravské univerzity v Ostravě.
- 3 Kontakt na autorku: Anton35@seznam.cz.
- 4 Disertační práce, podle které je vypracován publikovaný článek, je převážně teoretická, zpracovaná na 114 stránkách, kde jsou rozepsány pohledy na vzdělanostní společnost, nároky na vzdělání, nerovné šance na vzdělání a zaměstnání, i s poukázáním na sociální nerovnost a distribuci vědění. Dále je obsáhleji zpracována také problematika sociální práce, sociální politiky a lidského potenciálu při přechodu studentů ze vzdělávání do zaměstnání.



Akademické argumentačné eseje v sociálnej práci a ich kontext a štruktúra

Academic Argumentative Essays and its Context and Structure in Social Work

Martin Lulei, Martina Hrozenská

PhDr. Martin Lulei, PhD. Vysokoškolský pedagóg v súčasnosti pôsobiaci na Katedre sociálnej práce a sociálnych vied UKF v Nitre. Profilovalo sa orientuje na teóriu sociálnej práce a sociálnu prácu v trestnej justícii. Participuje na viacerých národných aj nadnárodných projektoch.

PhDr. Martina Hrozenská, PhD. Vyštudovala odbor Sociálna práca na Fakulte sociálnych vied Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre. V súčasnosti pôsobí na Katedre sociálnej práce a sociálnych vied FSVaZ UKF v Nitre ako odborná asistentka. Venuje sa sociálnej gerontológii a teórii sociálnej práce v pedagogickom pôsobení ako aj v projektovej činnosti.

Abstrakt

Autori diskutujú a poskytujú základné informácie o akademických esejách, ich kontexte a štruktúre v sociálnej práci. Zameriavajú sa na základné princípy použitia tohto formátu v akademickom písaní viac ako iné najčastejšie používané metódy (seminárne práce a atď.) Príspevok tiež poukazuje na hlavné body pri hodnotení a vypracovaní kvalitnej eseje.

Kľúčové slová

akademická esej, profesionálne kompetencie, sociálna práca

Abstract

Authors are discussing and providing basic information about academic essays, its context and structure in social work. Focusing on basic principles they suggest using this format of academic writing more than other mostly used methods (semester thesis etc.). Article also emphasis the main points of quality essay marking or assessment.

Keywords

academic essay, professional competences, social work

Náš príspevok sa orientuje na impulz pre vzdelávateľov v odbore sociálna práca smerujúci k využívaniu argumentačných esejí pri teoreticko-praktickej príprave študentov odboru sociálna práca, jeho ambíciou nie je stanovenie detailných pedagogických postupov pri výučbe. Deskriptívne sa orientujeme na základné charakteristiky akademických esejí (štruktúra, komponenty a skúsenosti z praxe vyučujúcich odbor sociálna práca).

Zadávanie tém seminárnych prác na vysokých školách, ich tvorbu študentami a vyhodnotenie prednášajúcim možno považovať len ťažko za efektívne (v podobnom zmysle sa môžeme vyjadriť i o prezentáciách k seminárnym prácam). Neefektívne vo vzťahu k rozvoju odborných kompetencií, kritického myslenia, spájania logických súvislostí a odborných argumentov a praktických zručností. Argumentačne to možno zdôvodniť i plagiátorstvom na vysokých školách, ktoré súvi-



sí s využívaním internetových zdrojov webových lokalít, kde sú voľne dostupné študentské práce. Detekcia plagiátorstva je v systémoch vysokých škôl spojená predovšetkým s informačnými technológiami identifikujúcimi zhodu s už vloženými študentskými prácami (nie však s inými zdrojmi z internetových portálov). Už v roku 2004 sa v časopise *Trend* objavila informácia o prieskume agentúry *FreshMinds*, ktorého výsledkom bolo, že 25 % vysokoškolákov vo Veľkej Británii priznalo, že sa dopúšťa (resp. dopustilo) plagiátorstva (Skalka a kol., 2009, s. 42). „Jednou z nevýhod doma písanej práce je nebezpečenstvo bezmyšlienkovitého preberania tvrdení a záverov z iných prác, vedúce v krajnom prípade aj k plagiátorstvu. Práca potom prestáva plniť svoju tvorivú funkciu. Iným rizikom je napísanie eseje inou osobou, čo samozrejme tiež vedie k nenaplneniu základného účelu doma písaných esejí.“ (Mattová-Pleschová, 2007, s. 111.) Samozrejme ani akademická esej v porovnaní so seminárnou prácou nie je nástrojom, ktorý by zabráňoval plagiátorstvu alebo tvorbe tohto textu inou osobou, na druhej strane však vyžaduje markantnejší „vklad“ autora (ako i vysokoškolského učiteľa). Z našej praxe vyplýva, že práve tvorba akademických esejí študentmi prispieva k väčšiemu rozvoju odborných kompetencií ako tvorba seminárnych prác (v zmysle kopírovať a prilepiť z internetu), a to i napriek tomu, že akademické eseje sú študentmi v našich podmienkach prijímané od pedagóga ako náročná úloha.

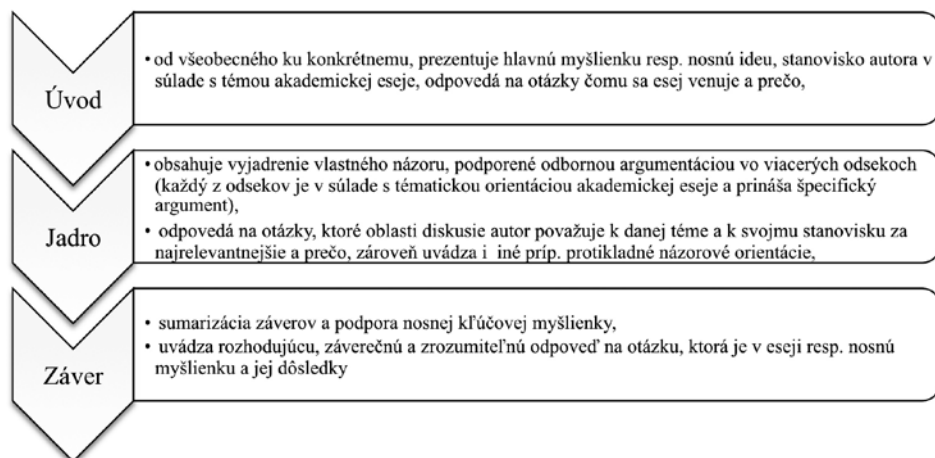
V publicistickom príspevku (Hrozenská, Lulei, 2012) sme sa venovali okrajovo implementácii akademických esejí do vysokoškolského štúdia

odboru sociálna práca. Akademická esej má tri základné typy (Edit Cowan University, 2012):

- deskriptívna – orientovaná na deskripciu (opis) predmetu, človeka, miesta, udalosti, sociálneho problému atď.,
- explanačná – vysvetľujúca koncept alebo teóriu,
- argumentačná – prezentuje argumenty prostredníctvom odborného zdôvodnenia.

Práve argumentačná akademická esej je jedným z najčastejšie využívaných nástrojov hodnotenia študentov vysokých škôl v anglosaských krajinách. Za pozitíva akademickej eseje možno považovať to, že nenúti študenta nezmyselne memorovať, ale organizuje myšlienky a štruktúru tvoreného textu, ktorého výsledkom je vyjadrenie autora s odbornou argumentáciou. Ako písať akademickú esej v sociálnej práci? Základné atribúty akademickej eseje:

- dôsledné dodržiavanie citačných noriem,
- zoznam použitej literatúry (minimálne 1 zdroj vo svetovom jazyku, celkovo minimálne 5 zdrojov),
- v súvislosti s orientáciou odboru sociálna práca na vedu, výskum a prax sa esej tematicky a obsahovo zameriava na vyjadrenie vlastného kritického názoru s podporou odborných argumentov (téma eseje je špecifická a úzkoprofilová),
- štruktúrovaný text na úvod, jadro a záver (obrázok 1),
- rozsah 3–5 strán, riadkovanie 1, písmo Times New Roman,
- prvá strana eseje sa nepočíta do rozsahu a obsahuje meno, priezvisko autora a jeho podpis, názov témy, akademický rok a mailový kontakt na autora.



Obrázok 1 – Úvod, jadro a záver akademickej eseje v odbore sociálna práca



Telec (2012) definuje jednotlivé komponenty akademické eseje do štyroch základných častí (A, B, C, D):

A. Úvod

- predstavenie problému (hlavnej myšlienky a jej významu),
- stanovenie cieľa a formulácia vlastných otázok (tvrdenia, téz), ktoré majú byť zodpovedané,
- všeobecné informácie o danom jave a jeho pozadie alebo vývoj,
- zhrnutie doteraz známych poznatkov, príp. doterajších prekážok riešenia.

B. Jadro (analýza)

- logicky štruktúrovaná vlastná úvaha, vyjadrujúca osobný postoj ako i argumentáciu pre a proti, potvrdzujúcu alebo popierajúcu úvodné tvrdenie,
- každý z argumentov musí mať svoj vlastný odsek, ktorého úvodná veta je podstatou argumentácie a jeho ďalšie vety sú rozpracovaním tohto argumentu,
- jeden odsek by mal prezentovať jednu myšlienku, spravidla by ale mala esej obsahovať minimálne tri ťažiskové argumenty.

C. Záver

- zhrnutie výsledkov a argumentácia,
- vyvodenie dôsledkov (nájdenie východiska z daného problému alebo aspoň náznak návrhu riešenia),
- zamyslenie sa nad širšími dôsledkami skúmaného javu, resp. problému (zovšeobecnenie).

D. Použitá literatúra

Každý odsek v akademickí esejí ako i jej kontinuálny text (celok) by mal mať nasledovnú štruktúru postupnosti (University of Southampton, 2012):

- uvedenie kľúčovej idey alebo myšlienky, resp. názoru, stanoviska autora,
- jej vysvetlenie,
- jej podpora prostredníctvom odbornej literatúry a identifikácia ako a v čom napr. výskumné zistenia alebo iní autori podporujú autorovu kľúčovú ideu,

- zdôvodnenie relevantnosti tejto idey v súlade s celkovým kontinuálnym textom, zameraním eseje a nosnou myšlienkou.

Hodnotenie nie osobných, ale akademických esejí vychádza zo splnenia základných požiadaviek, kladených na ich tvorbu (tabuľka 1)

Tabuľka 1 – Hodnotenie akademických esejí v odbore sociálna práca

(+) hodnotenie	(-) hodnotenie
Téma akademickí esejí je úzkoprofilová a konkrétne.	Téma akademickí esejí je príliš všeobecná a nie úzkoprofilová a konkrétne.
Obsahuje adekvátne odborné zdroje a dodržiava citačné normy.	Obsahuje neadekvátne zdroje alebo zdroje neuvádza.
Obsah akademickí esejí zodpovedá konkrétnej téme a odpovedá konkrétne na otázky, ktoré si autor v texte kladie.	Obsah akademickí esejí nezodpovedá téme a neodpovedá konkrétne na otázky, ktoré si autor v texte kladie.
Preukazuje porozumenie danej téme a základných atribútov špecifickí témy esejí.	Nepreukazuje porozumenie danej téme, absťtuje pochopenie základných atribútov špecifickí témy esejí.
Esej je analytická, obsahuje vyjadrenie vlastného názoru s odbornou argumentáciou.	Je príliš opisná, len konšťtuje a „prepísať“, je to kompilát bez vyjadrenia vlastného názoru a odbornej argumentácie.
Prináša vlastný pohľad na danú problematiku.	Iba opakuje vlastnými slovami to, čo je v publikáciách, alebo čo bolo na prednáške z daného predmetu.
Úroveň analýzy je vysoká.	Úroveň analýzy je nízka.
Prináša viaceré názorové prúdy rôznych autorov a odborne zdôvodňuje svoj pohľad.	Prináša iba jeden pohľad na danú tému.
Má správnu štruktúru ako po formálnej, tak i po obsahovej stránke.	Má nesprávnu štruktúru a formálne nedostatky.
Odseky sú v súlade s nosnou myšlienkou esejí a sú štruktúrované.	Jednotlivé odseky nie sú v súlade s nosnou myšlienkou esejí a nie sú štruktúrované.
Esej je kontinuálna a dáva čitateľovi zmysel.	Esej nie je kontinuálny text (úvod, jadro a záver).
Vysoká úroveň reflexie.	Nízka úroveň reflexie.
Dostatočný počet použitéj odbornej literatúry.	Nedostatočný počet použitéj odbornej literatúry.



Argumentačné eseje sme využívali aj na predmete sociálna práca so staršími ľuďmi. Študenti druhého ročníka magisterského štúdia si vyberali tematické celky z oblasti sociálnej gerontológie, resp. sociálnej práce so staršími ľuďmi, pričom súčasťou celkového hodnotenia boli tri časti: vedomostný test v rozsahu tém zadanych pre daný predmet, ďalej praktická aplikácia témy, ktorú si dvojica študentov vybrala – napríklad témy: adaptácia starších ľudí na pobyt v ZSS s celoročným pobytom, alebo špecifiká práce s osobami trpiacimi Alzheimerovou chorobou, canisterapia v práci so staršími ľuďmi a iné. Študenti obvykle využívali powerpointové prezentácie, v ktorých oboznámili svojich kolegov a kolegyne (spoluziakov) so základnými poznatkami dostupnými pre danú tému, na to nadväzovali rôzne cvičenia vo forme osemsmerníkov, vedomostných testov či krížoviek, ktoré pomohli k upevneniu vedomostí. Záver seminárov patril rôznym filmovým ukážkam – dokumentom, spravodajským informáciami dokresľujúcim spoločenskú realitu v danej problematike. Tretia časť súhrnnej známky z disciplíny Sociálna práca so staršími ľuďmi pozostávala z hodnotenia za argumentačnú esej. Študenti sami formulovali témy esejí, aby boli nútení kriticky myslieť a zároveň naformulovať tému tak, aby sa dala vyargumentovať. Uvádžame niekoľko príkladov: Spomienky ako cesta k človeku s Alzheimerovou chorobou, Dar rokov (život má zmysel v každom veku), Sociálny pracovník ako barlička istoty pre starších ľudí, So psom je život krajší a pod. Implementácia akademických esejí do procesu vzdelávania predpokladá detailné preštudovanie a objektívne vyhodnotenie kvality

akademickej esej vysokškolským pedagógom. Napriek časovej a energetickej náročnosti tohto procesu v systéme povinností a úloh pedagógov vysokých škôl (veda, výskum, prax, projekty a i.) považujeme túto formu za efektívnu a užitočnú nielen vo vzťahu k študentovi a k jeho odborným kompetenciám, ale i vo vzťahu k občianskej spoločnosti (formovanie vlastného stanoviska s odbornou argumentáciou a identifikácia iných názorových prúdov). Tento príspevok vnímame ako jeden z impulzov k odbornej diskusii týkajúcej sa využívania efektívnych foriem a metód vzdelávania v odbore sociálna práca.

Zoznam literatúry:

HROZENSKÁ, M., LULEI, M. **Esej a jej miesto vo vysokoškolskom vzdelávaní študentov a študentiek sociálnej práce.** In *Sociálna práca / Sociálna práca*. 2012. roč. 12, č. 2 (2012), s. 162–164.

MATTOVÁ, I., PLESCHOVÁ, G. (Eds.). **Ako kvalitne učiť?** Bratislava: AKO, 2007.

SKALKA, J., a kol. **Prevenencia a odhaľovanie plagiátorstva.** Nitra: UKF, 2009.

www.learnwithus.southampton.ac.uk/academicSkills/pdfs/posing_the_question.pdf. [on-line] [07-02-2012]

www.ecu.edu.au/CLT/tips/docs/essay.pdf. [on-line] [07-02-2012]

http://is.muni.cz/do/rect/el/estud/praf/js11/ppv11/web/fi/pdf/ppm/struktura_akad_esaje.pdf. [on-line] [08-02-2012]



Individuální interpretace pojmu odpovědnost u street-level byrokratů na oddělení sociálně-právní ochrany dětí a jejich vliv na rozhodování

Individual Interpretation of Responsibility and Accountability by Street-Level Bureaucrats Providing their Service at Municipality and their Impact on Decision Making in Child Care

Jan Kaňák

Mgr. et Bc. Jan Kaňák vystudoval magisterský stupeň v oboru sociální práce a bakaláře ve dvouoboru psychologie/genderová studia. Pracuje jako sociální pracovník na Lince bezpečí. Dříve pracoval v nízkoprahovém zařízení pro děti a mládež. Spolupracoval s MÚ Nový Bor na pobytech pro klienty a klientky OSPOD. Je frekventantem systematického výcviku v Gestalt terapii.

Abstrakt

Odpovědnost se ukazuje jako důležitý pojem nejen praxe, ale i výzkumu v sociální práci. Jako takový však zůstává poměrně mnohoznačný a není jednoduché jej interpretovat. Tato stať nejprve předkládá základní definování pojmu odpovědnosti, stejně jako model odpovědnosti využitý pro analýzu získaných dat. Kromě deskripce odpovědnosti se zaměřuje na to, jak pracovníci popisují vliv odpovědnosti na jejich rozhodování. Výzkum byl realizován na MÚ Kytkovice. Bylo využito kvalitativního rámce a data byla tvořena polostrukturovanými rozhovory. Jako zásadní pro praxi rozhodování se ukázalo rozdělení klientů na tzv. technické a tzv. se vztahem, k nimž se pojí odlišný druh odpovědnosti.

Klíčová slova

odpovědnost, rozhodování, dilema, OSPOD, dítě, struktura odpovědnosti

Abstract

Responsibility is important term not only for social work practice but also for social work research. This notion remains rather vague and not easy to interpret it. This paper presents the basic definition of the concept of responsibility as well as a model for analyzing the collected data. In addition, description of responsibilities also focuses on how workers describe the impact of responsibility on their decision-making. Research was conducted at Kytkovice municipality. It was used qualitative research framework, specifically semi-structured interviews. As an essential practice for decision making proved distinction between clients. Workers called clients to distinguish between “technical” and “related”. This distinction has relationship to different kind of responsibility.

Keywords

responsibility, accountability, decision making, dilemmas, child, structure of responsibility, state child care



Úvod

Tato stat¹ se zaměřuje na individuální interpretaci pojmu odpovědnosti a na to, jak pracovníci² OSPOD MÚ Kytkovice vnímají, že tato ovlivňuje jejich rozhodování v rámci profese. Cílem práce je zmapovat individuální interpretace odpovědnosti, s ohledem na navržený analytický model, a pak také poukázat, jak takovéto definování může vstupovat, podle pracovníků, do procesu rozhodování. Je zřejmé, že bude nutné vymezit nejen pojem odpovědnosti, ale také pojmově uchopit proces rozhodování se. Výzkum jako takový probíhal s respondentem a respondentkami, kteří pracují v rámci oddělení sociálně-právní ochrany dětí na MÚ Kytkovice³.

Definování odpovědnosti

Odpovědnost jako taková je důležitou součástí etické stránky profese sociální práce (Banks, 2001), nicméně je mnohoznačně a nejasně chápána (Fong Leung, 2008; Walker, 2002). Obecné definování odpovědnosti by záleželo na tom, prizmatem jakého oboru na ni budeme nahlížet. Na jedné straně ji můžeme chápat jako integrální součást života jedince (Frankl, 1996), nebo jako koncept, který byl využit k normalizaci nerovného postavení mužů a žen (Littlewood, 2004). Je pak zřejmé, že směry sociální práce vycházející spíše z psychotherapeutické tradice budou odpovědnost pojímat jinak než směry, které budou akcentovat genderové hledisko současné společnosti. V rámci této práce budu vycházet z konstruktivistického pojetí žitého světa. Věřím, že „proces osobních konstrukcí [...] ovlivňuje veškeré vnímání světa jednotlivcem“ (Butt, Peterson, 2005: 803).

Tento přístup ovšem nezbavuje potřeby odpovědnost předběžně vymezit. Při definování vycházím z prací Lipskyho (1980) a Mulgana (2000), jejichž pojetí se kryje i s uchopením odpovědnosti v novějších textech (např. Martin, Frahm, 2010). Takové pojetí odpovědnosti vychází z konceptu street-level byrokracie, který zároveň využívám pro definování rámce rozhodování. Základně tedy můžeme definovat odpovědnost *jako schopnost a nutnost odpovídat se před druhými nebo před sebou samým za rozhodnutí a aktivity, které jedinec realizoval. Přičemž ono odpovídat se v sobě nese jak nutnost nést následky, tak schopnost umět vysvětlit, z jakého důvodu jedinec postupoval tak, jak postupoval*.

Navážeme-li na Klusoně (2004), je potřeba rozlišit odpovědnost obecnou a profesní, s tím, že odpovědnost profesní je vázána na výkon zaměstnání. Obvykle začíná se započatou prací s klienty a končí s uzavřením spolupráce. Pro některé autory (např. Mattison, Jayarante, Croxton, 2002) ale zůstává otázkou, kdy vlastně klient přestává být klientem pracovníka. Zda se tomu tak stane ihned po ukončení spolupráce, po nějaké době od jejího ukončení, či zda je jako klient, se všemi důsledky, které se týkají i odpovědnosti, chápán stále. Autoři si ve svém textu nekladou za cíl odpovědět na to, co je vhodnější přístup k ukončování spolupráce, a stejně tak i já se přidřím tohoto konstatování.

Teoretické modely odpovědnosti

Odpovědnost jako taková prošla podle Walkera (2002) svým historickým vývojem, a to v závislosti na obecné společensko-politické situaci. Walker (2002) tvrdí, že liberální a neoliberální teorie (viz např. Larner, 2000; Seidman, 1983), které daly vzniknout akcionářskému a kontraktuálnímu modelu odpovědnosti, vycházejí z předpokladu státem neregulované domluvy mezi zainteresovanými aktéry. Zatímco v rámci prvního z nich je odpovědnost otázkou těch, kteří službu poskytují, a těch, kteří ji platí, v modelu kontraktuálním se počítá i se zapojením klientů služeb. V takovém pojetí by odpovědnost byla zahrnuta do smlouvy mezi jednotlivými subjekty. Bylo by nicméně nutné uzavřít smlouvy tři, a to jednak mezi plátcem služby a poskytovatelem, mezi poskytovatelem a klientem a také mezi klientem a plátcem služby. Na okraj dodávám, že právě tento model by byl zajímavý pro reflektování současného stavu uzavírání smluv o poskytnutí sociálních služeb podle zákona o sociálních službách (č. 108/2006 Sb.).

Sociálně-demokratický model se oproti výše zmíněným vymezuje v tom předpokladu, že je nutné vztahy trhu regulovat. K tomu má sloužit možnost občanů odvolat ty, jež zvolili do určitých pozic, a kteří jsou tím pádem těmto voličům odpovědní. Problém nastává tam, kde je důvodem mandátu nikoliv volba voličů, ale expertní znalost (jako v případě sociálních pracovníků). Aby bylo možné se dovolat odpovědnosti i v těchto případech, vznikl institut veřejných ochránců práv (Walker, 2002). Můžeme tedy říci, že v rámci tohoto modelu jsou pracovníci odpovědní všem občanům, kteří se mohou dovolávat práva po přešetření postupů práce.



Poslední model teorie asocianismu je „založen na konstrukci komunitní reality skrze [...] decentralizování moci“ (Walker, 2002: 69). Vychází z předpokladu, že odpovědnost za důležitá rozhodnutí by měla nést celá komunita, nikoliv jednotlivec. Sociální pracovníci jsou pak odpovědní za své činy komunitě, ve které pracují (Walker, 2002). Otázkou z mého pohledu zůstává, kdo určuje, co je a co není důležité rozhodnutí.

Mulgan (2000) v souvislosti s popisem a uchopením odpovědnosti konstatuje, že je odpovědnost chameleonu podobný pojem. Podle autora je velmi obtížné ji pozorovat a zkoumat, protože nemá jasné kontury a pod různými úhly se jeví různě, proměňuje se. Podle toho, k jakému teoretickému pozadí odpovědnost postavíme, podle toho se nám bude vyjevovat její obsah a struktura. I v návaznosti na tezi Mulgana (2000) je možné uvažovat o problematičnosti využití výše zmíněných modelů odpovědnosti, a to proto, že odrážejí politický rámec, v němž byly formulovány. Proto by nemusely odpovídat tomu, jak si odpovědnost vykládají jednotliví komunikační partneři (respondenti). Navrhl jsem z tohoto důvodu Analytický model odpovědnosti, jenž vznikl reflektováním faktorů odpovědnosti tak, jak jsou pojímány v odborných textech⁴ zaměřených na téma odpovědnosti.

Analytický model odpovědnosti

Jakkoli se může předběžná definice zdát poměrně málo komplikovaná, výzkumy z posledních let (např. Fong Leung, 2008; Martin, Frahm, 2010; Mulgan, 2000) ukazují, že tomu tak není. Zatímco Martin a Frahm (2010) mluví o dvoufaktrovém modelu odpovědnosti (kdo je odpovědný komu a za co⁵), navrhuji s ohledem na dále zmíněné studie model, který je složen z faktorů pěti.

Faktor míry odpovědnosti definuje to, jak moc jedinec přebírá odpovědnost. Fong Leung (2008) sumarizuje názory na tuto otázku a předkládá dva základní přístupy pohledu na danou problematiku. Odpovědnost je buď tzv. digitálně pojata, kdy jednotlivé subjekty odpovědnost mají v plné míře nebo ji nemají vůbec, nebo je možné chápat odpovědnost jako škálu, kdy platí, že „můžete být více či méně odpovědní, a to v rozdílných časech a na rozdílných místech jinak“ (Hayllar, 2000, in Fong Leung, 2008: 533). V prvním případě tak pracovník (či jiný subjekt) přebírá nebo nepřebírá odpovědnost za danou část (spolu)práce, a to, zda

se, bez ohledu na kontext. V případě druhém je právě kontext tím důležitým, co spoluurčuje míru odpovědnosti jednotlivých subjektů.

Faktor externality/internality zase definuje, ke komu je ten který subjekt (v našem případě pracovník či pracovnice) odpovědný. Zda k nějaké vnější autoritě, která jej může nějakým způsobem penalizovat či ocenit za to, jak jedná, či zda se jedná o odpovědnost vnitřní, pocítovanou, kde si jedinec sankci či ocenění ukládá sám. Interní odpovědnost se váže na pocity jednotlivce (Mulgan, 2000).

Faktor pole odpovědnosti definuje, kdo je odpovědný za určité jednání či rozhodnutí. Fong Leung (2008) prezentuje model, který by se dal označit jako model centrováný na pracovníka, a to z toho důvodu, že je to pouze pracovník, který je za práci odpovědným k různým subjektům, přičemž tyto subjekty k němu odpovědné nejsou. Na druhé straně stojí model, který chápe klienta, a pouze klienta, jako odpovědného za to, co se je týká (Stepney, 2006). Třetí popsanou variantou tohoto faktoru je model sdílené odpovědnosti, kde je odpovědnost konstruována ve vzájemné interakci pracovníka a dalších osob či institucí. Na jednu stranu jsou to pracovníci, kteří jsou odpovědní k dalším subjektům, ale i tyto subjekty mají odpovědnost k pracovníkovi (Evans, Harris, 2004; Strier, Vinaymin, 2009). V rámci tohoto přístupu by pak bylo také možné mluvit o tzv. mostech odpovědnosti, po nichž je v rámci komunikace odpovědnost vymezována (Barrett, 2001). Brodtkin (1997) ovšem tvrdí, že jasnému rozdělení odpovědností často brání podvojná pozice pracovníků, kteří jednak pomáhají a zároveň jsou agenty kontroly státní moci.

Faktor subjektů odpovědnosti odkazuje k tomu, kdo všechno je zahrnut do odpovědnosti v rámci profese, zda je to subjekt, jehož pohledem se na odpovědnost díváme, a zadavatel (plátce) jeho práce, či zda jsou do pole odpovědnosti zahrnuty ostatní subjekty, např. veřejnost, kolegové a kolegyně, či komunita, v níž je služba realizována (Bruton, van der Broek, 2009; Lipsky, 1980; Mulgan, 2000; Salomon, 2001; Walker, 2002). V modelu opravárenských služeb (Goffman, 1991, in Musil, 2004: 66) se zdá daná otázka poměrně jednoduše zodpověditelná: klient očekává od pracovníka, že eticky odpovědným způsobem opraví „špatně fungující vlastnictví klienta“ a za tuto službu pak pracovníkovi také zaplatí. V institucích pomáhá



hajících profesí se celá situace komplikuje. Kromě toho, že není možné odlišit „vlastnictví“ od klienta (Goffman, 1991, in Musil, 2004), není také zřejmé, kdo je vlastně zadavatelem poskytované služby (Salomon, 2001), zdali klient, který služby často neplatí či je platí zčásti, anebo ten, kdo je plátcem služby⁶. Salomon (2001) nabízí odpověď, že by pracovník měl být primárně odpovědný tomu, kdo jej platí. Nakolik lze s touto tezí souhlasit, je zřejmě otázkou různorodých přístupů k cílům a funkcím sociální práce obecně.

A konečně je to také faktor objektů odpovědnosti, který analyzuje, k čemu se odpovědnost jednotlivých subjektů váže. Zda k výsledku spolupráce, či k procesu, anebo k nastavení podmínek výkonu profese (Bardach, Lesser, 1996; Kluson, 2004).

Je zřejmé, že se jednotlivé faktory mohou potenciálně překrývat. Domnívám se, že je i tak užitečné je takto vymezit a umožnit například definování sdílení či naprostého uchopení či neuchopení odpovědnosti (faktor míry odpovědnosti) a následně se věnovat tomu, které subjekty se k odpovědnosti pro pracovníky pojí. Stejně tak nemusí být zřejmé z pouhého výčtu toho, ke komu se pracovník cítí odpovědný, zda se jedná o odpovědnost externí, nebo interní. Model je přiblížen v následujícím grafickém shrnutí.

Obr. 1. Základní přehled pětifaktorového modelu odpovědnosti

název faktoru	základní charakteristika	varianty naplnění
míra odpovědnosti	sdílení nebo absolutní nesení, či odmítnutí nesení odpovědnosti	digitální pojetí (odpovědnost nese, či nenese toliko daný subjekt) škálové pojetí (odpovědnost sdílí více subjektů zároveň, proměňuje se kontextem)
externalita/internalita	odpovědnost pracovníka k vnějšímu subjektu, či k sobě	externalita (odpovědnost vztáhnutá k jiným) internalita (odpovědnost vztahovaná k sobě)
pole odpovědnosti	na koho je odpovědnost zaměřená	model centrováný na pracovníka (výhradně on pak nese odpovědnost) model centrováný na klienta (případně jiný subjekt, který je pak výhradně odpovědný) model sdílené odpovědnosti (odpovědnost nesena více subjekty)
subjektů odpovědnosti	kdo všechno je vztahen k odpovědnosti	konkrétní vyjmenování vztahujících se subjektů (vedení, neziskové organizace, soudy atp.)
objektů odpovědnosti	za co je odpovědnost viděna	za proces spolupráce (jaké volí techniky práce, metody, varianty atp.) za výsledek (jaké je životní situace klienta po ukončení spolupráce či intervence) za pracovní podmínky a jejich změnu

Rozhodování

Ani rozhodování není pojmem či konceptem, který by bylo možné chápat jednotně. Stejně jako o odpovědnosti se o něm mluví jako o zásadním (Janebová, 2010). Právě Radka Janebová (2010: 20) ve své disertační práci chápe rozhodování se jako „proces, při němž lidé konstruují či volí více variant, o kterých uvažují, a posléze činí volbu mezi tímto předvýběrem. [...] Rozhodující se osoba si tedy selektivně může vytvářet určitý arzenál možností, které bude brát v úvahu, a následně vybírá jednu z nich.“ Proces rozhodování rámuje také do teorie street-level byrokracie, z níž vyšla definice odpovědnosti.

Výzkumy z oblasti byrokratů první linie jasně ukazují na to, že jsou to právě ti pracovníci, kteří přímo pracují s klienty, kteří mají rozhodující pozici pro faktický dopad různých politik (Hjörne, Juhila, Van Nijnatten, 2010), a že právě oni mají poměrně velkou volnost v rozhodování se, jak se zachovat při konkrétní práci s klienty (Evans, 2011; Lipsky, 1980; Musil, 2004). Nelze ovšem tvrdit, že by ve svém rozhodování nebyli tito pracovníci ničím ovlivněni. Jsou limitováni podmínkami výkonu jejich profese, které určuje zákon a další předpisy, ekonomika dané oblasti a míra moci managementu (Dunér, Nordström, 2006). Scott (1997) vidí jako rozhodující faktory charakteristiky klienta, charakteristiky organizace a charakteristiky pracovníků.

Samotný proces rozhodování je možné vidět jako posloupnost sedmi kroků: kontext rozhodování,



participace klienta, jednání s participanty, zapojení jak kognitivního zhodnocení, tak emocí. Dále pak zvážení rámce situace rozhodování, volba možnosti z dostupných alternativ a konečné zhodnocení zvoleného postupu (O'Sullivan, 1999, in Janebová, 2010). Pokud má být rozhodování vyvážené, je potřeba vzít v potaz kromě kontextu rozhodování a pomáhající intervence i rizikové a protektivní faktory jak známé z minulosti, tak ty, jež lze potenciálně očekávat. Důležité je také řádné a kvalitní posouzení životní situace klienta a jeho rodiny (Crea, 2010; Navrátil, 2007).

V sociální práci (a nejen v ní) jsou pracovníci často nuceni rozhodnout se v krátkém časovém úseku. Pro tyto případy postulují Iserson (2011) dva kroky k rozhodnutí se. V prvním se má pracovník zamyslet, jestli už někdy podobnou situaci rozhodoval, s tím, že měl možnost zvážit všechny potřebné okolnosti a vhodně a eticky správně se rozhodnout. Pokud ano, má na současnou situaci vztáhnout rozhodnutí z minula. Pokud ne, má si postupně klást tři testy. Test nestrannosti (zda by postupoval stejně, kdyby byl klient on), univerzality (zda by tak postupovali i jeho kolegové) a ospravedlnitelnosti (zda rozhodnutí pracovníka podpoří jak vedení, tak např. i komunita, v níž působí).

Je také potřeba dodat, že rozhodování jako takové a vůbec profesi sociální práce provázejí dilemata. Přejímám definici Musila (2004) a definuji dilema jako nutnost volit mezi dvěma možnostmi dalšího jednání, které se často vylučují. Dodejme, že rozhodnutí se pro jednu z alternativ není jedinou reakcí na dilema. Pracovníci mohou reagovat tak, že dilema odsunou do pozadí svého zájmu a učiní z něj dilema latentní. Mohou ale také změnit podmínky výkonu profese, aby k danému dilematu nedocházelo (Musil, 2004). Ukazuje se, že odpovědnost hraje při vzniku dilemat důležitou roli, a to v rámci převzetí vlastní odpovědnosti za rozhodnutí (Musil, Nečasová, 2008). Konkrétní způsoby reakcí na konkrétní typ všedních nebo strategických dilemat popisuje Musil (2004).

Pracovníci OSPOD jakožto street-level byrokraté

Pokud zkoumám pojetí odpovědnosti a vliv na rozhodování, pak je nasnadě tento jev zkoumat tam, kde je nějakým faktem zvýrazněn. A právě v rámci orgánů sociálně-právní ochrany dětí, podle mne, k takovému zvýraznění dochá-

zí. A to z několika důvodů. Pracovníci pracují s dětmi a dospívajícími do 18 let, kteří nemají stejná práva a stejnou odpovědnost za svůj život jako dospělí (s nimiž pracovníci OSPOD také pracují). Pracovníci OSPOD mohou převzít odpovědnost za to, co bude s klientem, a navrhnout různá opatření, která by měla zajistit blaho dítěte. Stejně tak se pracovníci pohybují na plose mezi odpovědností státu za řádný vývoj dítěte a odpovědností rodičů za jejich výchovu (Novotná, Burdová, 2007).

Otázkou může zůstat, zda se na pracovníky OSPOD může aplikovat rámec street-level byrokracie, který je v rámci této práce použit pro definování odpovědnosti i rozhodování. Pokud se budeme řídit definicí Lipskyho (1980), jsou v ní sociální pracovníci označeni jako typický příklad byrokratů první linie.

Výzkumná otázka

S ohledem na teoretické zdroje byla formulována hlavní výzkumná otázka a z ní vycházející otázky dílčí. Hlavní výzkumná otázka zní: *Jak se individuální interpretace odpovědnosti u pracovníků MÚ Kytkovice projevuje, podle jejich mínění, v procesu rozhodování při výkonu jejich profese?* Zároveň bylo formulováno 14 dílčích výzkumných otázek, které byly následně operacionalizovány do 35 základních otázek využitých v polostrukturovaných rozhovorech.

Metoda výzkumu

S ohledem na hlavní výzkumnou otázku a otázky dílčí je volena kvalitativní metodologie, a to především proto, že se zaměřujeme na porozumění individuálnímu pojetí odpovědnosti. Zajímá nás toliko to, jak si pracovníci vykládají určité aspekty jejich žitého světa. Právě k tomuto účelu se kvalitativní rámec zdá vhodný (Anastas, 1999; Flick, 2007).

Z možných metod se nakonec jako nejvhodnější ukázala metoda polostrukturovaného rozhovoru, která je charakteristická pokládáním předem připravených otázek, vzešlých z operacionalizace, které jsou v závislosti na průběh interview rozvíjeny otázkami dalšími (Flick, 2007). Jako ideový rámec mi také posloužil koncept chápajícího rozhovoru, který rozvíjí Kaufmann (2010), jakkoli jsem jej nevyužil zcela. Data v rámci rozhovorů byla fixována formou audionahrávky, následně



transkribována do psané podoby. Systematizace dat proběhla formou redukce prvního řádu a následně pak formou kódování, kde bylo využito především existujícího modelu popsaného výše. V souladu s doporučeními, která uvádí Miles a Huberman (1994), byly tyto z teoretického rámce vzešlé kódy doplňovány kódy vzešlými z rozhovorů (z dat). Analýza dat probíhala současně s jejich sběrem a bylo využito metody vytváření trsů, užívání metafor a metody vyhledávání a vyznačování vztahů, stejně jako metody výčtu (Čermák, Štěpániková, 1998; Miles, Huberman, 1994 2006).

Jednotkou zkoumání i jednotkou zjišťování (Žižlavský, 2003) byli pracovníci OSPOD MÚ Kytkovice. Jejich volba byla dána především tzv. gatekeeperem usnadněným přístupem k respondentům. Respondenti pracují na OSPOD MÚ Kytkovice od 1 do 23 let a pracují zhruba s 50 aktivními klienty (rodinami). V rámci vzorku byl zastoupen jeden muž a sedm žen. Pracovníci pracují na městském úřadu, pod který spadá 62 000 osob.

Výzkum byl vnitřně vyrovnán podle postupu Chenail (1998), respondenti byli požádáni o zpětnou validizaci, v rámci výzkumu jsem se snažil o hodnověrnost, bohatost dat, hustotu popisu. Výsledný model byl po datové stránce saturován (Čermák, Štěpániková, 1998). Problematická je práce především s ohledem na triangulaci, které nebylo dosaženo (Bryman, 2008). Z tohoto ohledu není možné uvažovat o analytické generalizovatelnosti výstupů práce (Flick, 2007).

Zjištění I: Odpovědnost jako chameleon sociální práce

Ke konci rozhovoru s Helenou jsem se zeptal, jak se jí dařilo držet se odpovědnosti jakožto pojmu. Helena se zamyslela a pak konstatovala, že *„jsme se k tomu někdy blížili víc a někdy méně. Někdy to prostě bylo víc vidět, někdy méně, prostě to nebylo zřetelné a nějak se to občas maskovalo za ty ostatní pojmy.“* Ale nebylo to jen ono „maskování“, které by připomínalo Mulganem (2000) pojatou odpovědnost jako chameleonu se blížící pojem. I obsah odpovědnosti podle zde předloženého Analytického modelu se v rámci rozhovorů měnil, a to v souladu s tím, jak se komunikační partneři do tématu odpovědnosti nořili více a více⁷. Projevuje se to především na rozporech, které se v rozhovoru objevují. Z počátku hovorů se zdá, že

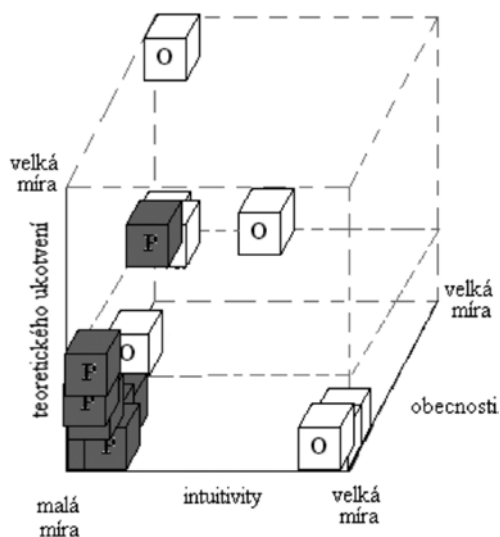
je odpovědnost jednoduchým pojmem, který lze poměrně snadno popsat, a to včetně toho, kdo je vlastně držitelem odpovědnosti. Adam takto ze začátku rozhovoru tvrdí, že *„máme odpovědnost no v podstatě za všechno, za rady, za pomoc klientům.“* Nicméně v průběhu rozhovoru se tato jednoduchost a jistota pomalu rozpouští, relativizuje, a to především v souvislosti s tím, když mluvíme o subjektech a objektech odpovědnosti, když se více zaměřujeme na pocítovanou odpovědnost a na odpovědnost danou zvnějšku výkonem profese. Pak se s Adamem dostáváme k tomu, že *„je tam nějaká odpovědnost ještě tý školy, nebo rodiny“*.

Rámec, který se v pohledu na odpovědnost v rozhovorech změnil, byl z velké části rámcem času. Času nikoliv jen v rozhovoru samotném, ale času na to, reflektovat vlastní praxi. Dana takto konstatovala, že *„ta zodpovědnost vyplývá z časových možností“*. Stejně tak Adam podotýká k spoluodpovědnosti školy a rodiny (viz výše), že *„to té tam nenapadá [...] To tam nemáme v tom zahlcení té práce.“* Tato proměnlivá, chameleónní, povaha odpovědnosti, kdy je složité ji v jasných konturách udržet jako neměnicí se celek, nakonec byla podkladem pro tři žitá pojetí odpovědnosti, o kterých respondenti mluvili a která jsou popsána níže. Zdá se tedy, že je odpovědnost výrazně kontextuální záležitostí, měnící se podle toho za jaké strany se na odpovědnost díváme a jaké aspekty pomáhajících intervencí a profese do zkoumání a rozhovoru zahrnujeme.

Je možné, že tato chameleónní povaha vyrůstá (či se projevuje) v obecném definování odpovědnosti jednotlivými pracovníky. Pokud sledujeme definování pojmu odpovědnosti a pracovní odpovědnosti, vystupují nám z výpovědí pracovníků následující faktory, které tvoří pomyslný prostor odpovědnosti, do něž je možné interpretace zpětně zasadit. Jedná se o faktory (vlastní pojmenování) teoretické zakotvenosti (jak moc je individuální interpretace opřená o teoretické definice), intuitivity (nakolik pracovníci definují odpovědnost jako pojem, který je složité racionálně uchopit, kdy *„víme, co to je, ale jak to říct“* (Běta)) a obecnosti, tedy nakolik je možné definování aplikovat na širokou škálu situací (jak je tomu například při definování odpovědnosti jako nutnosti odpovědět na otázku, proč jsem co udělal).

Obecná odpovědnost pracovníků je v tomto prostoru roztroušena od kombinace velké míry intuitivity a malé míry zakotvenosti a obecnosti až

po velkou míru zakotvenosti a obecnosti a malou míru intuitivity. Prostor obecné odpovědnosti je tak značně heterogenní. Naproti tomu stejný prostor profesní odpovědnosti je více homogenizován (tak jak to naznačuje obr. 2; jednotlivé individuální interpretace jsou znázorněny jako ony krychličky uvnitř prostoru). Nicméně tato homogenita je dána tím, že pracovníci definují profesní odpovědnost pomocí obecného cíle jejich práce, pomocí části jednoho z faktorů Analytického modelu odpovědnosti, a to faktoru objektů odpovědnosti (Bardach, Lesser, 1996). Tedy jako „jednat v zájmu našich nezletilých klientů, udělat všechno [...] v jejich zájmu“ (Cecilie). Projevuje se zde ale to, o čem píše Scott (1997). A to sice to, že pokud pracovníci definují odpovědnost cílem výkonu jejich profese, dochází k rozlišení klientů na dvě skupiny s tím, že jedné je poskytována služba jinak než druhé. Toto rozdělení je provázeno u pracovníků MÚ Kytkovice rozdílným pojetím odpovědnosti, tak jak bude ukázáno dále.



Obr. 2: Individuální interpretace obecné a profesní odpovědnosti v prostoru definice odpovědnosti (P = profesní odpovědnost, O = obecná odpovědnost, bílé vybarvení)

Zjištění II: Žitá pojetí odpovědnosti

Jakkoli je základní definování profesní odpovědnosti pracovníky chápáno více méně jednotně, nelze tvrdit, že by stejně jednotně pracovníci popisovali odpovědnost co do její struktury z hledis-

ka Analytického modelu odpovědnosti. V rámci analýzy dat jsem v datech (tedy rozhovorech) identifikoval tři žitá pojetí odpovědnosti, která se u pracovníků MÚ Kytkovice objevila. S ohledem na jejich charakteristiky jsem jednotlivá pojetí pojmenoval jako pojetí Rychlé praxe, Zaměřeného rozhovoru a pojetí odpovědnosti Zaměřené na proces. Jednotlivá pojetí se navzájem více či méně odlišují z hlediska postulovaného Analytického modelu odpovědnosti. Nejvýrazněji je tento rozdíl viditelný mezi prvními dvěma zmíněnými.

Pojetí odpovědnosti Rychlé praxe je charakteristické tím, že pracovníci vidí odpovědnost „[bud] že ji máme všude, anebo nikde“ (Adam). Tím definují odpovědnost jako digitální pojem (Fong Leung, 2008) právě s tím, že ji buď mají výhradně oni, anebo náleží odpovědnost za situaci klienta čistě někomu jinému. Toto někomu jinému se ale vztahuje na situace, které nesouvisí s výkonem jejich profese, protože jinak pracovníci vidí odpovědnost na sobě, a to „za všechno“ (Dana). Faktor pole odpovědnosti (viz Analytický model odpovědnosti) je naplněn modelem centrováním na pracovníka. Adam k Danině odpovědnosti „za všechno“ dodává: „Ty nějak postupuješ a nefunguje to, tak to bereš jako svoji odpovědnost.“ Tím lépe vystihuje faktor objektů odpovědnosti. Ono všechno v sobě totiž pro pracovníky obsahuje jednak proces spolupráce („nějak postupuješ“) a také výsledek spolupráce („nefunguje to“). Odpovědnost ale existuje podle pracovníků jen do té míry, do které jednají z hlediska předpisů správně, protože když nějak jednají a opatření selže, nevidí to toliko jako vlastní odpovědnost, pokud jejich rozhodnutí bylo z hlediska primární, zákonné roviny odpovědnosti správné. Soudit odpovědnost z hlediska adekvátnosti kroků je potřeba, protože „je [...] problém zjistit oprávněnost stížnosti“ (Běta), pokud nejsou viditelná jasná pochybení v postupu. Běta tím také upozorňuje na to, že v pojetí rychlé praxe se jedná o odpovědnost externí, vztahovanou k možnostem sankce. Jako subjekty odpovědnosti pak vidí školu, policii, nadřízené a soud. Zdá se tedy, že si rychlá praxe bez větší možnosti reflektování a zaměřování se na odpovědnost žádá jasně viditelné aspekty odpovědnosti (ať už ve formě subjektů, či v možnosti jasně poukázat na pochybení).

Pojetí Zaměřeného rozhovoru jasně viditelné aspekty nevyužívá. V prohlubujícím se rozhovoru



a zaměřování se na odpovědnost se ukazují její rozporné prvky s předchozím pojetím. Dana tuto rozporuplnost charakterizuje tak, že *„když se na to dívám rychle, tak ji vidím za všechno tu odpovědnost. A když pak je člověk v klidu a zapřemejšlí, tak zjistí, že to není jen na něm.“* Dana zároveň poukazuje i na to, že k rozvoji pojetí odpovědnosti Zaměřeného rozhovoru je potřeba dialog. V tomto případě je to dialog sám se sebou, neboli ono *„zapřemejšlet si“*. Stejně tak se ale toto pojetí odpovědnosti rozvíjí v rozhovoru s kolegy či na supervizích. Stěžejní (z hlediska tázání se po vlivu na rozhodování) je rozdělení interní (pocitované) a primární (externí) roviny odpovědnosti, které se v odpovědnosti Zaměřeného rozhovoru objevuje. Faktor internalita/externalita (Mulgan, 2000) neovlivňuje to, jak pojetí Zaměřeného rozhovoru vypadá z hlediska dalších faktorů Analytického modelu, ale ovlivňuje způsob rozhodování se o klientovi a případu, tak jak to vyjádřila Cecílie: *„Tak ta míra odpovědnosti je asi jiná, jestli si zachová nějakou tu základní úřednickou zodpovědnost anebo jestli udělá ještě něco plus nad rámec té úřednické povinnosti.“* Dříve než se vlivu na rozhodování budeme věnovat, zaměřím se na další faktory z Analytického modelu. Z hlediska míry odpovědnosti se jedná o škálové pojetí, kdy *„ta intenzita [odpovědnosti] je větší“* (Gábina) anebo menší. Odpovědnost je pro pracovníky sdílená s dalšími subjekty, tedy především s klienty, spolupracujícími institucemi, ale i s vedoucí či kolegy. Jako objekty odpovědnosti vidí jak proces spolupráce s klientem, tak také to, jak spolupráce dopadne, ale jak již bylo řečeno, tato odpovědnost je sdílená s dalšími subjekty. V malé míře mluví i o odpovědnosti za změnu pracovních podmínek a jako svůj úspěch vidí zavedení supervizí, které, kromě jiného, přispívají i k rozvoji modelu zaměřeného rozhovoru.

Rozdělení interní a primární odpovědnosti hraje také roli pro některé pracovníky v tom, že určuje ukončení odpovědnosti z hlediska času. Zatímco u vymezení jejího počátku se pracovníci shodují v tom, že to je od doby, kdy dostanou nový případ tzv. na stůl, její konec je nejednotný. Pro část končí s odložením případu, protože *„cokoliv, co se stane mezi tím a já o tom nebudu vědět, není moje odpovědnost“* (Adam). Pro část ale končí v tuto chvíli jen odpovědnost primární. Cecílie mluví o tom, že odpovědnost *„úředně končí [...] ale myslím, že vůči těm našim*

klientům nikdy nekončí, že pořád jsme v kontaktu. Jsou případy, kdy jsme v kontaktu i po jejich zletilosti.“ Z hlediska primární odpovědnosti přestává mít pro pracovníky klient statut klienta ihned po ukončení spolupráce. V případě rozvinuté interní odpovědnosti platí obrat, který v souvislosti s ukončováním spolupráce použili Mattison, Jayaratne a Croxton (2002), a to sice, že pokud je klient jednou klientem, je klientem navždy.

Poslední ze zmíněných pojetí odpovědnosti, které se v interpretacích objevuje, je **pojetí odpovědnosti Zaměřené na proces**. To je vlastně totožné s pojetím Zaměřeného rozhovoru, ale až do té míry, do které se mluví o odpovědnosti za situaci klienta či výsledek spolupráce. Pokud totiž do nějaké situace vstoupí instituce, pak je to *„vyústění té situace, kdy rodiče něco nezvládli“* (Eva), takže pak za výsledný stav odpovídají právě buď rodiče, nebo dospívající, případně (ale pouze v minimu případů) nějaká další instituce, pokud do případu vstoupí svým rozhodnutím (např. rozhodnutí soudu o ústavní výchově). Tím se do výše popsaného pojetí odpovědnosti vnořuje ještě model zaměřený na klienta (v rámci faktoru pole odpovědnosti navrženého Analytického modelu), který se mísí s modelem sdílené odpovědnosti. Zároveň se v tomto modelu jeví odpovědnost jako něco potenciálně nebezpečného, jako objekt v práci s klientem, který, když je příliš zduřelý, velký, vede ve svém důsledku k poškození na straně klienta, ale i na straně pracovníka. Pro první z nich může *„být k [jejich] neprospěchu, dělat ty věci za [ně]“* (Gábina), druhé zmíněné může přemíra odpovědnosti *„vycucnout“* (Eva).

Zdá se tedy, že odpovědnost působí u některých pracovníků na dvou úrovních, rychlé, základní praxe a hlubšího, ponořenějšího a na uchopení náročnějšího proudu zaměřování se na odpovědnost v dialogu. Jiní pracovníci pak svoji odpovědnost spojují toliko s procesem jejich práce. Dále si přiblížíme to, co se ukazuje jako důležité s ohledem na proces rozhodování, a to rozvoj interní odpovědnosti a přiřazení klienta buď do kategorie klient se vztahem, či do kategorie technický klient. Poukáží na to, že rozlišování mezi klienty, které je typickou reakcí vyrovnání se s náročnými podmínkami výkonu profese (Lipsky, 1980), provází také rozlišené pojetí odpovědnosti.



Zjištění III: Vztahovost, technicita a rozhodování

Pokud je pro rozvoj interní odpovědnosti důležité, zda se pohybují pracovníci na rovině technicity, nebo vztahovosti směrem ke klientovi (oba pojmy používali v rozhovorech někteří respondenti, proto jsem se rozhodl tyto dva druhy vztahu s klienty pojmenovat právě takto), je nasnadě se ptát, co ovlivňuje zařazení si klienta do jedné nebo druhé kategorie. Běta v rozhovoru mluví o tom, že *„ty, který nás méně potřebujou, tak tam se jim věnuje [...] menší odpovědnost“*. Poukazuje tak na první z faktorů, který je možné pojmenovat jako faktor složitosti případu. Zde je pro pracovníky důležité, jak je na tom klient z hlediska *„různý startovní čáry“* (Helena), tedy z hlediska toho, jak je jeho situace zátěžová, náročná.

Jenže to, že klient potřebuje pomoc pracovníků, ještě nutně nevede k rozvoji interní odpovědnosti. Cecílie v rozhovoru poukazuje na důležité podmínky rozvoje interní odpovědnosti, protože ta se rozvíjí u těch klientů, u *„kterých má smysl se snažit“*. Pokud klienti *„o tu pomoc stojej [...] tak něčemu věnujete více energie. A když třeba víte, že s někým nebudete, tak udělám, teda já, jen to základní.“* Reakce na nabízenou pomoc je pro pracovníky velmi důležitá, protože *„nechat kopat do podané ruky, to už pak nejde“*. To, že pracovníci mohou preferovat klienty, kteří příznivěji reagují na jejich pomoc, je teze, kterou zmiňuje již Lipsky (1980) a již v českém jazykovém kontextu představuje Musil (2004). Pokud se přidržíme výkladového rámce street-level byrokracie, je zajímavým zjištěním, že pracovníci nenaplnují kategorii „sociálně potřebného klienta“ (Lipsky, 1980: 109) tím, zda bude po úspěšné intervenci přínosnější pro společnost, ale spíše tím, jak si oni v rámci organizace představují potřebného klienta, kde pro respondenty platí, že čím je na tom klient hůře po sociální stránce, tím více odpovídá potřebnému klientovi. Zůstává jen otázkou, zda tato jejich představa odpovídá „zavedenému a ve společnosti rozšířenému obrazu klienta“ (Musil, 2004: 82), či nikoliv.

Posledním je pak faktor délky času, kdy s rostoucí dobou spolupráce roste šance na rozvoj interní odpovědnosti, protože *„na začátku je ta odpovědnost ta základní a pak se to až rozvíjí nebo nerozvíjí tím časem“* (Helena). Ten se tedy zdá být obecným pro možnost rozvoje hlubšího vztahu a jako takový je spíš předpokladem rozvoje interní odpo-

vědnosti, v případě, že pracovníci hodnotí klienta jako sociálně potřebného nebo jako vhodně reagujícího na intervenci.

Pokud se u pracovníků pro rozvoj interní odpovědnosti ukazuje jako stěžejní faktor hodnocení klienta (který může být doplněn jakýmkoliv dalším ze zde zmíněných), funguje logika mechanismu následovně: pracovník zhodnotí klienta, podle toho se u něj začne nebo nezačne rozvíjet interní odpovědnost a to následně ovlivní proces rozhodování (viz dále). V případě, že je pro pracovníky důležitý pouze faktor složitosti případu, či jinak řečeno sociální potřeby klienta, pak dochází k variantě současného rozvoje jiného způsobu rozhodování a interní odpovědnosti. Na začátku spolupráce je tak zhodnocení faktoru složitosti případu. V návaznosti na to, zda pracovník posoudí situaci klienta jako složitou a náročnou, či nikoliv, dochází (případně nedochází) k současnému rozvinutí interní odpovědnosti a jiného procesu rozhodování.

Práce a proces rozhodování s klienty, které si pracovníci zařazují jako technické, se odehrává na primární rovině odpovědnosti. Nelze říci, že by komunikační partneři hodnotili proces rozhodování i práci celkově jako hůře provedenou nebo jako zanedbávání klientů (posoudit, zda to tak je, nebo není, není v možnostech použité metody výzkumu – viz Závěr). Pracovník pak, podle nich, dělá *„ty kroky, které jsou podle zákona“* (Adam) a jakékoliv *„poskytování té nádstavby na tu základní rovinu“* (Františka) se pak neděje. Zatímco když pracovník chápe klienta jako klienta se vztahem, pak *„tomu prostě věnujete víc energie“* (Cecílie).

Jak se ale konkrétněji mění proces rozhodování? Zdá se, že rozdíly vystupují na rovinách nutnosti rychlého rozhodnutí, zvažování počtu alternativ, zvažování radikálních rozhodnutí (jako je to u navržení ústavní výchovy, obecně odebrání z rodiny) a vznik dilemat. Je potřeba předsadit bližšímu zkoumání to, že se pracovníci shodují na faktu, že pokud je v rámci určité situace pouze jedna možná varianta, pak, logicky, bez ohledu na interní nebo primární odpovědnost, jednají všichni pracovníci stejně. Nicméně z hlediska zmíněných rovin jsou postupy v rámci interní odpovědnosti odlišné od roviny odpovědnosti primární.

To, že pracovníci do rozhodování u klientů se vztahem dávají více energie, se projevuje na tom, že pokud se musí rozhodnout rychle či obecně něco rychle vyřešit, pak pracovník proklamuje,



že se „klidně přerazím, kdežto v tom druhým případě [...] nebudu tolik dělat“ (Cecílie). Pracovníci nemají takovou tendenci odkládat rozhodnutí. Přičemž je znovu potřeba poukázat na to, že odkládání rozhodnutí nevidí pracovníci jako případ a klienta, a tím i je samotné, ohrožující. S tím také souvisí to, že pokud pracovníci pociťují ke klientovi interní odpovědnost, pak zvažují více variant a přemýšlejí, co jiného by ještě bylo možné udělat, aby nebylo nutné navrhnout radikálnější řešení. Pro většinu pracovníků je to neproblematická praxe (soudě podle průběhu rozhovoru a reakcí pracovníků). Nicméně Gábina upozorňuje na to, že pak takový přístup může vést k tomu, že už jsou ostatní alternativy „přečerpány a bylo by lepší zasáhnout“, a přesto pracovník může hledat jinou variantu, jak rozhodnout. Tedy zatímco rozhodování na primární rovině odpovědnosti bylo nepojmenované a s opatrným respektem nahlíženo jako potenciálně problematické (právě oním zdůrazňováním toho, že to není „odfláknutí práce“ (Helena)) a vyzdvihováno bylo spíše interní pojetí odpovědnosti, Gábina zvyrazňuje jeho rizikový aspekt.

Se vznikem dilemat je to poněkud komplikovanější. Musil s Nečasovou (2008) poukazují na to, že pro vznik dilematu je potřeba přijetí odpovědnosti za rozhodnutí. S ohledem na zjištění tohoto výzkumu je potřeba doplnit, že se jedná o odpovědnost interní. Respondenti mluvili o tom, že pokud se jedná o klienty se vztahem, pak situace častěji vnímají jako dilematické, jsou pro ně provázeny nepříjemnými pocity ohledně rozhodnutí a rozhodování mezi dilemativami sami pojmenovávají a chápou jako dilematické. Takto například Eva mluví o tom, že když „je ta rodina předurčená, bohužel, aby to dopadlo stejně, tak tam to dilemma není“. V Evině výpovědi se pro rozvinutí interní odpovědnosti objevuje jako důležité to, jak klienti reagovali a reagují na nabízenou pomoc. Pokud se interní odpovědnost nerozvine (jak u „předurčené rodiny“), pak nevzniká dilema spojené s tím, zda zasáhnout do rodinného systému nějak důrazněji (např. umístěním dítěte do dětského domova). Nicméně není tomu tak nutně vždy a někdy vystoupí dilema před pracovníky tehdy, když je situace opravdu hodně závažná a pracovníci ji vnímají jako potenciálně nebezpečnou při špatném rozhodnutí. Stále ale platí, že je pro ně více závažné se rozhodovat, pokud vstupuje nutnost se rozhodnout do situace klienta se vztahem (tedy toho, k němuž se buduje interní odpovědnost).

Je velmi složité hodnotit, jestli vede interní odpovědnost k lepší praxi, k uvážlivé pomoci, tak jak o ní mluví Laan (1998), či zda může vést k přepečování klientů, k přebírání odpovědnosti, k menší citlivosti k potřebě radikálního řešení. Lze hypoteticky vyvodit, že správné vyvážení interní a primární odpovědnosti by mohlo být vodítkem dobré praxe, ale jedná se zde toliko o předpoklady, o nezodpovězené hypotézy v Kaufmannově (2010) smyslu.

Závěr

Výzkum zaměřený na individuální interpretace odpovědnosti a jejich vliv na rozhodování (a to podle posouzení samotných pracovníků) se orientoval na zjištění obojího v rámci oddělení sociálně-právní ochrany MÚ Kytkovice. S ohledem na to, že jsou téma a samotný pojem poměrně komplikované a v českém jazykovém i odborném kontextu málo prozkoumané z jiné než právní stránky, nekladl jsem si v rámci výzkumu za cíl vystavět model vlivu odpovědnosti na rozhodování, který by byl podoben, co do detailů, hotové, zkolaudované stavbě. Model se měl spíše podobat hrubé stavbě, kde jsou hotovy zdi a základně naznačená elektrika, voda a další, aby bylo na čem stavět. Spíše se jednalo o model odpovědnosti z hlediska případu. Nejedná se tedy o jakousi mikrorovinu konkrétních interakcí klientů a pracovníků.

Pro respondenty nebylo problematické nadefinovat profesní odpovědnost. Nicméně zde má jednotné pojetí odpovědnosti svou hranici. Dále se ukázalo, že v praxi existují tři základní pojetí odpovědnosti, která na ni (včetně rozhodování) mají vliv. Jedná se o pojetí odpovědnosti Rychlé praxe, které lze ve zkratce charakterizovat heslem všechno, nebo nic, kdy pracovníci vnímají odpovědnost za vše, anebo za nic. Ale musí se jednat o odpovědnost viditelnou, navíc za úkony a intervence, které jsou dané zákonnými požadavky. Z toho vyplývá i požadavek po viditelnosti u dalších faktorů (např. subjekty odpovědnosti jsou pouze nadřízení a instituce mající významný vliv na praxi pracovníka). Pojetí odpovědnosti Zaměřeného rozhovoru pak vzniká dialogickým zaměřením na téma odpovědnosti (a stejně tak vznikla v rámci výzkumných rozhovorů). V něm se jako zásadní pro proces rozhodování ukazuje rozlišení v rámci faktorů internalita/externalita Analytického modelu odpovědnosti.



Pracovníci totiž popisují v praxi existující interní (pocitovanou) a primární (zákonnou, základní) odpovědnost. Pokud dochází k rozvoji interní odpovědnosti, pak u klientů, které pracovníci chápou jako klienty se vztahem. Na primární rovině odpovědnosti se pohybují u klientů technických. Toto dělení následně ovlivňuje proces rozhodování z hlediska vzniku dilemat, počtu zvažovaných alternativ, nutnosti radikálních rozhodnutí a potřebě rychlého rozhodnutí.

Posledním v rámci rozhovorů se objevujícím pojetím je Zaměřené na proces. Toto pojetí se, co do obsahu faktorů Analytického modelu, shoduje s pojetím Zaměřeného rozhovoru, nicméně s jednou výjimkou. Tou je vnímání odpovědnosti za situaci klientů a výsledek spolupráce. V případě Zaměření na proces pracovníci nevnímají za situaci klienta a výsledek spolupráce odpovědnost, a to proto, že je to klient, který se v interakcích zachoval tak, že to vyústilo v potřebu intervence instituce. Pak, podle pracovníků, kteří toto pojetí sdílejí, není potřeba uvažovat o odpovědnosti za to, jak klientova situace dopadne.

Lze tedy usoudit, že to, jak je odpovědnost interpretována a o jakou se jedná, má vliv na proces rozhodování, a tím pádem i na praxi pracovníků. Posoudit míru důležitosti tohoto faktoru je složité proto, že zaměření výzkumu na odpovědnost bylo spíše slepé k dalším faktorům. Stejně tak je nutné znovu upozornit na to, že se jedná o pracovníky (tedy respondenty) hodnocený vliv na rozhodování. A proto zůstává inspirativní otázkou (kromě mnoha dalších), jak ověřovat, zda to, co pracovníci proklamují, také pak v praxi s klienty žijí. Zdá se ale, že další zkoumání odpovědnosti bude nutně nést také potřebu reflektovat její kontextuálnost (tedy chameleónní povahu), což bude výzkum zřejmě komplikovat.

Pracovníci, se kterými jsem na toto téma hovořil, sami kladně hodnotili přínos rozhovorů pro jejich praxi. Shodovali se na tom, že jsou termínem odpovědnosti obklopeni, ale není jim již zřejmé, co to tedy ona odpovědnost je a jak ji konkrétněji uchopit. Právě navrhovaný analytický model, stejně jako zde prezentované výstupy mohou být využity nejen pracovníky OSPOD MÚ Kytkovice k reflektování vlastní praxe, k hledání odpovědnosti k jednotlivým subjektům a k jejich potenciálnímu křížení se, stejně jako k reflexi rozdílnosti externí (primární) a interní (pocitované) roviny.

Seznam literatury

- ANASTAS, J. W. **Research Design for Social Work and the Human Services**. New York: Columbia University Press, 1999.
- BANKS, S. **Ethics and Values in Social Work**. Basingstoke: Palgrave MacMillan, 2001.
- BARDACH, E., LESSER, C. **Accountability in Human Services Collaboratives**. *Journal of Public Administration Research and Theory*, 1996, roč. 6, č. 2, s. 197–224.
- BARRETT, M. **A Stakeholder Approach to Responsiveness and Accountability in Non-Profit Organisations**. *Social Policy Journal of New Zealand*, 2001, č. 17, s. 36–51.
- BRODWIN, E. Z. **Inside the welfare Contract: Discretion and accountability in State Welfare Administration**. *Social Service Review*, 1997, roč. 71, č. 1, s. 1–33.
- BRYMAN, A. **Social Research Methods**. Oxford: Oxford University Press, 2008.
- BRUTON, J., VAN DEN BROEK, D. **Accountable and Countable**. *British Journal of Social Work*, 2009, roč. 39, č. 7, s. 1326–1342.
- BUTT, T., PETERSON, N. **Constructive Social Work and Personal Construct Theory**. *British Journal of Social Work*, 2005, roč. 35, č. 6, s. 793–806.
- CREA, T. M. **Balanced Decision Making in Child Welfare**. *Administration in Social Work*, 2010, roč., 34, č. 2, s. 196–212.
- ČERMÁK, I., ŠTĚPÁNKOVÁ, I. **Kontrola validity dat v kvalitativním psychologickém výzkumu**. *Československá psychologie*, 1998, roč. 42, č. 1, s. 50–62.
- DUNÉR, A., NORDSTRÖM, M. **The discretion and power of street-level bureaucrats**. *European Journal of Social Work*, 2006, roč. 9, č. 4, pp. 425–444.
- EVANS, T., HARRIS, J. **Citizenship, Social Inclusion and Confidentiality**. *British Journal of Social Work*, 2004, roč. 34, č. 1, s. 69–91.
- EVANS, T. **Professionals, Managers and Discretion**. *British Journal of Social Work*, 2011, roč. 41, č. 2, s. 368–386.
- FLICK, U. **Designing Qualitative Research**. Los Angeles: SAGE, 2007.
- FONG LEUNG, T. T. **Accountability to Welfare Service Users**. *British Journal of Social Work*, 2008, roč. 38, č. 3, s. 531–545.



- FRANKL, V. E. **Lékařská péče o duši**. Brno: Cesta, 1996.
- HJÖRNE, E., JUHILA, K., VAN NIJNATTEN, C. **Negotiating dilemmas in the practises of street-level welfare work**. *International Journal of Social Welfare*, 2010, roč. 19, č. 3, s. 303–309.
- CHENAIL, R. J. **Jak srovnat kvalitativní výzkum do latě?** *Biograf*, 1998, č. 15–16, s. 29–37.
- ISERSON, K. V. **The Rapid Ethical Decision-making Model**. *Cambridge Quarterly of Healthcare Ethics*, 2011, roč. 20, č. 1, s. 108–114.
- JANEBOVÁ, R. **Konstrukce rozhodování v sociální práci z hlediska dilematu, zda zasáhnout, či nezasáhnout**. *Disertační práce*. Brno: FSS MU, 2010.
- KAUFMANN, J.-C. **Chápající rozhovor**. Praha: SLON, 2010.
- KLUSON, V. **Instituce a odpovědnost: k filosofii ekonomické vědy**. Praha: Karolinum, 2004.
- LAAN V. D., G. **Otázky legitimizace sociální práce**. Boskovice–Ostrava: Albert – ZSF OU, 1998.
- LARNER, W. **Neo-liberalism: Policy, Ideology, Governmentality**. *Studies in Political Economy*, 2000, roč. 63, s. 5–25.
- LIPSKY, M. **Street Level Bureaucracy: Dilemmas of Individual in Public Service**. New York: Russel Sage Foundation, 1980.
- LITTLEWOOD, B. **Feminist perspective in sociology**. Harlow: Pearson, 2004.
- MARTIN, L. L., FRAHM, K. **The Changing Nature of Accountability in Administrative Practice**. *Journal of Sociology & Social Welfare*, 2010, roč. 37, č. 1, s. 137–151.
- MATTISON, D., JAYARATNE, S., CROXTON, T. **Client or Former Client?** *Social Work*, 2002, roč. 47, č. 1, s. 55–64.
- MILES, M. B., HUBERMAN, A. M. **Qualitative Data Analysis: An Expanded Sourcebook**. London: SAGE Publications, 1994.
- MIOVSKÝ, M. **Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu**. Praha: Grada Publishing, 2006.
- MULGAN, R. **Accountability: an ever-expanding concept?** *Public Administration*, 2000, roč. 78, č. 3, s. 555–573.
- MUSIL, L. **Ráda bych vám pomohla, ale...** Brno: Marek Zeman, 2004.
- MUSIL, L., NEČASOVÁ, M. **Zvládání nesusoudržných očekávání a morální orientace sociálních pracovníků**. In MUSIL, L., ŠRAJER, J. **Etické kontexty sociální práce s rodinou**. Brno: Albert, 2008, s. 83–105.
- NAVRÁTIL, P. **Posouzení životní situace. Úvod do problematiky**. *Sociální práce / Sociálna práca*, 2007, č. 1, s. 72–85.
- NOVOTNÁ, V., BURDOVÁ, E. **Zákon o sociálně-právní ochraně dětí: komentář**. Praha: LINDE, 2007.
- SALOMON, E. **Kdo je zákazník sociálních služeb**. *Sociální politika*, 2001, roč. 9, č. 2, s. 6–9.
- SCOTT, P. G. **Assessing Determinant of Bureaucratic Discretion**. *Journal of Public Administration Research and Theory*, 1997, roč. 7, č. 1, s. 35–57.
- SEIDMAN, S. **Liberalism and Origins of the European Social Theory**. Los Angeles: University of California Press, 1983.
- STEPNEY, P. **Mission Impossible? Critical Practice in Social Work**. *British Journal of Social Work*, 2006, roč. 36, č. 8, s. 1289–1307.
- STRIER, R., VINYAMIN, S. **Developing Anti-Oppressive Services for the Poor**. *British Journal of Social Work*, 2009, roč. 40, č. 6, s. 1908–1926.
- WALKER, P. **Understanding Accountability**. *Social Policy & Administration*, 2002, roč. 36, č. 1, s. 62–75.
- ŽIŽLAVSKÝ, M. **Metodologie pro sociální politiku a sociální práci**. Brno: MU, 2003.

Poznámky

- Na tomto místě bych rád poděkoval anonymnímu recenzentovi a recenzentce předkládané statě za jejich komentáře k první verzi textu. Stejně tak děkuji Dr. Nečasové za její podporu v průběhu realizace výzkumu.
- Pro přehlednost v textu používám mužský rod. V tomto ohledu pak pro mne generické maskulinum skutečně zastupuje jak muže (pracovníky, klienty, respondenty), tak ženy (pracovnice, klientky, respondentky).
- Konkrétní městský úřad byl anonymizován, stejně jako komunikační partner a partnerky, kteří se na výzkumu samotném podíleli.



- 4 Odborné texty, které byly využity, byly čerpány z elektronických databází odborných periodik (např. *British Journal of Social Work*, *Journal of Social Work*, či *Qualitative Social Work*). Uvědomuji si, že tím je dán limit uchopení odpovědnosti v tomto textu. Je možné, že při čerpání i z neanglicky psaných periodik by obraz navrhovaného Analytického modelu mohl být jiný.
- 5 Dvojfaktorový proto, že autoři tvrdí, že k uchopení pojmu odpovědnosti stačí odpovědět na dvě otázky: Kdo je odpovědný komu? A za co?
- 6 V českém kontextu by se jednalo, v případě sociálních služeb, o rozlišení za-

davatele a uživatele sociálních služeb. V kontextu zákona o sociálně-právní ochraně dětí pak o rozlišení klientů a plátců pracovníků.

7 Zde je nutné podotknout, že jsem se vlastní vliv na formulaci odpovědi respondenta a respondentek snažil minimalizovat tím, že jsem jednak realizoval předvýzkum zaměřený na nenátlakovost a nemanipulativnost struktury a otázek rozhovoru. Že se s respondenty neodchylujeme od praxe, potvrzovali také spontánně tím, že uváděli příklady (samořejmě anonymizované) z vlastní praxe, které ilustrovaly to, o čem jsme mluvili.



Etika a požadavek komplexnosti v sociální práci

Ethic and the Requirement of Complexity in Social Work

Jindřich Šrajcr

Doc. Jindřich Šrajcr, Dr. theol., vedoucí katedry teologické a sociální etiky na TF JCU v Českých Budějovicích. Věnuje se teologicko-etickým otázkám a křesťanské sociální etice.

Abstrakt:

Článek reflektuje význam etiky a požadavek komplexnosti v sociální práci, v návaznosti na úvahy francouzského filozofa Gilles Lipovetskyho o proměnách etického paradigmatu a na souvislostech etiky a zdraví. Zdůrazňuje přitom zvláště v etice sociální práce ne vždy docenovaný význam individuálně etických motivací. Ty se ukazují v kontextu proměn etického paradigmatu jako oslabené. V důsledku toho se dovolává bližšího obsahového vymezení základního principu v sociální práci – pojmu lidské důstojnosti.

Klíčová slova

etika, komplexnost, sociální práce, sociální pracovník, lidská důstojnost, zdraví, zdravotnictví

Abstract:

This article reflects the importance of ethics and the requirement of complexity in social work. It happens in continuity of French philosopher Gilles Lipovetsky (changes of the ethical paradigm) and in connection with ethics and health. The article highlights in particular the importance of individual ethical motivations, which are not always fully appreciated in social work. The individual ethical motivations seem to be weak in the context of the changes of the ethical paradigm. Therefore, the article appeals to more specific content determination of the basic principle in social work – the concept of human dignity.

Keywords

ethics, complexity, social work, social worker, human dignity, health, health care



Úvod

Přes rozmanitost definic sociální práce¹ a možnou názorovou nejednotnost v rámci diskusí nad vymezením jejího předmětu, funkcí či cílů existuje mezi teoretiky sociální práce shoda na potřebě komplexního přístupu k řešení sociálních problémů.² Pokud vidí sociální pracovník situaci v jejím celku, dá se zpravidla předpokládat, že nabídne lepší služby vzhledem k životní situaci potřebného člověka (klienta) nebo rodiny aj. Požadavek komplexního přístupu k sociálním problémům přitom zahrnuje zejména holistický a mezioborový přístup. Sociální pracovník by měl být schopen náležitě diagnostikovat, osvětlit a v rámci hodnotového horizontu zmírnit nebo vyřešit konkrétní potřeby konkrétního člověka či sociálního celku, v návaznosti na oprávněná očekávání sociálního prostředí. Měl by mít zájem o celkové dobro potřebného člověka (klienta)³ a základní odborné znalosti dalších, pro sociální práci relevantních vědních oborů (psychologie, sociologie aj.).⁴ Za hodnotový horizont sociální práce se přitom obecně považuje lidská důstojnost – zdůrazňovaná jsou však spíše lidská práva (jejich aplikace)⁵ – a sociální spravedlnost.

Stručné nastínění problematiky sociální práce a požadavku komplexního přístupu k řešení sociálních problémů ze strany sociálních pracovníků evokuje řadu otázek. Stěžejní je ta, zda lze pouhý odkaz na lidskou důstojnost (lidská práva) a sociální spravedlnost považovat za dostatečné vymezení hodnotového horizontu sociální práce, bez jejich bližšího obsahového vymezení. S ohledem na světonázorovou neutralitu moderního svobodného státu a s ním spojený respekt k základním právům a svobodám jednotlivce se stává toto vymezení, zvláště ve vztahu k lidské důstojnosti, problematickým a obtížně realizovatelným. S ohledem na požadovanou kvalitu sociální práce a její určení je však nevyhnutelné.

Ambicí tohoto článku není nalezení odpovědi na výše formulovanou komplikovanou otázku. Zaměřuje se jiným směrem, i když zůstává ve „stejných vodách“. Má za cíl reflektovat pozici etiky v sociální práci, s ohledem na výše formulované a v sociální práci obecně přijímaný požadavek komplexnosti. Pokouší se o to v návaznosti na úvahy francouzského filozofa Gillese Lipovetskyho (1999) o proměnách etického paradigmatu a na souvislostech etiky a zdraví.

Etika v sociální práci v kontextu proměn etického paradigmatu

Etika je jednou z relevantních či dokonce ústředních věd pro sociální práci. Nemusí to ovšem nutně znamenat, že zainteresovaní (odborná veřejnost, sociální pracovníci aj.) vždy náležitě docenují její význam pro osobitou oblast sociální práce. Etika v sociální práci se totiž nezřídka redukuje na ryze metodicky popsatelné aplikatorní instrumentarium, které má zajistit pokud možno nerušené a poklidné naplnění – ideálně za souladu mezi nastavenými požadavky sociální instituce (státu), osobním přesvědčením sociálního pracovníka a při respektu k osobnímu přesvědčení klienta – očekávaných cílů. V souvislosti s ní se nejčastěji zmiňují etický kodex, lidská práva, etická dilemata a etické teorie. Aniž by měl být jakkoli zpochybněn jejich význam pro kvalitu sociální práce, budiž na druhou stranu jasně řečeno, že etika v sociální práci se nemůže mylně zužovat na tyto eticky relevantní skutečnosti. Problematičnost zmíněných tendencí je možné ozřejmit především na proměnách etického paradigmatu. Dokladují nejen ztrátu zřejmosti etiky a morálky (srov. k tomu např. Ratzinger, 1993: 16–17), nýbrž i důraz na individuální odpovědnost. Ta se však může v praxi stávat, tj. pro hodnotově neukotveného jedince s ochablým vědomím mravní povinnosti, odpovědností neurčitou a neuchopitelnou.

Lipovetskyho pojetí proměn etického paradigmatu

Hovoří-li Lipovetsky (1999) o podobě současné etiky, hovoří o soumraku povinnosti, o bezbolestné etice nových demokratických časů, o postmoralistní etice, o „etice třetího typu“. Poukazuje tím na skutečnost opuštění dřívějšího etického paradigmatu sekularizované laické etiky – orientačně ji lze vymezit začátkem osvícenství až polovinou 20. stol. – a předtím po dlouhé období dominantního etického paradigmatu tradiční náboženské etiky (centrem morálky je Bůh). Především však připomíná opuštění jim oběma bytostně vlastního smyslu pro mravní povinnost, obět a sebeodříkání.⁶ Postmoralistní etika nemá podle něho pro výše zmiňovaný smysl porozumění. Mravní požadavky, včetně požadavku oběti, se relativizují. V postmoralistní kultuře se zdůrazňují subjektivní práva, právo na blahobyt, soukromé a hmotné štěstí. Jsou prezentovány jako svrchovaný cíl suverénního jedince.



Přestože postmoralistní etika podporuje v řadě oblastí společenského života bezbřehý individualismus, rozkládá základní struktury (rodinu) a oslabuje kontrolu člověka nad sebou samým, nelze podle Lipovetskyho obecně hovořit o deintegraci morálních hodnot. Etika se naopak stává jedním z prvořadých témat společenských debat. Nejedná se však podle něho o znovuoživení touhy po návratu k dřívějšímu pojetí („náboženství“) etiky povinnosti. Postmoralistnímu věku vládne, jak říká, „společenská poptávka po přesných limitech, vymezené zodpovědnosti a přísných zákonech, schopných zajistit práva každého jednotlivce, nikoli duch morálního fundamentalismu“ (Lipovetsky, 1999: 57). Prosazuje se podle něho etika bez sebekrize a zatěžujících závazků, duch odpovědnosti, nikoli bezpodmínečná povinnost. „Po bohoslužbách demiurgovské povinnosti ulehčila hodina etického minimalismu.“ (Lipovetsky, 1999: 57.)

Podle Lipovetskyho vykazuje postmoralistní etika nepřehlédnutelnou protichůdnost a povrchnost. Řeč je o „odlehčeném hedomismu“ (Lipovetsky, 1999: 65), o „sentimentální a mediální morálce“ (Lipovetsky, 1999: 156). Prosazovaná kultura štěstí a narcistní individualismus neinklinují podle něho k bezbřehé rozkoši. Podněcují naopak k trvalému úsilí o sebekontrolu a dohled nad vlastním já. Jde však o něco jiného, než na co jsme byli po dlouhá léta v naší kultuře zvyklí. Lipovetsky zdůrazňuje, že „úcta k lidství ve vlastní osobě už není jasným a přesným příkazáním praktického rozumu. (...) Oproti dřívějšku již cílem není ideální ovládnutí vlastních vášní, nýbrž nejlepší využití možnosti.“ (Lipovetsky, 1999: 98, 64.) Poukazuje tím na skutečnost, že zatímco na jedné straně je možné reflektovat oslabování vědomí mravní viny (srov. k tomu např. Šrajer, 2009: 61–68), na straně druhé je člověk pod zvýšeným nárokem usilovat o kvalitní život a zdraví, dosahovat určité obhajitelné podoby před druhými (např. vrstevníky) a společností a nějak se jevit, což nakonec u něho plodí úzkost. Tato úzkost se stává chronickou. Člověka, jak se zdá, trápí nakonec víc než výčitky svědomí deprese, prázdnota a stres (srov. Lipovetsky, 1999: 64–66).

Výše popsany stav etiky a morálního vědomí člověka nejlépe dokresluje současná dominantní role médií na poli etiky či „etické výchovy“. Vedle produkce konzumní zábavy, jak zdůrazňuje Lipovetsky, se dotýkají i dobročinných myšlenek, které prezentují v duchu mediashow. Činí z morálky

slavnost, která dojmá, avšak nepodněcuje povinnost: „Dnes se (morálka) proměnila v občasnou šlechtnost, projevující se toliko při příležitosti velkých lidských tragédií. Hvězdy nahradily mravokárce, místo litaní ctnosti tu máme show, místo pravidelného, monotónního a bezpodmínečného „musíš“ přišly koncerty, dojetí, nedirektivní a dobrovolné humanitární příspěvky.“ (Lipovetsky, 1999: 152–153.)

Ražinovanost mediálních etik je podle Lipovetskyho v tom, že „zbavují jednotlivce špatného svědomí a skryté ho odvádějí od závazku vzájemné pomoci a dobročinnosti.“ (Lipovetsky, 1999: 156.) Připomíná tak, podobně jako i Ratzinger (srov. Ratzinger, 1993: 15–17), že „altruismu éry po skončení povinnosti vyhovuje odstup.“ (Lipovetsky, 1999: 156.) Emoce je víc než zákon, srdce víc než povinnost. „Etika povinnosti byla závazná, zatímco sentimentální etika je zdánlivě svobodná a neznásilňuje individuum žádnými vnějšími, neosobními nebo autoritářskými normami. Odtud paradoxy demokracií zbavivších se žaru povinnosti: čím méně předepsaných norem a zastrahovacích metod, tím více roste síla médií; čím více apelů na osobní odpovědnost a iniciativu, tím se individuální postoje stávají povrchnějšími; čím více se velebí autonomie citu, tím více se šíří heteronomní programování šlechtnosti.“ (Lipovetsky, 1999: 156–157.)

„Legitimizace“ redukování chápání významu etiky v sociální práci

Postmoralistní etika v Lipovetskyho podání nakonec, zdá se, „legitimizuje“ v úvodu článku zmiňované redukování chápání významu etiky v sociální práci. Platí to do té míry, nakolik je jen logickým odrazem současného pojetí etiky a preferovaných postojů v osobním i společenském životě. Nepřehlédnutelně však zpochybňuje možnost náležitého pochopení a dosažení v etice sociální práce proklamovaných cílů, v našem případě požadavku komplexnosti. Problematické je především to, že autonomie jedince povýšená ve svobodné společnosti na kardinální princip má za následek rozpad společenské shody v morálních záležitostech. Lidská důstojnost, která je jejím základním principem, stejně jako i sociální práce se stává nejasnou a mlhavou. Plodí to nakonec nekonečné diskuse o právech jedince (klienta), o jejich rozsahu a konkrétní aplikaci, aniž by se řešil klíčový problém – ztráta smyslu pro morální



povinnost, obět a sebeodříkání. Samo o sobě to ještě nemusí nutně vylučovat osobní ochotu pomáhat, ochotu ke službě. Je však nezřídka zatížena výše zmíněným nezdravým „odstupem“, absencí individuálně etických hodnot (motivací), tedy toho podstatného. Můžeme-li si dovolit parafrázovat slova Josefa Ratzingera, současného papeže Benedikta XVI., dá se říct, že nakolik je profesionální kvalifikace ke službě (sociální práci) zásadní a důležitá, bez hlubokého morálního a náboženského základu ustrne u pouhé techniky a nekoná to, co je lidsky rozhodující (srov. Ratzinger, 1993: 17). Bavíme-li se o etice a o požadavku komplexnosti v sociální práci, nevystačíme si s etickým minimalismem, s povrchností v individuálních postojích.

Etika a požadavek komplexnosti v sociální práci v souvislostech etiky a zdraví

Výše naznačené problematické tendence v chápání významu etiky a požadavku komplexnosti v sociální práci mohou být zvýrazněny i na souvislostech etiky a zdraví, na přístupech lékaře (moderní medicíny) k pacientovi.

Existují rozličné definice zdraví.⁷ Diskutuje se rovněž, zda je zdraví předpokladem života nebo jeho cílem aj. Definice psychického zdraví (psychické nemoci) představuje z odborného hlediska obtíž. Konkrétní určení normality, resp. abnormality (srov. Bondolfi, 2003: 45–46; Viewegh, 1996: 50–51). Jistotu dávají pouze statistiky. V posledních letech počet psychicky nemocných lidí kontinuálně roste.⁸ Připočteme-li k tomu i nárůst chronických onemocnění, která rozvíjející se moderní medicína není s to vyléčit, jsou zde minimálně dvě podstatné otázky: Neexistuje mezi etikou a zdravím, resp. nemocí přímá souvislost? Nezaměřuje se moderní medicína jen na symptomy onemocnění, aniž by reflektovala její příčiny?

Na možnou souvislost mezi etikou a lidským zdravím poukazuje již Masaryk. Zdraví těla i ducha vidí ve střídmosti a mravnosti. Zastává dokonce názor, že nemravný a nemoudrý život vede k předčasné smrti (2002: 16).⁹ Praktický lékař Ctibor Bezděk (1872–1956) uvádí tuto souvislost do lékařské praxe. Na základě vědeckého zdůvodnění významu mravnosti pro zdraví jedince praktikuje novou metodu léčení – etikoterapii (1995, 2000). Podle Vladimíra Vogeltanze – jednoho z jejích současných představitelů – je etikoterapie „diagnostická a léčebná metoda, která se zabývá

hledáním a odstraňováním příčiny onemocnění v nemocných – neetických vztazích.“ (2007: 149.) Zásadní u této metody je komplexní přístup k nemocnému člověku. Je pojímán v celistvosti jako bio-psycho-spirituální bytost. Za primární příčinu všech nemocí a lidských béd je považováno sobectví.

Etikoterapie tím zohledňuje to, co mnohdy, podle kritiků, postrádá současná moderní medicína. Podle nich nejeví zájem o celého člověka. Přehlíží příčiny nemocí a zaměřuje se převážně jen na eliminaci jejich symptomů. Stejně problematické je i vytváření závislosti nemocného na lékaři a léčících včetně falešné iluze, že léčení přichází jen zvenčí (léky, lékařskými zákroky) a ne zevnitř od sebe sama (např. změnou životního stylu). Moderní medicína tak může nakonec, třebaže snad i nechtěně, utvrzovat pacienta v přesvědčení, že má na zdraví právo.¹⁰ Jinak řečeno, zodpovědnost za zdraví se podsouvá lékařům a vědcům, místo aby se lidé snažili o zdravý způsob života. Miliardové částky, které ročně putují do resortu zdravotnictví, se z tohoto úhlu pohledu, zdají být vynaloženy bez náležitého efektu. Navíc každoročně astronomicky rostou (srov. Vogeltanz, 1997: 46, 79, 107–108; Špidlík, 2009: 62; Grün, Dufner, 1994: 7).

Etikoterapie na rozdíl od moderní medicíny netvrdí, že léčí nemoci. Uvědomuje si pouze, že pomáhá při uzdravování celého člověka. Nesnaží se odstraňovat nemoc, její příznaky, nýbrž pohodlný, nevědomý způsob života, který k nemoci vede. Posiluje u klienta vůli ke zdraví, k tomu, stát se sám sebou, uvědomit si všechna svá práva a povinnosti. Podporuje u něho schopnost a sílu žít mravně. Pomáhá mu nalézt ztracenou harmonii vztahu lásky k sobě, k druhým a nakonec i k Bohu. Jejím cílem je zdraví ducha – duše – i těla. Nabádá ke zdravému způsobu života, k aktivnímu přístupu k nemoci, ke změně neblahých zlovyků (např. k odpuštění). Zdůrazňuje, že uzdravit se člověk může jen poctivou prací na sobě samém. Léčí pravdou o sobě (srov. Vogeltanz, 1997: 69, 98; 2007: 130, 150).

Souvislosti etiky a zdraví a požadavek komplexního přístupu ze strany lékaře k nemocnému člověku nakonec připomínají, že pro oblast medicíny – jako i sociální práce – jsou samozřejmostí etické kodexy, diskuse nad řešením etických dilemat aj. V praxi to však ještě nemusí znamenat, že jsou zde realizovány etické přístupy a požadavek



komplexního přístupu k nemocnému člověku, resp. klientovi.

Etika a komplexní přístup v sociální práci – současné výzvy

Promyšlení významu etiky a požadavku komplexnosti v sociální práci vyžaduje v návaznosti na předložené reflexe a podněty další upřesnění. Nejsou ještě nabídnuta možná východiska pro samotnou praxi sociální práce.

Problém postmoralistní etiky, potažmo sociální práce je, jak se ukazuje, slabá individuálně etická motivace, ochablé vědomí mravní povinnosti a odpovědnosti. Člověk mnohdy chápe oblast mravnosti – možná snad hlavně i vlivem médií, která plánovitě rozmazávají kategorie dobra a zla a oslabují jeho schopnost samostatně a kriticky myslet – jako věc soukromých, intimních pocitů, které navíc často neumí sobě ani druhým artikulovat (srov. k tomu Vogeltanz, 1997: 101 až 102, Sokol, 2010: 3). Není pak pro něho vůbec snadné rozumět etickým pojmům a zdůrazňovaným hodnotám, alespoň ne v tom smyslu, že mají také nějakou konkrétní souvislost s jeho osobním životem a angažovaností. Jediné, čemu je mnohdy schopen ještě rozumět, jsou vnější požadavky (profese, zákona aj.), zvláště je-li jejich překročení zatíženo sankcí (srov. Šrajber, 2009: 63).

Při diskusích o etice v sociální práci nemohou být výše zmíněné skutečnosti přehlíženy. V opačném případě není např. v praxi sociální práce výjimkou, že se sociální pracovník v práci s klientem odvolává primárně na formulované principy, zákony a normy – vzhledem ke složitosti jednotlivých případů se dožaduje i jejich dalšího upřesnění – aniž by náležitě vnímal konkrétního člověka a jeho potřeby. Mnohdy pro něho nehledá v rámci systému nejlepší a eticky nejpříjemnější řešení. Problematické u těchto postojů sociálních pracovníků je především to, že zde nejde primárně o kvalitu poskytované služby, nýbrž nezřídka jen o naplnění předem vydefinované povinnosti. Daleko horší je však to, že sociální pracovník mnohdy mylně považuje tyto postoje za eticky relevantní a ospravedlnitelné.

Je zde ještě jiná skutečnost, která by neměla ujít pozornosti zainteresovaných v rámci diskusí o etice v sociální práci. V postmoralistní kultuře se jedná o rozšířenou neochotu k oběti, ke konfrontaci s obtížemi (sebeodříkání). Nejsou žádoucí především s ohledem na omezení a nepřijemné

pocity s nimi spojené. V této souvislosti je možné se ptát, zda některá odborná pojednání o etice v sociální práci, zvláště pak ta o etických dilematech, neupřednostňují právě tuto skutečnost. Jestli zde nejde spíše než o hledání eticky správného o zachycení (popis) existujících zátěžových, stresových nálad, pocitů či emocí sociálních pracovníků, které prožívají v konfrontaci s dilematickými situacemi, a hledá se pro ně fakticky jen způsob jejich odbourávání. Pokud by tomu tak skutečně bylo, svědčilo by to mimo jiné o tom, že jsme etiku zaměnili za terapii, za pouhé psychologizování (srov. Wills, 1992: 126). Problematické může být i to, zda někdy přílišné zužování etiky v sociální práci pouze na otázku etických dilemat a metodik k jejich zvládnutí (viz v úvodu článku zmiňované pojetí etiky jako metodicky popsateľného aplikatorního instrumentária) nezastírá nakonec u sociálních pracovníků vidění etiky jako celoživotního úkolu. K němu patří především úsilí o kultivovaně a odpovědně prožívání každodennosti a všednosti. Přičemž právě zde se vytvářejí rozhodující předpoklady pro náležitě zvládnutí dilematických situací.

Rozumět etice jako celoživotnímu úkolu, ke kterému je člověk zavázán z povahy svého bytí, jako mravní bytost, je v zásadě přijetí a pochopení vlastní důstojnosti a vytvoření předpokladu k jejímu naplňování ve svobodě a odpovědnosti. Pro etiku v sociální práci by to mělo znamenat, že se nebojí pracovat se zcela legitimním požadavkem mravnosti kladeným stejnou měrou na sociálního pracovníka, jakož i klienta. Neměla by operovat jen kategoriemi etických systémů, etických dilemat či obsahově neurčitými aplikacemi lidských práv. Jinak řečeno, etika v sociální práci může být plně realizována jen za stimulace individuálně etických motivací zainteresovaných. Jen tak se dá v mnoha ohledech předcházet jejich v praxi nezřídka zjevné pasivitě a formalismu. Sociální pracovník se může, jak již bylo výše řečeno, „proviňovat“ čistě rutinním přístupem k sociálním problémům klientů, bez náležitěho a odpovědného rozlišování jejich situací a skutečných potřeb. Problémem klientů je zase často neochota, někdy skoro až apatie k tomu, chtít nějak aktivně řešit vlastní problémy. Nakonec se zde mohou vytvářet obdobně nezdravé závislosti jako u reflektovaného vztahu lékař (moderní medicína) versus pacient. Klient může podobně propadat falešné iluzi, že řešení jeho problému se odvíjí výhradně z vnějšku, od aktivit sociálního pracovníka a od systému



sociální pomoci, a nikoliv od případných změn osobních postojů či životních návyků. Navíc se může utvrzovat v přesvědčení, že má na pomoc z vnějšku bezvýhradné právo. Nehledě k tomu, že je možné se za takové situace ptát, podobně jako v kritizovaném systému zdravotnictví, na efektivnost využití finančních prostředků do sociální práce vkládaných.

Nepodceňování úrovně individuálně etických motivací u sociálních pracovníků a klientů spolu s potřebou jejich stimulace vytváří rovněž nezbytné předpoklady k realizaci námi sledovaného požadavku komplexního přístupu v sociální práci. Je zde opět přípustná inspirace průměrem vztahu etiky a zdraví. V intencích tohoto vztahu je možné předpokládat, že morálně vyspělý jedinec, vědom si své odpovědnosti za zdraví, bude o ně vědomě dbát a z objeveného smyslu nemoci se odpovědně nasazovat i pro zdraví jiných (srov. Vogeltanz, 1997: 106–108). Podobně se může morálně vyspělý sociální pracovník, který si uvědomuje potřebu prohlubování vlastní individuálně etické motivace, z jím objevovaného smyslu sociální práce, odpovědně nasazovat pro potřeby jiných. K této odpovědnosti patří mimo jiné vědomí, že nemá zbavovat klienta problému, nýbrž mu pouze pomáhat k jeho zvládnutí. Povzbuzovat ho k tomu, stát se sám sebou, uvědomit si všechny své povinnosti a práva. Podporovat u něho schopnost a sílu žít mravně, odvahu k nalezení ztracené harmonie vztahů. Přitom všem si má být vědom toho, že má před sebou konkrétního člověka se sobě vlastní důstojností a bio-psycho-spirituálními potřebami a očekáváními. Nevidí jen problém a jeho příznaky, nýbrž člověka v jeho životních souvislostech.

Není to však jen pozornost věnovaná úrovni individuálně etických motivací sociálních pracovníků a klientů a jejich přiměřené stimulaci, která by měla přispívat v praxi k realizaci výše zmiňovaného ideálního přístupu sociálního pracovníka ke klientovi – mimo jiné v rámci etiky sociální práce a při jejím studiu, domnívám se, ne zas až tak opomíjeného – který se nakonec stává běžným standardem. Měly by to být i parametry fungování pomáhajících organizací (např. snížení administrativní zátěže sociálního pracovníka), sociální politiky, aj., které by měly posilovat „dobrou vůli“ zainteresovaných k realizaci zmíněného ideálu. Sociální pracovník potřebuje mít především dostatek času na přímou práci s klientem. Hlavně proto, aby měl prostor pro komunikaci s ním a pro jeho dlouhodobější doprovázení na cestě k zodpovědné svobodě.

Závěr

Etika v sociální práci a s ní spojený požadavek komplexnosti v sociální práci rozhodují bezesporu o kvalitě sociální práce. Tato kvalita se ovšem nedá, zdá se, předpokládat bez toho, aniž by se zohledňovaly všechny s tím spojené skutečnosti, mimo jiné kontext proměn etického paradigmatu, úroveň morálního vědomí jednotlivce a morální klima ve společnosti. V něm obecně reflektovaná oslabená individuálně etická motivace a ztráta smyslu pro mravní povinnost, oběť a sebeodříkání nemůže zůstat stranou pozornosti etiky v sociální práci. V opačném případě podporuje, třebaže snad neuvědoměle, výše zmiňovanou problematickou povrchnost v individuálních postojích a nežádoucí „odstup“ v nasazení pro druhého. Třeba právě tím, že se soustřeďuje převážně na diskuse o právech a povinnostech jedince (sociálního pracovníka, klienta), řeší jejich rozsah a konkrétní aplikace, aniž by dostatečně objasňovala vlastní hluboké dimenze člověka a sociální práce, které jsou předpokladem jejich sebepochopení. Je to především hodnota lidské důstojnosti – v kontextu sociální práce zmiňovaná jako její základ a hodnotový horizont – kterou je nutné, domnívám se, trvale blíže obsahově objasňovat a chápat v návaznosti na její filozofické a teologické kořeny. Neodmyslitelně se k ní váže hodnota svobody a odpovědnosti. Skrývá v sobě silný motivační potenciál, který dokáže stimulovat individuálně etické motivace a hodnoty, které určují kvalitu sociální práce. S těmito úvahami úzce souvisí i otázka po významu studia, resp. způsobu výuky etiky v sociální práci v rámci pomaturitního studia sociální práce. V tomto ohledu je třeba nanejvýš uvítat otevření diskuse na dané téma na stránkách tohoto časopisu (srov. Jínek, Křišťan, 2011: 125–132; Nečasová, Dohnalová, Talašová, 2011: 77–84). Do budoucna si je možné jen přát, aby tyto diskuse kontinuálně pokračovaly. Tím, že budou otevřené pro hledání toho podstatného v etice sociální práce, mohou doplnit či vyvážit v českém prostoru rozšířené, schematizované, učebnicové, a tím i nezřídka povrchní zpracování významu etiky v sociální práci.

Seznam literatury:

BEZDĚK, C. *Etikoterapie. Záhada života a smrti. Léčení mravností*. Praha: Gemma89, 1995.

BEZDĚK, C. *Etikoterapie II. Záhada života*



a smrti. **Léčení mravnosti.** Olomouc: Fontána, 2000.

BONDOLFI, A. **Ethische Wertungen des Suizids im Laufe der Geschichte: Übertretung des Tötungsverbotes, Pathologie...?** In PETER, H.-B., u. MÖSLI, P. (Hg.): **Suizid...? Aus dem Schatten eines Tabus.** Zürich: TVZ 2003, s. 37–48.

GRÜN, A., DUFNER, M. **Zdraví jako duchovní úkol.** Svitavy: Trinitas, 1994.

GULOVÁ, L. **Sociální práce. Pro pedagogické obory.** Praha: Grada, 2011.

JÍNEK, J., KŘIŠŤAN, A. **Etická teorie a její aplikace – problém pro sociální práci.** *Sociální práce / Sociální práce*, 2011, roč. 11, č. 2, s. 125–132.

LIPOVETSKY, G. **Soumrak povinnosti. Bezbolestná etika nových demokratických časů.** Praha: Prostor, 1999.

MASARYK, T. G. **Sebevražda hromadným jevem společenským moderní osvěty.** Praha: Masarykův ústav AV ČR 2002.

MATOUŠEK, O. **Slovník sociální práce.** Praha: Portál, 2003.

NEČASOVÁ, M., DOHNALOVÁ, Z., TALAŠOVÁ, R. **Jak učit etiku v sociální práci?** *Sociální práce / Sociální práce*, 2011, roč. 11, č. 3, s. 77–84.

NEČASOVÁ, M. **Mezinárodní etický kodex sociální práce – principy.** *Sociální práce / Sociální práce*, 2004, roč. 4, č. 4, s. 31–34.

RATZINGER, J. **Naděje pro Evropu? Církev a svět, stav – diagnózy – prognózy.** Praha: Skriptum, 1993.

SOKOL, J. **Proč potřebujeme etickou výchovu?** *Texty Christian College*, 2010, roč. 2, č. 2, s. 3–11.

ŠPIDLÍK, T. **Věda – umění – náboženství. Protiklad, nebo soulad?** Olomouc: Refugium Velehrad Roma, 2009.

ŠRAJER, J. **Pokles vědomí viny a hříchu – perspektivy teologické etiky.** *Studia Theologica*, 2009, roč. XI., č. 2, s. 61–68.

VIEWEGH, J. **Sebevražda a literatura.** Brno: Nakladatelství Tomáše Janečka: 1996.

VOGELTANZ, V. **Co s doktorem. Cesta etikoterapie.** Olomouc: Nakladatelství Fontána, 1997.

VOGELTANZ, V. **Co s doktorem 2. Cesta etikoterapie.** Olomouc: Nakladatelství Fontána, 2007.

WILLS, J.-P. **Person und Subjektivität.** In WILLS, J.-P., MIETH, D. **Grundbegriffe der christlichen Ethik.** Paderborn–München–Wien–Zürich: Schöningh, 1992, s. 110–129.

[www.http://is.muni.cz/th/182582/pedf_m/Poradensky_system_-_Priloha_1.pdf.cz](http://is.muni.cz/th/182582/pedf_m/Poradensky_system_-_Priloha_1.pdf.cz) [on-line] [6. 6. 2012].

<http://www.vychovakezdravi.cz/clanky/pojmy.html> [on-line] [9.10.2012]

Poznámky

- Podle Etického kodexu Mezinárodní asociace sociálních pracovníků (Nečasová, 2004: 32) „profese sociální práce podporuje sociální změnu, řešení problémů v lidských vztazích a také zmocnění a osvobození lidí v zájmu zvýšení blaha. Sociální práce zasahuje v oblastech, kde dochází k interakci lidí a jejich prostředí, a využívá k tomu teorie lidského chování a sociálních systémů. Základem sociální práce jsou principy lidských práv a sociální spravedlnosti.“ O. Matoušek v Slovníku sociální práce hovoří o sociální práci jako o společenskovední disciplíně i oblasti praktické činnosti, jejichž cílem je odhalování, vysvětlování, zmírňování a řešení sociálních problémů (chudoby, zanedbávání výchovy dětí, diskriminace určitých skupin, delikvence mládeže, nezaměstnanosti aj.). Sociální práce se podle něho opírá o rámec společenské solidarity a o ideál naplňování individuálního lidského potenciálu. Sociální pracovníci pomáhají jednotlivcům, rodinám, skupinám i komunitám dosáhnout nebo navrátit způsobilost k sociálnímu uplatnění (srov. Matoušek, 2003: 213).
- Tato potřeba vyplývá již z toho, že sociální problémy jsou svou povahou vždy komplexním problémem.
- Patří k tomu, že sociální pracovník podporuje a chrání fyzickou, duševní, emocionální a duchovní integritu a blaho každého člověka (srov. Nečasová, 2004: 32).
- Neočekává se přitom, že sociální pracovník poskytuje sám specifické od-



- borné služby. Odkazuje spíše klienta na příslušné odborníky.
- 5 Je to patrné z definice sociální práce Etického kodexu Mezinárodní asociace sociálních pracovníků (2004) (viz pozn. 1) i z Etického kodexu sociálních pracovníků České republiky (2006). [on-line] [6. 6. 2012] (srov. také Guloová, 2011: 15).
- 6 V sekularizované etice je teocentrické pojetí absolutní povinnosti nahrazeno náboženstvím laické bezpodmínečné povinnosti vůči sobě, druhým a kolektivu. Základem je u ní univerzalistická etika, etika lidských práv.
- 7 Tou nejznámější je definice Světové zdravotnické organizace (WHO), která je stále rozpracovávána. Srov. k tomu [on-line] [9. 10. 2012].
- 8 Duševní choroby jsou považovány za jeden z největších problémů 21. stol. Počet pacientů přicházejících do psychiatrických ambulancí se v ČR v rozmezí let 1996–2006 zvýšil o více než jednu třetinu. V současnosti může být v ČR léčeno až 5 % obyvatel (srov. Vogeltanz, 2007: 98–99).
- 9 „Pozorujeme-li lidi v jejich denním životě blíže, velmi záhy spatříme, že nevědomost a špatnost, neznalost a zanedbávání praktických věd (hygieny, etiky atd.) mají za následek velmi mnoho zabítí sebe sama a stejně mnoho tajných zabítí (...). Lidé ustavičně vsahují svěmocně a samovolně ve svůj i cizí život, zmenšují tak moc života a zveličují říši smrti.“ (Masaryk, 2002: 16.)
- 10 Tento trend je mimo jiné možné v poslední době vysledovat i v narůstajícím počtu trestních oznámení na lékaře, podaných pacienty či jejich příbuznými.



Náboženské interpretace motivující k sociální práci

Religious Interpretations Motivating for Social Work

Alois Kříšťan, David Urban

Dr. Ing. Alois Kříšťan, Th.D., vede katedru praktické teologie Teologické fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. Zabývá se pastorální teologií a sociální prací.

Mgr. David Urban, Ph.D., vede katedru sociální práce Zdravotně sociální fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. Zabývá se teoriemi a metodami sociální práce a problematikou menšin.

Abstrakt

Autoři článku předkládají výstupy z projektového šetření, realizovaného v rámci projektu GAČR č. 403/09/1113 s názvem „Výzkum náboženských interpretací motivujících k sociální práci“, jehož cílem bylo identifikovat různorodost křesťanské orientace pracovníků v sociálních službách a zkoumat souvislost této orientace s chápáním a realizací sociální práce. Cílem tohoto článku pak je prezentovat výše zmiňované identifikované různorodosti a souvislosti.

V první části článku (Úvod a Popis projektu) popisujeme teoretická východiska pro naše výzkumné šetření, v další části pak prezentujeme výsledky výzkumu, které jsou roztrženy do pěti oblastí: „Snaha evangelizovat, Souvislost mezi vírou a sociální prací, Pojetí víry u pracovníků v sociálních službách, Pojetí člověka u pracovníků v sociálních službách, Pojetí Boha u pracovníků v sociálních službách.“

Data byla sebrána prostřednictvím kvalitativních rozhovorů s 19 pracovníky v sociálních službách z celé České republiky a z různých organizací (poskytující různé sociální služby). Tito respondenti byli vybráni z předchozího pilotního šetření, kterého se zúčastnilo 35 respondentů. Ke kvalitativním rozhovorům byli pak z těchto 35 respondentů vybráni ti pracovníci, kteří se explicitně považovali za křesťany a ve sledovaných kritériích (věk, pohlaví, náboženská orientace, pojetí Boha, pojetí člověka, pojetí víry, výše dosaženého vzdělání, druh organizace) pokrývali co nejširší spektrum.

Klíčová slova

náboženské interpretace, pojetí Boha, pojetí člověka, pojetí víry, sociální práce

Abstract

Authors of this paper present the outputs from the project survey realized under the project GACR No. 403/09/1113, entitled “Research of Religious Interpretations Motivating for Social Work”, the aim of which was to identify the diversities of christian affiliations of social workers and to examine the link of this orientation between understanding and implementation of social work. The aim of this article is to present the above mentioned identified diversities and links.

In the first part of this paper (Introduction and Project Description) we describe the theoretical background



for our survey and in the next section we present the research results that are categorized into five areas: "The Effort to Evangelize, Relationship between Faith and Social Work, Faith in the Concept of Social Workers in Services, The Concept of Man, Concept of God by the Workers in Social Services." Data were collected through qualitative interviews with 19 social workers of the Czech Republic from different organizations (providing various social services). These respondents were chosen from previous pilot survey, which was attended by 35 respondents. For qualitative interviews were chosen from the 35 respondents those workers, who explicitly considered themselves to be Christians and in reporting criteria (age, gender, religious orientation, the concept of God, the concept of man, the concept of faith, the level of education, type of organization) covered the widest spectrum.

Keywords

religious interpretations, concept of god, concept of man, concept of faith, social work

Úvod

Sociální práce jako svébytný obor je v evropském kontextu poměrně mladou vědní disciplínou – její vývoj můžeme v našem prostředí sledovat teprve jedno století. Nicméně její kořeny, především v duchu služby bližním a potřebným, sahají do daleké historie. Značný vliv při rozvoji této pomáhající profese na našem území mělo křesťanství (Vašek, 1941, Doležel, 2011), ze kterého vzešla celá řada klášterů, řeholních společností, dobročinných spolků, zaměřujících se na člověka v jeho obtížné životní situaci. Historicky je tedy patrná úzká souvislost mezi křesťanstvím a charitativní (sociální) prací.

V následujícím textu vycházíme ze skutečnosti, že i v současné době řada poskytovatelů sociálních služeb deklaruje jako jeden z motivačních faktorů pro poskytování svých služeb náboženskou (křesťanskou) dimenzi. Týká se to především těch organizací, které jsou nějakým institucionálním způsobem, například zřizovatelem, spojeny s církevní institucí – např. pracoviště charity, diakonie, salesiánská střediska aj. Poskytované sociální služby těchto organizací jsou tak ovlivněny deklarovaným křesťanským prvkem, který pak spoluutváří osobnostní rozměr pracovníka, jenž dané služby poskytuje a křesťanskou víru si svým způsobem interpretuje. I když organizace deklaruje křesťanské motivace či křesťanské zakotvení sociální práce, tato charakteristika nebývá dále podrobněji specifikována a sama nedává konkrétní náměty na praktické uplatnění. Je tak nutně vytvářen prostor pro uplatnění osobnostní roviny sociálního pracovníka. Vlastní interpretace křesťanství u konkrétních pracovníků se pak

v praxi liší a tyto odlišnosti v interpretaci náboženství mohou vést k rozdílným postojům a poskytování sociální služby různého druhu a kvality. A protože, podle Doležela (2010: 24), je stále živá otázka, zda existuje a v čem spočívá křesťanský orientovaná sociální práce¹, zaměřujeme se my v našem článku na otázku, jak křesťanská víra ovlivňuje práci sociálních pracovníků, přičemž prezentujeme dílčí výsledky z projektu GAČR č. 403/09/1113², který byl zaměřen na výzkum náboženských interpretací jakožto faktorů ovlivňujících poskytování sociálních služeb.

Tento článek předkládá dílčí výstupy z výzkumu realizovaného u zaměstnanců organizací deklarujících poskytování sociálních služeb na křesťanském základu. V našem výzkumu jsme se zaměřili na oblasti mající vliv na uplatňování náboženských interpretací v praxi: *pojetí Boha, pojetí člověka a pojetí víry* u zaměstnanců, jejich chápání *souvislosti mezi vírou a sociální prací*. V rámci vyhodnocování odpovědí jsme se pak zabývali i otázkou, *zda se respondenti snaží svou víru předávat*. Termínem předávání víry jsme chápali slovní vyjádření respondentů, kterým formulovali svou touhu klientům předat či deklarovat svou víru.

Teoretickým východiskem pro volbu prvních dvou témat (pojetí Boha a pojetí člověka) byla první část textu teologicky popisující křesťanský motivovanou sociální práci – encyklika Benedikta XVI. *Deus caritas est* (Benedikt XVI., 2006). Tento dokument, dávající teoretické teologické zakotvení křesťanské sociální práci, ve své první části sleduje právě téma teologické a antropologické, obraz Boha a obraz člověka. Obě tato té-



mata v uvedeném dokumentu podrobněji analyzuje Doležel (Doležel, 2011: 220). Při pojednání teologického tématu zdůrazňuje nutnost svědčit o evangelní lásce, která je orientována v charitní praxi jednak individuálně (kategorie personality) a jednak komunitně, vytvářením sítí (kategorie komunity). Antropologické téma encykliky popisuje Doležel (2011) specifikací různých kategorií lásky, která je (láska) základem vztahu jak k Bohu, tak k člověku. Formulace k vyjádření teologického pojetí člověka (teologickou antropologií) nacházíme např. v Katechismu katolické církve (1995).

Pro potřeby našeho výzkumného šetření jsme termínem „pojetí Boha“ chápali slovní vyjádření, jakým respondent formuluje svou představu o Bohu (jaký z předložených termínů nejlépe vystihne tuto jeho představu). Obdobně jsme termínem „pojetí člověka“ chápali slovní vyjádření, jakým respondent formuluje svou představu o člověku z hlediska jeho vztahu k Bohu (obdobně jako v předchozím případě byly předloženy termíny – viz kapitola „Prezentace výsledků“). Teoretické východisko k výběru charakteristik popisujících náboženskou interpretaci respondentů z hlediska jejich pojetí Boha a člověka nám pak poskytla Doris Nauer, která tato kritéria používala k popisu různosti současných pastoračních konceptů (Nauer, 2001).

Pro následující kategorii (chápání souvislosti mezi vírou a sociální prací) nám byl podkladem opět text encykliky *Deus caritas est* (Benedikt XVI., 2006), který např. v článku 34 konstatuje, že sociální služby vyžadují, aby ten, kdo je poskytuje, sdílel poskytujícímu sebe sama, poskytující je pak poskytovanému, v tom, co mu poskytuje, přítomen jako osoba. Na jiném místě (čl. 31) Benedikt XVI. (2006) používá termín „pozorné srdce“ pro jeden z předpokladů křesťanské sociální práce, vedle odborné kompetence³. Tímto termínem označuje něco, co patří k vlastní charakteristice osobnosti pomáhajícího, v daném případě poznamenané křesťanstvím. Možnými variantami vztahu odbornosti a této osobnostní charakteristiky se zabývá Křišťan a Musil, aniž by ovšem zkoumali různorodost křesťanských pojetí určujících „pozorné srdce“ (Křišťan, Musil, 2008). V české literatuře uvádí výzkum náboženských a církevních postojů s ohledem na práci Charity Michal Opatrný (Opatrný, 2010); jinde pojednává též vliv křesťanské víry na způsob pomáhání (Opatrný, 2011).

Pro potřeby našeho výzkumného šetření jsme termínem „pojetí víry“ rozuměli slovní vyjádření, kterým zaměstnanci formulovali způsob, jak se jejich víra v životě projevuje (resp. naplňuje); termínem „souvislost mezi vírou a sociální prací“ jsme chápali slovní vyjádření, kterým respondenti popisují způsob, jak se jejich víra (myšleno křesťanská) projevuje v profesním kontaktu s klientem.

Vlastní výzkumné šetření, jehož výsledky níže předkládáme, bylo realizováno prostřednictvím kvalitativních rozhovorů, které vedli řešitelé projektu celkem s 19 pracovníky v sociálních službách z celé České republiky a z různých organizací (poskytující různých sociálních služeb). Pracovníci byli vybráni z předchozího pilotního šetření podle předem stanovených kritérií – věk, pohlaví, náboženská orientace, pojetí Boha, pojetí člověka, pojetí víry, výše dosaženého vzdělání, druh organizace (Kaufmann, 2010). Pilotního šetření se zúčastnilo 35 respondentů. Ke kvalitativním rozhovorům byli pak vybráni pracovníci, kteří se explicitně považují za křesťany a v uvedených kritériích pokrývají co nejširší spektrum. Do realizace kvalitativního šetření jsme vstupovali s výzkumnou otázkou: Jak se liší u různých typů křesťanských orientovaných pracovníků v sociálních službách vztah k Bohu, člověku, k víře a nakolik (jakým způsobem) se tento vztah promítá do konkrétní práce. Snahou bylo využít předložených otázek k podnícení respondenta k širším úvahám a zdůvodňování souvislostí (Zich, 2004). Cílem výzkumu bylo identifikovat různorodost křesťanské orientace pracovníků v sociálních službách a zkoumat souvislost této orientace s chápáním a realizací sociální práce. Rozhovory byly zaznamenávány a přepsány v doslovné podobě. Z těchto textů pak byly metodou kotvící teorie (Mayring, 2002) vybrány výpovědi vztahující se k výše prezentovaným okruhům a následně vyhodnoceny (k vyhodnocování rozhovorů byl použit software pro kvalitativní zpracování dat MAXQDA 2007). Uvedený výzkum pak dále sloužil jako východisko ke kvantitativnímu výzkumu, který popisuje Mišovič (Mišovič, 2011).

V tomto článku předkládáme výsledky kvalitativního výzkumu podle zkoumaných tematických oblastí, v rámci těchto oblastí hledáme výrazné souvislosti a další významné faktory, jako například možnou souvislost s typologií sociálních pracovníků (Musil, 2008).



Prezentace výsledků

Pojetí Boha u pracovníků v sociálních službách

První ze zkoumaných oblastí sledovala, jak věřící pracovníci v sociálních službách pojmají Boha. Respondenti vybírali ve screeningovém (pilotním) šetření z šesti předem vyspecifikovaných výroků (pojetí) o Bohu⁴, nyní v rozhovoru měli objasnit, proč se k tomuto pojetí nejvíce přiklání. Na základě odpovědí a vysvětlení svého pojetí bylo možné sestavit tři kategorie pojmání Boha.

V první kategorii byly odpovědi směřující k pojmání Boha coby „**Boha milujícího**“. Příkladem odpovědí této kategorie jsou výpovědi: „*Bůh je láska, která miluje všechno své stvoření*“ či „*Bůh miluje člověka i přes jeho špatné skutky*“. Respondenti v této kategorii vztahovali rozměr milujícího Boha jak k sobě, tak i ke všem lidem – i k těm hříšným. Láska tak byla hlavním tématem a interpretací. Toto pojetí lásky a milujícího Boha následně respondenti vztahovali ke své práci, když uváděli, že podobně jako Bůh odpouští chyby a miluje člověka i přes jeho špatné skutky, tak i oni se snaží nahlížet na své klienty podobnou optikou – snaží se na prvním místě vidět člověka a ne jeho chyby, případně milovat své bližní (klienty) i přes jejich nedostatky.

Druhá kategorie byla tvořena respondenty, kteří pojímali Boha jako „**Boha pečujícího**“ a starajícího se o všechno stvoření: „*Bůh se o nás stará, ať o něm víme, či nikoliv*.“

V pojetí této kategorie byl Bůh dále útočištěm a zdrojem síly pro vykonávání životních úkolů, ale i opora pro vlastní práci a kontakt s klienty: „*Bůh je ten, který je mi oporou v pracovních i osobních starostech*.“ Bůh byl tedy zmiňován v této souvislosti jako prevence syndromu vyhoření, neboť byl pro pracovníky oporou a zdrojem síly v krizi: „*Bohu je možné svěřit se v krizi, vždy mi pomůže*.“

Třetí kategorií bylo pojetí „**Boha oslavovaného**“, respektive takové pojetí, kdy respondenti zmiňovali potřebu oslavovat Boha svou prací, životem, či modlitbou: „*Bůh je naší prací oslavovaný*.“ Tedy toto pojetí Boha jim dávalo sílu k další práci, neboť touto jejich činností mohli naplňovat např. skutky milosrdenství a tím Boha oslavovat.

Součástí výzkumného rozhovoru byla i otázka na sociální práci, či na výkon pomoci klientům. Zajímavou skutečností je zjištění, že pojetí Boha zřetelně souviselo se vztahem a přístupem k uživ-

vatelům i k poskytované službě, neboť ti respondenti, kteří preferovali pojetí „milujícího Boha“, kladli velký důraz v kontaktu s uživateli na osobní vztah („*Pro práci je potřebný osobní vztah ke klientovi*“ či „*Cílem je nabídnout vztah klientovi*“), v rámci kterého je teprve možné uspokojovat potřeby a nabízet služby. Domníváme se, že tito pracovníci uplatňují v kontaktu s uživatelem model, který Musil (2008) v popisu typologií uvádí jako „filantropický model“ sociálního pracovníka. Hlavním „tématem“⁵ těchto pracovníků byla tedy skutečnost, že tak, jak Bůh miluje mne (mou osobu sociálního pracovníka či pracovníka v sociálních službách) a všechny lidi (i přes jejich hříchy), tak i já přistupuji ke svým klientům, nabízím jim porozumění, osobní vztah („*Cílem je, aby se klient v mé přítomnosti cítil dobře*“) a tuto lásku jim ve svém přístupu „předávám“. Uživatel je zde „pánem“ a já plním jeho přání („*Cílem je plnit přání klienta*“).

Respondenti, kteří preferovali pojetí Boha „pečujícího“, vykazovali dva odlišné přístupy ke klientům. Pokud bychom se přidrželi Musilových (2008) pojetí sociální práce, mohli bychom pro první přístup uplatnit tzv. „profesionální model“, neboť cílem těchto pracovníků bylo poskytovat služby vycházející z klientem označených potřeb: „*Cílem je pracovat na zakázce klienta*“ či „*Cílem je, abych s klientem pracovala na podobné představě naší spolupráce*“.

Druhý přístup byl ovlivňován potřebou „pečovat“ o klienty, resp. „...*pomáhat v těžkých životních situacích*“ či „*ulevit v bolesti, socializovat a vrátit do zdraví*“. Zmiňovaným „tématem“ těchto pracovníků bylo: Tak jak Bůh pečuje o mne a ví nejlépe (!), co já potřebuji, tak i já se starám a pečuji o svého klienta (někdy i vím nejlépe, co potřebuje) a pomáhám mu v nesnázích.

Respondenti, kteří uplatňovali pojetí Boha „naší prací oslavovaného“, považovali svou práci jako prostředek k tomu, aby mohl být Bůh oslaven. Jejich cílem bylo „...*plnit službou Boží vůli*...“. Tito respondenti také považovali za nutné předávat svým klientům víru (evangelizovat svým životem), respektive svým postojem ukazovat náboženskou motivaci pro konání své práce a poskytování služby: „...*snažím se to svoje křesťanství ukázat svým životem*...“ či „...*jde mi i o to, aby ti, co jsou nevěřící, aby přijali Pána Ježíše*.“

Nelze sice tvrdit, že tyto evangelizační snahy by se objevovaly pouze u respondentů s tímto „mi-



lujícím“ pojetí Boha, nicméně zde silně převažovaly.

Pojetí člověka u pracovníků v sociálních službách

Podobně jako u pojetí Boha, i zde měli respondenti odůvodnit volbu výběru výroku⁶ o člověku. Z daných výpovědí byly následně sestaveny tři kategorie, ke kterým byly, podle podobnosti výpovědí, jednotlivé odpovědi respondentů přiřazeny.

První kategorií v tomto případě bylo pojetí „*Člověk primárně určený vztahem k Bohu*“. Do této kategorie byly zařazeny výpovědi, které poukázaly na člověka, který pro svůj život a práci potřebuje Boha a dokonce je s Bohem v určitém spojení. Respondenty byl tento vztah popisován tak, že za určitých okolností v práci a životě koná člověk službu, kterou Boha oslavuje, „*Člověk potřebuje svou práci oslavit Boha*“. Bůh byl dále také popisován jako zdroj síly, který pomáhá člověku přestát různá trápení, pomáhá mu či ukazuje cestu, „*Člověk potřebuje ke své práci Boží pomoc*“ a „*Bůh člověku ukazuje, co je dobré*“. Člověk byl v několika případech také pojímán jako obraz Boží, který má naplnit své poslání, „*Člověk je zodpovědný coby obraz Boží*“ a „*Člověk má naplnit své poslání*“.

Způsob, jakým respondenti pojímali člověka a jeho vztah s Bohem, se promítal i do konkrétní práce s uživatelem. Ti respondenti, kteří uváděli, že Boha potřebují k tomu, aby jim ukazoval cestu a pomáhal jim, pojímali svou práci obdobným způsobem – oni (pracovníci) jsou těmi, kteří mají být příkladem svým uživatelům a mají jim na jejich cestě být oporou. Podobně respondenti zdůrazňující pojetí člověka jako obrazu Božího považovali za nutnost, podobně jako Bůh, pomáhat lidem a svou pomocí naplnit vlastní poslání. Uvedené korelace vedou k poznání, že tak jak má člověk Boha ve svém myšlenkovém schématu obsazeného v roli autority a současně se i cítí být autoritou vůči klientovi, pak vůči Bohu i vůči klientovi uplatňuje v základě stejný vzorec postojů autorita – podřízený.

Druhou kategorií můžeme nazvat „*Člověk určený primárně vztahem k druhému*“. Ta zahrnovala v sobě výpovědi, v rámci kterých respondenti popisovali nutnost života ve společnosti a společenství jiných lidí. Dané okolí bylo v několika případech respondentům oporou, „*Pro své bytí ve světě potřebuji lidi okolo sebe*“. Respondenti udávali, že

člověk je s jiným člověkem ve vzájemné interakci, „*Člověk ovlivňuje své okolí a okolí zase ovlivňuje člověka*“, která usměrňuje i jednání jedince tím, že mu pomáhá hodnotit jeho vlastní činy, „*Lidé okolo mě mi dávají zpětnou vazbu k mé práci*“.

Respondenti dále udávali, že každý člověk má nějaké chyby. Tyto výpovědi byly pak základem pro třetí kategorii s označením „*Člověk a jeho hříchy či nedostatky*“. Pro názornost této kategorie uvádíme dále výpovědi respondentů „*Každý člověk má nějaké své trápení*“, „*Každý člověk má nějakou chybu*“ či „*Podstata člověka je hříšná*“. Toto pojetí pak formovalo i pracovní a společenský přístup respondentů k uživatelům jejich služeb. Jednak díky vědomí této lidské slabosti a hříšnosti, do které zahrnovali i sebe, získávali jiný obraz lidí ve svém okolí, „*Jen skrze své vlastní chyby můžeme druhého člověka vidět v lepším světle*“, či cítili jistotu zodpovědnost za pomoc bližním, „*Lidé jsou za sebe vzájemně zodpovědní*“. Vědomí této lidské slabosti pak utvářelo námět k práci tím způsobem, že respondenti doslova „omlouvají“ chování svých uživatelů a dávali jim vždy další a další šanci.

V kombinaci se shora uvedenými kategoriemi (společně i s kategorií „Pojetí Boha u pracovníků v sociálních službách“) popisovali někteří respondenti situaci, že Bůh je pro ně Bohem pečujícím, který se o ně stará, proto se i oni starají o své uživatele. Jsou si dále vědomi, že každý člověk je hříšný a chybí, protože i oni takoví jsou, a tak jak jim Bůh odpouští a toleruje jejich chyby, oni to samé dělají u svých uživatelů. Bůh je pro ně pak zdrojem síly pro to, aby dokázali tuto situaci zvládat, dává jim sílu vždy znova dát uživateli další šanci a překonat překážky a těžkosti, které ve vztahu s ním mají – více viz také kategorie „*Souvislost víry a sociální práce*“.

Pojetí víry u pracovníků v sociálních službách

Na základě rozhovoru s respondenty nad otázkou „pojetí víry“⁷ byly sestaveny dvě kategorie a jednotlivé výpovědi k těmto kategoriím přiřazeny. Jedná se o následující: „Víra jako kontakt s Bohem“ a „Víra jako pomoc v práci a životě“.

Kategorie „Víra jako kontakt s Bohem“ zahrnovala ty výpovědi, ve kterých respondenti popisovali skutečnost, že víra je pro ně prostředkem ke komunikaci s Bohem, „*Víra se projevuje komunikací (dialogem) s Bohem*“. Tato komunikace a vztah byly pak základem pro další práci, respektive



posilou, či jak někteří respondenti uváděli – „... *hnací silou pro život*“. Tato komunikace a vztah pak ovlivňovaly i přístup ke klientům, neboť ti respondenti, kteří považovali za důležitou komunikaci s Bohem, snažili se tento aspekt do své práce zahrnout, respektive v různé míře nabízeli klientům rozhovory o Bohu, případně společnou modlitbu („... *já jsem měla asi jenom dvě zkušenosti se smrtí, kdy sem byla teda u lůžka, když někdo zemřel, tak třeba já osobně jsem nabízela modlitbu, nebo i jako čtení z Bible, že sem jim třeba četla*.“), nebo se za své klienty, často i bez jejich vědomí, modlili: „*Určitě mi jde o to, aby ty lidé důstojně tady žili v našem zařízení, a jde mi i o to, aby ti, co jsou nevěřící, aby přijali Pána Ježíše*.“ Vzhledem k tomu, že tyto výpovědi ve smyslu snahy předávat víru (evangelizovat) byly poměrně časté, jsou dále popsány v samostatné kapitole.

Jak již bylo nastíněno výše, víra měla, podobně jako u pojetí Boha, význam pro zvládání pracovních nároků a byla také popisována jako zdroj síly pro život, či byla prostředkem k přijímání druhých i s jejich chybami – „*Víra mi dává možnost přijímat druhé lidi*“. Zde je patrná souvislost s pojetím člověka, konkrétně s kategorií „Člověk a jeho hřích či nedostatek“, kde respondenti podobně uváděli, že vědomí vlastních hříchů a nedostatků jim pomáhá být shovívavými k nedostatkům druhých. Ti sami respondenti pak v rámci pojetí víry zmiňovali, že je to právě víra, která jim v této shovívavosti pomáhá, „*Víra v Boha mi dává sílu, abych vše vydržela*“.

Ti respondenti, kteří subjektivně svou práci definovali jako náročnou profesi, hledali oporu v Bohu a popisovali, že víra jim kromě síly pomáhá také v tom, že nejsou na tuto práci sami – mají povědomí o přítomnosti Boha a o jeho pomoci v případě potřeby, „*Víra je vědomí, že nejsem sám, že je se mnou pomáhající Bůh*“. Toto povědomí pomáhalo respondentům obzvláště tehdy, když měli řešit závažný a komplikovaný případ. Tehdy se na Boží přítomnost spolehnali a počítali s touto oporou. Víra také pomáhala situaci zvládat díky tomu, že vymezovala hranice, „*Víra dává mantinely k mému jednání*“, které respondentům umožňovaly komplikovanou situaci zvládnout.

Souvislost mezi vírou a sociální prací

Tato kapitola se cíleně zaměřuje na to, jaký vliv měla podle respondentů jejich víra na výkon zaměstnání, resp. na poskytování služby. Ačkoliv

se již některé souvislosti objevily a byly popsány výše, neboť respondenti často automaticky své pojetí Boha, člověka či víry dávali do kontextu se svým životem či zaměstnáním, předkládáme zde výpovědi získané přímo na otázku: „*Jak se projevuje v pomáhání lidem to, že jste křesťan?*“ Výpovědi na tuto otázku bylo možné rozřadit celkem do čtyř kategorií, které dále prezentujeme.

První kategorií byl již několikrát zmiňovaný aspekt „*Víry jako opory pro nároky práce*“, v rámci které respondenti uváděli, že jim např. víra pomáhá před vyhořením, či pomáhá zvládat obtíže pomáhající profese a špatné chování klientů: „*Víra pomáhá zvládat obtížnost sociální práce*“, „*Víra pomáhá snášet špatné chování ze strany klientů*“, či „*Víra pomáhá přijmout nelogická rozhodnutí klientů*“. Oproti shora zmiňovaným výpovědím bylo zajímavé, že víra pomáhala také nejenom snášet negativa, ale sloužila i k přijímání klienta takového, jaký je, případně pomáhala vidět v klientech ty pozitivní stránky, „*Víra mi pomáhá vidět v klientech dobro*“.

Dalším aspektem bylo pojetí víry jako nástroje pro kontakt s klientem. Zde víra, respektive modlitba či jiné úkony víry, pomáhaly sblížit se klientem, či navázat vztah, „*Víra umožňuje se za klienty modlit*“ či „*Víra pomáhá navázat vztah s klientem*“. Obzvláště v případech, kdy sami klienti byli věřícími, nabýval tento aspekt dalších rozměrů v tom slova smyslu, že díky víře měli pracovník a klient další pole pro sblížení, „*Víra pomáhá pochopit věřící klienty*“. Víra také umožňovala zapojovat klienty do chodu organizace tím, že se za zaměstnance či organizaci mohli klienti modlit, „*Víra dává možnost zapojit klienty do společné práce organizace, třeba prostřednictvím modlitby*“. Jednalo se tedy o jednotlivé a sblížující prvek a význam víry pro práci v pomáhající profesi. Pokud byli cíleně zapojeni do modliteb za konkrétní záležitosti zařízení i sami klienti, pak se podařilo díky víře umožnit jim participaci na chodu zařízení a z jednostranné pomoci se stal symetrický vztah.

Třetí kategorií vztahu mezi vírou a poskytovanou pomáhající prací byla skutečnost, že pro řadu respondentů byla právě pomáhající profese možností, jak uplatňovat víru ve svém životě – prostřednictvím pomoci potřebným a trpícím konat dobré skutky, „*Pomáháním druhému dělám Bohu radost*“. Víra tady pomáhala respondentům nalézt sebeuplatnění v práci, „*Víra pomáhá najít sebeuplatnění v pomáhající profesi*“, a po-



máhala prožívat tuto činnost jako poslání, „*Víra pomáhá prožívat sociální práci jako poslání*“. Víra byla také popisována jako motivující faktor pro pomáhání, díky kterému respondenti vykonávali tuto práci: „*Víra vede k pomáhání druhým lidem*“ či „*Víra vede k pomáhání slabším*“.

Poslední, čtvrtou kategorií vztahu víry a sociální (pomáhající) práce bylo pojetí víry jako vnitřního hlasu pro jednání. V rámci této kategorie byly tedy zařazeny ty výpovědi, ve kterých respondenti přikládali víře význam pro vlastní reflexi a sebehodnocení: „*Víra mi pomáhá reflektovat mé skutky*“ či „*Víra mi pomáhá, abych se zamýšlel nad svými skutky a jednáním. Bez víry bych byl jiný*“.

Dále také víra pomáhala pracovníkům v tom, aby se nespolehali pouze sami na sebe. Tyto výpovědi uváděli ti respondenti, kteří pro svou činnost potřebovali ponětí o tom, že na práci nejsou sami. Tito pak prostřednictvím víry přijímali své pracovní úspěchy jako požehnání od Boha, „*Víra pomáhá k vědomí, že můj úspěch v práci závisí na tom, zda mi Bůh požehná či nikoliv*“. Víra jim tedy pomáhala spoléhat se na Boha i v tom slova smyslu, že On pomůže a obstará to, na co již zaměstnanec nestačí, či v čem si sám není příliš jistý, „*Díky víře nemusím všemu rozumět, stačí, když se nechám Bohem vést*“. Toto povědomí pomáhalo respondentům v tom, že se „*příliš neobávají toho, že udělají nějakou chybu*“.

Snaha evangelizovat

Otázka, zda se věřící respondenti snaží předávat či jiným způsobem deklarovat svou víru před klienty, nebyla vstupním předmětem zájmu popisovaného výzkumu. Avšak vzhledem k tomu, že velká část respondentů se k této otázce vyjadřovala sama a výpovědi jsou podle našeho názoru přínosné pro zkoumanou oblast, prezentujeme je samostatně v této kapitole ve čtyřech kategoriích, do kterých byly výpovědi respondentů seřazeny.

Prvním způsobem předávání víry ze strany respondentů (zaměstnanců) klientům byla **evangelizace prostřednictvím rozhovoru**, přičemž respondenti se dělili na dvě skupiny. První skupina respondentů považovala za nutné mluvit o Bohu a víře pouze tehdy, když k tomu byl dán ze strany klientů podnět. Sami tedy nejsou iniciátory tohoto rozhovoru: „*O víře se snažím alespoň mluvit, pokud se mě na to ptají*.“ Druhou skupinu tvořili ti, kteří rozhovor o Bohu či víře považovali za svůj důležitý úkol a sami byli iniciátory těchto roz-

hovorů: „*Stěžejním je pro mě mluvit s lidmi o Bohu a o víře*“.

Další, druhou kategorií byli respondenti, kteří preferovali **evangelizaci prostřednictvím vlastního života**, tedy se snažili víru zprostředkovat vlastním životem: „*Víru se snažím předávat svým životem*“ či „*Bůh mě vede, snažím se ukazovat svým životem, proč to dělám*“. V rámci této kategorie může být zajímavou souvislostí skutečnost, že ti respondenti, kteří se snažili předávat víru vlastním životem, vypovídali v podobném duchu i na téma, co je potřebné pro poskytování sociální práce. I zde vypovídali, že při práci s klienty je třeba být jim příkladem v životě, který by mohli klienti následovat.

Třetím zmiňovaným způsobem byla evangelizace prostřednictvím modlitby, a to jak společně s klienty, „*Klientům nabízím modlitbu*“, tak i modlitbou za ně, „*Když s klienty o Bohu nemohu mluvit, tak se za ně v duchu alespoň modlím*“, přičemž tento posledně zmiňovaný způsob byl hodnocen jako poslední možnost evangelizace.

Do poslední, čtvrté kategorie byly zařazeny výpovědi respondentů, kteří evangelizaci považovali za svůj úkol při práci s klienty. Předávat víru, případně mluvit o Bohu byla, podle jejich výpovědi, jejich povinnost: „*Pokud to jde, je mou povinností pomoci lidem, aby se smířili s Bohem*“ či „*Jde o to, aby nevěřící přijali Pána Ježíše*“.

Závěr

Záměrem našeho výzkumu bylo blíže popsat vnímání křesťanského náboženství v konkrétních interpretacích pracovníků v sociálních službách, kteří sebe sami označují jako věřící. Ukázali jsme, že vlastní deklarace křesťanské víry není zcela určující, že v jednotlivých interpretacích víry mohou být rozdíly. Dále jsme našli souvislosti mezi těmito interpretacemi křesťanské víry a pojetím sociální služby. Jsme si vědomi toho, že zdrojem našeho výzkumu byly pouze výpovědi pracovníků, můžeme tedy mluvit o jejich pojetí SP, jiným způsobem zkoumat jejich vlastní výkon překračovalo naše možnosti. Vliv křesťanské víry na výkon SP jsme předpokládali, domnívali jsme se, že důsledné žití křesťanství je faktorem ovlivňujícím osobnost pracovníka a výkon sociálních služeb je poznamenán jeho osobnostními rysy. Zajímavou otázkou by bylo zkoumání i dalších vlivů, případně jaké vlivy určují zkoumaná hlediska u nevěřících pracovníků – čím je dán



jejich obraz člověka, co určuje jejich pojetí autority apod. Praktickým poznatkem z výzkumu je pak přesvědčení, že pro pracovníky v sociálních službách, kteří se hlásí ke křesťanství, je užitečné věnovat pozornost kultivaci vlastní víry a že tato kultivace pak má vliv i na výkon, případně kvalitu sociální služby. V důsledku to dále také znamená, že i pro organizaci je užitečné věnovat pozornost tomu, jak si jednotliví pracovníci křesťanství interpretují, respektive zda jejich pojetí sociální práce, a tedy i její výkon je v souladu s příslušnou kulturou dané organizace. V praxi je možné si představit organizaci, která ve své kultuře dané charakterem uživatelů služeb (např. zařízení pro postižené demencí Alzheimerova typu) preferuje především všestrannou péči o klienty, a jinou organizaci (např. dům na půl cesty), která preferuje přístup doprovázení k nabytí vlastních kompetencí uživatelů služeb. Podobně nalezneme zařízení, pro která je důležitá explicitní komunikace křesťanských témat, ať verbální (zařízení, kde se s vírou terapeuticky uvažuje), či komunikace neverbální (křesťanskými symboly, oděvem řeholníků/řeholnic), a naproti tomu jiná zařízení (např. nízkoprahová), kde se tato témata vědomě explicitně nekomunikují. Zda pak konkrétní pracovníci v daném zařízení pojmají výkon své práce v souladu s kulturou příslušné organizace či svým způsobem narážejí, může souviset i s jejich interpretací náboženství. Neuvažujeme o příčinách a dalších souvislostech, pouze se snažíme upozornit, že i tato skutečnost může hrát roli, že samotná deklarace křesťanství sama o sobě nevyovídá vše, že kultivace víry vlastních pracovníků je pro organizaci zajímavá.

Seznam literatury:

BENEDIKT XVI. **Deus caritas est.** Praha: Paulínky, 2006.

DOLEŽEL, J. **Co dělá sociální práci křesťanskou?** In OPATRNÝ, M., LEHNER, M., a kol. **Teorie a praxe charitativní práce.** České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Teologická fakulta, 2010, s. 24–27.

DOLEŽEL, J. **Teoretické ukotvení církevní sociální práce na pozadí obecných a českých charitních dějin až po encykliku Deus caritas est.** Disertační práce, Olomouc: CMTF UP, 2011.

Katechismus katolické církve. Praha: Zvon, 1995.

KAUFMANN, J. C. **Chápající rozhovor.** Praha: Sociologické nakladatelství, 2010.

KŘIŠŤAN, A., MUSIL, L. **Nezodpovězená otázka vztahu „pozorného srdce“ a „odbornosti“ v křesťansky zakotvené praxi sociální práce.** *Sociální práce / Sociálna práca*, 2008, roč. 8, č. 4, s. 93–99.

MAYRING, P. **Einführung in die qualitative Sozialforschung: eine Anleitung zu qualitativem Denken.** Weinheim und Basel: Beltz, 2002.

MIŠOVIČ, J. **O kombinaci sociologických výzkumných metod orientovaných na poznávání sociální práce.** *Sociální práce / Sociálna práca*, 2011, roč. 11, č. 1, s. 35–50.

MUSIL, L. **Různorodost pojetí, nejasná nabídka a kontrola výkonu „sociální práce“.** *Sociální práce / Sociálna práca*, 2008, roč. 8, č. 2, s. 60–79.

NAUER, D. **Seelsorgekonzepte im Widerstreit: ein Kompendium.** Stuttgart; Berlin; Köln: Kohlhammer, 2001.

OPATRNÝ, M. **Charita jako místo evangelizace.** České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Teologická fakulta, 2010.

OPATRNÝ, M. **Trináctá komnata vztahu teologie a sociální práce. K problematice negativních vlivů křesťanské víry na pomáhání.** *Caritas et Veritate*, 2011, roč. 1, č. 1, s. 44–59.

VAŠEK, B. **Dějiny křesťanské charity.** Olomouc: Velehrad, 1941.

ZICH, F. **Úvod do sociologického výzkumu.** Praha: Express, 2004.

Poznámky

- 1 Doležel (2010: 24) se konkrétně zabývá otázkou rozdílu mezi církevní sociální prací a humanisticky motivovanou sociální prací.
- 2 Hlavní řešitel Alois Křišťan, spoluřešitelé David Urban, Michal Opatrný, Markéta Elichová, Ján Mišovič.
- 3 Za zmínku v této souvislosti stojí, že snad podobnou myšlenku jako encyklika Benedikta XVI. (ve službě sociální péče je důležitá odborná kompetence a navíc i pozorné srdce či lidskost) vyjadřuje i text veřejného závazku časopisu *Sociální práce / Sociálna práca* uveřejňovaný na předposlední straně každého



čísla, kde se časopis zavazuje k podpoře postojů, které považují odbornost a lidskost za rovnocenná kritéria kvality sociální práce.

4 Respondenti odpovídali v první fázi na otázku, který z předložených výroků o Bohu je jejich názoru nejbližší: existuje, ale je světu vzdálený, vševědoucí; dal světu své zákony, sleduje jejich dodržování, dobré odměňuje a zlé trestá; je především ochraňující a žehnající; je jako pastýř následující své ovečky, opatrující, chránící je; je poblíž člověka v nouzi, opora a útočiště v bezvýchodných a krizových situacích; bezvýhradně milující, soucítící, vždy člověka přijímá; přímluvce slabých a chudých, požadující solidaritu s nimi.

5 Toto „téma“ vyjadřuje souvislost mezi tím, jak pracovníci pojmají své křesťanství (Boha, víru) a jak přistupují ke svým

klientům a k poskytování služeb, neboť jak si dále ukážeme, tato souvislost mezi pojmáním křesťanství byla v interpretaci a přístupu ke klientům objevena a označena právě termínem „téma“.

6 Východiskem byly preference jednoho z výroků: Člověk je tvor hřešící, zatížený dědičnou vinou, který potřebuje spasit; Člověk je v jádru dobrý, rozvíjející se, stvořený k obrazu Božímu; Člověk získal své bytí od Boha, potřebuje však spolubližní a boží pomoc; Člověk je na Bohu nezávislý s vlastní svobodou a odpovědností.

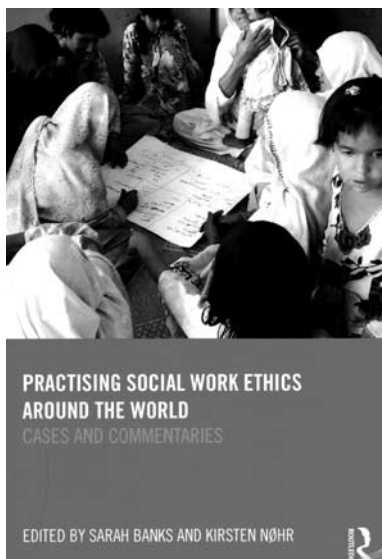
7 Východiskem byly výroky: Víra se projevuje v mém životě především v naplňování toho, co říká církev; Víra se naplňuje především každodenní snahou o „dialog s Bohem“; Nedá se to přesně popsat.

Recenze

Sarah Banks, Kirsten Nøhr (Eds.): Practising Social Work Ethics Around the World. Cases and Commentaries. London, Routledge, 2012.

Sociálna práca je v súčasnosti chápaná ako profesia založená na hodnotách, ktorých integrálnou súčasťou je aj etika. Práve jej je venovaná v poslednom období zvýšená pozornosť u nás aj vo svete. Veľmi zaujímavý projekt priniesli do sociálnej práce renomované autorky Britka Sarah Banks a Dánka Kirsten Nøhr. Išlo o projekt medzinárodnej organizácie FESET (Formation d'Éducateurs Sociaux Européens), čiže Európskej asociácie tréningových centier pre sociálno-vzdelávaciu prácu s názvom European Social Ethics Project, ktorý bol realizovaný od roku 1998. Jeho hlavnou náplňou bola systematická práca s „etickými kazuistikami“, ich etickou reflexiou a užívaním pre výskum a vzdelávanie v etike sociálnej práce. Ide pritom o špecifickú metodológiu „naratívnej etiky“, ktorá užíva príbehy z praxe na objasnenie etickej reflexie a rozhodovania. Výstupom projektu boli publikácie editované uvedenými autorkami: *Teaching Practical Ethics for the Social Professions* (2003) a najnovšie *Practising Social work Ethics around the World. Cases and Commentaries* (2012).

Hlavným cieľom posledne menovanej publikácie je predstavenie série kazuistík relevantných pre sociálnu prácu, ktoré pochádzajú od sociálnych pracovníkov a akademikov z rôznych krajín



sveta. Na príkladoch týchto etických kazuistík je možné rozlíšiť rôznorodé etické prístupy v sociálnej práci, ale aj kultúrne a národné špecifiká sociálnych pracovníkov z jednotlivých krajín. Z hľadiska tém sú v knihe prezentované etické problémy a dilemy z rozličných oblastí, akými sú negociácia a profesijné hranice, rešpektovanie základných práv, férovosť, zmeny a rozvoj v organizáciách, práca s politikmi a pod. Z ázijských krajín sú zastúpené jednotlivými prípadmi napríklad Čína, Vietnam, India, Pakistan, Irán, Palestína, Malajzia, Japon-

sko, z afrických zemí Botswana, z amerického kontinentu USA, Peru, Jamajka. Ďalšie kazuistiky sú z Austrálie, v rámci Európy sú prezentované prípady z Litvy, Británie, Švédska, Dánska, Fínska, Portugalska, Španielska, Francúzska. Žiaľ, prípady zo Slovenska alebo Českej republiky chýbajú. Editorky sú si vedomé, že selekcia 26 prípadov nemôže reprezentovať všetky krajiny sveta, ale ich široká voľba je vhodne zvolená reprezentatívna vzorka rozličných kontextov sociálnej práce a etiky vo svete.

Na začiatku prezentovaných etických kazuistík je krátke uvedenie, nasledujú dva komentáre a v závere sú otázky pre reflexiu. Autormi komentárov sú sociálni pracovníci a akademici z rozličných



krajín, ktorí predstavujú rôznorodé etické teórie, koncepty, vlastné praktické skúsenosti a alternatívne koncepty. Z metodologického hľadiska je zaujímavý zvolený postup, pri ktorom autori jednotlivých komentárov a uvedení nepoznali odlišné verzie textov.

Analýza etických kazuistík z priamej sociálnej práce s klientom je zaujímavým podnetom pre sociálnych pracovníkov a jednou z alternatív kriticky reflexívnej praxe, ku ktorej často povzbudzujú Malcolm Payne, Barbra Teater či Neil Thompson. Publikácia je inšpiratívna aj pre vzdelávateľov v sociálnej práci, ktorí sa špecializujú na vyučovanie etiky a chceli by postupovať odliš-

ným spôsobom, než je zvyčajný postup od teórie k praxi. Pri etike založenej na kazuistikách zohráva kľúčovú rolu morálne rozvažovanie. Spoločnou reflexiou sa hľadajú eticky korektné postoje k danému prípadu, prihliadajúc na teoretické znalosti z filozofických konceptov etiky, etických hodnôt, princípov prezentovaných v etických kódexoch sociálnej práce, špecifik danej krajiny, organizácie a podobne. Knihu možno odporučiť pre sociálnych pracovníkov, vzdelávateľov v sociálnej práci i študentov sociálnej práce.

Andrej Mátel,

VŠ ZaSP sv. Alžbety v Bratislave

Pavol Frič, Martin Vávra: Tři tváře komunitního dobrovolnictví. Praha, Agnes, Hestia, 2012.

V poslední době je oprávněně kladen mimořádný důraz na systémy zakotvené a realizovatelné v komunitě, tedy v prostředí, v němž se nacházejí ti občané, kteří potřebují nějaký typ pomoci. Nejčastěji se mají na mysli zdravotnické a sociální služby, k nimž nepochybně patří i další formy dobrovolnických aktivit v oblasti sportu, kultury a volnočasových aktivit. Nejrozličnější komunitní služby mohou poskytovat nejen profesionálové, ale také dobrovolníci. Na jejich přínos je zaměřena mimořádně zajímavá publikace Pavla Friče a Martina Vávry s názvem *Tři tváře komunitního dobrovolnictví* s výstižným podtitulem: *Neformální pomoc, organizovaná práce a virtuální aktivismus*.

Recenzovaná publikace je rozdělena do dvou základních a dále členěných kapitol. První se jmenuje *Komunita a dobrovolnictví* a čtenáři se logicky poučí o tom, co je komunita (její definice, historické ohlednutí, sociální kapitál a veřejná politika) a co dobrovolnictví (definice, motivace k němu a jeho typy). Zajímavé je, že autoři popisují kromě tradičního pojetí komunity i tzv. komunitu virtuální. I když nelze „věstit z křišťálové koule“, lze s nimi souhlasit v tom, že zejména

mladší a mladá generace podlehla kouzlu internetu, které se již nyní a v budoucnu možná ještě výrazněji projeví v moderních formách komunitního dobrovolnictví.

Druhá kapitola se jmenuje *Tři tváře komunitního dobrovolnictví v datech*. Začíná pasáží o historických kořenech dobrovolnictví, kterou velmi oceňuji. To proto, že ačkoliv je tradice i českého dobrovolnictví bohatá, je ke škodě věci málo známá i málo připomínaná. Pak jsou uvedeny cíle a zdroje analýzy dat, které jsou předmětem dalšího sdělení, rozvrženého do tří oblastí: neformální komunitní dobrovolnictví, formální komunitní dobrovolnictví a virtuální komunitní dobrovolnictví. Autoři uvádějí, že analýzu provedli především na základě výzkumu *Dobrovolnictví 2009*, který byl proveden na vzorku 3 800 občanů ČR starších 15 let a jehož výsledky doplnili daty z dalších zdrojů.

Výstižný závěr je doplněn odpovědí na otázku: *A jaký je tedy duch současné české komunity?* „...hlavně slabý a málo viditelný ve veřejném prostoru, i když míra komunitního dobrovolnictví zde není zdaleka zanedbatelná.“ Proto autoři vyzývají

k propagaci zejména neformálního dobrovolnictví a vyslovují obavy z tendencí profesionalizace organizovaného dobrovolnictví. Potěšitelné, i když jistě s ohledem na veřejné politiky sporné, je to, že „duch české komunity je spíše přátelský než občanský“. Autoři pro tuto skutečnost uvádějí validní důvody. Leč právě ten občan, který potřebuje pomoc nebo rád využije nabízených aktivit, však nepochybně uvítá právě přátelského dobrovolníka.

Recenzovaná kniha je mimořádně zdařilá a přínosná. Měli by si ji přečíst všichni, kteří již dobrovolnictví „propadli“ nebo kteří uvažují o tom, že se v něm budou osobně angažovat. Toto kladné hodnocení „vystavuji“ i přesto, že lze litovat absence jazykové korektury. Četné gramatické chyby hyzdí jinak pěknou publikaci.

*Helena Haškovcová,
Fakulta humanitních studií
Univerzity Karlovy*



Istifan Maroon: Syndrom vyhoření u sociálních pracovníků. Teorie, praxe, kazuistiky. Praha, Portál, 2012.

Autorem publikace Syndrom vyhoření u sociálních pracovníků je Istifan Maroon, docent na Pedagogické VŠ ve Freiburgu, který je rovněž supervizorem pro sociální práci. Zkušenost z této profese jej zřejmě přivedla k otázce syndromu vyhoření, a přestože v publikaci převažuje teoretická část, která je hodně rozsáhlá, jsou praktické zkušenosti autora z oblasti sociální práce zřejmé a velmi cenné. Syndrom vyhoření je tak čtenářům představen erudovaně jak po stránce teoretické, tak praktické. Mimo klasická východiska, která pojímají syndrom vyhoření jako důsledek dlou-

hodobé mentální zátěže nebo působení stresogenních situací a jejich následného nezvládnutí, uvádí autor i moderní pohledy na syndrom vyhoření, které vycházejí z výzkumů tohoto syndromu v posledních letech (publikace vyšla v Německu v roce 2008). Syndrom vyhoření je tak popisován jako rozpor mezi vnímáním jedince (jeho očekáváním) a realitou pracovního dne. Zmíněn je zde i vliv neadekvátního odměňování sociálních pracovníků jako jednoho z dalších z tlaků, který je na pracovníky v této vysoce náročné profesi vyvíjen, což nebývá často uváděno ani publiková-



no. Zabývá se i sebedůvěrou a sebevnímáním sociálních pracovníků ve vztahu k jejich odolnosti proti vzniku syndromu vyhoření a jejich schopností sebeřízení a sebekontroly, schopností organizovat si svou práci. Pokud jsou tyto schopnosti sniženy, přispívají opět ke vzniku syndromu vyhoření. Autor opětovně zmiňuje střet profesního očekávání sociálního pracovníka s každodenní realitou této práce, a popisuje tedy syndrom vyhoření jako mnohovýstevný proces, který zahrnuje jak působení vnějších podmínek prostředí, tak i osobnostní charakteristiky sociálního pracovníka, jeho prožívání, chování a reagování a rovněž i předchozí zkušenosti, které formovaly vývoj jeho osobnosti. Zajímavý je zejména poznatek o prožívání původních rodinných vztahů, postavení dítěte v rodině a dětských rolí ve vztahu k možnosti vzniku syndromu vyhoření u budoucího sociálního pracovníka. Autor uvádí v chronologickém sledu podle vývoje poznání o syndromu vyhoření různé definice a projevy tohoto syndromu, popisuje projevy odosobnění v sociální práci, snížení výkonnosti. Snaží se najít jednotící prvky všech definic syndromu vyhoření, popsat to, co mají všechny definice společné a co je možné považovat za obecně platné. Syndrom vyhoření je pak popsán jako duševní proces in-

dividuálních negativních pracovních zkušeností spojených se silným citovým tlakem, který se projevuje narušeným fungováním sociálního pracovníka. Syndrom má pak jak fyzické projevy (únava, vyčerpanost, nemocnost), tak projevy psychické (pocity lhostejnosti, snížení sebedůvěry). V pracovním procesu se pak projevuje zejména v práci s klientem odosobněním, neadekvátním chováním a postojem ke klientovi a snížením pracovní výkonnosti, časté je i emocionální napětí. Pozitivem je i to, že autor dává syndrom vyhoření do souvislosti se současnou dobou a s problémy současné společnosti – individualismem, orientací na výkon, sociálním odcizením. Dalším pozitivem je i to, že se snaží poměrně precizně odlišit syndrom vyhoření od příbuzných jevů (deprese, profesní nespokojenost, pracovní stres). Syndrom vyhoření vnímá autor jako kumulativní proces, kdy se projevy syndromu vyhoření vrství, kumulují. V praktické části pak popisuje jednotlivé fáze syndromu vyhoření a jeho projevy, takže si čtenář může udělat představu o tom, do jaké míry je syndromem vyhoření ohrožen. Uvádí i vliv věku, délky praxe, pohlaví, rodinného stavu, úrovně vzdělání a počtu odpracovaných let. Zabývá se i typologií potenciálních obětí syndromu vyhoření. Mimo osobnostní charakteristiky sociálního pracovníka (pracuje s pojmem sebeúčinnost, což je pojímáno jako důvěra ve své schopnosti a splnění pracovních úkolů) zmiňuje i proměnné prostředí – vlastní klienty, jejich problémy a možnost řešení těchto problémů, celkovou strukturu klientů, které má sociální pracovník na starost. V publikaci jsou rovněž uvedeny nástroje k zjišťování syndromu vyhoření – mimo klasický dotazník Maslachové jsou uvedeny i další, méně známé škály a nástroje, což je opět velkým pozitivem této publikace. V závěru publikace se pak zabývá možnostmi intervence, pokud syndrom vyhoření sociálnímu pracovníkovi hrozí, nebo již probíhá. Vše je doplněno dvěma názornými kasuistikami.

Syndrom vyhoření u sociálních pracovníků je publikace vysokých odborných kvalit. Uspokojí proto odborníky, kteří se syndromem vyhoření zabývají, poslouží i například studentům jako podklad pro jejich absolventské práce, ale zejména pomůže v orientaci v syndromu vyhoření těm, o kterých se zde píše – sociálním pracovníkům.

Hana Žáčková



Libor Novosád: Tělesné postižení jako fenomén i životní realita. Praha, Portál, 2011.

Dostáva sa nám do rúk už príznačne kvalitná publikácia Libora Novosáda. Je venovaná filozoficko-pedagogickým a antropologicko-sociologickým pohľadom na existenciu človeka v materiálnom i duchovnom bytí.

Z textu publikácie, ktorú autor skromne nazýva učebnica, je vidieť, že práca na predložených úvahách, provokáciách k premýšľaniu, záveroch a komparáciách vznikala dlhodobo a nie je zhrnutím konkrétnych tém, ale je myšlienkovú a aj architektonicky jednoliatym celkom. Je však zrejmé, že v niektorých častiach práce autor opúšťa istý priestor vedeckého poznania a necháva sa uniesť úvahami, ktoré logicky zdôvodňuje, prípadne argumentuje názormi iných autorov.

Dovolila som si urobiť túto recenziu napriek tomu, že nie som filozofom, pretože tento aspekt vnímania človeka ako celku tela a duše v recenzovanej práci je výrazne determinujúcim. Ťažším pritom z poznania sociológie, sociálnej práce a poznania a praxe ostatných sociálnych vied.

Prvá kapitola publikácie L. Novosáda nás vovádza do prezentácie „východiska filozofie človeka“, ako uvádza sám autor, a to na úrovni tvorivosti, ktorá je jedným z atribútov ľudskosti a sociálnej existencie človeka a na úrovni filozofie individuálneho bytia. V rámci tejto kapitoly silne zaznieva právo a možnosti človeka prekonávať to, čo je dané, prekonávať zvyklosti, objavovať možnosti a mnohotvárnosť nového. Zároveň autor konštatuje, že k tomu, aby bolo možné prirodzene prijať inakosť, je potrebné pochopiť osobnú filozofiu každého človeka, ktorého sa inakosť dotkla.

Možno by bolo dobré, keby autor bol pri tabuľke a jej ďalších záveroch na s. 17–18 poukázal, z ktorých častí a autorov filozofického učenia o duši a tele vychádza, a to aj napriek tomu, že jeho závery majú logiku a sú prezentované jasnou rečou.

V druhej kapitole „O tele, vzťahu tela a duše“ autor vychádza z poznania prezentovaného autorami: Patočka, Grebeníčková, Merleau-Ponty, Hogenová, Suchodolski a i., kde pracuje s pojmami: telo, telesnosť, telo a pohyb, telo a duša, kde vo vzťahu k sociológii a sociálnej práci upriamujem pozornosť, okrem iných, na subkapitolu „pohyb a práca“. V nej L. Novosád vychádza z myšlienky, že ľudská práca je procesom sebaurčovania a sebarealizácie.

„Človek transcendingujúci“ je názvom a obsahom **tretej kapitoly** publikácie jej **I. časti** filozofickej s názvom „O človeku, tele, pohybe a ľudskom bytí“. Je venovaná úvahám a faktom o úsilí človeka a jeho údely, kde autor dospieva k záveru, „že i zápas s bolesťou a nepriazňou osudu, prekonávanie prekážok a predsudkov je reálnou výhrou človeka s postihnutím nad svojou danosťou...“.

Štvrtá kapitola je zameraná na priesečníky filozofie, viery a výchovy. V rámci nej zaujme významné moderné poňatie filozofie výchovy vychádzajúce z Palušových (1991) troch oblastí záujmu, a to: z koncepcie človeka a jeho vychovateľnosti a zmyslu života, z možnosti a medzi ľudského poznania, z hľadania stanovísk k ľudskému životu a svetu hodnôt.

V II. časti publikácie sociologicko-antropologická a osobne „existenciálna“ časť „O aspektoch telesného postihnutia a života s ním“ sa L. Novosád venuje podstatným aspektom reality života s telesným postihnutím a podnecuje nás k premýšľaniu a vnímaniu človeka so zdravotným postihnutím ako osobnosti, ktorá má svoju životnú skúsenosť, históriu svojho života, potenciál, ktorý možno nie je na prvý pohľad viditeľný natoľko, aby bol pre pomáhajúceho profesionála primárne určujúcim východiskom.



V kapitole č. 5 „Život s telesným postihnutím ako výzva a konfrontácia“ s veľkým ľudským pochopením a nadhľadom profesionála L. Novosád uvažuje a prezentuje závere vzťahujúce sa k postojom spoločnosti k ľuďom s telesným postihnutím, k normatizácii telesného postihnutia a stigmatizácii v dôsledku takéhoto postihnutia a ich rizík v medziľudskej komunikácii, ale hlavne na strane človeka, ktorého sa to dotýka, a jeho rodiny.

Kapitola **šiesta a ôsma** nás vovádza do sveta terminológie a typológie telesného postihnutia a odlišnosti tela, kde autor vychádza z princípu holistického poňatia zdravia vo vzťahu k telesnému postihnutiu. Jedným z vážnych konštatovaní v tejto časti práce je: „Obraz odlišného tela sa utvára v rovine sociálnej, v rovine profesionálneho pomáhania, v rovine osobnej.“ V tejto kapitole sú tiež jasne a presne vymedzené základné pojmy a riziká ich nejasnosti v predmetnej oblasti.

Na prvý pohľad možno s hlavnou témou publikácie nesúvisiacou kapitolou je **kap. deviata** venovaná Základom komunikácie s ľuďmi s telesným postihnutím a **kap. desiatu**, ktorou je Koncept koordinovanej rehabilitácie osôb s telesným postihnutím, ktoré sú dosť výrazne orientované aplikačne. V konečnom dôsledku však uzatvárajú tému celej publikácie.

V závere len dodávam, že zase je na knižnom trhu publikácia, ktorá je využiteľná pri konfrontácii, ale aj rozširovaní poznania v oblasti sociálnych vied.

*Anna Žilová,
Katedra sociálnej práce
PF Katolíckej univerzity v Ružomberku.*

Předplatné 2013

Změny v předplatném následujícího ročníku:

- nové ceny dle rozdělení na fyzické a právnické osoby
- předplatitelé ročníku získají možnost online vstupu do webové databáze všech vydaných čísel
- vstup do databáze bude umožněn jen na dobu platnosti předplatného

Změny předplatného bude doprovázet:

- zavedení online prodeje celého časopisu i jednotlivých akademických statí
- snížení tištěného nákladu do výše počtu předplatitelů
- postupné zrušení doprodeje starých výtisků

Sledujte www.socialniprace.cz!

„Pod mostem se nezačleníš“

Na přelomu května a června letošního roku se v Brně diskutovalo o sociálním bydlení. „Jako už tolikrát,“ nabízí se dodat. V tomto případě ale měli hlavní slovo lidé, kteří sami v sociálních bytech – lépe řečeno v bytech s doprovodným sociálním programem – žijí. Cílem akce s názvem „Národní setkání lidí žijících v sociálních bytech“ bylo prozkoumat modely sociálního bydlení z „insider“ perspektivy – tedy pohledem lidí s vlastní zkušeností. Setkání uspořádal IQ Roma Servis a Sdružení Podané ruce, financování zajišťovala Agentura pro sociální začleňování, která z něj čerpala pro svůj připravovaný návrh zákona o sociálním bydlení.

Hlavního workshopu se zúčastnili klienti sedmi organizací: IQ Roma servis, Podané ruce, A Kluby ČR, P Centrum Olomouc, Ester Zálesí, Centrom a Vzájemné soužití. Moderování si vzaly na starost Kateřina Novotná a Hana Tomicová

ze skupiny Narativ, které se snažily vést diskusi tak, aby vznikl co nejširší prostor pro myšlenky, nápady a postřehy zúčastněných. A dařilo se jim to: bez přítomnosti provozovatelů sociálních bytů se účastníci mohli svobodně vyjadřovat k jakýmkoliv tématům, mohli vyzdvihnout to, co jim v jejich sociálních bytech přijde funkční, ale také kritizovat to, s čím nejsou spokojeni. Problematika sociálního bydlení tak byla vykreslena z úhlu pohledu, který většinou zůstává očím zákonodárců a poskytovatelů služeb skrytý.

Nehleďte tolik na kvalitu jako spíš na kvantitu a stabilitu

Účastníci se shodovali v tom, že sociálních bytů je zoufale málo, a finance by tedy doporučovali investovat ne do lepšího a komfortnějšího vybavení, ale spíše do získání dalších bytů. Tím jako by ří-



kali: nesnažte se udělat víc pro nás, kteří už bydlení máme, ale spíš nabídněte šanci i ostatním, kteří se k takovému bydlení zatím nedostali.

Navíc zazněla velice pozitivní zkušenost s modelem sociálního bydlení, kdy se nájemníci od začátku podílejí na opravách bytů. Slovy jedné z účastnic: *„My když jsme ty byty dostali, tak tam byly tuny odpadu. Já jsem tam nejdřív nechtěla bydlet, bylo to hrozné. Všechno jsme si ale dali postupně do pořádku a tak si toho víc vážíme. Byla to pro nás velká motivace.“*

K tomu, abychom nejen bydleli, ale i žili, potřebujeme svobodu a soukromí

Nikdo z přítomných neprojevoval zájem o větší množství kontroly a návštěv sociálních pracovníků. Velice pozitivně však popisovali zkušenosti s tím, když jim někdo poskytl doprovod na úřad nebo jim asistoval při hledání práce. Vyjadřovali také potřebu mít v bytě dostatek svobody a soukromí – například aby si mohli pozvat do bytu návštěvu v kteroukoliv denní či noční dobu. *„Potřebujeme žít, nejenom bydlet,“* poznamenal účastník Radim.

Nemůžete po někom chtít, aby se začlenil, když nemá kde bydlet

V tomto bodě jako by účastníci citovali základní strategii mnoha západních zemí: housing first (bydlení na prvním místě). Vyjmenovávali výhody toho, když lidé mají možnost bydlet v důstojných podmínkách, a to nejen výhody pro ně samotné, ale i pro poskytovatele služeb a potažmo celou společnost. Jejich vlastními slovy: *„Když člověk na ulici ten byt dostane, tak i pro terénačky je potom snazší ho najít.“* *„Nejdřív ten bezdomovec myslí na postel, pak teprve myslí na práci.“*

Zatímco klienti využívali vlastní zkušenost k formulaci „ideálního modelu sociálního bydlení“, ve vedlejší místnosti probíhal paralelně i workshop pracovníků zmíněných organizací a zástupců státní správy. Zde se diskutovalo o různých formách sociálního bydlení, připravovaných zákonných úpravách, aktuálních nesrovnalostech ohledně definice sociálního bydlení nebo nedostatku bytů. Na konci druhého dne se účastníci obou workshopů sešli a sdělili si vzájemně výstupy svých diskusí. Bylo fascinující, jak blízké závěrům workshopu klientů byly hlavní body workshopu



pracovníků a zástupců státní správy. Toto jsou ty hlavní:

Chceme prosazovat myšlenku, že KDOKOLIV POTŘEBUJE BYDLENÍ (domov), MĚL BY JE DOSTAT (jinými slovy: bydlení by nemělo být za zásluhu).

Služby poskytované v průběhu bydlení mají smysl – je ale třeba diskutovat o tom, jak by kvalitní služby spojené s bydlením měly vypadat, jaký by měly mít rozsah a jestli by jejich čerpáním mělo být bydlení podmíněno nebo ne.

Jednoznačně podporujeme, aby se sociální bydlení realizovalo v běžné bytové zástavbě.

Důležitá byla i neformální setkání. K tomu dopomohl také Obchodní dům Ikea, který všechny účastníky pozval na večeri ve své restauraci v OC Olympia. Mimobrněší potom mohli v nefor-

málních debatách pokračovat v hostelu Mitte, který byl také jedním ze sponzorů akce. V průběhu večera byly s některými účastníky natočeny videomedailónky, které budou součástí krátkého dokumentu natočeného Petrou Detersovou ze skupiny Narativ.

Na konci setkání zazněl slib, že tato akce nebude pouze výkřikem do tmy. Získaný materiál bude dále upravován a využíván k tomu, aby se téma sociálního bydlení zviditelnilo a aby se zkušenosti lidí žijících v sociálních bytech využily při vytváření koncepcí a metodik. Co akce rozhodně prokázala, tak je to potenciál rovnoprávné participace uživatelů služeb při plánování a tvorbě způsobů pomoci sociálně potřebným.

*Pavel Nepustil, Jan Milota,
Sdružení Podané ruce, o. s.*

Seminář o case managementu: Jakou cenu má koordinovaná péče?

Sdružení Podané ruce, o. s., organizuje ve dnech 13.–14. prosince 2012 seminář o case managementu jako specifickém způsobu práce v sociálních a zdravotních službách napříč cílovými skupinami. Program je pečlivě připravován tak, aby mohlo dojít k bohatému, přátelskému a inspirativnímu setkání mezi poskytovateli a uživateli služeb, akademiky a tvůrci politik.

Workshop Libora Musila z Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity se pokusí uchopit aktuální otázky a spory kolem case managementu pomocí užitečných konceptů a pomůže tak mimo jiné vyjasnit některá terminologická nedorozumění. Zahraniční inspiraci přiveze Helene Vollard z Amsterdamu, která pracuje s lidmi na okraji společnosti, a nabídne konkrétní a praktické tipy pro koordinovanou péči.

V programu nebudou chybět příklady koordinované péče z českých organizací, které se rozhodly některý z mnoha modelů case managementu vyzkoušet anebo se jím inspirovaly. Zazní kasuistiky z oblasti péče o duševně nemocné, práce s rodinami, uživateli drog nebo sexuálními pracovníci.

Dialog o základních otázkách a dilematech case managementu povedou u „kulatého stolu“ zástupci MPSV, obcí a kraje s poskytovateli a uživateli služeb. Půjde především o prozkoumání toho, jak by se mohl case management v České republice dále rozvíjet a jaké k tomu může mít podmínky.

Přihlásit se na seminář je možné přes web Vzdělávacího centra I.E.S.: <http://ies.podaneruce.cz/kurzy/case-management-v-cr/>.

Medzinárodná vedecká konferencia Výzvy a trendy vo vzdelávaní v sociálnej práci

V dňoch 26.–27. dubna 2012 sa v Prešove (Slovenská republika) konala medzinárodná vedecká konferencia Výzvy a trendy vo vzdelávaní v sociálnej práci. Pripravili ju dve národné asociácie vzdelávateľov v sociálnej práci: Asociace vzdelávateľů v sociální práci v České republice a Asociácia vzdelávateľov v sociálnej práci na Slovensku.

Spoluorganizátorom sa stala Európska asociácia škôl sociálnej práce (EASSW), Európske centrum komunitného vzdelávania (ECCE) a Slovenská sociologická spoločnosť pri Slovenskej akadémii vied v Bratislave (SSS pri SAV). Konferenciu organizačne pripravil Inštitút edukológie a sociálnej práce Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove pod vedením jeho riaditeľky docentky Beáty Balogovej.

Počas dvoch dní konania konferencie viac ako sto účastníkov (vysokoškolských pedagógov, výskumníkov a študentov) diskutovalo o aktuálnych výzvach a trendoch vo vzdelávaní v sociálnej práci v Európe. Cieľom podujatia bolo podnietiť dialóg medzi vzdelávateľmi v sociálnej práci na Slovensku a v Čechách, identifikovať kľúčové vízie a trendy vo vysokoškolskom vzdelávaní v odbore sociálna práca a podporiť európsku dimenziu v tejto oblasti.

Už v priebehu prípravy konferencie na základe vopred zaslaných a recenzovaných abstraktov prihlásených príspevkov sa ukázala potreba diskutovať najmä o:

- otázkach kvality vo vzdelávaní v sociálnej práci,
- potrebe reflexie vybraných spoločenských problémov,
- možnostiach aplikácie moderných vzdelávacích koncepcií, stratégií a metód,
- didaktike a metodike vyučovania vybraných kurzov v študijnom programe sociálna práca.

Problematika spoločenskej potreby inovácie tzv. opisu študijného odboru sociálna práca a zároveň jednotlivých študijných programov sa ukázala ako mimoriadne aktuálna. Dá sa konštatovať, že

viacero účastníkov upozornilo na didaktiku takých predmetov, ako sú etika v sociálnej práci, výskum v sociálnej práci, či sociálno-psychologické výcviky. Závbery jednotlivých sekcií sú spracované v podobe powerpointovej prezentácie (dostupné na stránkach hlavných organizátorov a webovej stránke konferencie).

V priebehu prvého dňa konferencie sa uskutočnila aj panelová diskusia na **tému Europeizácia vo vzdelávaní sociálnych pracovníkov**. Diskusiu moderovala docentka Kvetoslava Repková – členka Inštitútu edukológie a sociálnej práce na FF PU a riaditeľka Inštitútu pre výskum práce a rodiny v Bratislave. Diskusie sa zúčastnili:

- Ewa Kantowicz (Poľsko), University of Warmia and Mazury in Olsztyn;



- Nino Žganec (Chorvátsko), University of Zagreb;
- Alessandro Sicora (Taliansko), University of Calabria;
- Vasilios Ioakimidis (Cyprus), University of Nicosia.

S hlavnými referátmi vystúpili:

- **Sue Lawrence:** *Vzdelávanie v sociálnej práci v Európe: súčasné trendy a rozvoj*
- **Alois Křišťan a Martin Bednář:** *Vzdělávání sociálních pracovníků v ČR*
- **Milan Schavel a Tatiana Matulayová:** *Vysokoškolské vzdelávanie sociálnych pracovníkov v kontexte štátnej vzdelávacej politiky v SR*
- **Libor Musil:** *Postmoderní institucionalizace a výzvy pro vzdělávání sociálních pracovníků*
- **Anna Tokárová:** *Rodové štúdiá a edukológia v pregraduálnom a ďalšom vzdelávaní sociálnych pracovníkov a pracovníčok*

Rokovania v sekciách prebiehali počas oboch dní. Okrem referátov využili tri účastníčky konferencie možnosť posterovej prezentácie. Diskusie smerovali k zodpovedaniu kľúčových otázok, týkajúcich sa vzdelávania v sociálnej práci, za výraznej podpory moderátorov a moderátoriek sekcií: Dušan Šimek, Miloslav Hetteš, Kvetoslava Repková, Mirka Nečasová, Beáta Balogová, Daniel Topinka, Ján Gabura a Zdenka Šándorová.

Možnosť prezentácie výstupov svojej publikačnej a inej činnosti využili Európske centrum komu-

nitného vzdelávania, časopis Sociálna práca / Sociálna práca a OZ Návrat. Účastníci a účastníčky sa mohli oboznámiť aj s aktuálnymi empirickými zisteniami o obraze dobrovoľníctva na Slovensku, prostredníctvom monografie Dobrovoľníctvo na Slovensku – výskumné reflexie.

Doposiaľ bol vydaný recenzovaný zborník abstraktov, ktorý je dostupný aj na stránke univerzitnej knižnice Prešovskej univerzity v Prešove. Plánovanými výstupmi z konferencie sú recenzovaný zborník príspevkov a vydanie vedeckej monografie akademických statí.

Pozitívnu atmosféru akcie dokresľovala aj prítomnosť študentov a študentiek IEaSP, FF PU, ktorí výrazne participovali na konferencii, a to nielen v pozícii spoluorganizátorov, ale aj aktívnych účastníkov. Konferencia mala pozitívny ohlas u prítomných hostí. Jej významnosť nepochybne podčiarkla aj prítomnosť členov a členiek výkonného výboru EASSW, ktorá dokresľovala európsku dimenziu akcie. Záverom možno konštatovať naplnenie zámeru konferencie v zmysle vytvorenia podujatia pre rôzne skupiny účastníkov, a tým aj platformy pre ďalšiu spoluprácu.

*Tatiana Matulayová, Michaela Skyba,
za poriadateľa*

Videozáznamy z prednášok môžete zhlédnuť na www.socialniprace.cz (pozn. red.).



IX. Hradecké dny sociální práce – mezinárodní vědecká konference

Ve dnech 21. a 22. září 2012 se v Hradci Králové na půdě Univerzity Hradec Králové konala již tradiční mezinárodní vědecká konference IX. Hradecké dny sociální práce, kterou pořádá Ústav sociální práce UHK. Záštitu nad konferencí přijali Lubomír Franc, hejtmán Královéhradeckého kraje, a Josef Hynek, rektor Univerzity Hradec Králové.

Cílem setkání akademických pracovníků a pracovníků, pracovníků a pracovníků institucí veřejné správy a neziskových organizací, studentek a studentů oboru sociální práce a oborů příbuzných bylo diskutovat společné téma spolupráce v sociální práci z pohledu jiných disciplín, na vnitrooborové a mezioborové úrovni v praxi, na makroúrovni sociální práce, při práci s cílovou skupinou seniorek a seniorů a také ve vazbě na zahraniční perspektivy.

Mezinárodní vědecké konference se zúčastnilo na 150 hostů. Pozvání přijali účastníci nejen z České republiky, ale také ze Slovenska, Polska a Německa. S hlavním referátem týkajícím se možností a překážek uplatňování restorativního přístupu v českém prostředí vystoupil Oldřich Matoušek spolu s Andreou Matouškovou. Odborné diskuse nad příspěvky účastníků v jednotlivých sekcích, které následovaly v pátek 21. 9. odpoledne a v sobotu 22. 9. dopoledne, přinesly podle sdělení a reakcí moderátorů sekcí, prezentujících i posluchačů inspirativní myšlenky, návr-

hy, doporučení a příklady spolupráce v oblasti sociální práce v praxi i v rámci vzdělávání. Po dobu konání konference měli účastníci rovněž možnost seznámit se s činností a projekty zařízení státní správy a samosprávy a nestátních neziskových organizací, se kterými Ústav sociální práce Univerzity Hradec Králové úzce spolupracuje při realizaci odborných praxí studentek a studentů.

Příspěvky prezentované na mezinárodní vědecké konferenci budou zahrnuty do sborníku vědeckých textů, který bude účastníkům konference následně zaslán. Konference IX. Hradecké dny sociální práce se konala za významné podpory Krajského úřadu Královéhradeckého kraje, Magistrátu města Hradec Králové, České spořitelny, a. s., firem ORTEX, spol. s r. o., T-MAPY, spol. s r. o., AG COM, a. s., GIST, s. r. o., ad.

Všem účastníkům mezinárodní vědecké konference děkuji za jejich účast, za příjemnou atmosféru, kterou se podařilo společně vytvořit nejen v rámci oficiálních aktivit, ale také v rámci neformálních setkání, která přispěla k rozvoji pracovních kontaktů. Předem děkuji těm, kdo jsou ochotní se na e-mailové adrese hradeckednysp@uhk.cz podělit o zážitky, dojmy nebo fotografie.

*Martina Macková,
Ústav sociální práce,
Univerzita Hradec Králové*

Současnost a perspektiva sociální péče ve společnosti 21. století, ročník 2012



Prezentace Oldřicha Matouška

Pravidelně od roku 2007 pořádá město Litomyšl dvoudenní konferenci „Současnost a perspektiva sociální péče ve společnosti 21. století“. Letošní, šestý ročník následoval léta předcházející a v příjemné atmosféře ve skvostném prostředí Smetanova domu diskutovali odborníci sociální práce, sociální politiky, psychologie a medicíny zajímavá a aktuální témata důležitá pro sociální péči v ČR.

„Zdá se mi, že se v naší společnosti přitvrzuje, snižuje se tolerance a mnoho lidí se dostává na hranu,“ řekl v úvodním proslovu Radomil Kašpar, 1. místostarosta města Litomyšle. „Ze svého po-

stavení vidím, že s tím nejde mnoho dělat,“ dodává. Jednou z možností, jak něco dělat a podpořit „lidi na hraně“, je právě organizování specializovaných setkání, kde si odborníci pomáhajících profesí mohou vyměňovat zkušenosti a navazovat užitečné kontakty. „Věřím, že zajímavé informace, které se zde dovíte, využijete ve své praxi,“ uzavírá úvodní slovo místostarosta Kašpar.

Odborné přednášky začaly příspěvkem Martina Žárského, náměstka generálního ředitele Úřadu práce ČR, který představil reformní kroky úřadu práce a na konkrétních číslech ilustroval dosažené výsledky. Návštěvníci konference se tak mohli dozvědět, že na úřadě práce došlo k nárůstu systemizovaných míst přibližně o 1 700, změnilo se uspořádání obcí druhého a třetího stupně, nově se pracovníci úřadu práce zaměřují na komplexní práci s klienty a ne jen na „dávkování“, nově dochází ke sdílení informací o klientech, 77 tisíc lidí uzavřelo dohodu o výkonu veřejné služby a úspěšně, i když s protesty, se zavádí sKarta.

Následovalo vystoupení Miloslava Macely, ředitele Odboru rodiny a ochrany práv dětí Ministerstva práce a sociálních věcí ČR. Ten podrobně představil cíle reformy systému ochrany práv dětí a péče o ohrožené děti, přičemž se zaměřil zejména na orgány sociálně-právní ochrany dětí a náhradní rodinnou péči.

V dalších příspěvcích vystoupili profesor Vladimír Smékal z katedry psychologie FSS MU, Marek Maluš a Martin Kupka, oba z katedry psychologie FF UPOL, Vendula Raymová, jednatelka společnosti Bohemia EU Planners, Petr Víšek, ředitel Národního centra sociálních studií, docent Zdeněk Susa, lékař-internista, evangelický kazatel a podle mého názoru skvělý rétor, Lidmila Pekařová, primárka rehabilitačního oddělení Hamzovy léčebny v Košumberku, Hana Pazlarová z katedry sociální práce FF UK a konferenci uzavřel příspěvek docenta Oldřicha Matouška z katedry sociální práce FF UK, který představil svůj pohled na mnoho-problémového klienta v sociálních službách.



Vladimír Směkal při prezentaci

V doprovodném programu mě velice zaujalo vystoupení chlapecké kapely FFT+P Kluci v klobouku, jejíž jádro tvoří členové romsko-české pěstounské rodiny a pěvecky jí dominuje Tomáš Fuchs, o kterém zřejmě ještě uslyšíme. S ohledem na hudební zážitek nemohu jinak: Pokud pořádáte nějakou společenskou akci a hledáte zajímavá hudební seskupení, Kluky v klobouku doporučuji.

Konference v Litomyšli byla celým svým průběhem i obsahem přínosnou zkušeností a rozhodně se neřadí mezi akce, po jejichž absolvování si říkáte, zda jste nemohli svůj čas strávit lépe. Prezentace zúčastněných odborníků včetně fotografií naleznete na webu města Litomyšl.

Roman Baláž

Inzerce

NEZISKOVKY.CZ 
vzdělávací a informační centrum

Více než 15 let prostřednictvím vzdělávacího a informačního servisu rozvíjíme neziskový sektor v České republice a podporujeme filantropii. Pomáháme neziskovým a příspěvkovým organizacím v jejich profesionalizaci a současně přinášíme služby manažerům podniků a korporací, státním zaměstnancům, studentům a veřejnosti.

VZDĚLÁVÁNÍ Zajišťujeme vzdělávací akce z oblastí: • marketingu a public relations • účetnictví a práva • komunikace, prezentace a vyjednávání • řízení a vedení lidí • strategického plánování a řízení • efektivního fungování správních rad • fundraisingu včetně projektového řízení	PORTÁL WWW.NEZISKOVKY.CZ • burza práce • bazar • databáze finančních zdrojů • elektronický zpravodaj Svět neziskovek • daňový kalkulač • katalog neziskovek • poradenství • katalog knihovny • data o neziskovém sektoru v ČR	DÁRCOVSTVÍ A SPOLEČENSKÁ ODPOVĚDNOST • administrace charitativních projektů a grantových řízení podniků a korporací • konzultace společenské odpovědnosti firem a podniků • poradenství v oblasti dárcovství a sponzoringu
--	--	--

Konference na téma Podpora rozvoje sociálních služeb

V Pardubicích se dne 19. září 2012 sešlo téměř 50 zástupců poskytovatelů sociálních služeb z Pardubického a Olomouckého kraje na konferenci, kterou pořádala Diecézní charita Hradec Králové ve spolupráci s odborem sociálních věcí Krajského úřadu Pardubice a Sdružením Creatio.

V úvodu vystoupil se svým příspěvkem Budoucnost sociálních služeb Petr Hanuš, ředitel odboru sociálních služeb MPSV. Jeho vystoupení bylo přítomnými zástupci neziskových i veřejných poskytovatelů sociálních služeb pozorně sledováno. Hanuš kromě jiného zdůraznil odpovědnost poskytovatelů za služby, které si registrují a poté poskytují svým uživatelům. Je na poskytovatelích, aby rozhodli, za jakých podmínek jsou schopni služby poskytovat a za jakých už ne.

Jako druhá vystoupila Helena Zahálková na téma Sociální služby v Pardubickém kraji. Ve svém příspěvku se věnovala specifikům sociálních služeb, ale i efektivitě ve financování sociálních služeb,

a jak změřit efektivitu sociálních služeb bez toho, abychom nezapomněli na podstatu, a to je pomoc potřebnému člověku. Připomněla hlavní důvod, proč bude muset nastat změna ve financování sociálních služeb: „Veřejné zdroje se stále snižují a na druhé straně se zvyšuje potřeba sociálních služeb a jejich kvalita. Jaká je cesta z této disproporce, zatím nevíme.“ V závěru se Zahálková věnovala rizikům ve financování sociálních služeb.

Ve druhém bloku přednášek vystoupil Martin Bednář na téma Sebehodnocení jako nástroj zvyšování kvality. Účastníky konference seznámil s vývojem hodnocení kvality v sociální sféře v mezinárodním kontextu a o metodách hodnocení a evaluace. Dále pak nabídl inspiraci pro naplnění povinností vyplývajících z jednotlivých kritérií standardu kvality č. 15 a upozornil na nejčastější nedostatky a chyby, se kterými se v praxi setkáváme.

Tatiana Matulayová v příspěvku De/profesionizace sociálních služeb – dilema současnosti



Prezentace Martina Bednáře na téma Sebehodnocení jako nástroj zvyšování kvality

odborný časopis

sociální služby

MĚSÍČNÍK ASOCIACE POSKYTOVATELŮ SOCIÁLNÍCH SLUŽEB ČR

pro zřizovatele a poskytovatele sociálních služeb, pracovníky v sociálních službách
a ve veřejné správě, studenty, uživatele sociálních služeb a jejich blízké v České republice a na Slovensku

**Aktuality APSS ČR, sociální péče,
zdravotní péče, rozhovory, reportáže,
okénko do světa, ekonomika a řízení,
projekty, vzdělávání, legislativa,
zprávy a zkušenosti poskytovatelů.**

CENA

jednotlivé číslo: **50 Kč / 2 €**
letní dvojčísla: **69 Kč / 2,8 €**
roční předplatné (10 čísel): **538 Kč / 21,6 €**
**sleva 30 % pro studenty a příbuzné
uživatelů sociálních služeb**

OBJEDNÁVKY

v České republice:

SEND Předplatné, s. r. o.
www.send.cz (Časopisy odborné)

na Slovensku:

MAGNET PRESS, Slovakia, s. r. o.
www.press.sk (Časopisy/Odborné časopisy)

členské organizace APSS ČR objednávají
prostřednictvím redakce nebo kanceláře asociace

KONTAKTNÍ INFORMACE

Kotnovská 137, 390 01 Tábor
tel./fax: 381 213 332, mob.: 606 832 551
e-mail: redakce@apsscr.cz



odborný časopis

sociální služby



www.socialnisluzby.eu



Diskuse Martina Bednáře s Petrem Hanušem

upozornila na několik důležitých aspektů sociální práce. V úvodu vysvětlila kontext deprofesionalizace, pak se věnovala neprofesionálům v sociálních službách a profesionalizaci dobrovolnictví. Přítomným poskytovatelům připomněla, že 70 až 90% všech poskytovatelů dlouhodobé péče jsou rodinní příslušníci, přátelé, sousedi, nebo dobrovolníci. Více než 30% neformálních pečovatелů pečuje více než 20 hodin týdně. Dále se věnovala rolím sociálního pracovníka a v závěru výzvam pro poskytovatele – zapojení více dobrovolníků, deinstitucionalizace, marketing sociálních služeb, koncept zmocňování,

komunitní péče a účast na komunitním plánování. Poslední prezentace byla věnována výstupům mezinárodního projektu Profesionální pečovatelé, který měl za cíl přenos zkušeností v oblasti péče o seniory mezi charitami z Česka, Slovenska a Německa. Projekt skončil letos v únoru, nicméně na webových stránkách www.profesionalnipecovatele.cz zájemci najdou informace o všech aktivitách projektu a také zajímavé dokumenty, které byly jako inspirace přeloženy z němčiny. V rámci projektu bylo vydáno 7 publikací pro pečovatele i pečující rodiny, které jsou v elektronické podobě taky zde k dispozici. Nejdůležitějším výstupem projektu bylo představení modelu Procesní podpůrné péče Moniky Krohwinkelové 13 AEDL, který představuje výborný nástroj pro všechny, kdo zpracovávají individuální plány péče o seniory, aby v péči nezapomněli na žádnou oblast životních aktivit seniora, včetně činností a aktivit, bezpečného sociálního prostředí, sociálních kontaktů i duchovních potřeb seniora. Publikace Tipy, jak vhodně formulovat zdroje, problémy, cíle a opatření 13 AEDL se již v praxi osvědčuje. Na webových stránkách tohoto projektu jsou uveřejněny i prezentace z konference Podpora rozvoje sociálních služeb.

*Zdenka Kumstýřová,
ředitelka Charity Přelouč,
manažerka projektu a jednatelka Sdružení Creatio*

Inzerce

<http://www.prohuman.cz>

Prohuman

Odborný internetový časopis zaměřený na sociální práci, psychologii, zdravotnictví, ošetrovatelství, pedagogiku, sociální poradenství, sociální služby, sociální prevenci, sociální politiku, vzdělávání.

<http://www.prohuman.sk>

Týden komunikace osob se sluchovým postižením

O lidech s postižením sluchu a jejich problémech toho většinová společnost mnoho neví. K odstraňování bariér, kterým musí čelit, měl přispět ve dnech 22. až 30. září Týden komunikace osob se sluchovým postižením (TKOSP). Za účasti předsedkyně senátního Výboru pro zdravotnictví a sociální politiku Daniely Filipové, která spolu s hlavním městem Praha nad TKOSP převzala záštitu, jej na dnešní tiskové konferenci v Senátu představily organizátorky z pořádajícího občanského sdružení ORBI PONTES.

Do projektu se zapojila řada partnerů, kteří prostřednictvím kulturních a vzdělávacích programů upozorní na svět ticha, na problémy a komunikační bariéry osob se sluchovým postižením. Rozmanité akce proběhnou v Praze, Brně, Ostravě, Hradci Králové, Liberci, Olomouci a dalších městech. Zájemci si mohli zabubnovat, zajít do divadla, navštívit výstavu sluchadel, dozvědět se o historii neslyšících, je možné navštívit otevřené hodiny českého znakového jazyka nebo zajít na přednášku o historii znakového jazyka a dozvědět se o různých komunikačních systémech.

Týden komunikace osob se sluchovým postižením probíhal od 22. do 30. 9., tedy v období, kdy se celosvětově slaví Mezinárodní den neslyšících, letos to vyšlo na 23. září. „Cílem projektu je zvýšit u slyšící většiny obecné povědomí o existenci neslyšící menšiny, její kultury, o tom, že lidé se sluchovým postižením tvoří jednotnou skupinu, že do ní patří se svými specifickými problémy zrovna tak lidé ohluchlí a nedoslýchaví,“ říká ředitelka o. s. ORBI PONTES Renata Škopková.

Projekty pro usnadnění přístupu běžných služeb sluchově postiženým

Sluchové postižení není viditelné, a proto může být pro mnohé překvapivé, že až půl miliónu lidí v České republice má problémy se sluchem. Hodně lidí s těžkým sluchovým postižením jejich komunikační bariéra vylučuje ze vzdělávacích, kulturních či společenských aktivit. Pokud ně-

kam musí jít, například na úřad, k lékaři, k soudu, bez komunikační podpory se dorozumívají velmi obtížně. Přitom způsoby jejich komunikace jsou různé, závisí na druhu a stupni postižení sluchu i dalších faktorech, jako je doba vzniku hluchoty, vliv školy, vliv rodiny či osobnostní předpoklady. Podle zákona č. 155/1998 Sb., ve znění zákona č. 384/2008 Sb., o komunikačních systémech neslyšících a hluchoslepých osob, mají právo zvolit z 10 v zákoně uvedených systémů takový, který jim nejlépe vyhovuje. Nejčastěji používané komunikační systémy jsou český znakový jazyk, znakovaná čeština a simultánní přepis mluvené řeči.

Uživatelé znakového jazyka mohou využít služeb tlumočnicků do znakového jazyka. Objednat je lze například u Centra zprostředkování tlumočnicků pro neslyšící. Pokud jim stačí tlumočení na dálku, nepřetržitou službu on-line tlumočení do znakového jazyka přes internet zajišťuje APPN – Agentura pro neslyšící. Užitečnou je rovněž služba O2 Hovory pro neslyšící, která umožňuje neslyšícím osobám domluvit se se slyšícími prostřednictvím operátorek.

Zejména pro ohluchlé a těžce nedoslýchavé lidi je vhodný simultánní přepis mluvené řeči, který pro celé území ČR zajišťuje Česká unie neslyšících. Zavedla ji díky podpoře Nadace Vodafone a zvláště ji oceňují neslyšící účastníci soudních jednání, kteří nepoužívají znakový jazyk a dříve byli odkázáni pouze na nespolehlivé odezírání.

Česká unie neslyšících je schopna zajišťovat simultánní přepis i na dálku přes internet, a to díky spolupráci s ČVUT. Tuto možnost hodlá jako první využít Poštovní spořitelna a nabídnout ji klientům se sluchovým postižením postupně ve všech ERA finančních centrech. Koncem září skončí tříměsíční pilotní projekt Era eScribe, který sloužil k ověření této služby. Pro tento účel založili pracovníci ČVUT a ČUN společnost Transkript online, s. r. o., která bude nabízet on-line simultánní přepis i dalším komerčním partnerům.

*Monika Jindrová,
ORBI PONTES, o. s.*

Když se spojíme, dokážeme cokoli

Helena Kellerová byla od tří let hluchoslepá. Po dokončení své první vysoké školy řekla: „Sami nedokážeme nic, ale když se spojíme, dokážeme cokoli.“ Přesně taková atmosféra panovala 22. září na Praze 5, Anděl. Šlo se zde několik stovek lidí, aby oslavily Mezinárodní den neslyšících. Akci pořádala společnost ASNEP (Asociace organizací neslyšících, nedoslýchavých a jejich přátel), která existuje již dvacet let. Martina Kronusová, výkonná ředitelka ASNEPu, k celé akci řekla toto: „Dnešní oslavou sledujeme dva cíle. Za prvé, zvýšit informovanost veřejnosti. Chceme dosáhnout toho, aby lidé věděli, kdo neslyšící je, že má svůj vlastní jazyk, svou kulturu. Za druhé, získat finanční podporu na tlumočnické služby pro neslyšící.“

A tak se stalo. Na oslavě Mezinárodního dne neslyšících vystoupila například skupina CAVA. Hudba byla tlumočena do českého znakového jazyka. Toto vystoupení přitáhlo k pódiu velkou část slyšící veřejnosti, protože umělecký překlad písně do znakové jazyka je pro mnohé fascinující. Dále vystoupilo bubenické seskupení Špaléné su-

šenky. To vše vedlo k možnosti výrazně poukázat na znakový jazyk jako na rovnoprávný komunikační prostředek ve světě neslyšících.

Na oslavě se vybralo 63 285 korun, které budou věnovány na tlumočnické služby pro neslyšící. Operační středisko – Centrum zprostředkování tlumočnicků pro neslyšící (CZTN) – je pro tuto komunitu naprosto nepostradatelné. Představte si například, když neslyšící musí jít k doktorovi. Běžně si tyto věci vyřídíme sami, a pokud mluvíme jen anglicky nebo francouzsky, není problém v Praze sehnat takového lékaře, který mluví naším jazykem. Ale najít lékaře, který ovládá bravurně znakový jazyk, není možné. To se týká i psychologů, prodavačů a jiných služeb. Neslyšící si zkrátka musí objednat tlumočníka.

CZTN existuje devět let. „V Centru máme registrovaných 43 tlumočnicků do znakového jazyka a máme v databázi 1 357 neslyšících klientů z celé ČR. Poskytujeme službu, která je pro neslyšící naprosto nepostradatelná,“ vysvětluje Martina Kronusová.



InternetPoradna.cz

Již 10 let spojujeme klienty a odborníky v sociální oblasti

- zapojeno 230 odborníků z celé ČR
- garance odpovědi do 7 dnů
- návštěvnost 300 lidí denně

ZAPOJTE SE TAKY!

www.iporadna.cz





Přesto se Centru zprostředkování tlumočnicků pro neslyšící nedaří finančně zrovna nejlépe. Už teď se musely služby Centra omezit na minimální požadavky. Neslyšící si tak mohou objednat tlumočnicka k doktorovi nebo na úřad. Ale není už možné si objednat tlumočení na nějakou společenskou akci nebo do školy, když třeba neslyšící rodič jde na třídní schůzku svého slyšícího dítěte. „Jsme velmi rádi za těch 63 tisíc, které Mezinárodní den neslyšících přinesl, ale pořád je to málo. Kdyby nás kdokoli chtěl podpořit, budeme velmi vděční. Více informací je na našich stránkách www.asnep.cz,“ říká Martina Kronusová.

Na Mezinárodním dnu neslyšících se také dosáhlo překonání rekordu v počtu osob tleskajících v bílých rukavičkách, a to ve znakovém jazyce. Tedy nešlo o klasické tleskání, ale mávání rukama. Celkem mávalo 214 osob, a to přesně dvě minuty.

Po oslavách na Praze 5 se konala od 17.00 večerní zábava na radnici Prahy 13, pod záštitou zástupce starosty Aleše Marečka. Večerní akce byla zaměřena zejména na připomenutí činnosti organizace ASNEP za uplynulé roky. Letos ASNEP totiž slaví již 20 let od svého založení a 40 let vydávání časopisu GONG pro sluchově postižené. Večerní program byl plný soutěží a dobré zábavy. Nechybělo divadlo, zpěv ve znakovém jazyce, soutěž Miss ruce, tombola i dobré občerstvení. Celá akce byla pořádána v rámci projektu Týden komunikace osob se sluchovým postižením. A v souvislosti s tímto projektem se v pondělí 24. září konala tisková konference k zahájení TKOSP. Nad projektem převzala záštitu senátorka Daniela Filipiová.

*Eva Tomková,
publicistka*

Krátce

Týden nízkoprahových klubů VI

V týdnu od 24. do 30. září 2012 proběhly v 58 městech České republiky dny otevřených dveří, divadelní představení, koncerty a festivaly s cílem představit české veřejnosti činnost 82 nízkoprahových zařízení pro děti a mládež. Cílem této akce je každoročně upozornit na práci a význam těchto zařízení, kam mohou děti po škole přijít trávit volný čas nebo řešit problémy bez jakýchkoli registrací či poplatků. Týden nízkoprahových klubů již pošesté pořádala Česká asociace streetwork a Nízkoprahové kluby pro děti a mládež z celé republiky.

Tak jako již tradičně, i letos nabídly nízkoprahové kluby komunitám, kde působí, zajímavý a pestrý program s cílem přiblížit svou práci veřejnosti. „Je to příležitost pro všechny, které činnost nízkoprahových klubů zajímá, osobně nahlédnout do prostředí této potřebné sociální služby. Nízkoprahové kluby jsou levnou a efektivní službou sociální prevence,“ představuje Týden Jiří Kocourek z České asociace streetwork, o. s. „Náklady na jeden program NZDM na rok jsou přibližně 1 432 000 Kč, zatímco náklady na jednoho klienta v Ústavní výchově na rok jsou přibližně 419 000 Kč. Pokud se tedy jednomu nízkoprahovému programu podaří udržet alespoň čtyři nezletilé klienty v jejich přirozeném prostředí, zaplatí se náklady jednoho tohoto programu,“ dodává Kocourek.

Ze sexbyznysu na trh práce

ROZKOŠ bez RIZIKA pořádá **16.–17. října** konferenci s názvem „Ze sexbyznysu na trh práce?“. Těšit se můžete na vystoupení zahraničních partnerů (Německo, Nizozemsko) a jejich zkušenosti s legalizací prostituce a poskytováním služeb osobám ze sexbyznysu. Na konferenci vystoupí též zástupci úřadů práce, MHMP, neziskové organizace a další. Akce se koná v budově Magistrátu hl. m. Prahy, Mariánské nám. 2, Praha 1.

Součástí konference je workshop zaměřený na problematiku zákona o regulaci prostituce. I vy se můžete zapojit a vyjádřit svůj názor. Konference je bezplatná. Součástí konference bude

i pěvecké a taneční vystoupení souboru Rozkoš. Konference je součástí projektu podpořeného z Operačního programu Lidské zdroje a zaměstnanost. Cílem projektu je mimo jiné získat informace o dopadu legalizace prostituce v Německu a Nizozemsku a získat know-how, jak pracovat s tématem odchodu ze sexbyznysu na trh práce.

IV. konference ve Valašském Meziříčí – Moderní přístupy k lidem s demencí

Diakonie ČCE – středisko ve Valašském Meziříčí pořádá již počtvrté konferenci týkající se problematiky lidí s demencí, na níž vystoupí renomovaní odborníci. Konference se uskuteční **24. října 2012** ve Velké zasedací místnosti Městského úřadu Valašského Meziříčí. Den poté se koná workshop validace, který povede Mária Wirth.

V programu například vystoupí Taťána Nersesjan s příspěvkem Rozvoj sociálních služeb pro lidi s demencí na území Zlínského kraje, Karolína Friedlová se bude věnovat využití Bazální stimulace u lidí s demencí. V poledním bloku pak vystoupí Miroslav Orel s příspěvkem o vyhoření u pomáhajících profesí a Hana Janečková s kreativním využitím vzpomínek v práci s lidmi s demencí. Odpoledne své příspěvky přednese Aurelia Chábová, na téma Preterapie, a Dobromila Krupová, Trénování paměti. V závěru vystoupí ještě jednou Mária Wirth, a to s příspěvkem věnujícím se využití metody Validace Naomi Feil v péči o lidi s demencí.

Konference a workshop jsou určeny pro pracovníky sociálních a zdravotních služeb, studenty sociálních a zdravotních škol a pečující rodinné příslušníky.

Konference o krizové intervenci „Krise? Může potkat i vás...“

Ve dnech **30.–31. října 2012** pořádá sdružení REMEDIUM Praha pod záštitou Ministerstva práce a sociálních věcí ČR a místostarostky Městské části Praha 3 Miroslavy Oubrechtové v Hotelu Olšanka v Praze 3 konferenci o krizové intervenci.

Krizová intervence dosáhla v naší zemi dvacetileté tradice jako živoucí metoda, která je vědomě popisovaná, formulovaná a vytvářená. Vyvíjí se jako nejmladší svébytná disciplína vedle psychoterapie a poradenství a na rozdíl od obou jmenovaných je nejvíc sdílená lidskou přirozeností – každý je nadaný nějakými dovednostmi přispěchat na pomoc člověku v krizi.

Není to metoda exkluzivní, ale metoda, která kopíruje přirozenost člověka a normální lidské potřeby v zátěžových situacích. Učí rozpoznat, co kdo v dané situaci potřebuje nejvíc.

Stěžejní náplní konference budou panely, kulaté stoly a diskuse s tématy: pohledy do historie, komunitní psychiatrie, vzdělávání v krizové intervenci, práce se specifickými cílovými skupinami, mimořádné události, etika v rámci poskytování krizové pomoci.

Můžete navštívit výběrové workshopy a interaktivní semináře: práce s dětmi a dospívajícími, domácí násilí, dítě v krizi na telefonu, sebevraždění

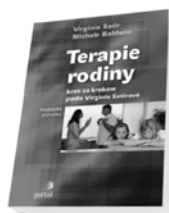
klienti, senioři a krize v roce aktivního stárnutí, psychospirituální krize.

Odborným programem vás provedou zkušení pracovníci z oblasti krizové pomoci s dlouhodobou praxí na lince důvěry, v krizovém centru nebo v terénních krizových službách. Přivítáme hosty z dalších služeb, které prvky krizové intervence využívají při práci se svými cílovými skupinami.

Konference Terénní práce s cizinci

Centrum na podporu integrace cizinců v Olomouckém kraji zve na konferenční setkání a diskuse o problematice terénní práce s cizinci. Toto odborné setkání je součástí aktivit interkulturního festivalu „PEL MEL 2012 – festival vzájemného dialogu Olomouckého kraje“ (www.pelmel-festival.cz). Konference, jejímž odborným garantem je Daniel Topinka, se uskuteční pod záštitou Olomouckého kraje v prostorech CARITAS-VOŠ Olomouc, a to **31. října 2012**.

Inzerce

www.facebook.com/nakladatelstvi.portal
www.portal.cz


Virginia Satir, Michele Baldwin Terapie rodiny krok za krokem podle Virginie Satirové

První část knihy je věnována analýze terapeutického sezení s konkrétní rodinou. Sudé strany knihy jsou vyladěny autentickému záznamu a liché strany komentáři, postřehům, názorům, způsobu vedení. Druhá část je věnována východiskům modelu Virginie Satirové a konceptuálnímu rámci jejího terapeutického přístupu.

brož., 152 s., 269 Kč

Istifan Maroon Syndrom vyhoření u sociálních pracovníků

Teorie, praxe, kazuistiky

Autor hledá příčiny vyhoření a nabízí strategie i modely k jeho prevenci i překonání. Poukazuje na použitelné zásady a terapeutické metody pro sociální pracovníky v různých etapách profesního vývoje. Hlavní pozornost věnuje potenciálním podpůrným strukturám na pracovišti a v soukromém životě postižených.

brož., 152 s., 265 Kč



Allan Pease, Barbara Pease Řeč těla na pracovišti

Zkušení autoři umožňují čtenářům uvažovat o řadě profesních situací – od absolvování vstupního interview do zaměstnání, přes vystupování na firemních akcích, až po zvládnutí prezentací, schůzek a telefonních konferencí... Čtivou a zábavnou formou, plnou praktických doporučení ukazují, že změnit řeč vlastního těla na pracovišti je v pozitivním smyslu slova možné.

brož., 128 s., 215 Kč

Pro Česko: Portál, s. r. o., tel. 283 028 203, e-mail: obchod@portal.cz
Knihkupectví Portál: Jindřišská 30, Praha 1 / Klappova 2, Praha 8 / Dominikánské nám. 8, Brno
Pro Slovensko: portalslovakia@stonline.sk, tel. 00421 910 995 655, www.portalslovakia.sk



portál

V předběžném programu konference vystoupí zástupce Odboru azylové a migrační politiky MV ČR **Helena Dluhošová** s příspěvkem „Koncepte integrace cizinců – Společné soužití a streetwork“, Daniel Topinka s přednáškou „Analýza potřeb v prostředí terénních služeb“, Jan Mochťák zpracuje téma „Koncept sociálního kapitálu v kontextu terénní sociální práce s cizinci“, Tereza Podroužková se bude věnovat přednášce „Terénní sociální práce s cizinci – z učebnice do praxe“, Michal Krebs představí činnost sdružení La Strada: „Terénní sociální práce v kontextu NNO La Strada“ a **Hana Solařová** přednese příspěvek „Terénní sociální práce s cizinci v souvislosti se standardy kvality sociálních služeb“. Na závěr proběhne diskuse.

Pozvánky

Sociální a komunitní práce – inspirace z Mexika

9.–10. listopadu 2012 povede v Brně workshop dr. Rocio Chaveste Gutierrez z mexické Meridy na téma Sociální a komunitní práce. Lektorka je ředitelkou Kanankil Institute, soukromé vzdělávací instituce, která poskytuje magisterské vzdělání ve třech oborech – psychoterapie, závislosti a psychoterapie párů a rodiny. Vyučující přistupují ke vzdělávání z postmoderní perspektivy, což se projevuje například v méně hierarchických, otevřených vztazích se studenty a v tvořivém stylu výuky, což můžete zakusit i vy v nabízeném workshopu.

Rocio Chaveste představí svůj přístup v oblasti sociální a komunitní práce, se kterou má bohaté dlouholeté zkušenosti: např. práce s mayskými komunitami, ve které se snaží mayskou filozofii propojit se soudobou praxí. Představí také zajímavé a významné inspirace od současných odborníků dané oblasti z celého světa. Nedílnou součástí budou živé ukázky praxe sociální a komunitní práce, s jejichž přípravou oslovíme i účastníky workshopu dopředu.

Konference „Lidská práva v proměnách času – Násilí v holistické perspektivě“

„Lidská práva v proměnách času“ je název dvou denní konference s mezinárodní účastí, jejímž cílem je přispět k šíření povědomí o lidských právech a formou diskusního fóra nabídnout různé názory, myšlenky a analýzy ohledně lidských

práv. Téma tohoto ročníku je **Násilí v holistické perspektivě**. Konference se bude zabývat problematikou v celém jejím spektru, především však v kontextu právním, sociálním, sociálně-právním a zdravotně-sociálním. Bude zaměřena na stále aktuální téma násilí ve společnosti, a to nejenom na míru tolerance k násilí vůči specifickým skupinám, ale i pojetí násilí ve veřejném a mediálním diskurzu. Téma násilí bude nahlíženo z holistického pohledu jako celospolečenský jev s dopady nejen na jedince a skupiny, ale též na rodinu a širší sociální prostředí.

Konference se koná ve dnech **13.–14. listopadu 2012** na Zdravotně sociální fakultě Jihočeské univerzity, J. Boreckého 27, přednáškový sál E.

Ekonomické a právní otázky zadluženosti ekonomik, podniků a domácností

Soukromá vysoká škola ekonomických studií v Praze, Česká republika, Vysoká škola mezinárodního podnikání ISM Slovakia v Prešove, Slovenská republika, a Wyższa Szkoła Ekonomii i Prawa w Kielcach, Poland, pořádají mezinárodní vědeckou konferenci na téma Ekonomické a právní otázky zadluženosti ekonomik, podniků a domácností / Economic and legal aspects of indebtedness of economics, enterprises and households. Konference se koná dne **23. listopadu 2012** v aule Soukromé vysoké školy ekonomických studií pod záštitou Ing. Lucie Markové, rektorky Soukromé vysoké školy ekonomických studií, Praha 8.

Tematicky se konference zaměřuje na zadluženost ekonomik (dopad zadluženosti na ekonomický růst, měnový kurz a platební bilanci, hodnocení ratingových agentur, problematika zadlužení zemí EU, atd.); na zadluženost podniků (kapitálová struktura podniku, problematika druhotné platební neschopnosti, bankovní úvěry, pojištění vývozu, atd.) a na zadluženost domácností (dopady zadlužení domácností, bankovní a nebankovní spotřebitelské úvěry, problematika lichvářských úroků, atd.).

1. 12. – Světový den boje proti AIDS

První prosincový den si lidé na celém světě připomínají oběti nemoci AIDS. Díky iniciativě OSN, která tento den vyhlásila jako světový den boje proti AIDS, se více hovoří o této zákeřné nemoci, která je považována za jednu z nejhorších nemocí

vůbec a novodobou metlou lidstva a má na svém kontě milióny mrtvých.

IX. ročník konference primární prevence rizikového chování „Prevence v pohybu“

Konference Primární prevence rizikového chování 2012 se uskuteční ve dnech **3. až 4. prosince 2012** v prostorách Nové radnice Magistrátu města Prahy. Letošní konference se bude zabývat těmito tématy: Rizikové chování, Spolupráce rodiny a školy v oblasti primární prevence, Primární prevence v ústavní péči, Testování dětí a dospívajících ve školách a školských zařízeních při podezření na užití návykové látky a Poradenství a primární prevence.

Konferenci pořádá Sdružení SCAN ve spolupráci s klinikou adiktologie 1. lékařské fakulty Univerzity Karlovy v Praze a Všeobecné fakultní nemocnice v Praze a s hlavním městem Praha.

Seminář Case management v ČR 2012: „Jakou cenu má koordinovaná péče?“

2. ročník semináře o case managementu / koordinované péči v sociálních i zdravotních službách, napříč cílovými skupinami, napříč regiony je určen jak pro pracovníky, kteří case management praktikují, tak pro ty, kteří se o něj zajímají.

Mezi hlavními hosty vystoupí Helene Vollaard,

vedoucí divize Sociální práce amsterdamského De Regenboog (Rainbow Group), Libor Musil, vysokoškolský učitel, výzkumník, předseda redakční rady časopisu Sociální práce / Sociální práca z Fakulty sociálních studií Masarykova univerzita v Brně.

Seminář se uskuteční ve dnech **od 13. prosince do 14. prosince 2012** v Centru I.E.S. v Brně-Řečkovících, ulice Hapalova 22.

XII. česko-slovenská konference s mezinárodní účastí Kvalitativní přístup a metody ve vědách o člověku „Hranice normality“

Katedra psychologie Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci připravuje ve dnech **28.–29. ledna 2013** v konviktu – Uměleckém centru Univerzity Palackého v Olomouci již dvanáctý ročník česko-slovenské konference na téma Kvalitativní přístup a metody ve vědách o člověku.

Na této konferenci jsou vítány příspěvky na témata hranic normality, patologie a zdraví v psychologii, psychiatrii, sociologii, pedagogice, etnografii, antropologii, filozofii a dalších příbuzných oborech, například témata vztahující se k „pozitivně deviantním“ příkladům, otázkám „patologie všedního života“, normám v pracovním procesu, osvojování norem ve vývoji člověka, normám užívaným ve výzkumu, diagnostice, normám prezentovaným v odborných článkách.

Témata roku 2013

1/2013 - Deinstitutionalizace sociálních služeb

2/2013 - Školská sociální práca

3/2013 - Rodina v nejistotě

4/2013 - Občanská společnost a sociální práce

5/2013 - Special English Issue 2013 - online supplement



Jsou úspory v rehabilitaci pacientů po traumatickém poškození mozku opravdu úsporou na pravém místě?

Ztráta téměř pěti milionů pro stát na jednoho pacienta, neinformovanost, nekoordinovanost, nedostupnost kvalitní následné péče, rozpad rodiny či ztráta zaměstnání. I takto by se dala ve zkratce popsat situace osob po poranění mozku a jejich rodin. Výše uvedená tvrzení alespoň potvrzuje unikátní případová studie, kterou realizovalo občanské sdružení CEREBRUM. V žádném případě však nejde o marginální záležitost, poranění mozku totiž v Česku postihne více než 78 tisíc osob ročně.

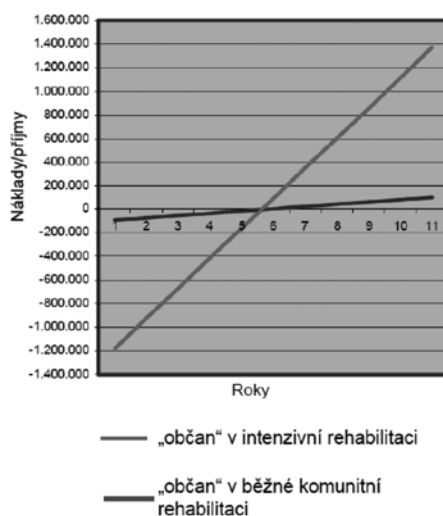
Cílem studie bylo na konkrétních případech pěti pacientů s diagnózou traumatické poškození mozku analyzovat průběh jejich léčby, rehabilitace, péče v domácnosti a vyčíslit hodnotu nákladů spojených se zdravotní a sociální péčí. Studie nabízí ucelený názorný pohled na výši finančních prostředků, celospolečenských výdajů, které s poraněním mozku přímo i nepřímo souvisí, a nabízí možnost zhodnocení současného stavu systému péče o tyto osoby.

Autoři studie sledovali pět osob, které v posledních pěti letech utrpěly kraniocerebrální poranění mozku doprovázené nitrolebním krvácením a bezvědomím v trvání minimálně 14 dní. Díky kombinaci kvalitativní a kvantitativní metodologie (dotazníku, polostrukturovaných rozhovorů, desk research) a použitím metody *Cost of Illness*, která měří ekonomické zatížení společnosti způsobené postižením jedince (2) a odhaduje náklady na zvolený typ onemocnění v celé své šíři, podkryla tato studie v České republice do jisté míry neprobádanou problematiku poranění mozku. A to nejen ze zdravotního, ale také sociálního a ekonomického úhlu pohledu.

Systém ve vynakládání finančních prostředků u sledovaných osob byl velmi podobný. Výše nákladů v prvních dvou měsících dosahuje 80–90 % celoživotních nákladů a průměrná výše úhrady v prvních dnech péče se pohybuje kolem 25 až 40 tisíc Kč za den. V prvním roce se může jednat až o částky okolo jednoho miliónu korun.

Případová studie však dále přichází se zjištěním, že český zdravotní systém při péči o pacienty se získaným poškozením mozku šetří na nesprávném místě. Skvěle poskytovanou i organizovanou až nadstandardní péči světové úrovně v akutní fázi po úrazu vystřídá zcela neadekvátní a podle dostupných ekonomických ukazatelů nedostatečná péče postakutní. Jen velice málo financí totiž směřuje na tolik potřebnou komplexní rehabilitaci člověka po úrazu mozku, kterou navíc podle výsledků kvalitativní analýzy nelze považovat za vhodně navazující, tedy včasnou. Na rehabilitaci se vynakládá asi jen 10–20 % z celkových nákladů, což je z hlediska jejího vlivu na následný stupeň funkčních schopností a soběstačnosti těchto osob žalostně málo. Jak se ukazuje, je to totiž právě úspěšná včasná koordinovaná multidisciplinární rehabilitace, která člověka po traumatickém poškození mozku navrácí zpět do života a která také z velké části eliminuje celoživotní náklady na různé sociální dávky, což je evidentní např. z dánského příkladu zkušeností (viz graf níže).

Analýza nákladů a užítu (cost-benefit) intenzivních rehabilitačních programů



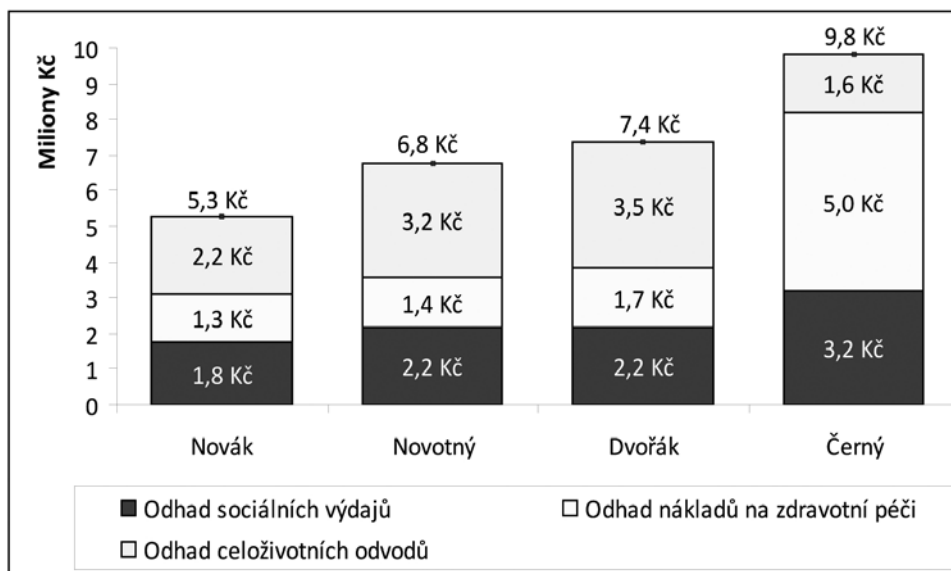
Zdroj: Anne Sophie Sandstød Nielsen, Denmark – Prague, December 1st 2010



Při odhadu celoživotních výdajů spojených s poraněním mozku tvoří největší celoživotní náklad ušlé příjmy veřejných rozpočtů za platby daní a pojistného z důvodu pracovní neschopnosti těchto osob (až 3,5 mil. Kč v současné hodnotě diskontované 3 %). Druhou nejvyšší položkou jsou celoživotní náklady na sociální dávky (nemocenská, invalidní důchod, příspěvky na péči). Celoživotní zdravotní náklady spojené s poraněním mozku se pak pohybují okolo 1,5 mil. Kč (v současné hodnotě diskontované 3 %, nominálně se jedná o dvojnásobek). Systém zdravotní péče ani sociální dávky samotné tak nevytvářejí ideální podmínky pro návrat těchto osob do pracovního procesu.

součástí ekonomického potenciálu naší země,“ říká Tomáš Roubal.

Rehabilitace samotná, aby byla dostatečně efektivní, by měla vykazovat hlavně znaky včasnosti, návaznosti (především v přechodu ze zdravotnického zařízení do domácího prostředí, a tedy do sociální sféry pacientova procesu rehabilitace), intenzivnosti a samozřejmě nezbytné multidisciplinarity. To se však podle zjištění autorů bohužel velmi často neděje. Návazná péče není nikterak koordinovaná, vyznačuje se tzv. *pacient-skou turistikou*. Např. jeden ze zkoumaných probandů utrpěl úraz hlavy při jízdě na motocyklu. Z traumacentra byl překládán na ARO odděle-



Název grafu: Odhad celkových celospolečenských nákladů do věku 65 let, diskontováno 3 %

„Nemalé finanční prostředky, které se vynakládají na akutní péči, neodpovídají bohužel efektivitě, stupni soběstačnosti těchto osob. Nefungující systém, podfinancování rehabilitace, chybějící návaznost jednotlivých složek akutní a následné péče způsobuje, že do pracovního procesu se následně zapojí pouze minimum pacientů. Tento fakt způsobuje další zvyšování nákladů pro veřejný systém, zároveň však neumožňuje těmto lidem vést plnohodnotný, nezávislý život (1, 3). Náklady na rehabilitaci ve výši pouze desítek až stovek tisíc korun nevedou k navrácení potenciálu lidem do té míry, aby byli soběstační a navíc aby se stali

ní nižšího typu, následně opět na ARO kliniku a jednotku intenzivní péče nemocnice vyššího typu (po intervenci rodinného přítele). Po třech měsících byl přeložen do rehabilitačního ústavu, poté do léčebny dlouhodobě nemocných (LDN), kde strávil pět měsíců. Jelikož musel čekat na přijetí do rehabilitačního ústavu, strávil několik měsíců v domácím ošetřování a nyní je po tříměsíčním pobytu v rehabilitačním ústavu opět doma. Vzhledem ke klíčové úloze dobré organizace následně navazující péče by zcela jistě byla na místě osoba ve funkci koordinátora, jakéhosi case managera následné péče.

Právě příklad pana Novotného, který byl hospitalizován v zařízení vyššího typu: až po intervenci rodinného přítele, neurologa, dokazuje i velký vliv tzv. sociálního kapitálu, bez kterého by se současná

zdravotní péče v ČR neobešla. Ti, kteří sociální kapitál („známosti“, kontakty) nemají a ani rodina není schopna se o ně postarat, jsou často nuceni přebývat v léčebnách pro dlouhodobě nemocné, což jsou zařízení, která jsou pro pacienty s kraniocerebrálním traumatem zcela nevhodná.

„(v LDN) ... Tam jo hm a tam to bylo špatný, protože jsem kvůli nim jsem přišel vo ledvinu ..., a nemám na ně dobřejch vzpomínek, kdybych se moh bránit, tak bych se soudil s nima...“ (pan Černý)

Neméně důležitým faktorem ve výsledcích efektu péče je do jisté míry i náhoda. Velice záleží na tom, kde je pacient hospitalizovaný, protože kvalita péče mezi zařízeními se velmi liší. Obrovskou systémovou chybou v případě pacientů po poškození mozku často bývá katastrofální úroveň informovanosti a edukace rodinných příslušníků, a to jak ze strany zdravotnického personálu, tak ze strany sociálních pracovníků v případě hledání dostupných sociálních služeb.

Mužům, probandům účastnícím se naší studie, poranění mozku zásadně ovlivnilo profesní život. I přesto, že někteří nadále doufají v návrat do práce, je jejich pracovní uplatnění v mnoha ohledech vzhledem ke stávajícím podmínkám nepravděpodobné, ne-li zcela nemožné. Zahraniční, např. německé zkušenosti ukazují, že pokud se pacient nezapojí do pracovního procesu do 2–3 let po úrazu, změní se jeho životní návyky natolik (např. nemusí vstávat ráno do práce, soustředit se na svůj pracovní výkon, mít řád, respektovat příkazy nadřízeného atd.), že bývá návrat do práce zcela nereálný (4).

Pro zlepšení stavu po poranění mozku je klíčová role rodinného pečujícího. Ten však sám potřebuje dostatek informací a odbornou podporu. Výhodu opět mají ti, jejichž rodinní příslušníci jsou zdravotníci, kteří jsou obvykle schopni pečujícímu poradit. Vzniklé většinou kombinované postižení má na rodinu osoby, která utrpěla poranění mozku, enormní vliv. Všichni, kteří pečovali o svého blízkého (a byly to zejména ženy), museli přizpůsobit svoji kariéru nově vzniklé situaci (snížení úvazků, pauza v zaměstnání). Většinou však zajišťují rodinní příslušníci péči o své blízké na úkor svého volného času, což se často odrazí neblaze na jejich zdravotním stavu. Jak vyplynulo i ze závěrů naší studie, zdravotní stav pečujících o blízké osoby se vlivem nových okolností zhoršil, trpí psychickými, ale také fyzickými problémy, které souvisí s enormně vyčerpávající péčí o své-

ho blízkého, ačkoli si to sami často nepřipouštějí. Právě psychické problémy vedou často k rozpadu do té doby funkčních rodin.

Pečující si často stěžují, že jsou z péče o blízkého unaveni. Tvzení o únavě (a to jak psychické, tak samozřejmě i fyzické) je důkazem potřeby služeb tzv. respitní (tedy odlehčovací) péče, která je však v současné době v ČR zcela nedostatečná.

Případová studie tak potvrzuje to, na co odborníci dlouhodobě poukazují. Nabízí unikátní pohled hned z několika úhlů, a to jak ze sociálního, tak také z ekonomického, na který odpovědní, zejména politici, často slyší více. Studie ukázala, že šetření finančních prostředků na včasné intenzivní rehabilitaci způsobí v budoucnosti daleko vyšší výdaje v sociálním systému a ztrátu příjmů z daní i sociálního a zdravotního pojištění. Včasná multidisciplinární rehabilitace potřebuje pro co nejvyšší možnou míru efektivity (dosažení co nejvyššího stupně funkčních schopností osob po poranění mozku) zejména zajištění dostatečného množství finančních prostředků. Musíme mít navíc na paměti, že důsledky onemocnění neovlivňují samotné pacienty, ale i celé jejich rodiny.

Za současné situace se tak nemůžeme divit, že se postakutní péče o osoby, které postihla „neviditelná epidemie“, tedy poranění mozku, spíše podobá boji s větrnými mlýny.

Radka Vepřková, Tomáš Roubal, Tereza Žilová

Literatura:

- SVESTKOVA, O., et al. **Functioning and Disability in traumatic brain injury**. 2010, 32 (S1): S68–S77.
- ŠVESTKOVÁ, O., ANGEROVÁ, Y., SLÁDKOVÁ, P. **Mezinárodní klasifikace funkčních schopností, disability a zdraví (ICF): kvantitativní měření kapacity a výkonu. Česká a slovenská neurologie a neurochirurgie**. 2009, roč. 72, č. 105, str. 580–586.
- ANGEROVÁ Y., et al. **Neurorehabilitace. Česká a slovenská neurologie a neurochirurgie**. 2010, roč. 73, č. 106(2), str. 131–135.
- LIPPERT-GRUENER, M., et al. **Mechanism of neuroplasticity and its influence on rehabilitation of patients in case of brain injury, journal Eurorehab, published in Bratislava, Slovakia**. 2006, n. 3–4, v. XVI, pp. 78–83.

Slovo editora závěrem

Milé čtenářky, milí čtenáři,

právě jste dočetli třetí číslo našeho časopisu v tomto roce. Když jsme se před časem na zasedání redakční rady domlouvali na tématech a pojetí letošních čísel, tak jsme se domnívali, že „Současná politika státu a sociální práce“ je tématem velmi aktuálním a nosným. Události posledních dvou let na poli sociální politiky a ekonomických, sociálních i zdravotnických reform, jejichž dopady na sociální práci, resp. její obsah, zaměření a výkon, jsou zásadní, daly našemu uvažování za pravdu. Reakce odborné veřejnosti na vyhlášení tohoto tématu byla příznivá a rovněž my, tedy redakce i editoři čísla, jsme oslovili řadu těch, kteří mohli k tématu hodně říci. Během tvorby čísla však zájem poněkud opadl, což přičítám nejistotě a vratkosti situace i tomu, že mnozí zaměstnavatelé svým postojem v podstatě brání odborné veřejnosti v publikování názorů reflektujících současnou sociální politiku a vytváření řádné diskusní platformy (což je i můj případ).

Navzdory těžkostem, které však provázejí tvorbu každého čísla a jež vyplývají ze snahy redakce i editorů nabídnout skutečně kvalitní a přínosné čtení, jste se mohli seznámit se škálou textů zjevně i poněkud volněji se vztahujících k tematice tohoto čísla, kterou z různých pohledů i pozic reflektují i obě eseje, zabývající se dopady sociální politiky na občany jakožto adresáty sociální práce.

V tomto čísle se mj. zabýváme vlivem odpovědnosti na rozhodování sociálních pracovníků, pozicí etiky v kontextu komplexního přístupu ke klientům, křesťanskou orientací a jejími souvislostmi v pojetí i realizaci sociálních služeb,

„dobrovolnou skromností“, změnami legislativních východisek pro sociální práci a služby, sKartou, dobrovolnictvím nebo problematikou přechodu absolventů VŠ na pracovní trh. Validní, přirozenou diverzitu obsahující dimenze vztahu sociální politiky a sociální práce je nahlížena optikou poskytovatelů sociálních služeb, působících ve veřejné sféře i v NNO ve prospěch sociálně, etnický, vzdělanostně i zdravotně znevýhodněných občanů, a také optikou MPSV i svépomocných občanských skupin či prosociálních iniciativ. V čísle najdeme i text věnovaný reformě systému ochrany práv dětí i péče o ohrožené děti a také příspěvek o hledání se sociální práce jako vědního oboru, akademické disciplíny i svébytné profese ve světle připravovaného zákona o sociálních pracovnících. Číslo samozřejmě doplňují obvyklé rubriky.

Věřím, že i v tomto čísle došlo k naplnění poslání našeho časopisu a že každému, tedy našim čtenářkám i čtenářům, přineslo inspiraci, podněty, náměty k zamyšlení, poznatky a zkušenosti z praxe i teorie sociální práce a hlavně že to bylo pro vás zajímavé, profesně i lidsky obohacující čtení, ke kterému se budete vracet. Také doufám, že se nám podařilo akcentovat skutečnosti, které jsou vyvolány probíhajícími společensko-politickými změnami i delší dobou patrnou proměnou hodnotové orientace většinové společnosti, a které staví sociální pracovníky před někdy až netušené úkoly. Zmiňované změny mohou být pro sociální práci výzvou směřující k posílení jejího postavení mezi pomáhajícími profesemi.

*Libor Novosád,
spolueditor čísla*



Kontakty

Prof. PhDr. Anna Žilová, PhD.

editorka čísla
Pedagogická fakulta
Katolícka univerzita v Ružomberku
E-mail: anna.zilova@ku.sk

PhDr. Mgr. Libor Novosád, Ph.D.

spolueditor čísla
predseda Asociace poraden pro osoby
se zdravotním postižením ČR
E-mail: libor.novosad@seznam.cz

Mgr. Jan Mandys, Ph.D.

Ústav správních a sociálních věd
Fakulta ekonomicko-správní, Univerzita Pardubice
E-mail: jan.mandys@upce.cz

PaedDr. Marie Vorlová

koordinátorka RAROSP
Rada pro rozvoj sociální práce
E-mail: vorlova@jabok.cuni.cz

Mgr. Božena Klimeková

sociální pracovníčka
Partneri pre sociálny rozvoj a pomoc
E-mail: bodulka@centrum.sk

Mgr. Lenka Jančuřová

vedúca zariadenia a sociálna pracovníčka,
OZ Viera-Láska-Nádej
E-mail: lenkajancusova@centrum.sk

Prof. PhDr. Jan Keller, CSc.

katedra sociálních věd
Fakulta sociálních studií
Ostravská univerzita v Ostravě
E-mail: jan.keller@osu.cz

Mgr. Martin Žárský

náměstek generálního ředitele
Úřad práce České republiky
E-mail: posta@uradprace.cz

Mgr. et Mgr. Radka Janebová, Ph.D.

odborná asistentka
Ústav sociální práce
Univerzita Hradec Králové
E-mail: Radka.Janebova@uhk.cz

Mgr. Jan Vrbický, Dis.

koordinátor metod sociální práce a rodinné po-
litiky
Odbor sociálních věcí a zdravotnictví
Magistrát města Hradec Králové
E-mail: Jan.Vrbicky@mmhk.cz

Ing. Petr Víšek

ředitel
Národní centrum sociálních studií
E-mail: office@ncss.cz

Mgr. Karol Langstein

vedúci oddelenia sociálnej a krízovej intervencie
Odbor sociálnych vecí MÚ Banská Bystrica
E-mail: langstein@misbb.sk

PhDr. Miloslav Macela

ředitel Odboru rodiny a ochrany práv dětí
Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR
E-mail: miloslav.macela@mpsv.cz

Kateřina Husová

koordinátorka Roku jinak
Nadace Vodafone Česká republika
E-mail: katerina.husova@vodafone.com
www.nadacevodafone.cz, www.rokjinak.cz

Ing. Aleš Herzog

Česká asociace streetwork, o. s.
E-mail: herzog@sananim.cz
www.streetwork.cz

Mgr. Stanislav Skalický

ředitel
Asociace občanských poraden
E-mail: stanislav.skalicky@obcanskeporadny.cz

Mgr. Dominika Najvert

ředitelka
Sdružení azylových domů ČR
E-mail: reditelka@azylovedomy.cz
www.azylovedomy.cz

Ing. Antonín Papoušek

tajemník Výboru pro sociální politiku
E-mail: papousek@psp.cz

**Ing. Bc. Zdenka Kumstýřová**

ředitelka Charity Přelouč
manažerka projektu a jednatelka Sdružení Creatio
E-mail: charita.prelouc@gmail.com

Mgr. Martina Macková, Ph.D.

Ústav sociální práce
Univerzita Hradec Králové
E-mail: martina.mackova@uhk.cz

Doc. PhDr. et ThDr. Andrej Mátel, PhD.

vedúci katedry sociálnej práce pre magisterské
studium
Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv.
Alžbety v Bratislave
E-mail: andrej.matel@gmail.com

Prof. PhDr. et RNDr. Helena Haškovcová, CSc.

Fakulta humanitních studií
Univerzita Karlova v Praze
E-mail: helena.haskovcova@fhs.cuni.cz

Eva Tomková

publicistka
E-mail: tomkova.e@email.cz

Autoři a autorky akademických statí**Mgr. et Bc. Jan Kaňák**

Husitská teologická fakulta
Univerzita Karlova v Praze
Linka bezpečí, o. s.
E-mail: h.kanak@linkabezpeci.cz

Doc. Dr. theol. Jindřich Šrajer

Teologická fakulta
Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích
E-mail: srajer@tf.jcu.cz

PhDr. Martin Lulei, PhD.

Fakulta sociálních věd a zdravotnictva
Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre
E-mail: mlulei@ukf.sk

PhDr. Martina Hrozenská, PhD.

Fakulta sociálních věd a zdravotnictva
Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre
E-mail: mhrozenska@ukf.sk

PhDr. Iva Pelikánová

Střední zdravotnická škola
a Vyšší odborná škola zdravotnická Ostrava
E-mail: iva.pelikanova@zdrav-ova.cz

Dr. Ing. Alois Kříšťan, Th.D.

Teologická fakulta
Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích
E-mail: kristan@tf.jcu.cz

Mgr. David Urban, Ph.D.

Teologická fakulta
Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích
E-mail: durban@zsf.jcu.cz

sp

sociální práce
sociálna prácanabízíme spojení teorie s praxí
ponúkame spojenie teórie s praxou**vydavatel:**

Asociace vzdělavatelů v sociální práci
Joštova 10, 602 00 Brno
web: www.asvsp.cz

Na vydávání se podílí
Fakulta sociálních studií Ostravské univerzity v Ostravě.

číslo/ročník: 3/12
počet stran: 130

adresa redakce:

Joštova 10, 602 00 Brno
tel.: +420 549 495 224
e-mail: socialniprace@socialniprace.cz
web: www.socialniprace.cz

editorka / spolueditor čísla:

Anna Žilová / Libor Novosád

šéfredaktor:

Roman Baláz
e-mail: roman.balaz@socialniprace.cz
tel.: +420 549 491 969

administrátorka akademické části:

Petra Vašíčková
e-mail: akademik@socialniprace.cz
tel.: +420 549 491 969

redaktorka:

Eliška Barochová
e-mail: socialniprace@socialniprace.cz

redaktor (Slovenská republika):

Michaela Skyba
e-mail: michaela.lipcakova@gmail.com

odborná supervizorka:

Mirka Nečasová
e-mail: necasova@fss.muni.cz

odborná spolupracovnice:

Zdeňka Dohnalová
e-mail: dohnalova@fss.muni.cz

foto na titulní straně:

Spravedlnost
Foto: Eliška Barochová

korektura:

Vilém Kmuniček

grafická úprava:

Radovan Goj
www.goj.cz

tiskne:

Lupress, s. r. o.

evidenční číslo MK: MK ČR E 13795
ISSN: 1213-6204

redakční rada:

Libor Musil (předseda), Anna Tokárová (místopředsedkyně), Martin Bednář, Oldřich Chytil, Alois Křišťan, Eva Mydlíková, Pavel Navrátil, Mirka Nečasová (zástupce vydavatele), Libor Novosád (zástupce Společnosti sociálních pracovníků), Malcolm Payne, Milan Schavel, Anna Žilová, Roman Baláz (zástupce redakce časopisu)

ekonomka časopisu a předplatné:

Olga Cidlová
e-mail: olga.cidlova@socialniprace.cz
tel.: +420 549 495 224

Základní cena je 265 Kč/ks vč. DPH; cena pro studenty je 165 Kč/ks vč. DPH; roční předplatné (4 čísla) je se slevou 10 % 954 Kč vč. DPH; roční předplatné pro studenty (4 čísla) je se slevou 30 % 462 Kč vč. DPH; sponzorské předplatné je 1 200 Kč vč. DPH.

Objednávejte na www.socialniprace.cz.

Předplatné zajišťuje jménem vydavatele firma **SEND Předplatné**.

Akademické statě procházejí dvojím recenzním řízením. Otištěné příspěvky nejsou honorovány.

Časopis je zařazen na **Seznam recenzovaných neimpaktovaných periodik vydávaných v ČR**, který schválila Rada vlády pro výzkum a vývoj.

Veřejný závazek časopisu

Časopis pro teorii, praxi a vzdělávání v sociální práci

Časopis pre teóriu, prax a vzdelávanie v sociálnej práci

Posláním časopisu Sociální práce / Sociálna práca je:

- podporovat schopnost české a slovenské společnosti řešit životní problémy lidí prostřednictvím sociální práce;
- podporovat kvalitu sociální práce a profesionalizaci praxe sociální práce;
- přispívat k rozvoji sociální práce jako vědní disciplíny a ke zkvalitnění vzdělávání v sociální práci;
- podporovat zájmy poskytovatelů a uživatelů sociálních služeb.

V zájmu dosažení těchto cílů bude časopis v rámci obce sociálních pracovníků a s nimi spolupracujících a pomáhajících pracovníků jiných oborů podporovat:

- postoje, které považují odbornost a lidskost za rovnocenná kritéria kvality sociální práce;
- postoje, které kladou důraz na propojení teoretického zdůvodnění postupů sociální práce s její praktickou orientací na problémy klientů a jejich reálné možnosti;
- soudržnost všech, kteří se angažují ve prospěch řešení problémů klientů prostřednictvím sociální práce;
- otevřenou, odlišnosti chápající, poučenou a věcnou diskusi v rámci obce sociálních pracovníků;
- chuť a zájem sociálních pracovníků vidět sebe samé očima jiných.

Posláním časopisu Sociální práce / Sociálna práca je:

- podporovať schopnosť českej a slovenskej spoločnosti riešiť životné problémy ľudí prostredníctvom sociálnej práce;
- podporovať kvalitu sociálnej práce a profesionalizáciu praxe sociálnej práce;
- prispievať k rozvoju sociálnej práce ako vedeckej disciplíny a k skvalitneniu vzdelávania v sociálnej práci;
- podporovať záujmy poskytovateľov a užívateľov sociálnych služieb.

V záujme dosiahnutia týchto cieľov bude časopis v rámci obce sociálnych pracovníkov a s nimi spolupracujúcich a pomáhajúcich pracovníkov iných odborov podporovať:

- postoje, ktoré považujú odbornosť a ľudskosť za rovnocenné kritériá kvality sociálnej práce;
- postoje, ktoré kladú dôraz na prepojenie teoretického zdôvodnenia postupov sociálnej práce s jej praktickou orientáciou na problémy klientov a ich reálne možnosti;
- súdržnosť všetkých, ktorí sa angažujú v prospech riešenia problémov klientov prostredníctvom sociálnej práce,
- otvorenú, odlišnosti chápajúcu, poučenú a vecnú diskusiu v rámci obce sociálnych pracovníkov;
- chuť a záujem sociálnych pracovníkov vidieť samých seba očami iných.

Anotace čísla 4/2012

Sociální práce a mezigenerační solidarita
Sociálna práca a medzigeneračná solidarita

Téma (nedostatku) mezigenerační solidarity bývá obvykle spojováno s nedostatkem ochoty mladších generací přispívat na sociální zabezpečení starších generací, tedy jako „mezigenerační (ne)solidarita v rámci redistributivního režimu sociální politiky“. Téma čísla 4/2012 bychom takto – přinejmenším ze tří důvodů – chápat neměli. Za prvé proto, že je pojato úzce jako otázka solidarity mladších se staršími, přestože otázku solidarity si můžeme klást i opačně – jako otázku odpovědnosti starších generací za život generací mladších, např. odpovědnosti rodičů za zanedbávané děti. Za druhé proto, že nemusí nutně jít pouze o otázku nedostatku solidarity, ale také o otázku projevované solidarity mezi lidmi různých generací, např. solidarity projevované dospělými dětmi, které se ekonomicky uskromňují, aby mohly pečovat o svoje stárnoucí rodiče, nebo solidarity prarodičů, kteří se jako pěstouni ujímají, často se značnými obtížemi a riziky, svých vnoučat, apod. Třetím důvodem odmítnutí pohledu na mezigenerační solidaritu z hlediska nesnázi redistributivního režimu sociální politiky může být skutečnost, že jde o pohled jiného oboru – sociální politiky, jehož témata jsou sice sociální práci blízká, ale nebylo by vhodné jimi vlastní témata sociální práce nahrazovat nebo dokonce vytlačovat, např. nahrazovat témata přímé pomoci lidem jedné generace, kteří v rámci své nukleární nebo širší rodiny podporují lidi jiné generace, otázkou vlivu neochoty mladší generace přispívat na důchody svých rodičů na finanční stabilitu měnového systému.

Poznatky k tématu solidarity a finanční redistribuce mohou být pro sociální pracovníky užitečné, pokud jsou např. interpretovány z hlediska rizik nebo přínosů opatření tvůrců programů sociální politiky pro životní situaci a zvládání života těmi, kdo osobně pomáhají lidem jiné generace, např. z hlediska vlivu změn financování sociálních služeb na motivaci personálu ústavních zařízení k podpoře setkávání klientů ústavů (dětí nebo seniorů) a lidí jiné generace v rámci obce, resp. místní komunity apod.

Z uvedených důvodů považují za žádoucí, aby bylo číslo 4/2012 věnováno problémům, které provázejí projevy nebo nedostatek mezigenerační solidarity

v rodinách, komunitách s ústavním zařízením nebo v dobrovolnických programech (typu 5P) a práci sociálních pracovníků, která je (nebo v rozporu s očekáváním někoho není) na zvládání problémů, které projevy nebo nedostatek takto chápané mezigenerační solidarity provázejí. Témata čísla 4/2012 jsou velmi rámcově tři:

Prvním tématem jsou **problémy**, které provázejí interakce mezi lidmi různých generací, kteří jedni druhým poskytují nebo by mohli, ale neposkytují podporu. Tyto problémy by se měly týkat „obou stran“ interakce – tedy lidí z generace, která poskytuje či neposkytuje očekávanou podporu, i těch, kdo jsou nebo by mohli být adresáři této podpory. Pokud je interakce problémová, problémy jsou na obou stranách.

Druhým tématem jsou **strategie**, které účastníci interakcí s lidmi jiné generace uplatňují při zvládání problémů, které prožívají v interakcích s nimi, při využívání jejich (lepší nebo horší) podpory, nebo pokud jim podporu (lépe nebo hůře) sami poskytují. Vzhledem k tomu, že se jedná o stati pro časopis o sociální práci, by nás na těchto strategiích mělo zajímat především, byť ne pouze, jakou roli přisuzují v řešení svých problémů s interakcemi s lidmi jiné generace sociálním pracovníkům.

Třetím tématem je **sociální práce** zaměřená na pomoc se zvládáním výše zmíněných interakcí a problémů účastníků těchto interakcí, které s nimi souvisí. Může jít o pomoc, která existuje a je popsána, nebo taky o pomoc, které se podporujícím a podporovaným různých generací nedostává. Nemusí jít jen o dostatek nebo deficit takové pomoci, ale také o více nebo méně přiměřené nebo účinné metody takové pomoci.

Prof. Libor Musil,
editör čísla 4/2012

(Pozn. red.: Text anotace byl redakčně upraven a zkrácen – celé znění naleznete na www.socialniprace.cz v edičním plánu spolu s výzvovou spolumeditorky čísla docentky Beáty Balogové.)

Pokyny pro autory

Časopis vychází čtyřikrát v roce a publikuje co nejširší spektrum článků relevantních pro sociální práci. Články mohou být zaměřeny na jakýkoliv aspekt praxe, výzkumu, teorie či vzdělávání. Časopis má následující strukturu:

1. Editorial
2. O čem se mluví
3. Inspirace pro praxi
4. Fakta, legislativa, dokumenty
5. Akademické statě
6. Studentské práce
7. Recenze knih
8. Zprávy, akce, oznámení
9. Napsali jste nám
10. Kontakty

Časopis je zaměřen na publicisticko–praktickou a akademickou část. Zatímco v částech 5 a 6 jsou publikovány zejména texty, které referují o výzkumu a studentských pracích, ostatní části jsou koncipovány širěji a jsou určeny pro publikování textů autorů z praxe (informace o zajímavých projektech, problematických skutečnostech výkonu profese atp.). Nároky na úroveň autorských textů určených pro publikaci v jednotlivých rubrikách jsou odlišné. Následující cí pokyny jsou pak adresovány autorům do akademické části časopisu.

1. Pokyny autorům akademických textů

Redakce přijímá příspěvky, které odpovídají profilu časopisu. Zasláný příspěvek musí být určen výhradně pro publikaci v časopise Sociální práce / Sociální práce. Může se však jednat i o přepracovaný a doplněný text, který byl již dříve publikován v jiném časopise. Počet příspěvků od jednoho autora je omezen na dva za jeden rok.

NABÍDKA RUKOPISŮ A RECENZNÍ ŘÍZENÍ

Akademickým textem se pro účely našeho časopisu rozumí výzkumná, popř. přehledová stať (teoretická, historizující aj.). Předpokladem zařazení příspěvku do recenzního řízení je skutečnost, že v textu autor systematicky pracuje s relevantními prameny, objasňuje výzkumnou metodologii a s ohledem na svůj výzkumný cíl prezentuje také zjištění. Vzhledem k profesnímu charakteru časopisu preferujeme texty, které obsahují vedle zmíněných aspektů také aplikační dimenzi, v níž autor objasňuje relevanci svých zjištění v kontextu sociální práce.

Recenzní řízení je oboustranně anonymní a je prováděno dvěma na sobě nezávislými recenzenty. Studentské práce procházejí jedním recenzním řízením. Práce jsou posuzovány po stránce obsahové i formální. V případě potřeby může být práce vrácena autorům k doplnění či k přepracování. Na základě posudků bude rozhodnuto o jejich přijetí či odmítnutí. Ve sporných případech rozhoduje předseda redakční rady. Redakci se prostřednictvím e-mailové komunikace zasílají dvě provedení rukopisu. Jedno z nich nesmí obsahovat žádné údaje, které by mohly vést k identifikaci autora. Druhé provedení příspěvku odešle v kompletní verzi.

Uveřejněná stať se stává majetkem časopisu a přetisknout její část nebo použít ji v jiné publikaci lze jen s citací původu.

Redakce si vyhrazuje právo provádět drobné stylistické úpravy. Nevyžádané rukopisy a přílohy se nevracejí.

ROZHODNUTÍ O VYDÁNÍ

O výsledku recenzního řízení je autor vyrozuměn do tří měsíců od data obdržení statí.

NÁLEŽITOSTI RUKOPISU

Text musí být napsán v souladu s platnými jazykovými normami. Texty žádáme napsané písmem Times New Roman, velikost písma 12, styl písma Normální. Stránky nejsou očíslovány. Poznámky pod čarou lokalizujte výhradně na konec statí.

I. Titulní strana obsahuje výstižný a stručný název práce v češtině – nebo slovenský ekvivalent – a v angličtině, jména všech autorů, biografickou charakteristiku (do 50 slov) a v poznámce pod čarou také kontaktní informaci pro korespondenci.

II. Český nebo slovenský abstrakt v rozsahu maximálně 200 slov.

III. Klíčová slova v češtině (slovenštině). Použijte prosím max. dvouvýrazová slovní spojení.

IV. Abstrakt v angličtině v rozsahu maximálně 200 slov.

V. Klíčová slova v angličtině. Použijte prosím max. dvouvýrazová slovní spojení.

VI. Vlastní text (rozsah maximálně 10 000 slov).

VII. Seznam citované literatury: Autory žádáme, aby zvýšenou pozornost věnovali přesnému a korektnímu odkazování (viz níže). V textu se odkazuje uvedením autora příjmením, roku publikace (Korda, 2002) a v případě, že se jedná o doslovnou citaci, také strany uvedené za rokem po dvojtečce. Seznam literatury je uveden na konci statě a je v něm uvedena pouze literatura, na kterou se v textu odkazuje. Seznam je uspořádán abecedně podle autorů a v případě, že se odkazuje na více prací téhož autora, jsou jeho práce uvedeny chronologicky. Jestliže se odkazuje na práce autora, které publikoval v tomtéž roce, jsou práce odlišeny uvedením písmena a, b atd. u roku vydání.

VIII. Tabulky a grafy: Tabulka nesmí být širší než 14 cm. Výška písma alespoň 8–10. Při grafech používejte laskavě výrazné kontrastní barvy (upozorňujeme, že časopis je černobílý).

CITACE A ODKAZY

Citace a odkazy se uvádějí v souladu s ČSN ISO 690 (010197). Vybrané příklady zde uvádíme:

Monografická publikace:

PELIKÁN, J. *Základy výzkumu*. Praha: Karolinum, 1998.

Citace z monografické publikace:

FOUČKOVÁ, M. *Reinkarnace a hlubinná terapie*. In WHITTON, J. L. a FISHER, J. *Život mezi životy*. Brno: Bollingenská věž, 1992, s. 9–14.

Citace z časopisu:

WINTER, J. *Z trosek likvidace signál celé Evropy*. *Českomoravský profil*, 1995, roč. 6, č. 28, s. 10–11.

Internetové zdroje:

www.romove.cz/cz/ [on-line] [17. 11. 2003]

Studentské práce akademického charakteru: Autoři by měli usilovat o stejnou úroveň jako u akademických článků. Předpokládá se pouze částečná znalost a orientace v dané problematice. Použití literatury a citace jako u akademických statí jsou předpokladem pro publikování. Upozorňujeme autory, kteří chtějí zveřejnit zkrácenou verzi své bakalářské nebo diplomové práce, že text nesmí zahrnovat obsah práce.

2. Pokyny pro příspěvky do publicistických rubrik

Příspěvky do rubrik Inspirace pro praxi, O čem se mluví, případně Pohledy na věc v publicistické části časopisu mají stanovený formát v rozmezí 4000 až 8000 znaků včetně mezer. Jejich konkrétní podoba bude upřesňována individuálně na základě dohody s redakcí. Redakce si vyhrazuje právo nevyžádané příspěvky odmítnout, či upravit podle svých potřeb.

Příspěvky zasílejte bez přednastaveného formátování, bez odrážek a mezer mezi řádky ve formátu doc, či rtf, jednoduchém řádkování, ve formátu písma Times New Roman, velikost písma 12. Stránky nečíslujte. Používejte co nejméně poznámek pod čarou. Fakta, která považujete za důležitá, pište rovnou do textu.

3. Pokyny pro formát knižních recenzí

Rubrika Recenze nabízí prostor všem zájemcům, kteří chtějí seznámit ostatní čtenáře se zajímavými knihami z oblasti sociální práce a příbuzných oborů. Na zveřejnění recenze je nutno se předem domluvit s redakcí.

Rozsah recenze je stanoven na 3000–6000 znaků včetně mezer, další náležitosti jsou stejné jako v případě poslání příspěvku do dalších publicistických rubrik. Recenze musí obsahovat bibliografický údaj o hodnocené knize (Daniela Vodáčková a kol.: *Krizová intervence*, Portál, Praha, 2002) a jméno autora recenze spolu s kontaktem.

4. Kontakt

www.socialniprace.cz

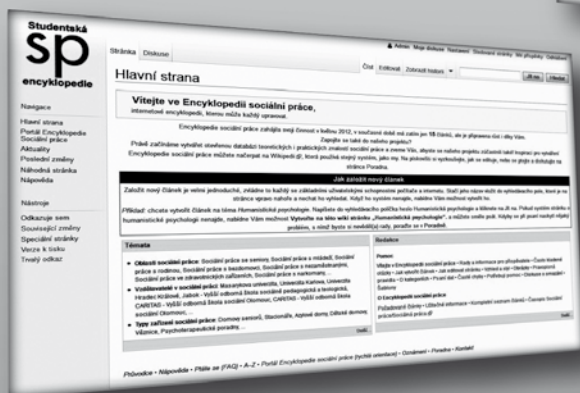


archiv čísel a článků, online prodej (od r. 2013), výzkumy, zprávy, nové publikace, důležité dokumenty, blogy, inzerce zaměstnání atd.

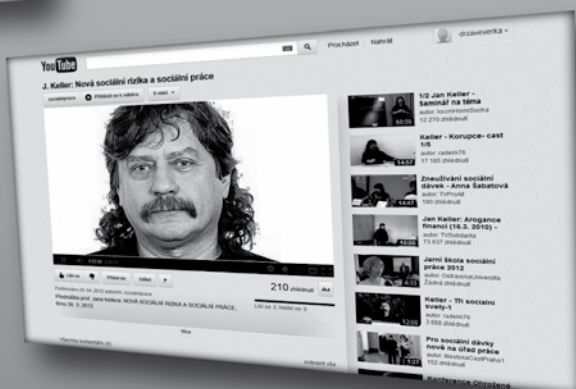
online komunikace, duely, ankety, debaty, názory, sdílení...



otevřená encyklopedie sociální práce, kterou může každý rozšiřovat; ideální nástroj pro inovaci výuky - online tvorba slovníkových hesel...



online přednášky předních odborníků sociální práce a příbuzných oborů, online reportáže atd.



Opustili jsme formu jednosměrného toku informací!
www.socialniprace.cz